

World Journal of Human Sciences, 2021 - 1

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi, 2021 - 1

ISSN: 2717-6665

DÜNYA İNSAN BİLİMLERİ DERGİSİ

World Journal of Human Sciences

E-ISSN:

2717-6665

2021 - 1

MAKALELER:

1).

2).

3).

4).

5).

World Journal of Human Sciences, 2021 - 1

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi, 2021 - 1

ISSN: 2717-6665

World Journal of Human Sciences, 2021 - 1

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi, 2021 - 1

ISSN: 2717-6665

Dergi Yöneticisi ve Baş Editör:

Prof. Dr. D. Ali ARSLAN - ORCID iD: [0000-0002-5278-3911](https://orcid.org/0000-0002-5278-3911)

Kapak Tasarımı: Prof. Dr. D. Ali ARSLAN

Mizanpaj-Ofset Hazırlık: Prof. Dr. D. Ali ARSLAN

© D. Ali ARSLAN

İletişim:

Tel: 0532 270 81 45 / 0553 666 06 06

E – Posta: cimderaslan@hotmail.com

Not: Makalelerin her türlü idari, akademik ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

Dergi Web Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/insan>

ISSN: 2717-6665

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/insan>

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi

World Journal of Human Sciences, 2021 - 1

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi, 2021 – 1

ISSN: 2717-6665

World Journal of Human Sciences, 2021 - 1

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi, 2021 – 1

ISSN: 2717-6665

AMAÇ VE KAPSAM

İNSAN Dünya İnsan Bilimleri Dergisi (HUMAN World Journal of Human Sciences) yılda iki kez (Temmuz – Ocak) yayımlanan uluslararası, multidisipliner, hakemli, bilimsel bir dergidir. Dergi çokdisiplinli bir akademik dergi niteliğine sahip olup, insan bilimlerinin her alanında, nitelikli araştırma ve derleme makalelerini bilim dünyası ile buluşturmayı hedefler.

“Bilgi insanlığın ortak malıdır” ilkesinden yola çıkan dergimiz, Açık Erişimli bir dergidir. Bu bağlamda, dünya genelinde, insan bilimlerinin her alanında araştırma yapan bilim insanlarına, araştırmalarını insanlığın faydasına sunabilecekleri nitelikli bir akademik platform olabilme idealiyle yola çıkmıştır. Dergiye gönderilen her makale, yayımlanmadan önce çift-kör hakemlik sürecinden geçer.

AIMS AND SCOPE

HUMAN World Journal of Human Sciences is an international multidisciplinary peer-reviewed journal published twice a year (July-January). The journal is a multi-disciplinary academic journal and aims to bring together quality research and compilation articles in the human sciences to the world of science.

Our journal is an Open Access journal and based on the principle of "Knowledge is the common heritage of humanity". It has set out with the ideal of becoming a qualified academic platform for researchers worldwide who can conduct research in all areas of human sciences, to the benefit of humanity. Every article submitted to the Journal, passes through the double-blind peer review process prior to publication.

World Journal of Human Sciences, 2021 - 1

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi, 2021 – 1

ISSN: 2717-6665

World Journal of Human Sciences, 2021 - 1

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi, 2021 – 1

ISSN: 2717-6665

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

ULUSLARARASI EDITÖRLER KURULU

AD-SOYAD	ÜLKE
Prof. Dr. D. Ali ARSLAN	Baş Editör - Türkiye
Prof. Dr. Ardian MUHAJ	ARNAVUTLUK
Prof. Dr. Galib SAYILOV	Azerbaycan
Prof. Dr. Seyfeddin RZASOY	Azerbaycan
Assoc. Prof. Dr. Zümürd MANSİMOVA	Azerbaycan
Prof. Dr. Aynur KHUZHAKHMETOV	Bashkortostan –Başkurdistan
Prof. Dr. Rif AXMADİEV	Bashkortostan –Başkurdistan
Prof. Dr. Nihada Delibegović DŽANIĆ	BOSNA HERSEK
Assist. Prof. Dr. Chunfeng GE	Çin
Prof. Dr. Eldar HACIYEV NABIYEVİÇ	Dagestan-Dağıstan
Assist. Prof. Dr. Ali TOPÇUK	Germany
Prof. Dr. Damir MATANOVIĆ	Hırvatistan
Prof. Dr. Emina Berbić KOLAR	Hırvatistan
Prof. Dr. Naseem AHMAD	Hindistan
Necat KEVSEROĞLU	Irak
Hüseyin BEYOĞLU	Irak
Prof. Dr. Bekezhan A. AKHAN	Kazakistan
Prof. Dr. Tashmukhambetov Bauyrzhan GALIKHANOVIÇ	Kazakistan
Prof. Dr. Salamat İDRİSSOV	Kazakistan
Prof. Dr. Takir Ospanovich BALYKBAYEV	Kazakistan
Prof. Dr. Ahmed Zaki Darhan ZHUMAKANOVİCH	Kazakistan

Prof. Dr. Aldambergenova Gaukhar TUREMURATKYZY	Kazakistan
Prof. Dr. Karimova Beibitkul SARSEMCHANOVNA	Kazakistan
Prof. Dr. Sabri HİZMETLİ	Kazakistan
Prof. Dr. Muhtar MIROV	Kazakistan
Prof. Dr. Roza Zh. KURMANKULOVA	Kazakistan
Prof. Dr. Abay DUSENBAYEV	Kazakistan
Prof. Dr. Eshiev ASYLBEK	Kirghizstan
Assoc. Prof. Dr. Selim BEZERAJ	Kosovo
Dr. Moslem SARBAST	Macaristan
Assoc. Prof. Dr. Tahseen FATIMA	Pakistan
Prof. Dr. Abdulqodir TOSHQULOV	Özbekistan
Prof. Dr. Obidjon SOFİYEYEV	Özbekistan
Prof. Dr. Nozim IKROMOV	Özbekistan
Prof. Dr. Svetlana Petrovna ANZOROVA	Russia
Prof. Dr. Redzeb Skrijelj	Serbia
Prof. Dr. Radık GALİULLİN	Tataristan
Prof. Dr. Mehmet KARATAŞ	Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Kakajan Janbekov	Türkmenistan
Prof. Dr. Rahimmammet KÜRENOV	Türkmenistan

World Journal of Human Sciences, 2021 - 1

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi, 2021 – 1

ISSN: 2717-6665

MAKALELER / ARTICLES

<i>Makale</i> <i>Article</i>		<i>Sayfa</i> <i>Page</i>
	İÇİNDEKİLER	9
1	GÜDÜL'ÜN DEMOGRAFİK YAPISININ SOSYOLOJİK ANALİZİ	12
	Sociological analysis of the demographic structure of GÜDÜL	
	<i>D. Ali ARSLAN - Gülten ARSLAN</i>	
2	OSMANLI SAHASINDA KIZILBAŞLIK VE ALEVİ-BEKTAŞİ ŞAİRLER	64
	Kızılbaşlık and Alevi-Bektashi Poets in Ottoman field	
	<i>Fatih NACAR</i>	
3	İNSANLARIN HAYATLARINDAKİ OLAYLARIN ZAMANLAMASININ YAPISAL EŞİTLİK MODELLEMESİ VE YAPAY SİNİR AĞLARI YÖNTEMLERİ İLE ANALİZİ	96
	Analysis of Timing of Events in People's Lives by Structural Equation Modelling and Artificial Neural Networks	
	<i>Sibel SATICI - Burcu ÖZCAN</i>	
4	İŞ ANALİZİ, İŞ ÖLÇÜMÜ VE İŞ TANIMININ PERFORMANS YÖNETİMİ İLE BAĞLANTISI ÜZERİNE BİR İNCELEME	118
	An Examination on the Linkage of Job Analysis, Work Measurement and Job Description to Performance Management	
	<i>Feston HAJDİNİ</i>	

5	20. YÜZYILDA TEKNOLOJİK GELİŞMELERİN POLİTİKAYA ETKİLERİNİN HARP TARİHİ EKSENİNDE ANALİZİ Analysis of the Effects of Technological Developments on Politics in the 20th Century in the Axis of War History <i>Osman YALÇIN</i>	138
6	BÖLGELERİN SOSYO EKONOMİK KALKINMASININ FİNANSAL SORUNLARININ TARİHSEL OLARAK İNCELENMESİ Historical analysis of financial problems of socio-economic development of the regions <i>Ferruh RAHİMOV</i>	173
7	KIRSAL ALANIN DÖNÜŞÜMÜ: KIRKLARELİ – LÜLEBURGAZ -PINARHİSAR ÖRNEĞİ Transformation of Rural Area: Case of Kirklareli-Lüleburgaz- Pinarhisar <i>Ahmet YAMAN</i>	188
8	ARSUZ TURİZM POTANSİYELİNİN İNCELENMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA A Research On Examining the Interested Tourism Potential <i>Cemil SÜ - Gamze ERYILMAZ - Elif DEMİR</i>	210
9	KATILIMCI BİR KENT YÖNETİMİ DENEMESİ: MESDEM PROJESİ A Participatory City Management Trial: MESDEM Project <i>Ahmet YAMAN</i>	236

World Journal of Human Sciences, 2021 - 1

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi, 2021 – 1

ISSN: 2717-6665

GÜDÜL'ÜN DEMOGRAFİK YAPISININ SOSYOLOJİK ANALİZİ

Prof. Dr. D. Ali ARSLAN¹

Gülten ARSLAN²

Özet:

Güdül, Türkiye'nin kalbi Başkent Ankara'nın en huzurlu ve yaşanabilir ilçelerinden biridir. Başkent Ankara, 2020 yılı verilerin göre, 5.639.076 kişilik nüfusu ile demografik büyüklük bakımından Türkiye'nin en büyük illeri arasında, ikinci sırada yer alır. Ankara'nın en sakin ilçesi Güdül Ankara'nın kuzeybatısında yer alır. İlçe, Başkent Ankara il merkezine 90 km mesafededir. İlçe ekonomisinde tarım ve hayvancılık ön plandadır. Bununla birlikte, son yıllarda yaşanan gelişmeler, ilçede turizm açısından da umut vaat etmektedir.

Son yıllarda, doğa güzellikleri ve tarihi zenginlikleri ile dikkatleri üzerinde toplayan Güdül, sakinliğin ve huzurun cazibe merkezi olma yolunda emin adımlarla ilerlemektedir. Güdül'ün komşuları arasında güneyinde Ayaş, kuzeyinde Çamlıdere, kuzeydoğusunda Kızılcahamam ve batısında Beypazarı yer alır İlçe arazisi ağırlıkla dağlık olup, tarıma elverişli toprağı son derece sınırlıdır.

2020 yılı TÜİK-ADNKS verilerine göre, 2019 yılı itibariyle Güdül ilçesi sınırları dâhilinde toplam 8.892 kişi yaşamaktadır. Bu nüfusun 4.496'sını kadınlar, 4.396'sını da erkekler teşkil eder. İlçenin nüfus piramidi içinde en büyük nüfus dilimini 896 kişi ile 55-59 yaş grubundan bireyler oluşturmaktadır.

¹ Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji bölümü öğretim üyesi. Sosyolog ve Siyaset Bilimci.

Adres: Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji bölümü, Çiftlikköy Kampusu, 33343-Mersin / TÜRKİYE,

Tel: (0324) 361 00 01/ 148 13, **GSM:** 0553 666 06 06, **E-posta:** cimderaslan@hotmail.com

ORCID iD: 0000-0002-5278-3911

² Uzman Sosyolog ve Siyaset bilimci,

ORCID iD: 0000-0001-2345-6789

World Journal of Human Sciences, 2021 - 1

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi, 2021 – 1

ISSN: 2717-6665

Bu çalışmada, Ankara'nın Güdül ilçesinin nüfusunun sosyolojik açıdan incelenmesi hedeflenmiştir. Sosyolojik bir bakış açısı ile gerçekleştirilecek olan araştırmada, temel veri kaynağı olarak TÜİK veri setlerinden yararlanıldı. Ağırlıklı olarak arşiv taraması ve ikincil veri analizi tekniğinin kullanıldığı çalışmada, TÜİK'in yanı sıra, öteki kurum ve kuruluşların arşiv, kayıt, belge ve veri setlerinden de faydalanıldı. Bu veriler, ikincil veri analizi tekniği kullanılarak Güdül ilçesinin demografik yapısı, sosyolojik açıdan analiz edilecektir. Ayrıca, geçmişten günümüze ilçe nüfusunda yaşanan değişim ve ilçenin nüfus bakımından Ankara ili ve Türk toplumu geneli içinde ifade ettiği anlam da tartışılacaktır.

Anahtar Sözcükler:

Güdül, Güdül'ün Demografik Yapısı, Nüfus, Ankara, Güdül Nüfusu, Ankara Nüfusu.

Sociological analysis of the demographic structure of Güdül

Güdül is one of the most peaceful and liveable districts of the heart of Turkey's capital Ankara. According to 2020 data, the demographic size of Capital Ankara, is 5,639,076 people. It takes second place among the Turkey's largest population provinces. Güdül, the quietest district of Ankara, is located in the northwest of Ankara. The district is 90 km from the capital Ankara city centre. Agriculture and animal husbandry are at the forefront in the district's economy. Nevertheless, developments in recent years also show promise in terms of tourism in the district.

Güdül, which has attracted attention with its natural beauties and historical riches in recent years, is taking firm steps towards being the centre of attraction for calm and tranquillity. Among the neighbours of Güdül is Ayaş to the south, Çamlıdere to the north, Kızılcahamam to the northeast, and Beypazarı to the west.

According to TÜİK-ADNKS data for 2020, a total of 8,892 people live within the borders of Güdül district as of 2019. 4.496 of this population are women and 4.396 are men. The largest population in the district's population pyramid is 896 people and individuals in the 55-59 age group.

In this study, it is aimed to investigate the population of Güdül district of Ankara from a sociological perspective. In the research, which will be carried out with a sociological perspective, TurkStat datasets were used as the main data source. In the study, in which archive scanning and secondary data analysis techniques were mainly used, besides TURKSTAT, archives, records, documents and data sets of other institutions and organizations were also used. These data will be analysed from the sociological perspective of the demographic structure of Güdül district using the secondary data analysis technique. In addition, the change in the population of the district from past to present and the meaning of the district in terms of population in Ankara province and Turkish society in general will be discussed.

World Journal of Human Sciences, 2021 - 1

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi, 2021 – 1

ISSN: 2717-6665

Key Words:

Güdül, Demographic Structure of Güdül, Güdül Population, Sociological analysis of the demographic structure of Güdül, Demographic Structure, Ankara.

GİRİŞ VE YÖNTEM ³

Güdül, Türkiye'nin kalbi Başkent Ankara'nın en huzurlu ve yaşanabilir ilçelerinden biridir. Başkent Ankara, 2020 yılı verilerin göre, 5.639.076 kişilik nüfusu ile demografik büyüklük bakımından Türkiye'nin en büyük illeri arasında, ikinci sırada yer alır. Ankara'nın en sakin ilçesi Güdül Ankara'nın kuzeybatısında yer alır. İlçe, Başkent Ankara il merkezine 90 km mesafededir. İlçe ekonomisinde tarım ve hayvancılık ön plandadır. Bununla birlikte, son yıllarda yaşanan gelişmeler, ilçede turizm açısından da umut vaat etmektedir.

Kaynak: Güdül Kaymakamlığı (2020), <http://gudul.gov.tr/salihler-kaya-yazitlari#gallery-3>

³ Bu bölüm hazırlanırken, 22-24 Ekim 2020 tarihlerinde Mer Ak Mersin Akademi tarafından gerçekleştirilen 4. Uluslararası Mersin Sempozyumu'nda sunulan "Geçmişten Günümüze Güdül'ün Nüfusu" bildiriden faydalanılmıştır.

Son yıllarda, doğa güzellikleri ve tarihi zenginlikleri ile dikkatleri üzerinde toplayan Güdül, sakinliğin ve huzurun cazibe merkezi olma yolunda emin adımlarla ilerlemektedir. Kültürel mirasını, tarihi ve doğası ile birlikte korumayı başaran ilçe, Türkiye'nin 18. Cittaslow Kenti olarak Uluslararası Cittaslow Ağına dâhil olmuştur. Merkezi İtalya'da bulunan Cittaslow Genel Merkezi Güdül ilçesini, İç Anadolu Bölgesi ve Ankara'nın ilk Cittaslow Kenti olarak, dünyada huzur ve sükûnetin hüküm sürdüğü yaşanabilir mekânlardan biri olarak tescillemiştir.

Kaynak: Güdül Kaymakamlığı (2020), <http://gudul.gov.tr/salihler-kaya-yazitlari#gallery-1>

Güdül'ün komşuları arasında güneyinde Ayaş, kuzeyinde Çamlıdere, kuzeydoğusunda Kızılcahamam ve batısında Beypazarı yer alır. İlçe, önemli yerleşim merkezlerinden Ayaş (32 km) , Beypazarı (33 km) , Çamlıdere (60 km), Kızılcahamam (60 km) ve Kıbrısçık (93 km) uzaklıktadır. İlçe arazisi ağırlıkla dağlık olup, tarıma elverişli toprağı son derece sınırlıdır. İlçe sınırları içinden geçen Sakarya Nehri'nin bir kolu olan Kirmir Çayı, Suvari Çayı ve İlhan Çayı yöreye hayat verir.

Kaynak: Güdül Kaymakamlığı (2020), <http://gudul.gov.tr/tarihi-roma-hamami#gallery-3>

Ankara'nın en küçük toprak büyüklüğüne sahip kırsal ilçelerinden biri olan Güdül ilçesinin yüzölçümü 419 km²'dir. İlçe'nin denizden yüksekliği 720 metre civarındadır. Yörede karasal iklim hüküm sürmekte olup kışları soğuk, yazları ise sıcak ve az yağışlıdır. İlçeye yıllık ortalama 506 mm yağış düşmektedir. Yağışlar genellikle ilkbahar ve sonbaharda görülür. Yörede ortalama en yüksek sıcaklık 30°C ile 35°C, en düşük sıcaklık -10 °C ve -20 °C dereceleri arasında değişim gösterir.

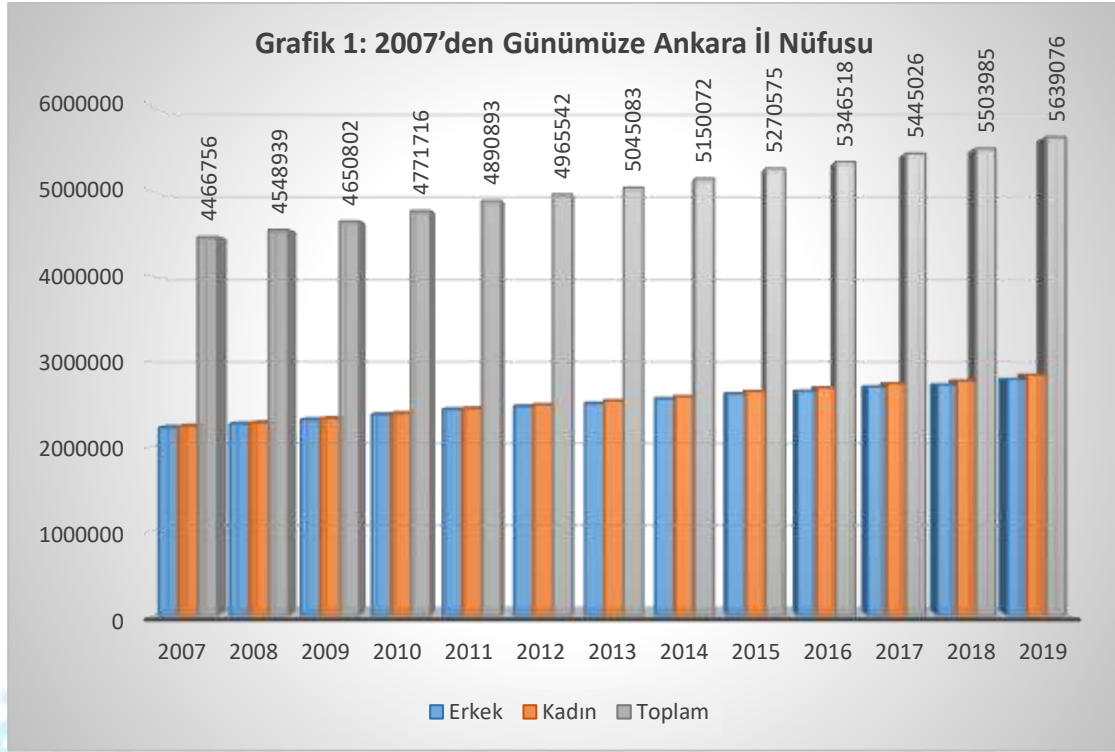

Kaynak: Güdül Kaymakamlığı (2020), <http://gudul.gov.tr/yesilozz#gallery-2>

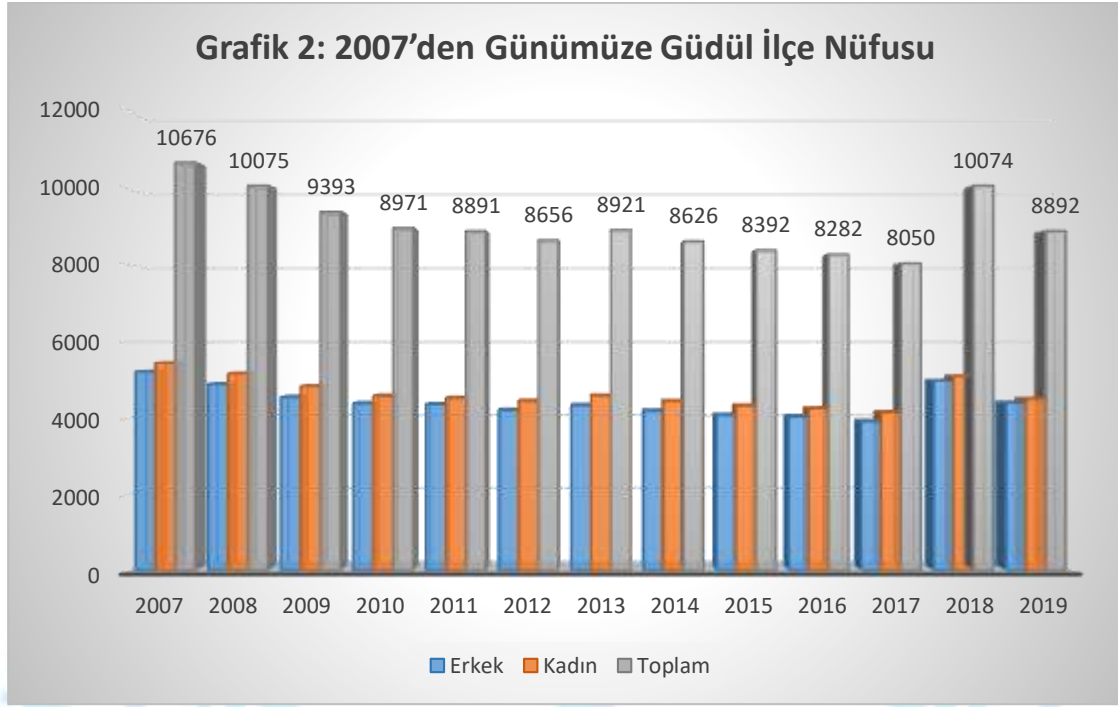

Tablo 1: 2007'den Günümüze Ankara İl Nüfusu

		Erkek	Kadın	Toplam
2007	Ankara-6	2225033	2241723	4466756
2008	Ankara-6	2267779	2281160	4548939
2009	Ankara-6	2318633	2332169	4650802
2010	Ankara-6	2379226	2392490	4771716
2011	Ankara-6	2439058	2451835	4890893
2012	Ankara-6	2474456	2491086	4965542
2013	Ankara-6	2507525	2537558	5045083
2014	Ankara-6	2562805	2587267	5150072
2015	Ankara-6	2621235	2649340	5270575
2016	Ankara-6	2653431	2693087	5346518
2017	Ankara-6	2702492	2742534	5445026
2018	Ankara-6	2728900	2775085	5503985
2019	Ankara-6	2793850	2845226	5639076

Tablo 2: 2007'den Günümüze Güdül İlçe Nüfusu

Yıl	Erkek	Kadın	Toplam
2007	5224	5452	10676
2008	4897	5178	10075
2009	4552	4841	9393
2010	4386	4585	8971
2011	4362	4529	8891
2012	4208	4448	8656
2013	4332	4589	8921
2014	4186	4440	8626
2015	4071	4321	8392
2016	4036	4246	8282
2017	3907	4143	8050
2018	4979	5095	10074
2019	4396	4496	8892

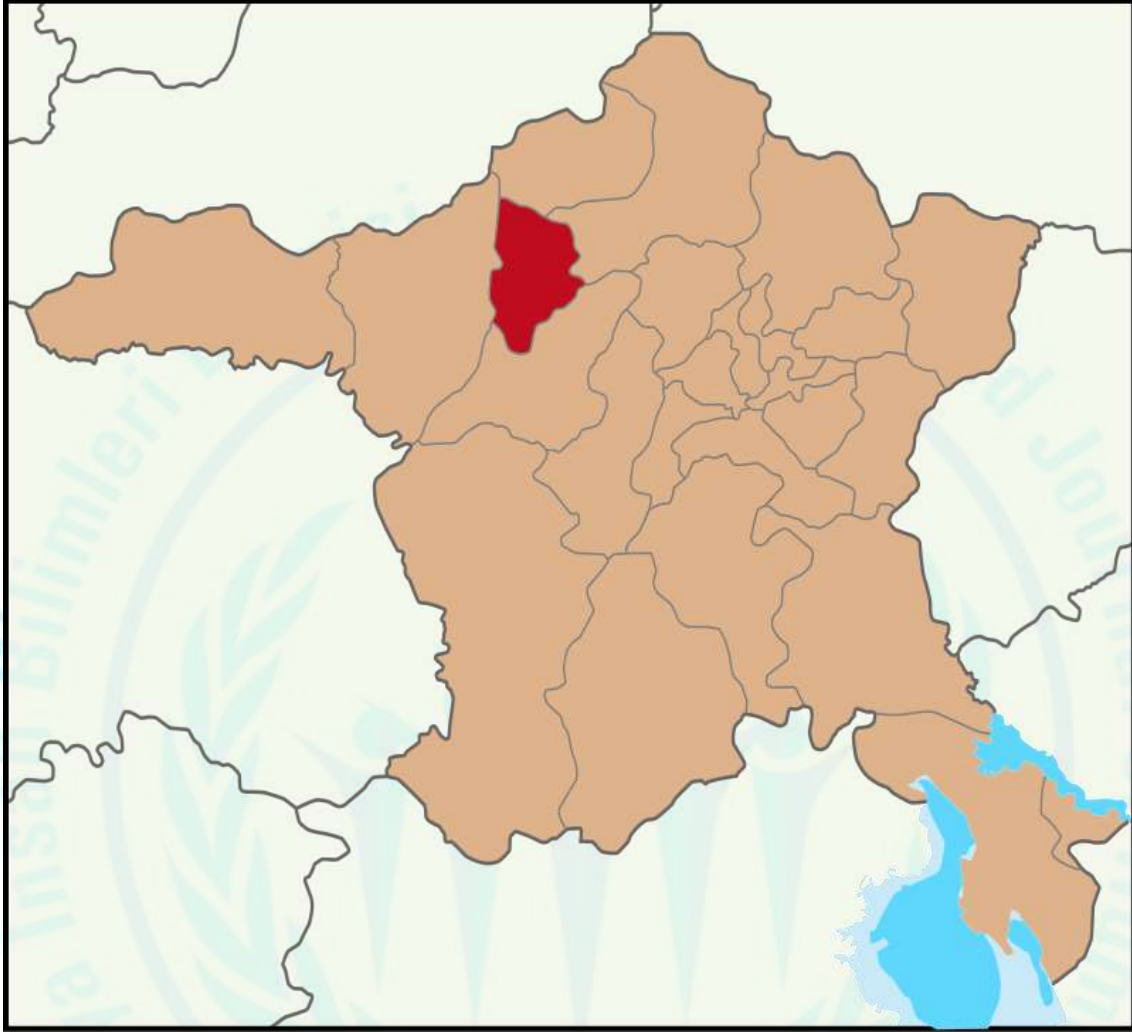
2020 yılı TÜİK-ADNKS verilerine göre, 2019 yılı itibariyle Gündül ilçesi sınırları dâhilinde toplam 8.892 kişi yaşamaktadır. Bu nüfusun 4.496'sını kadınlar, 4.396'sını da erkekler teşkil eder. İlçenin nüfus piramidi içinde en büyük nüfus dilimini 896 kişi ile 55-59 yaş grubundan bireyler oluşturmaktadır. Bu yaş grubunu, 807 ile 60-64 yaş grubu ve 759 kişi ile 65-69 yaş grubundan bireyler teşkil eder.

Kaynak: Gündül Kaymakamlığı (2020), <http://www.gudul.gov.tr/cittaslow-gudul#gallery-1>

Bu çalışmada, Ankara'nın Gündül ilçesinin nüfusunun sosyolojik açıdan incelenmesi hedeflenmiştir. Sosyolojik bir bakış açısı ile gerçekleştirilecek olan araştırmada, temel veri kaynağı olarak TÜİK veri setlerinden yararlanıldı. Ağırlıklı olarak arşiv taraması ve ikincil veri analizi tekniğinin kullanıldığı çalışmada, TÜİK'in yanı sıra, öteki kurum ve kuruluşların arşiv, kayıt, belge ve veri setlerinden de faydalanıldı. Bu veriler, ikincil veri analizi tekniği kullanılarak Gündül ilçesinin demografik yapısı, sosyolojik açıdan analiz edilecektir. Ayrıca, geçmişten günümüze ilçe nüfusunda yaşanan değişim ve ilçenin nüfus bakımından Ankara ili ve Türk toplumu geneli içinde ifade ettiği anlam da tartışılacaktır.

Harita: Ankara ve Gütül

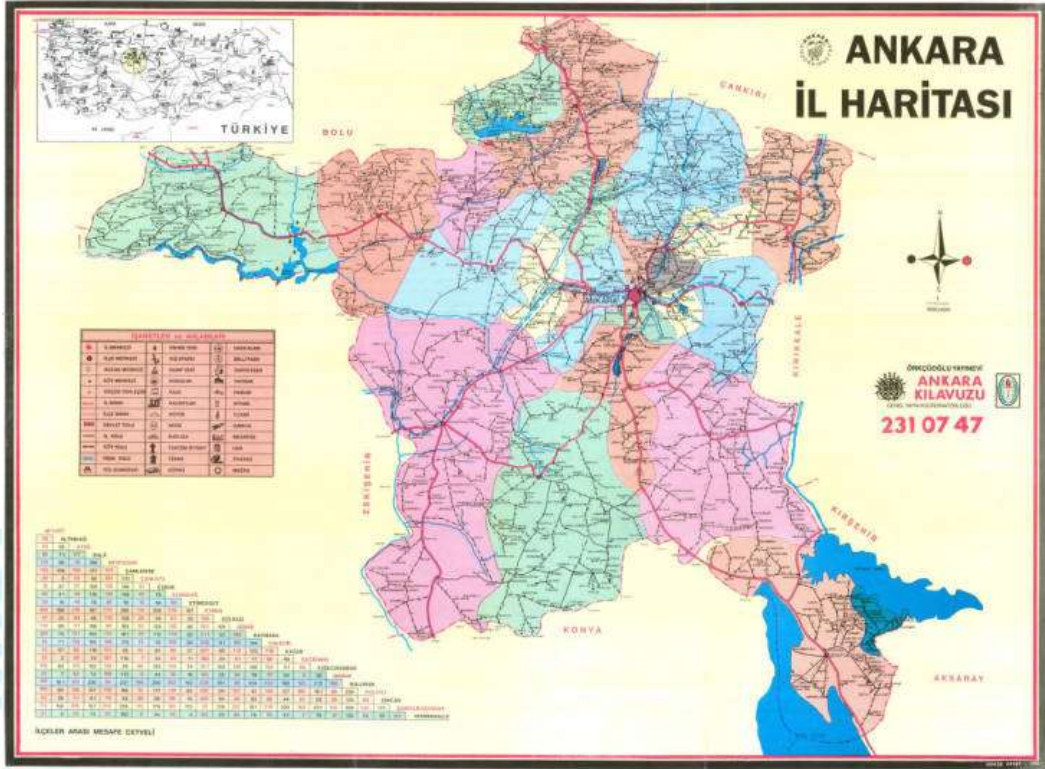
Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%BCd%C3%BCl#/media/Dosya:Ankara_location_G%C3%BCd%C3%BCl.svg

<http://cografyaharita.com> (2018).

Kaynak: <http://www.turkiyeharitasi.gen.tr/wp-content/uploads/2016/04/ankara-semt-haritasi.png>

Kaynak: <https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/VHPK/id/197/>

Kaynak: Güdül Kaymakamlığı (2020), <http://www.gudul.gov.tr/gudul-evleri#gallery-3>

Kaynak: Gütül Belediyesi (2020), <https://gudul.bel.tr/tarihi-gudul-evleri/tarihi-evlerimiz-4/#main>

Bu çalışmada, İç Anadolu Bölgesi'nin en önemli yerleşim birimlerinden olan Ankara'nın, Gütül ilçesinin demografik yapısı sosyolojik açıdan ele alındı. Tasviri bir sosyolojik araştırma türünde gerçekleştirilen çalışmada, metodolojik (Neuman, 2006-a; Neuman, 2006-b; Arslan, 2018; Arslan, 2012) açıdan ağırlıklı olarak arşiv taraması ve ikincil veri analizi tekniği kullanıldı. Araştırmada, temel veri kaynağı olarak TÜİK verileri kullanıldı. Bu veriler kullanılarak, Gütül'ün demografik özellikleri ile demografik yapının tarihsel süreç içinde geçirdiği değişim de sosyolojik açıdan tahlil edildi. Ayrıca, belirlenen hedefler doğrultusunda ortaya konan bulguların Ankara ili ve Türk toplumu geneli bakımından ifade ettiği önem ve mana da tartışıldı (Arslan, 2015).

1. GÜDÜL'ÜN DEMOGRAFİK YAPISI

Sıklıkla ifade edildiği üzere, toplumun en önemli unsurlarından birini nüfus oluşturur. Daha net bir tabirle, toplumsal yapının varlık şartlarından birini nüfus teşkil eder. Nüfus olgusu, toplumsal yapının teşkilinde olduğu kadar, toplumun değişim sürecinde de belirleyici rol oynar. Cumhuriyet döneminde Türkiye'nin ilk nüfusu 1927 yılında yapılmıştır. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nde de, devletin kuruluş döneminden itibaren nüfus tespitine yönelik çeşitli çalışmalara rastlanır (Kongar, 1985: 377-8).

Kaynak: Güdül Belediyesi (2020), https://gudul.bel.tr/in-onu-magaralari/sergileme-dijital-fatih-cindemir-trfacind2_gudul_magralari-jpg-ankara/#main

Özellikle vurgulamak gerekir ki, toplumu doğru bir şekilde anlayabilmek, açıklayabilmek ve isabetli kararlar alabilmek için, toplumun demografik yapısının iyi bilinmesi oldukça büyük önem arz eder. Toplumun nüfus yapısına dair bilgi, hem merkezi ve hem de yerel siyasi elitler ile bürokratik elitlerin, etkin-isabetli kararlar alabilmesi

sürecinde de yol gösterici işlev icra eder. Bu gerçeklerden yola çıkarak, bu çalışmada Ankara'nın Güdül ilçesinin toplumsal yapısının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşüncesiyle, öncelikli olarak ilçenin nüfus büyüklüğü ile ilçenin demografik yapısında son yıllarda yaşanan değişim incelendi.

Tablo 3: Güdül Nüfusunun Yıllara Göre Değişimi

Yıl	Toplam
2007	10676
2008	10075
2009	9393
2010	8971
2011	8891
2012	8656
2013	8921
2014	8626
2015	8392
2016	8282
2017	8050
2018	10074
2019	8892

Araştırmanın bulguları Güdül'de, 13 yıllık sürecin ilk 10 yıllık dönemi içinde önemli sayılabilecek bir nüfus azalması yaşandığına işaret etmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre 2007 yılında ilçe nüfusu 30.898 kişi civarında idi. 2008 yılından itibaren devam eden süreç içinde ilçe nüfusunda sürekli bir düşüş yaşandı ve bu değişim süreci günümüze kadar devam etti. Tablo 3'te de görüldüğü gibi, 2007 yılında 10.676 kişi olan Güdül nüfusu, yalnızca 11 yıllık süreç içinde 2626 kişi azalarak, 8050'ye geriledi. Daha net bir ifadeyle ilçenin nüfusunda, 11 yılda yüzde 24,6 civarında bir düşüş yaşandı. Son iki yıllık süreç içinde ise ilçe nüfusunda dikkat çekici bir dalgalanma yaşanmıştır.

2. GÜDÜL'ÜN İDARİ YAPISI: GÜDÜL'ÜN MAHALLE-KÖYLERİ

Türkiye'nin en huzurlu yerleşim birimlerinden olan GÜdül, 1 Eylül 1957 tarihine kadar Ayaş ilçesine bağlı bir nahiye hüviyetine sahipti. 1957 yılında, 7030 sayılı Kanun ile ilçe kimliği kazanmıştır. Konuya başlamadan önce vurgulamakta yarar var, 2008 yılında kabul edilen ve Türkiye'nin idari yapısı yeniden şekillendirilmesini amaçlayan 5747 sayılı kanunla kanun neticesinde, ülkenin mahalli idareler yapısında birçok yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu bağlamda birçok belediye kapatılmıştır. Daha sonra yapılan düzenlemelerle de bu belediyelerden bazıları yeniden tüzel kişiliğe kavuşmuştur. 12/11/2012 tarih ve 6360 sayılı kanunun 1. Maddesi ile de “Büyükşehir belediyesi kurulması ve sınırlarının belirlenmesine yönelik” önemli düzenlemeler yapılmıştır. Kanunun ilgili Maddesinin 6 alt maddesi şöyledir:

“1) Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa ve Van illerinde, sınırları il mülki sınırları olmak üzere aynı adla büyükşehir belediyesi kurulmuş ve bu illerin il belediyeleri büyükşehir belediyesine dönüştürülmüştür.

(2) Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Diyarbakır, Eskişehir, Erzurum, Gaziantep, İzmir, Kayseri, Konya, Mersin, Sakarya ve Samsun büyükşehir belediyelerinin sınırları il mülki sınırlarıdır.

(3) Birinci ve ikinci fıkrada sayılan illere bağlı ilçelerin mülki sınırları içerisinde yer alan köy ve belde belediyelerinin tüzel kişiliği kaldırılmış, köyler mahalle olarak, belediyeler ise belde ismiyle tek mahalle olarak bağlı buldukları ilçenin belediyesine katılmıştır.

(4) İstanbul ve Kocaeli il mülki sınırları içerisinde bulunan köylerin tüzel kişiliği kaldırılarak bağlı buldukları ilçe belediyesine mahalle olarak katılmıştır.

(5) Birinci, ikinci ve dördüncü fıkrada sayılan illerdeki il özel idarelerinin tüzel kişiliği kaldırılmıştır.

(6) Birinci ve ikinci fıkrada sayılan illerin bucakları ve bucak teşkilatları kaldırılmıştır” (TBMM, 2020).

Tablo 4: GÜDÜL İlçesine Bağlı Mahallelerin Nüfusu – Alfabetik Sıralama (2019)

GÜDÜL'ÜN MAHALLE-KÖYLERİ	NÜFUSU
Ankara(Güdül/Güdül Bel./Adahkuzu Mah.)-178317	153
Ankara(Güdül/Güdül Bel./Afşar Mah.)-178323	73
Ankara(Güdül/Güdül Bel./Akbaş Mah.)-178319	179
Ankara(Güdül/Güdül Bel./Akçakese Mah.)-178321	250
Ankara(Güdül/Güdül Bel./Aşağı Mah.)-2099	305
Ankara(Güdül/Güdül Bel./Boyalı Mah.)-178325	276
Ankara(Güdül/Güdül Bel./Çağa Mah.)-178311	540
Ankara(Güdül/Güdül Bel./Çukurören Mah.)-178327	168
Ankara(Güdül/Güdül Bel./Emirler Mah.)-2100	355
Ankara(Güdül/Güdül Bel./Garipçe Mah.)-178329	508
Ankara(Güdül/Güdül Bel./Güneyce Mah.)-197249	894
Ankara(Güdül/Güdül Bel./Güzel Mah.)-178331	128
Ankara(Güdül/Güdül Bel./Hacılar Mah.)-178333	92
Ankara(Güdül/Güdül Bel./Kadıobası Mah.)-178335	111
Ankara(Güdül/Güdül Bel./Kamanlar Mah.)-178337	214
Ankara(Güdül/Güdül Bel./Karacaören Mah.)-178339	457
Ankara(Güdül/Güdül Bel./Kavaközü Mah.)-178341	172
Ankara(Güdül/Güdül Bel./Kayı Mah.)-178343	94
Ankara(Güdül/Güdül Bel./Kırkkavak Mah.)-178345	112
Ankara(Güdül/Güdül Bel./Meyvabükü Mah.)-178347	61
Ankara(Güdül/Güdül Bel./Özçaltı Mah.)-178349	87
Ankara(Güdül/Güdül Bel./Özköy Mah.)-178351	76
Ankara(Güdül/Güdül Bel./Salihler Mah.)-178353	298
Ankara(Güdül/Güdül Bel./Sapanlı Mah.)-178355	108
Ankara(Güdül/Güdül Bel./Sorgun Mah.)-178313	466
Ankara(Güdül/Güdül Bel./Tahtacıörencik Mah.)-178357	219
Ankara(Güdül/Güdül Bel./Taşören Mah.)-178359	110
Ankara(Güdül/Güdül Bel./Yelli Mah.)-178361	172
Ankara(Güdül/Güdül Bel./Yeni Mah.)-2101	798
Ankara(Güdül/Güdül Bel./Yeşilöz Mah.)-178315	429
Ankara(Güdül/Güdül Bel./Yukarı Mah.)-2102	987
TOPLAM	8892

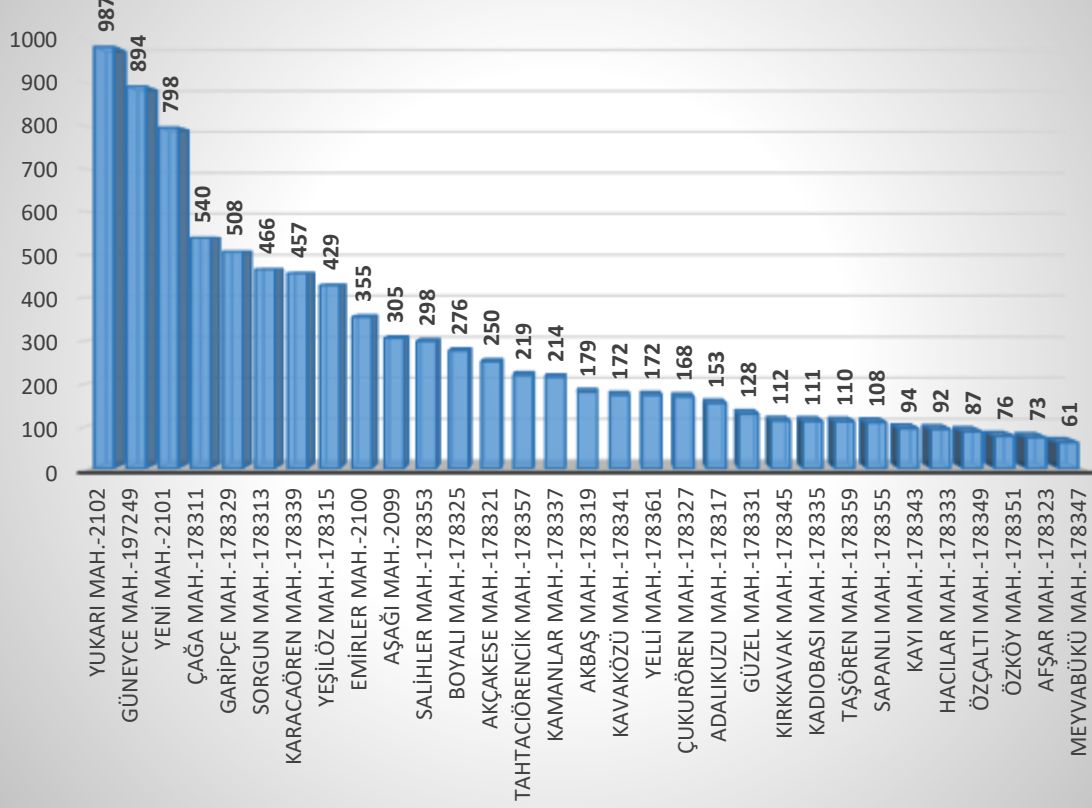

Tablo 5: GÜDÜL İlçesine Bağlı Mahallelerin Nüfusu – Nüfus Büyüklüğü Sıralaması (2019)

GÜDÜL'ÜN MAHALLE-KÖYLERİ	NÜFUSU
Yukarı Mah.-2102	987
Güneyce Mah.-197249	894
Yeni Mah.-2101	798
Çağa Mah.-178311	540
Garipçe Mah.-178329	508
Sorgun Mah.-178313	466
Karacaören Mah.-178339	457
Yeşilöz Mah.-178315	429
Emirler Mah.-2100	355
Aşağı Mah.-2099	305
Salihler Mah.-178353	298
Boyalı Mah.-178325	276
Akçakese Mah.-178321	250
Tahtacıörencik Mah.-178357	219
Kamanlar Mah.-178337	214
Akbaş Mah.-178319	179
Kavaközü Mah.-178341	172
Yelli Mah.-178361	172
Çukurören Mah.-178327	168
Adalıkuzu Mah.-178317	153
Güzel Mah.-178331	128
Kırkavak Mah.-178345	112
Kadıobası Mah.-178335	111
Taşören Mah.-178359	110
Sapanlı Mah.-178355	108
Kayı Mah.-178343	94
Hacılar Mah.-178333	92
Özçaltı Mah.-178349	87
Özköy Mah.-178351	76
Afşar Mah.-178323	73
Meyvabükü Mah.-178347	61
TOPLAM	8892

Grafik 3: Güdül İlçesine Bağlı Mahallelerin Nüfusu – Nüfus Büyüklüğü Sıralaması (2019)

Bu yeni düzenlemeler neticesinde, Ankara ili sınırları içinde bulunan bütün köyler mahalle kimliğine dönüşmüştür. Bu geliŐmelerden Ankara ili ve bünyesinde çok sayıda köyü barındıran Güdül ilçesinin idari yapısı da etkilenmiştir. Son idari duruma göre Ankara ili bünyesinde 25 ilçe ve 26 belediye mevcuttur (Ankara Valiliği, 2020).

Bu idari değişim sürecinde, Ankara'nın diğer ilçeleri gibi Güdül ilçesinin de idari yapısı değişmiştir. Hali hazırda, Güdül ilçesi bünyesindeki bütün köyler mahalleye dönüşmüştür. Tablo 4, Tablo 5 ve Grafik 3'te de grldğu gibi, Güdül ilçesine bağlı 31 mahalle (Yukarı Mahalle, AŞağı Mahalle, Yeni Mahalle ve Emirler Mahallesi'nden müteŐekkil merkez mahalleler dhl) mevcuttur. Merkez mahalleler dışında toplam 27 mahalle Güdül ilçesine bağlıdır. İlçenin, demografik açıdan en büyük 3 mahallesi sırasıyla Yukarı Mahalle, Güneyce

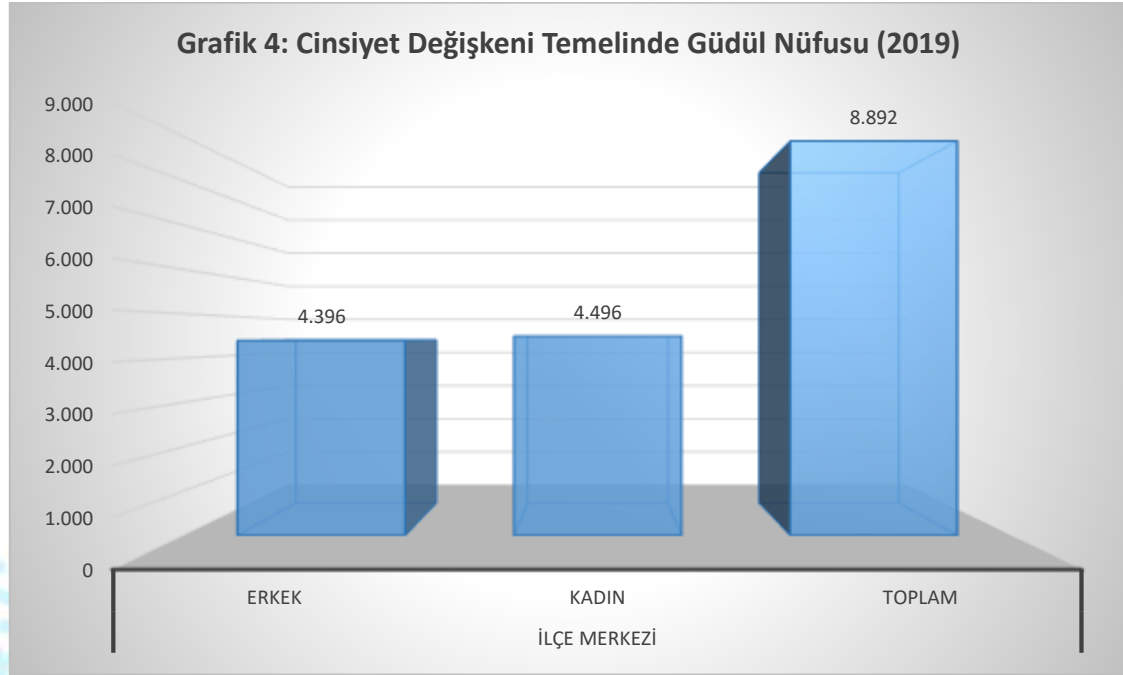
Mahallesi ve Yeni Mahalledir. Demografik açıdan en küçük 3 mahallesi ise Meyvabükü, Afşar ve Özköy Mahalleleridir.

3. GÜDÜL'ÜN NÜFUSUNUN CİNSİYETE GÖRE DAĞILIMI

Bütün bu anlatılanlardan yola çıkarak Güdül ilçesinin demografik yapısını, temel sosyo-demografik değişkenler bağlamında incelemeye başlamak gerekir. Sıklıkla vurgu yapıldığı üzere toplum, iki farklı cinsiyetin mensubu bireylerin bir arada varlığıyla hayat bulur. Bu yüzde, cinsiyet olgusu, toplumların yapısını anlama ve açıklama sürecinde öncelikli olarak incelenen değişkenlerdendir. Cinsiyet olgusu, toplum hayatının her alanında ve özellikle de toplumsal hareketlilik fırsatları üzerinde oldukça etkilidir. Dün olduğu gibi günümüzde de, hemen her toplumda bazı cinsiyete mensup bireyler, toplumsal ve siyasal hayatta daha ön planda ve belirleyici konumda olmaya devam etmektedir (Arslan, 2015).

Tablo 6: Cinsiyet Değişkeni Temelinde Güdül Nüfusu (2019)

	İl/İlçe merkezi		
	Erkek	Kadın	Toplam
Ankara	2.793.850	2.845.226	5.639.076
Güdül	4.396	4.496	8.892

Grafik 4: Cinsiyet Değişkeni Temelinde Güdül Nüfusu

Bu tespitlerin ışığında çalışmada Güdül'ün ve Ankara'nın demografik yapısı, öncelikli olarak cinsiyet olgusu temel alınarak incelendi. Tablo 6 ve Grafik 4'te de görüldüğü gibi, 2019 yılı itibariyle Ankara ili sınırları dâhilinde 2.845.226 kadın ve 2.793.850 erkek yaşamaktadır. 2019 yılı TÜİK verilerine göre Ankara ilinin toplam nüfusu 5.639.076 kişidir. Daha net bir ifadeyle 2019 yılı itibariyle, Ankara'nın demografik yapısı içinde kadınların sayısal üstünlüğü gözlemlenir. Öte yandan yine en yeni bulgulara göre, 2019 yılında Ankara'nın en yaşanabilir ilçelerinden Güdül'ün toplam nüfusu ise 8.892 kişidir. Bu bireylerin 4.396'sını erkekler ve 4.496'sını da kadınlar teşkil eder (TÜİK, 2020). Görüldüğü gibi Güdül'ün nüfusu, cinsiyet bağlamında, Ankara ilinin genel durumuna benzer bir görünüm sergiler. İlçe genelinde erkeklerin sayısı kadınlardan 100 kişi daha fazladır.

Kaynak: Güdül Belediyesi (2020), https://gudul.bel.tr/sorgun-goleti/dsc_0067/#main

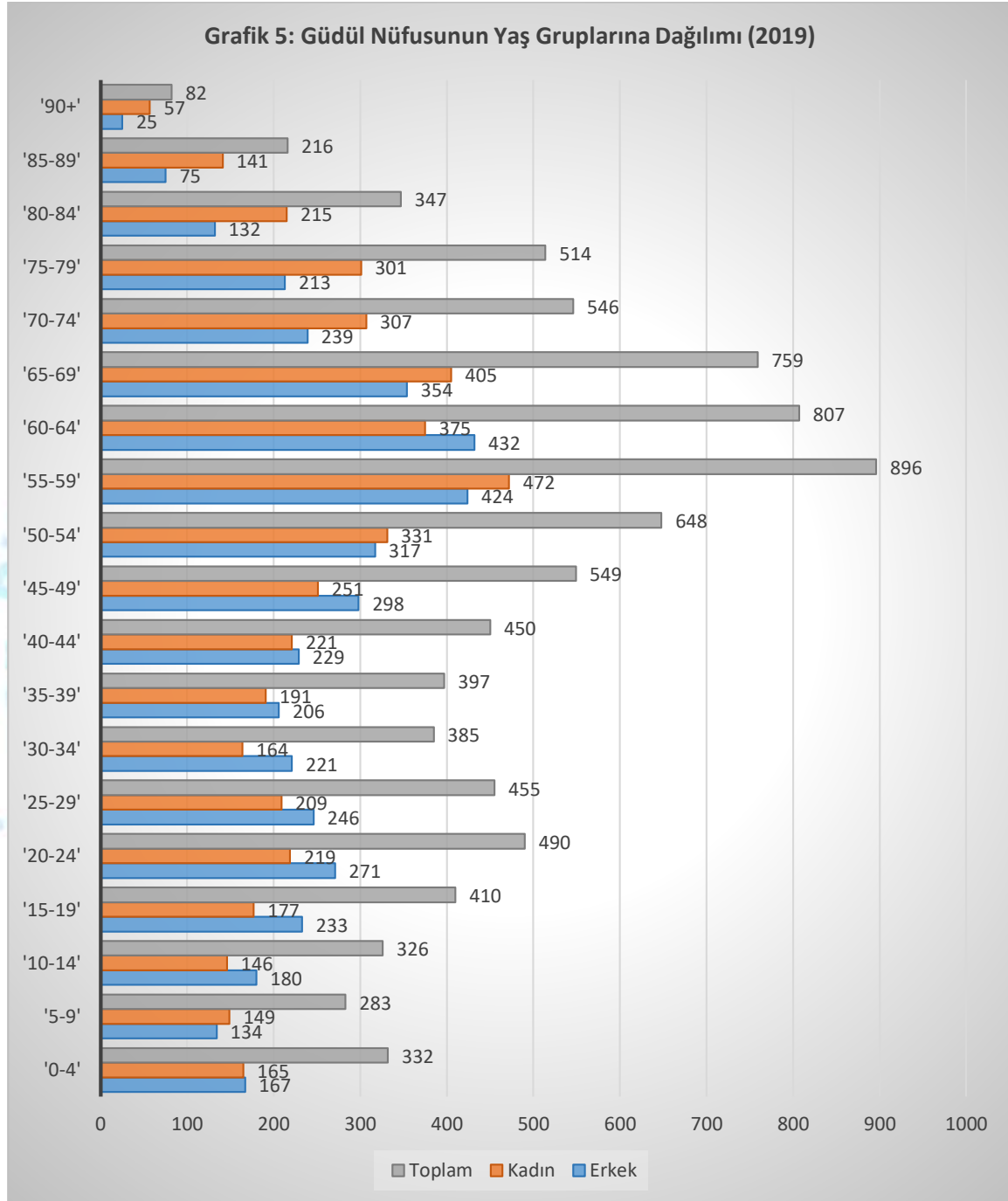
4. GÜDÜL'ÜN NÜFUSUNUN YAŞ GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI

Toplumun demografik yapısı hakkında yapılan çalışmalarda incelenen bir başka önemli sosyolojik değişken de yaş değişkenidir. Yaş olgusu, hem toplumun mevcut durumunu anlayabilmek için, hem de toplumun gelecekteki duruma dair tahminlerde bulunabilmek için büyük önem arz eder. Zira geleceğe dair ön deyimler, planlayıcılar, politika yapımcılar ve özellikle de yerel-merkezi siyasi elitler için son derece büyük önem arz eder.

Tablo 7: Güdül Nüfusunun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (2019)

Yaş grubu	Erkek	Kadın	Toplam
'0-4'	167	165	332
'5-9'	134	149	283
'10-14'	180	146	326
'15-19'	233	177	410
'20-24'	271	219	490
'25-29'	246	209	455
'30-34'	221	164	385
'35-39'	206	191	397
'40-44'	229	221	450
'45-49'	298	251	549
'50-54'	317	331	648
'55-59'	424	472	896
'60-64'	432	375	807
'65-69'	354	405	759
'70-74'	239	307	546
'75-79'	213	301	514
'80-84'	132	215	347
'85-89'	75	141	216
'90+'	25	57	82
Toplam	4.396	4.496	8.892

Grafik 5: Güdül Nüfusunun Yaş Gruplarına Dağılımı (2019)

Bu tespitlerin hareketle Güdül'n nüfusu, ilçe dahilinde yaşıyan bireylerin yaşı grubu değişkeni temel alınarak da incelendi. Bulgular dikkatlice incelendiğinde, ilçeye dair son derece

önemli sonuçlara ulaşılır. Tablo 7 ve Grafik 5’te de görüldüğü gibi 55-59 yaş grubundan bireyler, ilçe nüfusu içinden en büyük yaş dilimini oluşturur. Bu yaş grubunu 60-64 yaş grubu ve 65-69 yaş grubu takip eder. Araştırmada dikkat çeken bir başka husus ise ilçenin demografik yapısı içinde orta yaş üstü bireylerin gözle görülür bir yüksekliğidir. Bu durum ise ilçe nüfusunda gözle görülür bir yaşlanma eğiliminin varlığına işaret etmektedir.

Araştırmada dikkat çeken bir başka önemli bulgu ise Güdül’ün nüfus yapısı içinde, 55 yaş altındaki yaş gruplarında düzenli ve kademeli bir azalma eğiliminin varlığıdır. Grafik 2’de net bir şekilde gözlemlenebilen bu durum, yaklaşık 50 yıldır Güdül’de doğum oranlarında bir azalma eğiliminin varlığıdır. Bu durum özellikle son 25 yıllık süreçte daha belirgin ve dikkat çekici bir hal almıştır.

Kaynak: Güdül Belediyesi (2020), <https://gudul.bel.tr/sorgun-goleti/dsc07893/#main>

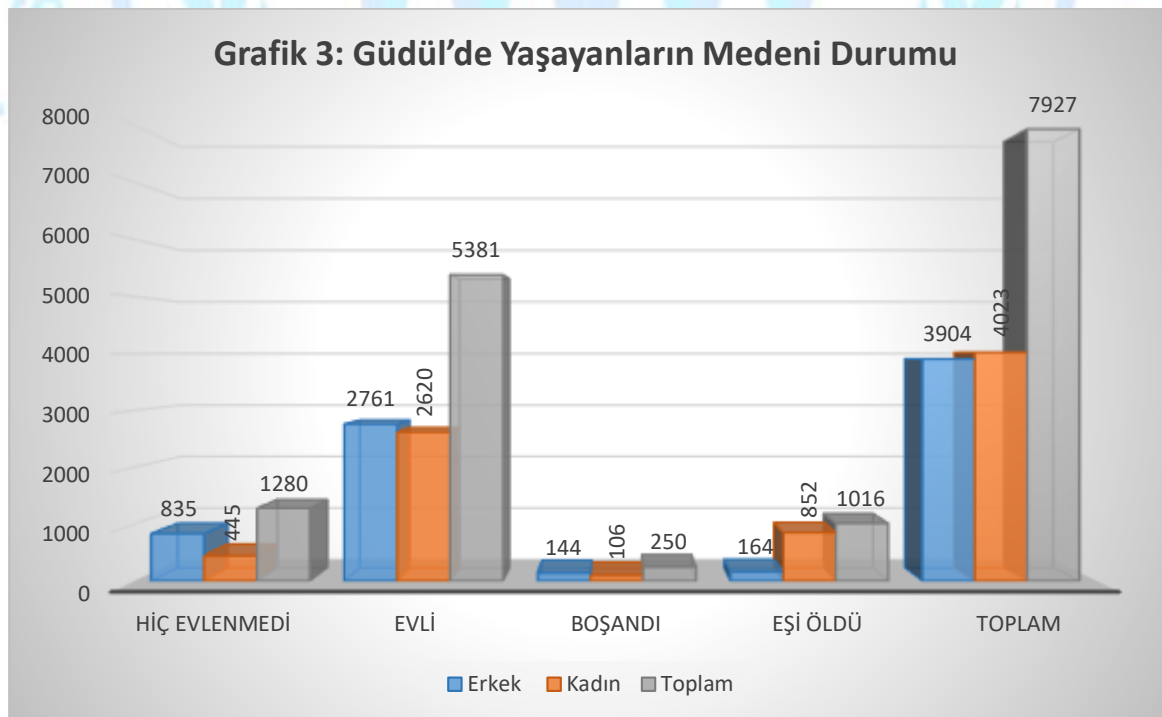
5. MEDENİ DURUM DEĞİŞKENİ TEMELİNDE GÜDÜL'ÜN NÜFUSU

Toplumun demografik yapısını anlamak ve açıklamak amacıyla yapılan sosyolojik araştırmalarda üzerinde önemle durulan bir diğer önemli konu da medeni durumdur. Bu değişken araştırmacılara, toplumun genel toplumsal yapısının yanı sıra, aile yapısındaki gözlemlenen eğilimlere dair de önemli ipuçları verir.

Tablo 8: Medeni Durum Değişkeni Temelinde Güdül Nüfusu (2019, 15 Yaş Üstü)

Medeni durum	Erkek	Kadın	Toplam
Hiç evlenmedi	835	445	1280
Evli	2761	2620	5381
Boşandı	144	106	250
Eşi öldü	164	852	1016
Toplam	3904	4023	7927

Grafik 6: Güdül'de Yaşayanların Medeni Durumu

Bu tespitten yola çıkarak GÜDÜL'ÜN demografik yapısı, medeni durum değişkeni temelinde de incelendi. Tablo 8 ve Grafik 6'da da görüldüğü gibi ilçenin demografik yapısı içinde evli bireyler büyük bir çoğunluğu oluşturmaktadır. Daha net bir ifadeyle, TÜİK'in 2019 yılına dair ADNKS verileri incelendiğinde, ilçe genelinde yaşayan 15 yaş üzeri bireyler arasında en az bir kez evlilik yapmış bireyler, yaklaşık yüzde 67,93'lük bir oran teşkil eder.

Buna ilaveten 2019 yılında, GÜDÜL ilçesinde yaşayan boşanmış bireylerin 15 yaş üzeri ilçe nüfusu içindeki oranı ise yüzde 3,15 civarındadır. Bu konuda dikkat çeken bir bulgu ise GÜDÜL'de boşanmış erkeklerin, boşanmış kadınlardan daha fazla olduğu gerçeğidir. Tablo 4 ve Grafik 3'te de görüldüğü gibi, ilçenin demografik yapısı içinde boşanmış erkeklerin oranı, boşanmış kadınlardan yaklaşık yüzde 35,84 daha fazladır.

Öte yandan eşi ölmüş bireyler arasında kadınların sayısının fazlalığı, ilçede kadınların ortalama ömürlerinin erkeklerden daha uzun olduğunun delilidir. İlçenin demografik yapısı içinde eşi ölmüş kadınların oranı, eşi ölmüş erkeklerin oranından yüzde 419,5 daha fazladır. Yine Tablo 4 ve Grafik 3'te detaylı bir şekilde yer verilen bulgular, GÜDÜL'de yaşayan eşi ölmüş bireylerin yaklaşık yüzde 83,85'ini kadınlar teşkil ederler.

Kaynak: Güdül Belediyesi (2020), <https://gudul.bel.tr/sorgun-goleti/dsc09865/#main>

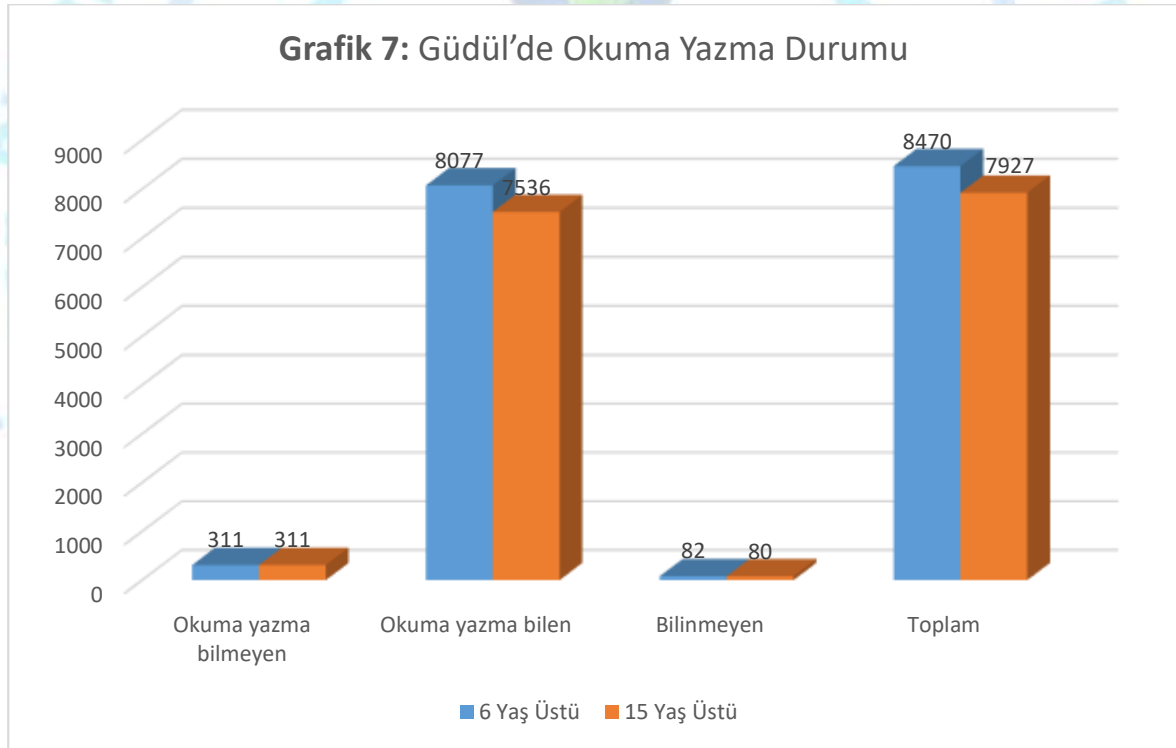
6. GÜDÜL'DE OKUMA-YAZMA DURUMU

Toplumsal yapı ve demografik yapıyı anlayıp, açıklamayı amaçlayan çalışmalarda, önemle üzerinde durulan bir diğer sosyolojik olguda da eğitim olgusudur. Eğitim konusu araştırılırken öncelikli olarak, araştırılan yerleşim biriminde yaşayan bireylerin okur-yazarlık durumu incelenir. Araştırmalar, toplumların gelişmişlik seviyesinde yaşanan olumlu gelişmelere paralel olarak, okuma yazma bilmeyen bireylerin, toplumun genel nüfusu içindeki yerinin her geçen gün azalmakta olduğuna işaret etmektedir (Arslan, 2017; Kongar, 1985). Ancak, yirmi birinci yüzyılın birinci çeyreğinin yaşamakta olduğumu şu günlerde, okuma-yazma bilmemenin bir toplumsal sorun olarak halen varlığını sürdürmesi, pek de hoş karşılanabilecek bir durum değildir. Bu tespitlerin ışığında, Güdül'ün toplumsal yapısını ve

ilçede yaşanan değişimin sosyolojik boyutlarını daha iyi anlayabilmek için, yörenin demografik yapısı içinde bireylerin okuma-yazma bilme durumları da incelendi.

Tablo 9: Güdül’de Okuma Yazma Durumu (2019, 6 Yaş Üstü ve 15 Yaş Üstü)

Okuma yazma durumu	6 Yaş Üstü	15 Yaş Üstü
Okuma yazma bilmeyen	311	311
Okuma yazma bilen	8077	7536
Bilinmeyen	82	80
Toplam	8470	7927

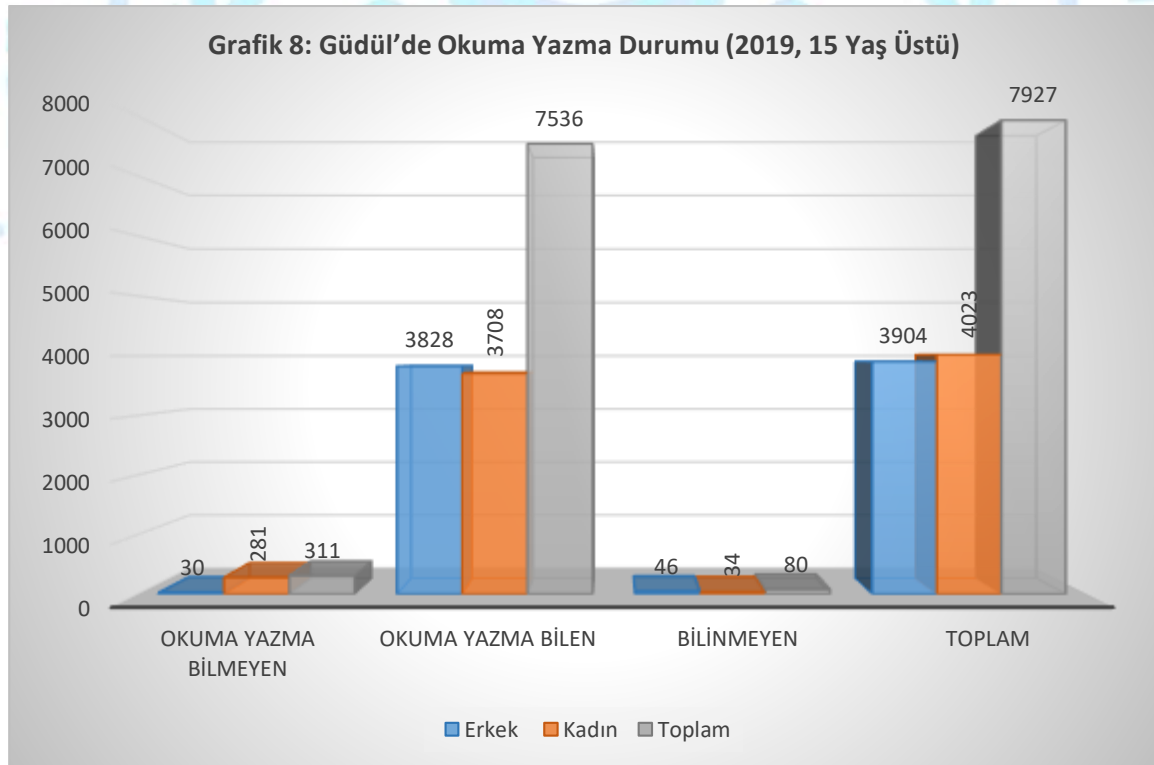
Bu bağlamda Güdül ilçesi sınırları dâhilinde yaşayan 6 yaş üstü ve 15 yaş üstü bireyler ayrı ayrı incelendi. Bu konuda ortaya çıkan son derece dikkat çekicidir. Tablo 9 ve Grafik 7’de de görüldüğü gibi, ilçe dâhilinde yaşayan 6 yaş yukarısı bireylerin sayısı 8470’tir. Öte yandan ilçede yaşayan 15 yaş yukarısı bireylerin toplam sayısı ise 7927’dir. İlçe dâhilinde her iki yaş

kriteri esas alındığında da okuma yazma bilmeyen bireylerin sayısı 311'dir. Daha net bir ifadeyle 6 yaş ve yukarısı bireyler esas alındığında Gündül ilçesinde okuma yazma bilmeyenlerin oranı yüzde 3,67'dir. Buna karşı 15 yaş üstü ve bireyler incelendiğinde ise ilçede okuma yazma bilmeyenlerin oranının yüzde 3,92 olduğu gözlemlenir.

Tablo 10: Gündül'de, Cinsiyet Temelinde Okuma Yazma Durumu (2019, 15 Yaş Üstü)

Okuma yazma durumu	Erkek	Kadın	Toplam
Okuma yazma bilmeyen	30	281	311
Okuma yazma bilen	3828	3708	7536
Bilinmeyen	46	34	80
Toplam	3904	4023	7927

Grafik 8: Gündül'de Okuma Yazma Durumu (2019, 15 Yaş Üstü)

Öte yandan ilçenin demografik yapısı, okuma yazma durumu ve cinsiyet temelinde çapraz incelemeye tabi tutulduğunda ad son derece önemli bulgulara ulaşılır. Öncelikle belirtmek gerekir ki, Tablo 10 ve Grafik 8’de de görüldüğü gibi, Gündül’de okur-yazarlık oranı oldukça yüksektir. Bir başka ifadeyle Gündül’de okuma yazma bilen 15 yaş üstü bireylerin, ilçe genel nüfusu içindeki oranı yüzde 95,06’nın biraz üzerindedir. Durum 6 yaş üstü nüfus açısından incelendiğinde ise biraz daha olumlu bir tablo ortaya çıkar: Gündül’de yaşayan 6 yaş üstü bireylerin okuma yazma oranı yüzde 95,36’dır.

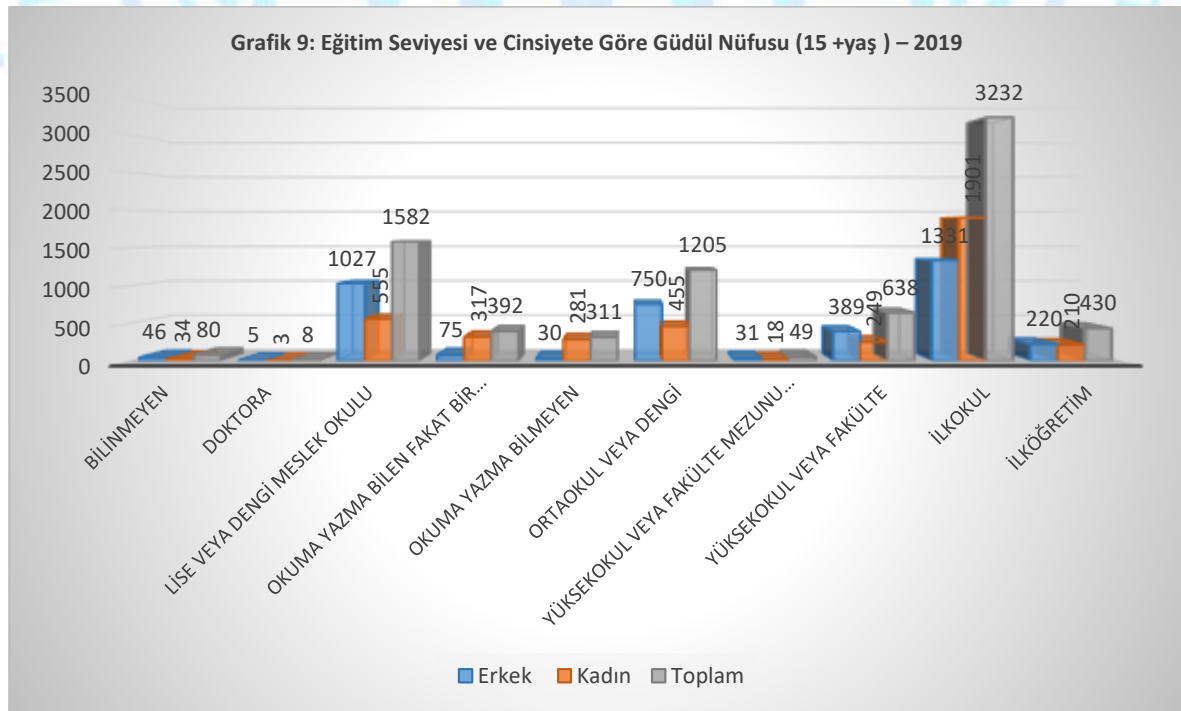
Öte yandan konu cinsiyet temelinde incelendiğinde ise Gündül ilçesi dâhilinde yaşayan bireyler arasında, kadınların çok büyük bir oran teşkil ettiği görülür. Daha net bir ifadeyle ilçede okuma yazma bilmeyen bireylerin yüzde 90,35’ini kadınlar teşkil eder. Bir başka anlatımla ilçede okuma yazma bilmeyen kadınların oranı erkeklerden yaklaşık 8 kat ya da yüzde 836,67 daha fazladır.

7. EĞİTİM SEVİYESİ

Eğitim olgusu, her bireyi ilgilendiren sosyolojik olgulardandır. Sosyo-demografik yapıya dair araştırmalar yapılırken de öncelikli olarak üzerinde durulan konulardandır. Toplumların sosyo-demografik yapısı, eğitim olgusu esas alınarak incelenirken, bireylerin okuma-yazma durumunun yanı sıra, eğitim seviyesi de araştırılır. Bu hususla alakalı bir başka konu ise görülen eğitimin niteliğidir.

Tablo 11: Bitirilen Eğitim Seviyesi ve Cinsiyete Göre Gündül Nüfusu (15 +yaş) – 2019

Eğitim Durumu	Erkek	Kadın	Toplam
Bilinmeyen	46	34	80
Doktora	5	3	8
Lise veya Dengi Meslek Okulu	1027	555	1582
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	75	317	392
Okuma yazma bilmeyen	30	281	311
Ortaokul veya dengi	750	455	1205
Yüksekokul veya fakülte mezunu (5 Veya 6 Yıllık Fakülteler Dâhil)	31	18	49
Yüksekokul Veya Fakülte	389	249	638
İlkokul	1331	1901	3232
İlköğretim	220	210	430
Toplam	3904	4023	7927

Grafik 9: Eğitim Seviyesi ve Cinsiyete Göre Gündül Nüfusu (15 +yaş) – 2019

Bu bağlamda araştırmada Güdül'ün demografik yapısı, ilçe sınırları dâhilinde yaşayan bireylerin eğitim seviyesi temelinde de incelendi. Güdül'ün nüfusu, eğitim değişkeni temelinde incelendiğinde oldukça önemli sonuçlara ulaşılır. Tablo 11 ve Grafik 9 ilçe nüfusu içinde en büyük oranı ilkokul mezunları teşkil eder. İlçenin genel nüfus yapısı içinde, 15 yaş üzeri bireyler arasında ilkokul mezunlarının oranı yüzde 40,77 civarındadır. İkinci önemli nüfus grubunu ise lise mezunları teşkil eder. İlçenin demografik yapısı içinde lise mezunlarının ağırlığı yaklaşık yüzde 20 civarındadır.

Öte yandan ilçenin demografik yapısı, eğitim seviyesi ve cinsiyet olguları temelinde çapraz incelemeye tabi tutulduğunda çok daha önemli bulgulara ulaşılır. Bu inceleme sonucunda ilk dikkat çeken husus, dezavantajlı eğitim gruplarında ağırlığı kadınların oluşturduğu gerçeğidir. Buna karşın avantajlı eğitim gruplarında ise erkekler lehine bir durum hâkimdir. Bir başka deyişle, ilçe genelinde okuma yazma bilmeyenlerin yüzde 90'dan fazlasını kadınlar teşkil eder. Okur-yazar fakat bir okul bitirmemiş bireyler arasında ise kadınların oranı yine 80,87 civarındadır. Yalnızca ilkokul eğitimi almış olanlar incelendiğinde de benzer bir tablo karşımıza çıkar: İlçe genelinde yalnızca ilkokuldan mezun olmuş bireylerin arasında kadınların oranı yüzde 58,82'den fazladır.

Buna karşın, Tablo 11'de de detaylı bir şekilde görüldüğü gibi, Güdül ilçesinde lise ve dengi okul mezunlarının yaklaşık yüzde 64,92'ini erkekler oluşturur. Güdül nüfusu içinde üniversite mezunu bireyler arasında erkeklerin oranı ise yüzde 61'e yaklaşır. Bunlara ilaveten, yüksek lisans ve doktora yapmış bireyler arasında erkeklerin oransal ağırlığı da bir hayli yüksektir. Daha net bir ifadeyle ilçe nüfusu içinde yüksek lisans-doktora yapmış bireyler arasında erkekler yüzde 58'lik bir oran teşkil eder.

Bütün bu anlatılanlardan yola çıkarak kısa bir özet yapmak gerekirse, Ankara'nın en huzurlu ilçelerinden biri olan Güdül'e yönelik araştırmanın bulguları, toplum hayatımızdaki erkek egemen anlayışın (Newman, 2012) izlerinin, Güdül ilçesinde de sürmekte olduğunu gösterir. Daha net bir ifadeyle, avantajlı sayılabilecek eğitim kategorilerinde Güdül ilçesinin toplumsal yapısı içinde, erkeklerin açık bir üstünlüğü gözlemlenir. Kadınlar aleyhine ortaya çıkan bu tablo, sadece Güdül ilçesine has bir durum olmadığını da hatırdan çıkarmamak

gerekir. Günümüz Türkiye’inde, ülkenin dört bir yanında, aynı tabloyu görmek mümkündür (Arslan, 2018, Arslan, 2017, Arslan, 2014, Arslan, 2015).

8. ANKARA VE GÜDÜL’DE GÖÇ OLGUSU

Özellikle son yıllarda üzerinde en çok konuşulan sosyolojik olguların başında göç olgusu gelir (Arslan, 2018, Arslan, 2017, Arslan, 2014, Arslan, 2015). Geçmişte olduğu gibi günümüzde de, dünyanın dört bir yanında insanlar, birçok sebepten dolayı, doğup büyüdüğü toprakları terk edip başka yerlere göç etmeye devam etmektedir. Bu durum bazen kuraklık, işsizlik, bazen alt yapı ve barınma yetersizlikleri gibi nedenler yüzünden ortaya çıkarken; kimi zaman da kız kaçırma, kan davası gibi kültürel sebeplere bağlı olarak doğabilmektedir. Göç bazen de salgın hastalıklar, iç savaşlar, doğal afetler, zorunlu iskân politikaları gibi sebepler yüzünde meydana gelebilmektedir (Arslan, 2020).

Daha önce de ifade edildiği gibi göç olayı, bir ülkenin sınırları dâhilinde gerçekleşirse, bu durum iç göç olarak adlandırılır. Bu nüfus devinimi ülkeler arasında vuku bulursa, bu da dış göç olarak adlandırılır. Göç olgusuna en aşına toplumların başında hiç kuşku yok ki Türk toplumu gelir. Daha açık bir anlatımla Türk toplumu, tarihin derinliklerinden bugüne, göç olgusunun her türlüüne tanıklık etmiştir. Günümüzde de hem dış göç ve hem de iç göç, toplum hayatımızın en önemli gerçeklerinden biri olarak varlığını sürdürmektedir. Özellikle de dış göç gerçeği, toplum hayatımız açısından her geçen gün önemi daha bir artan sosyolojik olgu haline gelmiştir. Ortadoğu’da, özellikle de İslam coğrafyasında yaşanmakta olan toplumsal kriz, karmaşa ve iç savaşlar yüzünden, üçüncü bin yılın ilk çeyreğine yaklaştığımız bu günlerde, Türkiye önemli bir dış göç alım merkezine dönüşmesine zemin hazırlamıştır. Özellikle son yıllarda, Suriye’den ülkemize göç eden insanların sayısı üç milyonu çoktan aşmıştır (Arslan, 2020).

Tablo 12: Ankara'nın aldığı göç, verdiği göç, net göç ve net göç hızı (2019 dönemi)

İl	ADNKS 2019 Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (Binde)
Ankara	5.639.076	211.744	154.464	57.280	10,21

Göç olgusu bağlamında Başkent Ankara incelendiğinde de son derece önemli sonuçlara ulaşılır. Öncelikle belirtme gerekir ki Ankara, ülkemizin toplumsal, ekonomik ve siyasal hayatında müstesna bir yere sahiptir. Ankara, yalnızca tarihi ve kültürel zenginlikleriyle değil, bünyesinde barındırdığı nüfus büyüklüğü ve gelişmişlik düzeyi ile de, yalnızca İç Anadolu bölgesinin değil, Türkiye'nin en önemli illerinden biri olma hüviyetine sahiptir. Ankara aynı zamanda Türkiye'nin siyasal ve bürokratik hayatının kalbinin attığı merkezdir.

Son güncel verile olma özelliğine sahip 2019 yılı TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerine göre, Türkiye'nin en büyük ikinci ili konumundaki Ankara'nın nüfusu 5.639.076 kişidir (TÜİK, 2020). İlin nüfusu 2018 yılı nüfusu 5.503.985 kişidir. Bulgular, Ankara ili nüfusunun bir yıllık süreçte 135,091 kişi arttığına işaret etmektedir (Tablo 12). Bir başka tabirle, Ankara ilinin nüfusunda, bir yıllık süreçte yaklaşık yüzde 2,45'lik bir artış gözlemlenmiştir.

Başkent Ankara'nın demografik yapısının daha iyi anlamlandırabilme için Türkiye'nin demografik yapısına da kısaca değinmek yerinde olacaktır. 2020 yılı TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerine göre 2019 yılı Türkiye nüfusu 83.154.997 kişidir. Türkiye geneli 2018 yılı nüfusu ise 82.003.882 kişidir (TÜİK, 2020). Bulgular Türkiye nüfusunun bir yıllık süreçte 1.151.115 kişi ya da bir başka deyişle yüzde 1,4 oranında arttığını göstermektedir. Bulgular, 2019 yılında Ankara ili nüfus artış hızının, Türkiye ortalamasının bir hayli üstünde olduğuna işaret etmektedir.

Öte yandan 2020 yılı TÜİK verilerine göre 2019 yılı itibariyle Ankara ili, göç alan bir il konumundadır. 2019 yılında Ankara, verdiğiğinden daha fazla göç almıştır. Sayısal

olarak incelendiğinde Ankara ili verdiğiinden 57.280 kişi daha fazla göç almış bir yerleşim birimi durumundadır. Daha net bir ifadeyle 2019 yılında, Ankara ili genelinde net göç hızı binde 10,21'dir (Tablo 7).

Ankara ilinin önemli ilçelerinden biri olan Güdül'ün son bir yıllık süreçte nüfus yapısında yaşanan değişim incelendiğinde de önemli sonuçlarla karşılaşılır. Güdül, uzun yıllardan beridir nüfus azalması sorunu yaşamaktadır. Bu durum son bir yıl içinde de devam etmiştir.

9. GÜDÜL'DE YAŞAYAN BİREYLERİN NÜFUSA KAYITLI OLDUĞU İLLER

Güdül'ün demografik yapısının niteliksel boyutuna ve Güdül'de göç olgusuna ışık tutacak bir diğer önemli konu ile konu ise ilçede yaşayan bireylerin nüfusa kayıtlı olduğu illerin incelenmesidir. Bu tespitten hareketle Güdül ilçesi sınırları içinde yaşayan bireylerin nüfusa kayıtlı olduğu iller ve Güdüllülerin yoğunlukla yaşadığı iller de incelendi. Bu bağlamda önce Güdül'de yaşayanların nüfusa kayıtlı olduğu illeri incelemek yerinde olacaktır.

Tablo 13: İkamet Edilen İlçeye Göre Nüfusa Kayıtlı Olunan İl, Güdül – 2019

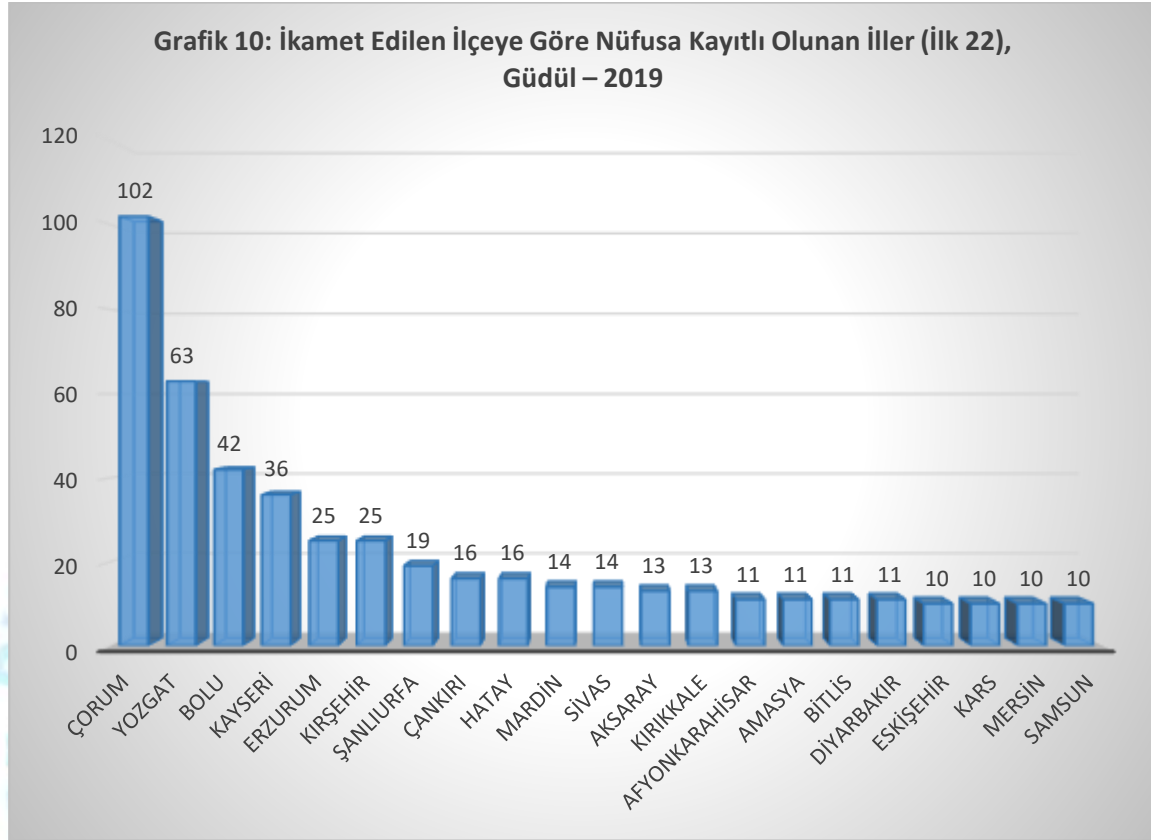
GÜDÜL		GÜDÜL		GÜDÜL	
Ankara	8210	İstanbul	9	Muş	4
Çorum	102	Konya	9	Trabzon	4
Yozgat	63	Rize	9	Ardahan	3
Bolu	42	Kahramanmaraş	8	Düzce	3
Kayseri	36	Zonguldak	8	Elazığ	3
Erzurum	25	Giresun	7	Isparta	3
Kırşehir	25	Gümüşhane	7	Nevşehir	3
Şanlıurfa	19	Adana	6	Şırnak	3
Çankırı	16	Ağrı	5	Tokat	3
Hatay	16	Antalya	5	Bayburt	2
Mardin	14	Bartın	5	Ordu	2
Sivas	14	Kastamonu	5	Sinop	2
Aksaray	13	Niğde	5	Tunceli	2
Kırıkkale	13	Sakarya	5	Van	2
Afyonkarahisar	11	Uşak	5	Artvin	1
Amasya	11	Adıyaman	4	Hakkari	1
Bitlis	11	Bingöl	4	Kütahya	1
Diyarbakır	11	Denizli	4	Manisa	1
Eskişehir	10	Erzincan	4	Osmaniye	1
Kars	10	Gaziantep	4	Siirt	1
Mersin	10	Karaman	4		
Samsun	10	Malatya	4		

Mevcut en güncel veriler temelinde Güdül ilçesinin nüfusu, ilçe dâhilinde yaşayan bireylerin nüfusa kayıtlı olduğu iller temelinde incelendiğinde son derece önemli bulgulara ulaşılır. Tablo 13'te de görüldüğü gibi, 2020 yılı ADNKS verilerine göre, 2019 yılında ilçede yaşayan 8.892 kişinin 8.210'u Ankara nüfusuna kayıtlıdır. Bu sayılar ilçede yaşayan bireylerin yüzde 92,33'ünün Ankaralı olduğu anlamına gelir. Bu ilçe nüfusunun son derece homojen bir nitelik arz ettiğine işaret eder.

Tablo 14: İkamet Edilen İlçeye Göre Nüfusa Kayıtlı Olunan İller (İlk 22), GÜDÜL – 2019

	GÜDÜL
Ankara	8210
Çorum	102
Yozgat	63
Bolu	42
Kayseri	36
Erzurum	25
Kırşehir	25
Şanlıurfa	19
Çankırı	16
Hatay	16
Mardin	14
Sivas	14
Aksaray	13
Kırıkkale	13
Afyonkarahisar	11
Amasya	11
Bitlis	11
Diyarbakır	11
Eskişehir	10
Kars	10
Mersin	10
Samsun	10

Grafik 10: İkamet Edilen İlçeye Göre Nüfusa Kayıtlı Olunan İller (İlk 22), GÜDÜL – 2019

Öte yandan, Ankara nüfusuna kayıtlı bireylerin dışında öteki bireylerin nüfusa kayıtlı olduğu iller incelendiğinde de önemli sonuçlara ulaşılır. İlçe nüfusunun yaklaşık yüzde 7,67'sini oluşturan 682 kişinin, yurdun dört bir yanından GÜDÜL'e gelmiş olduğu gerçeği ortaya çıkar. Bu bireylerin büyük çoğunluğunu da idari görevleri sebebiyle ilçeye tayin edilmiş kamu çalışanları (öğretmen, polis, hâkim, savcı, subay-astsubay, memur, ...vb.) ve onların aileleri oluşturur.

Tablo 14 ve Grafik 10'da, GÜDÜL'de yaşayan ancak yurdumuzun farklı yörelerinin nüfusuna kayıtlı bireylere dair ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir. Tabloda özellikle GÜDÜL nüfusu içinde ön plana çıkan illere dair bulgulara yer verilmiştir. Bütün bu açıklamalar dikkate alındığında, öteki illerin nüfusuna kayıtlı bireyler arasında Çorumlular'ın ilk sırayı oluşturduğu görülür. Bu bireyleri sırasıyla Yozgatlılar, Bolulular ve Kayserililer takip eder. Özetle bulgular,

Güdül’de yaşayıp da Ankaralı olmayan bireyler arasında, yurdun dört bir yanından gelmiş bireylere rastlanır.

10. GÜDÜLLÜLER’İN EN YOĞUN YAŞADIĞI İLLER

Güdül’ün demografik yapısını daha iyi anlayabilmek için Güdül nüfusuna kayıtlı bireylerin, Güdül dışında yaşamayı tercih ettikleri yerleşim birimlerini de incelemek yararlı olur. Zira bireyler ve aileler, dün olduğu gibi bugün de, çeşitli sebeplerden dolayı doğduğu mekânların dışında hayatlarına devam etmektedirler. Bu sebepler arasında sosyal, ekonomik, kültürel, siyasal vb. birçok faktör sıralanabilir. Güdül doğumlu ya da Güdül ilçesi nüfusuna kayıtlı birçok birey de, doğduğu yerde değil de doyduğu yerlerde yaşamlarını sürdürmektedirler. Bu bağlamda çalışmada, Güdül nüfusuna kayıtlı bireylerin yaşadığı-yaşamayı tercih ettiği iller de araştırıldı

Tablo 15: GÜDÜLLÜLERİN YAŞADIĞI İLLER VE SAYISI – 2019

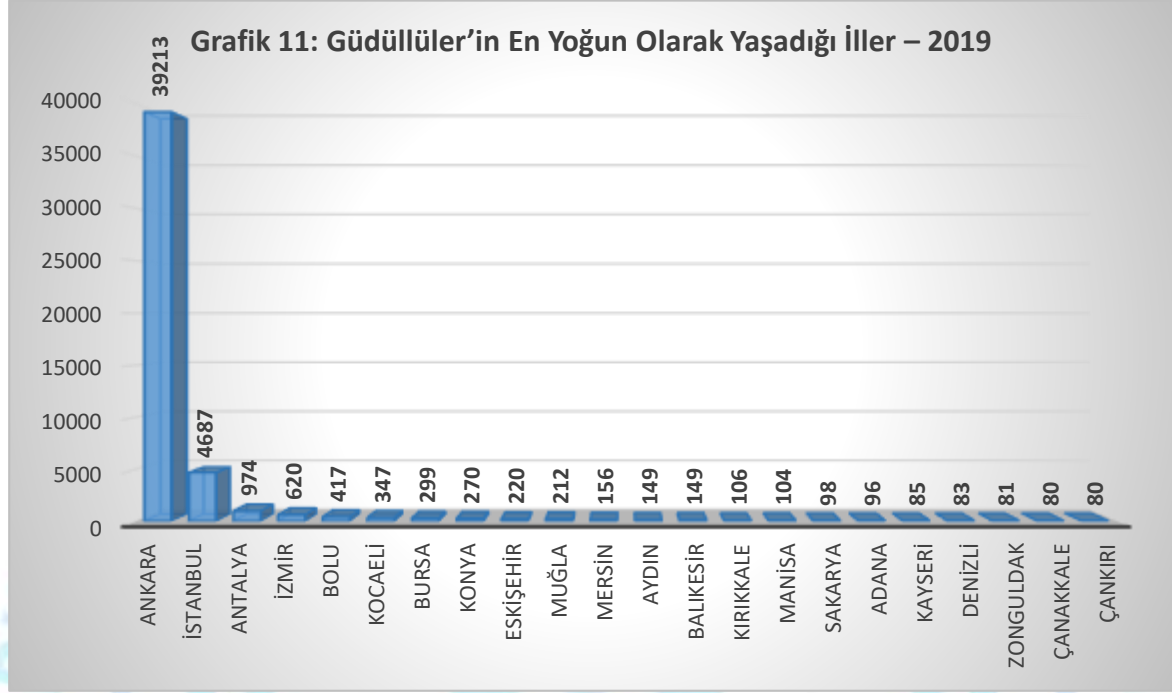
GÜDÜLLÜ SAYISI					
Ankara	39213	Isparta	50	Sinop	19
İstanbul	4687	Yozgat	49	Adıyaman	18
Antalya	974	Samsun	47	Batman	18
İzmir	620	Van	46	Erzincan	14
Bolu	417	Nevşehir	41	Mardin	14
Kocaeli	347	Edirne	34	Bitlis	13
Bursa	299	Kırşehir	34	Karaman	13
Konya	270	Kastamonu	33	Rize	13
Eskişehir	220	Diyarbakır	31	Bingöl	12
Muğla	212	Kütahya	31	Kars	12
Mersin	156	Şanlıurfa	31	Malatya	12
Aydın	149	Trabzon	31	Uşak	12
Balıkesir	149	Aksaray	30	Osmaniye	11
Kırıkkale	106	Bingöl	30	Şırnak	11
Manisa	104	Bartın	29	Giresun	9
Sakarya	98	Çorum	29	Hakkari	9
Adana	96	Niğde	29	Muş	9
Kayseri	85	Sivas	29	Tunceli	9
Denizli	83	Elazığ	27	Ağrı	8
Zonguldak	81	Ordu	27	Gümüşhane	8
Çanakkale	80	Kahramanmaraş	24	Artvin	6
Çankırı	80	Amasya	23	Bayburt	5
Tekirdağ	76	Erzurum	23	Iğdır	5
Karabük	73	Gaziantep	23	Ardahan	3
Hatay	61	Yalova	22	Kilis	3
Afyonkarahisar	57	Tokat	21	Siirt	3
Düzce	57	Burdur	19		

Tablo 16: GÜDÜLLÜLER'in En Yoğun Olarak Yaşadığı İller – 2019

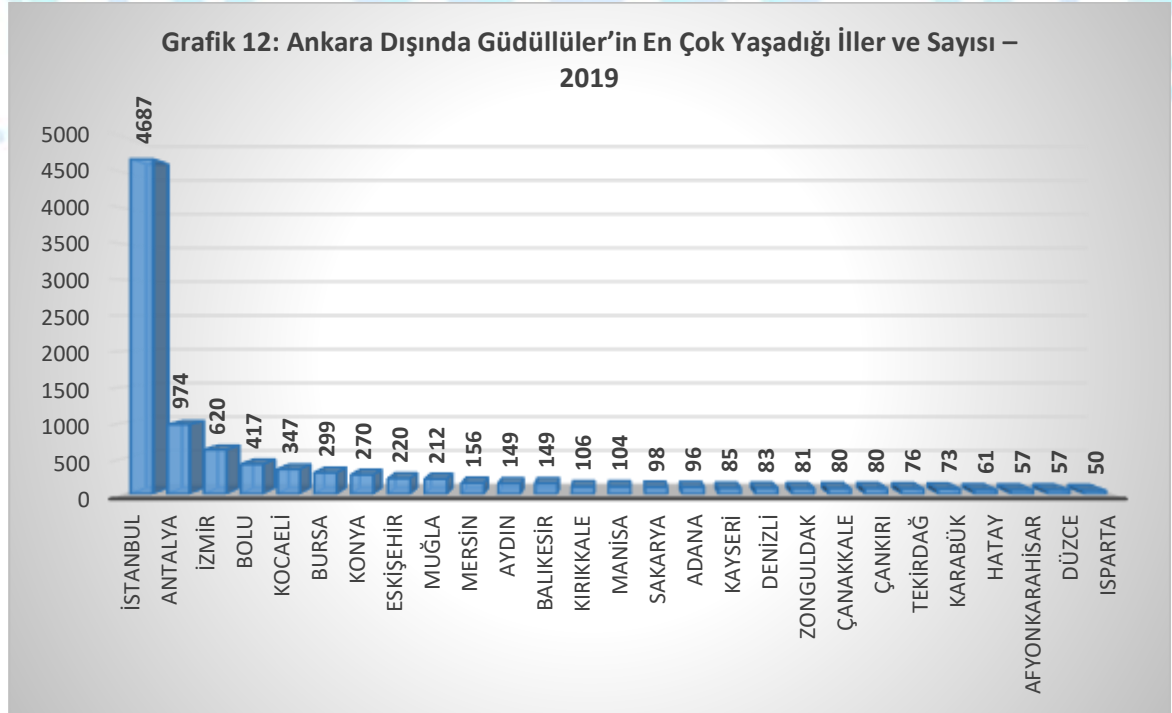
GÜDÜLLÜLER	
Ankara	39213
İstanbul	4687
Antalya	974
İzmir	620
Bolu	417
Kocaeli	347
Bursa	299
Konya	270
Eskişehir	220
Muğla	212
Mersin	156
Aydın	149
Balıkesir	149
Kırıkkale	106
Manisa	104
Sakarya	98
Adana	96
Kayseri	85
Denizli	83
Zonguldak	81
Çanakkale	80
Çankırı	80

Grafik 11: GÜDÜLLÜLER’İN EN YOĞUN OLARAK YAŞADIĞI İLLER – 2019

Tablo 12: Ankara Dışında GÜDÜLLÜLER’İN EN ÇOK YAŞADIĞI İLLER VE SAYISI – 2019

Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2020 yılı verilerine göre, 2019 yılı itibariyle, Ankara ili dışında Güdül nüfusuna kayıtlı 10749 kişi yaşamaktadır. Bu sayıya, Ankara ili dâhilinde yaşayan Güdüllülerin sayısı da eklenince yurt genelinde 81 ile dağılmış bir şekilde toplam 49.962 Güdül nüfusuna kayıtlı birey bulunmakta olduğu gerçeği ile karşılaşılır. (Tablo 15 ve Tablo 16, Grafik 15 ve Grafik 12).

Daha net bir ifadeyle 2019 yılı itibariyle, yurt genelinde Güdül nüfusuna kayıtlı 49.962 kişi yaşamaktadır. Bu bireylerden 39.213'ü Ankara ili dâhilinde yaşamaktadır. Daha net bir ifadeyle Güdüllüler'in yaklaşık yüzde 78,5'i Ankara ili sınırlar dâhilinde hayatlarını idame ettirmektedirler.

Güdüllüler'in yoğun olarak yaşadığı iller incelendiğinde de oldukça öneli sonuçlara ulaşılır. Tablo 9 ve Grafik 7'de de görüldüğü gibi, Güdüllüler'in en çok göç verdiği iller arasında birinci sırada İstanbul yer alır. İstanbul'u, Antalya ve İzmir illeri takip eder. Bu üç büyük şehrin ardından, Güdüllüler tarafından yaşamak için tercih edilen iller arasında ilk 5 arasında sırasıyla Bolu, Kocaeli, Bursa, Konya ve Eskişehir illeri yer alır. Bulgular, Güdüllüler'in yaşamak için tercih ettiği bölgeler arasında Batı Anadolu (Ege-Marmara) Akdeniz ve İç Anadolu bölgelerinin ön plana çıktığına işaret etmektedir.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Araştırma kapsamında genel olarak, sosyo-ekonomik açıdan olduğu kadar, siyasi ve idari açıdan da Türkiye'nin en önemli ili sayılabilecek konumdaki Ankara ili incelendi. Özelde ise Ankara ilinin, ünü boyutundan büyük, huzur ve sükûnetin adresi Güdül ilçesi incelendi.

Yapısalcı bir sosyolojik yaklaşımla (Giddens, 1992; Haralambos, 1987), betimleyici-tasviri türden bir sosyolojik araştırma şeklinde gerçekleştirilen çalışmada, metodolojik (Güven, 2006; Gilbert, 1997; Gilbert, 1994; Denzin, 1984) ikincil veri analiz tekniği kullanıldı. Araştırmada temel veri kaynağı olarak Türkiye İstatistik Kurumu'nun, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi kullanıldı. Araştırmada imkânlar dâhilinde, en güncel veri hüviyetine sahip 2019 yılı TÜİK verileri kullanıldı.

TÜİK'in en güncel verileri durumundaki 2020 yılı verilerine göre, Ankara ilinin 2019 yılı nüfusu 5.639.076 kişidir. 2019 yılı itibariyle Güdül ilçesi sınırları içinde ise toplam 8.892 kişi yaşamaktadır. Bu nüfusun 4.496'sını kadınlar, 4.396'sını da erkekler. Bulgular, 11 yılda ilçenin nüfusunda yüzde 24,6 civarında bir azalma olduğuna işaret etmektedir.

Güdül'ün demografik yapısı cinsiyet değişkeni temelinde incelendiğinde, demografik yapının kadın egemen bir görünüm sergilediği gerçeği ile karşılaşılır. Daha net bir ifadeyle ilçe genel nüfusu içinde erkeklerin sayısı kadınlardan 100 kişi daha fazladır. İlçe nüfusunda bu kadın ağırlıklı durumu, ilçenin sosyo-ekonomik yapısı üzerinde de etkili olmaktadır.

İlçe nüfusu, yaş grubu değişkenine göre incelendiğinde, 55-59 yaş grubundan bireylerin, ilçe nüfusu içinden en büyük yaş grubunu teşkil ettiği dikkatten kaçmaz. Nüfus piramidi, son 25 yıllık süreç içinde, doğum oranlarında kademeli ve düzenli bir azalış yaşanmakta olduğuna işaret eder. Bununla birlikte, son yıllarda doğum oranlarında yaşanan düşüş daha belirgin hale gelmiştir.

Öte yandan, medeni durum temelinde Güdül'ün demografik yapısı incelendiğinde, evli bireylerin, ilçenin demografik yapısı içinde büyük bir çoğunluğu oluşturduğu görülür. Güdül'de yaşayan 15 yaş üzeri bireyler arasında boşanma oranı ise yüzde 3,15 civarındadır. Boşanmış erkeklerin oranı, boşanmış kadınlardan yaklaşık yüzde 35,84 daha yüksektir. Eşi ölmüş bireyler arasında kadınların büyük bir çoğunluğu oluşturur. Bu da ilçede kadınların ortalama ömrünün erkeklerden daha yüksek olduğuna işaret eder.

Güdül'de okur-yazarlık oranı da oldukça yüksektir. Okuma yazma bilmeyenlerin büyük çoğunluğunu, ileri yaş gruplarındaki bireylerin oluşturdukları dikkate alındığında, kısa vadede okur-yazarlık oranlarının daha da artacağı ön görülebilir. Yörenin eğitim seviyesi incelendiğinde, birçok öteki yerleşim biriminde olduğu gibi (Arslan, 2020), kadınların erkeklere kıyasla daha az eğitilmiş olduğu gerçeği ile karşılaşılır. Okur-yazar olmayan, okur-yazar ve ilköğretim mezunu gibi dezavantajlı toplum kesimlerinden bireylerin çoğunluğunu kadınlar oluştururlar. Buna karşın lise ve üniversite eğitimi gibi avantajlı eğitim gruplarında ise erkeklerin ağırlığı göze çarpar.

World Journal of Human Sciences, 2021 - 1

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi, 2021 – 1

ISSN: 2717-6665

Öte yandan GÜDÜL oldukça homojen bir nüfus yapısına sahiptir. Bununla birlikte ilçe sınırları dâhilinde, yurdun farklı yörelerinden gelmiş insanlar da yaşamaktadır. GÜDÜL'e en yoğun göç Çorum, Yozgat ve Bolu illerinden olmuştur. Bu illeri Kayseri, Erzurum, Kırşehir, Şanlıurfa ve Çankırı izler. GÜDÜL'de yaşayıp da Ankaralı olmayan bireylerin büyük bir çoğunluğunu İç Anadolu bölgesi illerinden gelmiş bireyler oluşturur. Buna ilaveten Karadeniz Bölgesi, Güneydoğu Doğu ile Doğu Anadolu bölgesi illerimizden gelmiş bireyler de GÜDÜL'ün demografik yapısı içinde önemli bir oran teşkil eder. GÜDÜLLÜLER'in Kayseri dışında yaşamayı tercih ettikleri iller arasında Türkiye'nin önemli metropol şehirleri başı çeker. Bu şehirlerin başında İstanbul yer alır. İstanbul'u Antalya ve İzmir illeri takip eder. Bolu, Kocaeli, Bursa, Konya, Eskişehir, Muğla ve Mersin gibi büyük ve göreceli olarak daha yaşanabilir - daha gelişmiş iller, GÜDÜLLÜLER'in öncelikli olarak yaşamayı tercih ettiği iller arasında sayılabilir.

KAYNAKÇA

Ankara Valiliği (2020). *Ankara*. 25.11.2020, <http://www.ankara.gov.tr/>

Arslan, D. A. (2020). *Sağlık-toplum-bilim 9*. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınevi.

Arslan, D. A. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem ve teknikleri*. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınevi.

Arslan, D.A. & Arslan, G. (2018). Düünden bugüne Bodrum’da siyasal hayat: Yerel seçim sonuçları temelinde Bodrum’un siyasal yapısının sosyolojik tahlili. *Türk Siyaset Bilimi Dergisi*. (1)1, 71-98.

Arslan, D. A. (2016). *Yerel seçim sonuçları temelinde Türkiye’nin siyasal yapısı ve milletvekillerimiz*. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınevi.

Arslan, D. A. (2015). Mersin küçük sanayi siteleri esnaf ve sanatkârlarının sosyal-ekonomik profilleri ve temel sorunları. Mersin: Mersin Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği Araştırma ve Kültür Yayınları

Arslan, D. A. (2013). *Sosyoloji: Günlük yaşamın mimarisini keşfetmek*. Ankara: Nobel Yayınevi.

Arslan, D. A. (2012). *Sosyoloji ve yöntem yazıları*. Ankara: Kalkan Matbaacılık.

Cografyaharita (2018). Ankara il haritası, 18.03.2018, <http://cografyaharita.com>

Denzin, N. K. (1984). *Sociological methods*. London: McGraw-Hill.

Giddens, A. (1992) *Human societies*. Oxford: Polity Press.

Gilbert, N. (1997). *Analysing tabular data*. London: Sage.

Gilbert, N. (1994). *Researching social life*. London: Sage.

Güdül Belediyesi (2020). 25.11.2020, <https://gudul.bel.tr/>

Güdül Kaymakamlığı (2020). 25.11.2020, <https://gudul.bel.tr/>

Güven, S. (2006). *Toplumbiliminde araştırma yöntemleri*. Bursa: Ezgi Kitabevi.

Haralambos, M. (1987). *Sociology: Themes and perspectives*. London: Bell & Hyman

Kongar, E. (1986). *Türkiye üzerine araştırmalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kongar, E. (1985). *İmparatorluktan günümüze Türkiye'nin toplumsal yapısı 1*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kongar, E. (1985). *İmparatorluktan günümüze Türkiye'nin toplumsal yapısı 2*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Neuman, W. L. (2006-a). *Toplumsal araştırma yöntemleri 1: Nitel ve nicel yaklaşımlar*. İstanbul: Yayın Odası.

Neuman, W. L. (2006-b). *Toplumsal araştırma yöntemleri 2: Nitel ve nicel Yaklaşımlar*. İstanbul: Yayın Odası.

TBMM, (2020). On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi Ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 26.11.2020, <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6360.html>

TÜİK (2020). *Ankara 2020 nüfusu*, 25.11.2020, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/>

TÜİK (2020). *Güdül nüfusu*, 25.11.2020, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/>

World Journal of Human Sciences, 2021 - 1

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi, 2021 – 1

ISSN: 2717-6665

OSMANLI SAHASINDA KIZILBAŞLIK VE ALEVİ-BEKTAŞI ŞAİRLER

Fatih NACAR⁴

Özet

Bu makalede Kızılbaşlık ifadesi ve Osmanlı sahasında yetişen Alevi-Bektaşî-Kızılbaş geleneğine mensup şairler konu olarak ele alınacaktır. Bu münbit coğrafyada yetişen İslam inanç sistemi içerisinde yer alan farklı yorumların ve bakış açılarının bir bütünün parçaları olduğu unutulmamalıdır. Türk Edebiyatındaki hemen hemen bütün şairler Hz. Muhammed (sav), Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Fatıma ve Ehl-i Beyt sevgisinde birleşmektedir. Bu sevginin tezahür ettiği İslam öncesi geleneklerle, İslam inanç sistemi içerisinde yer alan bu birliktelik sanata ve edebiyata yansımış Ehl-i Beyt'e olan sevgi, mısralarda hayat bulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Kızılbaş, Alevi ve Bektaşî Geleneği, Osmanlı Sahası.

⁴ E-posta: fatihnacar33@gmail.com

Kızılbaşlık and Alevi-Bektashi Poets in Ottoman field

Abstract

In this article, poets belonging to the Kızılbaşlık expression and alevi-bektashi-redhead tradition grown in the Ottoman field will be discussed as subjects. It should be remembered that the different interpretations and perspectives within the Islamic belief system grown in this munbit geography are part of a whole. Almost all poets in Turkish literature unite in the love of Prophet Muhammad (sav), Hz. Ali Hz. Hasan, Hz. Hussein, Hz. Fatima and Ehl-i Beyt. With the pre-Islamic traditions manifested by this love, this co-ed in the Islamic belief system has come to life in the languages of love for Ehl-i Beyt, which is reflected in literature in art.

Key Words: Kizilbas, Alevi and Bektashi Tradition, Ottoman Field.

GİRİŞ VE YÖNTEM

Bu makalede Osmanlı sahasında yetişen Alevi-Bektaşî-Kızılbaş geleneğine mensup şairler konu olarak ele alınacaktır. Bu münbit coğrafyada yetişen İslam inanç sistemi içerisinde yer alan farklı yorumların ve bakış açılarının bir bütünü parçaları olduğu unutulmamalıdır. Edebiyatımızdaki hemen hemen bütün şairler Hz. Muhammed (sav), Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Fatıma ve Ehl-i Beyt sevgisinde birleşmektedir. İslam inanç sistemi içerisinde bu birliktelik sanata edebiyata yansımış Ehl-i Beyte olan sevgi mısralarda hayat bulmuştur. Bu hususiyetler, dönem içerisinde zenginlik olarak görülse de bazı zamanlarda dönemin siyasi ve iktisadi buhranları, bu inanç sistemine sahip şairleri siyasi ve iktisadi çekişmelerin içerisine çekmiştir. Bu şairlerden bir kısmı Osmanlı sultanları ile fetihlere katılmış; bir kısmı, Osmanlı Devleti ile Safevi Devletinin arasında cereyan eden siyasi çekişmenin ortasında kalmış; bir başka kısmı, ekonomik nedenlerle halkın içinde bulunduğu durumların zorluğu ile bu ekonomik sıkıntılara başkaldırmıştır. Bu üç durumda, bu fırkalara mensup şairleri, içinde buldukları şartlar ne olursa olsun, Hz. Muhammed (sav) Hz. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisini gönüllerinde taşımaktan ve manzumelerinde konu olarak işlemekten alıkoymamıştır. Bu makalede, bu fırkalara mensup şairler ele alınmaya çalışılacaktır. Osmanlı Devletinin ve toplumunun içinde bulunduğu siyasi ve iktisadi çalkantılar, her dönemde olduğu gibi, bu dönemde de Anadolu'da yaşayan toplumun tüm kesimlerini etkilemiştir. Şairler de bundan nasibini almıştır. Türkmen aşiretleri arasında yetişen ve tekke tasavvuf eğitimleri alan bu şairler Anadolu İslam geleneğinin Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli ile taçlandığı bir sahanın yetiştirdiği bin bir renkli çiçekler gibi, Osmanlı sahasının kaderini belirlemede önemli görevler ifa etmişlerdir.

1. Kızılbaş

Bu renklerden biri de Kızılbaşlıktır. Alevilik, Hz. Ali'yi sevmek ve onun yolundan gitmek; olarak tanımlanırken, Bektaşilik ise, Hacı Bektaş Bektaş Veli'nin tarikatına mensup olmak ve onun yolundan gitmek olarak bilinmektedir.

Kızılbaş ifadesi ise, 10. yy. dan itibaren İslam'ı kabul eden ve daha önce sahip oldukları inanç ve geleneklerinin etkisi ile İslam'ı kendi şartlarına göre yorumlayan Yörük Türkmenler için farklı mekân ve zamanlarda bu Yörük Türkmenlere verilen isimlerden biridir. Bu üç akım, temelde İslam çizgisini taşımaktadır. Alevi-Bektaşî-Kızılbaş şairler kullandıkları mazmunlar ve kabul ettikleri yol bakımından birbirlerine çok yakın iç içe girift bir yapı oluştururlar. Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Fatıma ve On İki İmam sevgisi, manzumelerin en önemli konuları olarak görülür. İslam öncesi dönemde bütün Türkmenler kızıl börk giyerlerdi. İslamın kabul Türkmenlerin büyük bir kısmı, zamanla kızıl börkü terk ettiler. Kızıl börkü giymeye devam edenler, sonrasında Alevi-Kızılbaş adıyla anılmaya başlanmış, tarih sürecinde bu kişiler Kızılbaş olarak adlandırılmıştır (Fığlalı, 1990). Şamanlar'ın ayinler esnasında başlarına giydikleri, üzerinde tüy bulunan kırmızı bir külâh Alevi dedelerinin ve Bektaşî babalarının giydiği kıyafetle benzerlik göstermektedir. Bütün bunlar dikkate alındığında Kızılbaş isminin kırmızı börkle ilgili olduğu anlaşılır.

Kızılbaş, ismi bir dini ve sosyal grubu adlandırmak üzere ilk olarak 15.yy.da kullanılmaya başlamıştır. Şah İsmail'in babası Şeyh Haydar, Azerbaycan ve Doğu Anadolu Türkmen boylarının oluşturduğu taraftarlarına, kendilerini diğer topluluklardan ayırmak için On İki İmamı temsil ettiği ifade edilen on iki dilimli kırmızı börk giydirmiştir. Bu börk nedeniyle bu topluluk zamanla Kızılbaş olarak adlandırılmıştır. İlk zamanlarda Safevilerin özelliği olarak karşımıza çıkan bir siyasi isim olan Kızılbaşlık daha sonraları Türkmenlerin inanç biçimi olarak isimlendirilmiştir.

Osmanlı Devleti ve Safevi Devleti Türkmen aşiretlerini hakimiyetleri altında tutan iki önemli güç olmuştur. Bu iki devlet arasında meydana gelen siyasi rekabet, halk kitleleri üzerinde dini ve siyasi manada derin bir etki oluşturmuştur. Şii inanç sistemine mensup olan Safevileri tanımlamak için kullanılan ve mezhep vurgusu yapan Kızılbaş sözcüğü, Sünni inanç sistemine sahip olan Osmanlı Devletinde bazı menfi manalar içerse de Osmanlı şairleri arasında On İki İmamanlığına sahip şairler azımsanmayacak kadar fazladır. Esas olarak Şii Safevileri ifade ettiği düşünülen "Kızılbaş" ifadesinin yer aldığı manzumelerin genel olarak Osmanlı Devleti ve Safevi Devleti arasında vuku bulan siyasi çekişme kastıyla söylenmiş olduğu düşünülebilir. Kızılbaş ifadesinin Şii inanç akidesine bağlı Safevi

hakimiyeti altında yaşayan halkı kast ettiği düşünülmektedir. Kızılbaz toplumunu tanımlamada kullanılan Rafizi ve Celali ifadeleri dönemin şartları içerisinde değerlendirilmelidir. Aslında iç içe yaşayan aynı dine mensup olan bir toplumun ayrıştırılmasından daha çok birlikteliklerin vurgulanması gereklidir. Bu ifadeler dönemin divanlarında taranarak bu zümrenin Osmanlı Şiirindeki yeri belirlenmeye çalışılmıştır. İki devlet arasında meydana gelen siyasi mücadelesinin yer aldığı manzumeler dışında, aşık, maşuk, rakip, tabiat vb. konularda yazılmış şiirlerde dahi toplumun fikri arka planında iz bırakmış olan bu siyasi çekişmelerin izleri görülür. Dönem şairlerinin dini ve siyasi görüşleri konusunda şiirlerindeki ana ifade, bu şairlerin büyük bir kısmının kendilerini Osmanlı Devleti tarafında konumlandıkları açıkça görülür. Divan edebiyatında yer alan bu şiirlerde Hak Muhammed Ali, Muhammed Ali birliğini ifade eden, başta Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Fatıma olmak üzere On İki İmamı metheden ve On İki İmama karşı beslenen muhabbeti ve bağlılık duygusunu işleyenve bu akımın en önemli piri kabul edilen Hacı Bektaş Veli ile birlikte bazı tasavvuf ehlini yücelten manzumeler oldukları bilinmektedir. Şairlerin hayatları hakkında verilen bilgilerle alınan bazı şiirlerden, Alevi-Kızılbaz şairlerin Osmanlı Devleti hakkında görüşleri yer alır. Bununla birlikte Osmanlı Devletinin bu şairlere ve şairlerin mensup olduğu zümreye karşı zaman zaman anlayışlı ve hoşgörülü şekilde davrandığı bilinmektedir. Şairlerin devletin kanunlarına karşı olduklarında da cezalandırıldıklarını tespit etmek zor değildir. Bu şairlerin bazıları, Osmanlı devlet yönetimi içerisinde çok önemli makamlara kadar yükselmişler ve devlet tarafından taltif edilmişlerdir. Alevi-Bektaşî fırkasına mensup olan şairlerin, Osmanlı Devletiyle barış içerisinde yaşadıkları, siyasi manada çoğunlukla Osmanlı Devletinin yanında oldukları aşağıda örnek gösterilen şairlerin hayatlarında açıkça gözlemkenebilir. Verilen örneklerde Alevi-Bektaşî-Kızılbaz şairlerin bazı dönemlerde isyan olaylarına katıldıkları görülse de bunu genellemek mümkün değildir. Hayat hikayelerinden örnek verdiğimiz şairler, Osmanlı Devletihakkındaki düşünceleri farklılık gösterebilir. Onlar her şeyden önce aynı inanca mensupturlar. Fakat daha sonra meydana gelen Anadoludaki siyasi ve iktisadi buhranlar neticesinde kamplaşmaların yol açtığı farklılıklar, bir zenginlik olarak görülmelidir. Anadolu'da yaşamış Alevi-Bektaşî-Kızılbaz şairleri sadece İslam dini içerisinde farklı fırkaya mensubiyetleri sebebiyle isyan eden bir topluluk olarak göstermek haksızlık olur.

Yeniçeri ocağı devletin resmi ordusudur. Bektaşî Bektaşî tarikatı ile özdeşleşmiştir. Tarihi kayıtlarda Bektaşî şairlerin hayatları hakkında bilgiler verilirken, pek çok şairin yeniçeri ocağına mensup olduğu ve burada önemli görevlerde olduğu bulunduğu ifade edilmektedir (Koca, 1985, s. 42; Köprülü, 1996, s. 65).

Alevî-Bektaşî-Kızılbaş şairleri, Osmanlı Devleti içerisinde bazen devletin bir memuru bazen de ordunun bir mensubu olarak görmek mümkündür. Bu yapı bize bu kişilerin devlete itimadı hakkında fikirler verebilir.

2. Alevî-Bektaşî-Bektaşî-Kızılbaş Şairler

1-Kul Himmet: Şiirlerinde yer alan ipuçlarından hareketle 16. yy.'ın ikinci yarısı ile 17. yy.'ın ilk yarısında yaşadığı düşünülmektedir. Tokat'ın Almus ilçesinin Görümlü köyündendir, türbesi de orada bulunmaktadır. Torunları halen aynı köyde yaşamakta ve Kul Himmetliler diye anılmaktadır. Şahinli aşireti Kul Himmet'in ocağıdır. Bir Şiirinde, “Dedem Hıdır Abdal pirim ocağı” diyerek soyunun Kemaliye'nin Ocak köyündeki Hıdır Abdal Tekkesi'ne bağlı olduğunu ifade etmiştir (Aslanoğlu, 1997, s. 3, 119). Hasret çektiği tekkenin, Erdebil Tekkesi'nin, Safevî şahlarının mekânı olduğu manzumelerinden anlaşılmaktadır. Yaşadığı dönemde Osmanlı Devleti ve Safevî Devleti arasındaki siyasi çekişmeler sırasında bu mezhebe mensup olan Pir Sultan Abdal, Kul İbrahim, Kul Hüseyin, Kul Himmet gibi şairler Kızılbaş-Alevî toplumunu iki devlet arasındaki siyasi çekişmede Safevî Devleti yanında yer almaya teşvik eden manzumeler yazmıştır.

Alevî-Bektaşî-Kızılbaş Şairler

1-Kul Himmet'in şairlik ve şahsiyet bakımından Pir Sultan Abdal'dan ilham aldığı açıktır. Kul Himmet'in Pir Sultan Abdal'a mürid olduğu bazı kayıtlarda geçse de bu doğru değildir. Şiirlerinde yer alan,

Kul olmuşuz Pir Sultan'a

Eşiği de kiblegahtır

mısraları buna tanık gösterilmiş fakat mısranın doğrusu, “Kul olmuşuz bir sultana” şeklindedir (Aslanoğlu, 1997, s. 11). Sebü'l-mesani” kitabın okusan

Kul Himmet'in şiirine bir örnek:

Sebü'l-mesani” kitabın okusan
Türablıktan a'lâ yol mu bulunur
Bülbül olsam dört kapıda şakısam
Türablıktan a'lâ yol mu bulunur

Türab ol ki, çiğnesinler üstünü
Anda fark et düşmanımı, dostunu
Nesimi gibi yüzdüregör postunu
Türablıktan a'lâ yol mu bulunur

Türab ide özün türab ol türab
Kalbindeki kini kibrini bırak
Muhammed Ali'nin cemâlin görek
Türablıktan a'lâ yol mu bulunur

Şükr olsun türablıktan doğrudur yolum
Ali'ye de malûm, ahvâlim, hâlim
Balım Sultan Haydar kend'aslan Ali'm
Türablıktan a'lâ yol mu bulunur

Balı'yı türab eden aşkın meyidir
Ali Seydi Şâh İbrahim soyudur
Türablıktan Şâh-ı Merdan huyudur
Türablıktan a'lâ yol mu bulunur

Kul Himmet'im “Kulhüvallahü ahad”
Cesetimden can kalmadı bu saat
Dün ü günü bildim idim Muhammed
Türablıktan a'lâ yol mu bulunur (Kaya, 2000, s. 421-432).

2-Abdal Musa: Anadolu’da yaşayan Alevi fırkasının en önemli şairlerinden birisidir. Alevi-Bektaşilerin en önemli iki dergâhından biri Abdal Musa’nın dergâhıdır. Abdal Musa için Aşık Paşazade’nin tarihinde Sultan Orhan devrinde yaşadığı ve fetihlere katıldığı ifade edilmektedir. Tacü’t-Tevârîhte Orhan Gazi ile birlikte Bursa’nın fethinde bulunduğu rivayet edilmektedir. Bektaşilerin geleneksel ayinleri yapılırken serilen on iki posttan on birincisinin Şah Abdal Mûsâ’nın Sultan Postu olarak isimlendirilmesi, Abdal Musa’nın Bektaşiler arasındaki ehemmiyetini ortaya koymaktadır (Güzel, 1981, s. 38). Abdal Musa’nın şiirine bir örnek:

Kim ne bilür bizi nice soydanız
Ne zerre ottan ne hod sudanız
Bizim meftunumuz marifet söyler
Biz Horasan mülkündeki baydanız

Yedi deniz bizim keşkülümüzde
Hacem umman ise biz de göldeniz
Hızır İlyas bizim yoldaşımızdır
Ne zerrece Günden ne de Aydanız

Yedi tamu bize nevbehar oldu
Sekiz uçmak içindeki köydeniz
Bizim zahmımıza merhem bulunmaz
Biz kudret okuna gizli yaydanız

Horasan'dan Rum'a zuhur eyleyen
Pirim Hacı Bektaş Veli değil mi
Binip cansız duvarları yürüten
Pirim Hacı Bektaş Veli değil mi?

Doksan altı bin Horasan Pirleri
Elli yedi bin de Rum erenleri

Cümlesinin servirazi serveri

Pirim Hacı Bektaş Veli değil mi?

Balım Sultan arkadaşı, yoldaşı

Kızıldeli Sultan dürür hem eşi

Abdal Musa Sultan dersene ne kişi

Pirim Hacı Bektaş Veli değil mi?

3-Balım Sultan: Hacı Bektaş Veli'nin ardından pir-i sani olarak kabul edilen Balım Sultan'ın ismi Hızır Balı olduğu ifade edilir. Balım Sultan'ın hayatıyla ilgili hiçbir kayıt yoktur, onun hakkındaki bütün bilgiler Bektaşî geleneğine ait sözlü ve yazılı rivayetlere dayanır. Balım Sultan, Hacı Bektaş Veli türbesi'nin yanında yer alan türbede yazılı kitabede Hacı Bektaş'ın soyundan Resul Balı'nın oğlu olarak gösterilmiştir. Balım Sultan'ın 16. yy'da Bektaşî tarikatının gelişmesinde önemli rol almıştır. Osmanlı Devleti ve Safevi Devletinin siyasi çekişmelerinin olduğu bir dönemde Osmanlı Devleti ile yakınlığı önemli bir husustur., Balım Sultan ile Osmanlı Devleti'nin hükümdarı II. Bayezid'in yakın dostluğu tarihi kayıtlarda geçmektedir. Bu yakın dostluk şehrinen büyük Bektaşî Tekkesi olan Seyyid Ali Sultan Tekkesi'nin şeyhi olan Balım Sultan'la II. Bayezid'in tanışması sonucu doğmuştur (Gölpınarlı, 1963, s. 108-109).

Safevi Devletinin siyasi ve iktisadi buhranları sebep göstererek desteklediği Osmanlı Devlet'i aleyhine kışkırttığı propagandalar, Anadolu'da ortaya çıktığı zaman II. Bayezid tarafından Balım Sultan şeyhliğini yaptığı tekkesinden, Hacı Bektaş Tekkesi'nin başına getirilmiştir. Bu tarih itibarı ile (1501) Balım Sultan resmi olarak Osmanlı Devleti tarafından Bektaşî tekkesinin başına getirilmiş oldu. II. Bayezid'in yaptığı bu değişikliği Anadolu'daki alevi-Bektaşî ve kısmen Kızılbaşları bu siyasi çekişmenin tesirinden korumak maksadıyla yaptığı açıktır. Öyle ki Bektaşîler kendileriyle aynı fırkaya mensup olan Kızılbaşların bir kısmı gibi siyasi olarak Safevi Devleti saflarında olmak yerine Osmanlı Devleti saflarında olmayı seçmişlerdir. Tabiatıyla durumda Balım Sultan'ın etkisini göz ardı etmemek gerekir. Bu nedenle Bektaşî tarikatı mensupları II. Bayezid'in Balım Sultan'ın müridi olduğu inancını taşırlar (Oytan, 1979, s. 373).

Balım Sultan'ın Bektaşilik Tarikatı'na yönelik bazı ıslahatlar yaptığı bilinmektedir. Bektaşiliğin ilk olarak kurulduğu dönemde, Sünni inanç sistemine sahip olan bir tarikattır. Daha sonraki dönemlerde Balım Sultan tarafından yeniden yapılandırılan Bektaşiliğin bugünkü gayri Sünniyapısını kazandığı ifadesinin bir dayanağı yoktur. Bununla birlikte On İki İmamve Hak-Muhammed-Ali şeklinde ifade edilen Bektaşî düşüncesinin ve on iki post sisteminin Balım Sultan tarafından yapılandırıldığı kabul edilir.

Balım Sultan'ın şiirine bir örnek:

Benim sevdiceğim Ali'dir Ali

Ali'yi sevenler olmaz mı Veli

Pir'im elinden içmişim dolu

Ali'yi seversen değme yarama

Hakkı bilmez ile eyleme Pazar

Bir münafık bin ehl-i iman bozar

Mürşidler olmazsa yaralar azar

Pir'imi seversen değme yarama

Mü'min müslim bir araya gelince

Pirlerin elinden dolu alınca

Günah sevap hep anda sorulunca

Şah'ı sever isen değme yarama

Benim yaralarım bağlıdır bağlı

Aşkı sadıkın ciğeri dağlı

Balım Sultan Mürsel Baba'nın oğlu

Ali'yi seversen değme yarama

4-Sersem Ali Baba: Balım Sultan'ın ilk dervişlerinden biridir. Daha sonra halifesi olmuştur. Bu dönemde Anadolu'da yeniden Celali isyanları ortaya çıkmaya başlamıştır. İsyancılar içerisinde özellikle ekonomik sebeplere dayanan Kalender İsyanı önemli bir yer teşkil eder.

Kanuni Sultan Süleyman, Anadolu’da tehlikeye giren düzeni sağlamak için İbrahim Paşa’ya görev verir. Aynı zamanda işleri yatıştırmak için, Sersem Ali Baba’nın, Hacı Bektaş’ta şeyhlik makamına geçmesini ferman eder. Sersem Ali Baba, şeyhlik makamına başlamadan önce hac görevini yerine getirir, önce Medine’ye gider sonra Kerbelâ yoluyla evine gelir. 1551 yılında Hacı Bektaş Tekkesi’nin postuna oturur. On dokuz yıl boyunca bu postta şeyhlik yapar. Sadeddin Nüzhet Ergun ve Turgut Koca tarafından dört nefesi yayımlanmıştır (Koca, 1990: 199-202; Ergun 1955: 228-231). Çeşitli dergilerden derlenerek yayımlanan şiirlerinden anlaşıldığı kadarıyla şiirlerini hece vezniyle kaleme almıştır. Bektaşî Tarikatı mensubu ve bu tarikatın şeyhiolmasının tesiriyle manzumelerinin konularını bütünüyle Alevi-Bektaşîinanç sistemine ait unsurlar barındırır. Manzumelerinde Alevi-Bektaşî itikadına ait isimler, terimler ve kavramları görmek mümkündür. Allah-Muhammed-Ali üçlemesi, Kırklar, Güruhu Naci, Şah-ı Merdan, Şîr-i Yezdan gibi ifadeler ile Hacı Bektaş Veli, Balım Sultan, Karaca Ahmed Sultan ve diğer Alevi ve Bektaşî yol ulularının isimleri bunların başında gelmektedir. Sersem Ali Baba’nın On İki İmam’ın isimlerinin zikredildiği bir düvaz-ı imamı bulunmaktadır. Sersem Ali Baba’nın şiirine bir örnek:

Sabah seherinde virdim budur bu
Allah bir Muhammed Ali'dir Ali
Zikrim olan Lâ ilâhe illallâh
Allah bir Muhammed Ali'dir Ali

Levlâke levlâke buyurdu Allah
Daim zikr ederim rızâenlillâh
Mü'minin kalbinde olur Beytullah
Allah bir Muhammed Ali'dir Ali

Kırklar ulusudur ol Şâh-ı Merdan
Anı idrâk eden bir kâmil insan
Gazaba gelirse hem Şîr-i Yezdan
Allah bir Muhammed Ali'dir Ali

İmam Hasan Hüseyin nûr-i arşullah
Zeynel âbâ mürüvvet kânı billâh
Muhammed Bâkır'a dâim eyvallah
Allah bir Muhammed Ali'dir Ali

Ca'fer-i Sâdık'tan alındı elim
Musâ-yi Kâzım'a uğradı yolum
Ali Musa Rıza zikreder dilim
Allah bir Muhammed Ali'dir Ali

Muhammed Mehdi'dir sâhib Seyfullah
Sersem Ali der daim şeyenlillâh
Yezid'e sad hezar hem lâ'netullah
Allah bir Muhammed Ali'dir Ali (Koca, 1990, s. 228-229)

5-Teslim Abdal: Yeniçeri ocağının Halife Babası, yani Büyük Baba Efendi idi (Ercan, 1991, s. 57). Teslim Abdal adlı şairin hayatı ile ilgili bilgiler tarihi kaynaklarda farklılık göstermektedir. Farklı yerlerde yaşayan şairlerin de Teslim Abdal mahlasını kullandığı gözlenmektedir. Trakya, Denizli, Malatya, Çorum Teslim Abdal ismini kullanan şairlerin yerlerinden bazılarıdır. 17. yy'da yaşamış olan şairin ve asıl adı Mehmed'dir. Sultan 4. Murad zamanının bir Bektaşî piri, yeniçeri ocağının halifesi, babasıdır. Bağdat seferine katılmıştır.

Teslim Abdal'ın 17. yüzyılda Çorum ili sınırları içerisinde yaşadığı düşünülmektedir, yaşamı hakkında ayrıntılı bilgi yoktur. Çorum'a bağlı Teslim köyü onun adını taşır. Kimi deyişlerinden Osmanlı Devleti ve Safevi Devleti arasındaki siyasi mücadele ile ilgilendiği görülmektedir. Teslim Abdal 4. Murat ile beraber Bağdat seferine katıldığı kayıtlara geçmiştir. Bu şairde dikkati çeken en önemli husus, Alevi-Bektaşî fırkasına mensup olmasına rağmen Sünnilik akidesiyle devleti yöneten bir Osmanlı padişahının yanında yer alması dikkat çekicidir. Bunun en önemli kanıtlarından biri Bağdat'ın fethi için Osmanlı

Devleti lehine Hz. Ali'nin ve On İki İmam'ın yardımını Şiirlerinde ifade etmesidir (Özmen, 2002, s. 10). Teslim Abdal'ın şiirine bir örnek:

Arzulamış gelir koca Bağdad'ı
Şah-ı Süleyman başı telli geliyor
Yardımcısı olan On İki İmam
Önü sıra serdâr-ı Ali geliyor
Yüz bini birden der Allâh'ım
Allah yüz bini der lâ ilahe illallâh
Yüz bin kalan var, yüz bin de sipâh
Yüz bini de darplı, çallı geliyor
Mü'min'ler Hû çeker, münafık erir
Mü'min'in muradın ol Hüdâ verir
Yüz bin de zırh giymiş sipahi gelir
Yüz bini de Bedir hanlı geliyor
Teslim Abdal der ki, hep canlar canı
Bunca Süleymanlar dünyada hanı
Yüz bin nutku vardır, yüz bin de camı
Yüz bin de kolu kolçaklı geliyor

6-Gül Baba: Fatih Sultan Mehmed, II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde yaşamıştır. Kanuni Sultan Süleyman ile birlikte Budin şehrinin kuşatmasında bulunmuştur. Gül Baba'nın cenaze namazında Kanuni Sultan Süleyman bizzat bulunmuştur. Gül Baba Misali mahlasıyla şiirler yazmıştır (Erdem, 1935, s. 268-271). Gülbaba'nın Misali mahlasıyla manzum ve mensur eserler kaleme aldığı bilinmektedir. Hurufi olduğu kanaati yaygındır. Gül Baba'nın mürettep bir divanı var vardır. Buna ilave olarak bir ön söz ve otuz iki bölümden oluşan 969 beyitlik "Feyz-name" isimli bir mesnevisi de vardır. Şairin Bismelenin faziletlerini anlatan, hurufilik inanç ve kaidelerini içeren mensur bir eser olan Risale-i Besmele'si bir diğer eseridir. Dünya ve ahiret mutluluğun yollarını anlatan Miftahu'l-Gayb isimli bir eseri de vardır (Dede 2001: 7). Gül Baba Divanı

16. yüzyıla ait bir eserdir. Tespit edilebilen en eski nüshası Millet Kütüphanesi Ali Emiri koleksiyonunda bulunan nüshadır. Abdülbaki Gölpınarlı'nın "Hurufi Metinleri Kataloğu" adlı eserinde verdiği bilgiye göre bu nüshanın yazılış tarihi 985 olarak verilir (Gölpınarlı 1973: 78).

Osmanlı padişahı Kanuni Sultan Süleyman tarafından sevilen ve onunla birlikte balkanlarda fetihlere katılan bir Bektaşî Şeyhi olması Gül Baba'nın temsil ettiği Alevî-Bektaşî fırkası açısından önemlidir. Gül Baba'nın türbesi Budapeşte'dedir. Rivayetlere göre Gül Baba'nın başında gülü elinde ise asası eksik olmazmış. Muharebelerde başının üstünde bir gül olduğu için Gül Baba olarak adlandırıldığı rivayet edilir. 1481'de II. Bayezid döneminde Galata'nın civarında olan bir bölgede, ormanlık alanda, Sultan II. Bayezid kış mevsiminde av yaparken, yetiştirdiği gül fidanları arasında huzurla dolaşan ve günlerini ibadetle geçiren Gül Baba ile karşılaşır. Gül Baba II. Bayezid'e sarı ve kırmızı güller sunar ve bu durum Sultanı memnun eder. II. Bayezid, kendisine bir isteği olup olmadığını sorar. Gül Baba, civardaki bir tepeyi işaret ederek, "Bu tepeye, mekteb-i irfan tesis ile orada okuyup yazanları hizmet-i hümayununda istihdam eyle, vakti gelince devletine lazım olur" der. Bu tavsiye üzerine Osmanlı Devletine görevli yetiştirmek maksadıyla Galata Sarayı kurulmuş olur. Gül Baba'nın şiirine bir örnek:

Gazel

Ey kıyâmın sidre vü sır u cemâlin bâğ ana
Cûy-ı la'lin kever vü nergislerin ayag ana

'Arızın bağında hâlin mürğ-i cânın dânesi
Kâkül-i 'anber-nisârın ey kamer tuzag ana

"Küntü kenzin" râzını la'linde pinhân didi Hızr
Ey dehânı mîm olur mı bir haber sormag ana

Câvidânı mürde bulurdı hayât sermedi
Şeker lalin müyesser olsa bir sormag ana

Dûddan çekdi ‘ilm-i nâr-ı derûnum ber-felek
Hâl-i müşkînin öreliden dâg üzre dâg ana

Lale vü nergis dutarken elden zerrin sâgarı
Hayf ola cam üstüne cam içmemek bucag ana

Vah ki gam-ı küncde ‘ömrü bu Misâlî hastenin
Gecdi derman kılmadı la‘ol yüzi uçmâğ ana (Dede 2001, s. 36)

7-Fuzuli: Alevi-Bektaşî edebiyatının en büyük şairlerinden biri olan Fuzuli, Kanuni Sultan Süleyman’ın Bağdat seferinde şehre girişinde beş adet kaside yazmıştır. Bu kasidelerden birinde Kanuni Sultan Süleyman’ı Hz. Süleyman’a benzetmiştir. O’nu şahlar şahı, karaların ve denizlerin hükümdarı gibi vasıflarla methetmiştir.

Kıldı meşhûr-ı Arab feth-i Acem tarihini
Geldi Burc-i Evliya’ya pâd-şâh-i nâm-dâr
Ruşen etti adiden her gûşesinde bir çerâğ
Carî etti feyzden her mülküne bir cûybâr
Pâd-şâh-i bahr-ü ber Sultân Süleymân-ı Velî
Server-i sâhîb-nazar Şâh-en-şâh-i şefkat-şîâr
Âlemin vasfın Süleyman mülkü derlerse n’ola
Çün Süleyman’dan Süleyman’a kalıptır yâd-gâr (Köprülü, 1924, s. 690).

Kanuni Sultan Süleyman Bağdat’ı fethedince, “Geldi burc-ı evliyâyâ pâdişâh-ı nâmdâr” tarih mısrasını da ihtiva eden meşhur kasidesiyle beraber yazdığı kasideleri padişaha takdim etmiştir. Sadrazam Makbul İbrahim Paşa, Kazasker Abdülkadir Çelebi, Nişancı Celalzade Mustafa Çelebi gibi şahsiyetlere de kasideler sunarak Osmanlı devlet adamlarının himayesine girmeye çalışmıştır. Ayrıca Bağdat seferine katılan şairlerden Hayali Bey ve Taşlıcalı Yahya Bey’le de tanıştığı ve onlarla dost olduğu kaynaklarda belirtilmektedir (İpekten, 1973).

Kanuni Sultan Süleyman Bağdat'tan ayrılmadan önce Fuzuli'ye evkaftan maaş bağlanacağına dair söz verilmiştir. Ancak daha sonradan gündelik 9 akçe verilmiştir. Bu maaş onun azımsadığı bir miktardır. Evkafın artan gelirlerinden yeni bir ilâve gerçekleşmiştir. Şair yine de ünlü “Şikâyetnâme”sini kaleme alarak memnuniyetsizliğini kaleme almıştır (Gölpınarlı, 1932, s. 262-268). Daha sonra maaşla ilgili olarak Fuzuli'ye maaş olarak beratında belirtilen günlük istihkakın bir süre gecikmeyle de olsa kendisine verildiği anlaşılmaktadır.

Fuzuli'nin Kanuni Sultan Süleyman ve Osmanlı Devlet adamlarına yazdığı kasidelerin dışında, Musul Mirlivası Ahmed Bey, Ayas Paşa, Kadı Alaeddin ve Şehzade Bayezid gibi önemli Osmanlı devlet adamlarına yazmış olduğu mektuplarla Bağdat valilerinden Üveys, Cafer, Ayas ve Mehmed paşalara sunduğu kasidelerden değeri yeterince takdir edilmemiş bir insanın hissiyatı anlaşılmaktadır (Nazif, 1925, s. 39-54).

Kasidelerinde söz sanatları, gazellerinde mana sanatları hakimdir. Gazellerinde görülen sadelik, kasidelerinde yoktur. Fuat Köprülü, Fuzuli'nin kasidelerinde mahir bir fikir ve sanat işçisi oluşunu şairliğinin bir zaafı olarak gösterir. Bununla beraber Fuzuli bu tarzıyla muhteşem bir kültür birikimini daha müşahhas olarak ortaya koymuştur. Kasideleri, mimari bir eser gibi dört başı mamur bir güzelliğe sahiptir. Fuzuli'nin asıl sanatı gazellerinde demek yanlış olmaz. Şair, didaktik olmamak kaydıyla ilmi yönünü kasidelerinde, aşıkane tarzını da gazellerinde ortaya koymuştur (Refikoğlu, 1945, s. 124-135).

Fuzuli, kendi zamanından başlayarak hem divan hem de halk şairleri tarafından beğenilmiş ve takdir edilmiştir. Bütün tezkirelerde, belki hiçbir şaire nasip olmayacak şekilde hakkında özel hürmet, itibar ve takdir ifadeleri yer alır (Karahan, 1949, s. 126-144).

8-Kayıkçı Kul Mustafa; türkü, güzelleme, koçaklama, nasihatname, divanî, koşma, destan, taşlama gibi nazım şekillerinde şiirler yazmıştır. Şairin manzumelerinde konu bütünlüğü esastır. Edebi sanatları şiirlerinde kullanır. Üslubu konuşma diline yakın yalın ve sadedir. Dini temaları ele aldığı şiirlerinde öğretici üslubu göze çarpar (Özmen, 1998). Şair, mensubu olduğu geleneğe uygun şekilde şiirlerinde yöresel ifadeler vedeyimlere yer verir. Kul Mustafa, beşeri aşkı, ilahi aşkı, gurbeti ve vatan sevgisini şiirlerinde ele almıştır. Yaşadığı zaman diliminde toplumsal ve kendi başından geçen olayları, toplumsal aksaklıkları,

zamandan ve dünyadan yakınma halini, insani vasıfları ve kaybolan değerleri dile getirmiş bir şairdir. (Kutlusoy, 2006, s. 10).

Gençlik yıllarında dönemin kaptanlarından Murad Reis'in askeri olarak Cezâyir'deki Garp ocaklarında bulunmuştur. Kayıkçı Kul Mustafa lakabını burada almıştır. Daha sonra Payitaht'a giderek Osmanlı ordusuyla çeşitlifetihlere katılmıştır. Ordunun yaptığı işleri, yürüyüş düzenini anlattığı şiirleri vardır. Kahramanca söylediği şiirlerle ünlenmiştir. Arapça ve Farsça kelimeleri şiirlerinde kullanmıştır. Divan edebiyatından uzak, yerel toplumun zevklerine ve söyleyişine daima bağlı kalmıştır. İnsanların heyecanını ve coşkusunu artıran şiirleriyle tarihi olayları başarılı bir şekilde kaleme almıştır. Yaşadığı dönemde çeşitli şairleri de etkilemiştir (Köprülü, 1930; 2004, s. 126-127).

Kayıkçı Kul Mustafa'nın ünlenmesini sağlayan en önemli eseri "Genç Osman Destanı"dır. Osmanlı padişahlarından IV. Murad'ın Bağdat'a yaptığı seferde bir bölük komutanı olan ve seferde çok faydalı işler yapan Genç Osman, yaptığı hücumların birinde düşman askerleri tarafından atılan bir okla vurulmuş Dicle nehrine düşerek şehid olmuştur. Bu kahramanın şehit olmasıyla tüm ordu yasa boğulmuştur. Kayıkçı Kul Mustafa, Genç Osman için kahramanlık duygularını dile getirerek bir şiir söyler. Genç Osman'ın yaptığı bu kahramanlık daha sonra Genç Osman Hikâyesi'nin ortaya çıkmasına kaynaklık etmiştir. (Köprülü, 1930; s. 124; Köprülü, 1932, s. 239-246)

Alevi-Bektaşî geleneğine mensup bir şair olduğu bilinen Kul Mustafa IV. Murad'ın Bağdat seferinde Bağdat'ı Osmanlı Devletinden alan Şah Abbas'a hitaben şu şiiri dile yazmıştır;

Gaziler keskin tîğ ah eline
Dökerler kanımı Irak çölüne
Ser veririz imamların yoluna
Şâh ne akıl ettin aldın Bağdat'ı
Mustafa eydür gel etme inadın
kendi kendin sınıadın
Sultan Murâd kırar kolun, kanadın
Şâh ne akıl ettin aldın Bağdad'ı.

Yine Kayıkçı Kul Mustafa'nın, Sultan IV. Murad'ın İrân üzerine yaptığı Revan seferi üzerine söylediği ve dönemin Safevi Şah'ı Abbas'a hitaben yazdığı şiir;

Vaktine hâzır ol ey Acem şâhı

Mağribden üstüne asker geliyor

Yakacaktır tâcın ile tahtını

Sultan Murad Han'dır kendi geliyor

dörtlüğüyle başlayan ve

Elli bin de benim benim deyici

Altmış bin de şîrin cana kıyıcı

Yetmiş bin de siyah postal giyici

Seksen bin de Tatar Han'dan geliyor

Mısralarıyla devam edensefere katılan askeri kuvvetleri konu alan şiiri, Türk şiirinde halk şiiri geleneğinin ilk numunelerinden biri kabul edilmektedir.

9-Aşık Sıtkı Baba: Malatyalı Dede Kargın aşiretine mensup bir ailenin evladı olarak Tarsus Yenice'de doğmuştur. Hayatının büyük bir kısmını Amasya ili Merzifon ilçesinde geçirmiştir. Mezarı da Merzifondadır. Sıtkı Baba (1865-1928) yılları arasında yaşamış bir Alevi-Bektaşî-Kızılbaş geleneğine mensup bir şairdir. Asıl ismi Zeynelabidindir, eserlerinde Sıtkı veya Pervane mahlasını kullanmıştır (Altınok, 2013, s. 6-11). Şiirleri parça parça çeşitli yayın organlarında neşredilmiştir. Şiirlerinden anlaşıldığı üzere iyi bir eğitim aldığı, Arapça ve Farsçaya hakim olduğu anlaşılan şair Sıtkı Baba, Anadolu coğrafyasında; Çorum, Sivas, Turhal, Amasya ve Erzincan çevrelerinde çok iyi bilinen tarihi bir kişiliktir. Anadoludaki saygınlığından ve dergahlardaki çalışmalarından mütevellid şair Sıtkı'ya, "Babalık" sıfatı verilmiştir. Sıtkı Baba ve Tarsuslu Sıtkı ismiyle bilinmektedir.

Sıtkı Baba manzumelerinde belirgin bir biçimde Alevi-Bektaşî tarzını temsil eden ifadeleri kullanır. Bu manada şairin şiirlerinde "Hz. Peygamber (sav) başta olmak üzere Ehl-i Beyte, Hacı Bektaş Veli'ye ve şeyhi Cemaleddin Efendi'ye duyduğu derin saygı ve sevginin tezahürünün güzel örneklerini görmek mümkündür. Sıtkı Baba'nın şiirine bir örnek:

Çatılmadan yerin göğün binası

Muallakta iki nur'a düş oldum

Birisi Muhammed birisi Ali
“Lahmike lahmi”de bire düş oldum.

Hak yaptı nurumu saldı cihana
Eserdim alemde rüzgar idim ben
Nutk oldu Mevla’dan indim bir hana
Arzumanım yolda derkar idim ben.

Kün nutkunu izhar etmezden Yezdan
Kaf ü Nun tahtında Sultan idim ben
Kurulmadan yer gök çarh ü asüman
Saray-ı mahfuzda mihman idim ben.

Kudret kandilinde bir ziya iken
Ta ol zaman aşık oldum nur’a ben
Gökler yerde iken yer derya iken
Üç bin sene hizmet ettim Pir’e ben.

10-Kalender Çelebi:16. yy. Alevi-Bektaşî-Kızılbaş şairlerindedir. Kalender Abdal hem hece veznini hem de aruz veznini ustalıklı kullanan bir şairdir. Şiirlerinden mensubu olduğu Alevi-Bektaşî tarikatının yanı sıra, Hurufiliğe ait kavramları şiirlerinde kullandığı bilinmektedir (Koca 1990: 35).

Harf-1 nutka Câvidan’dan al sebak asi u

Fer’i nakş-1 arşullah oku

Fâ ü dâd ü lâmdan iste Rabbini

Ey Kalender ilm-i ehlullah oku”

Kalender Çelebi’nin bu beyitlerle biten murabbası Kalender Abdal’ın Hurufiliğe karşı ilgisini, Hurufiliğin kurucusu Fazlullah ve onun eseri Cavidanname hakkındaki birikimini açıkça göstermektedir. Kalender Abdal’ın edebi şahsiyeti hakkında şunlar söylenebilir: “Kalender Abdal, Şah Kalender, Civan, Civan Kalender ve Genç Kalender mahlaslarını

kullanan şairin şiirlerinde Alevi-Bektaşî-Kızılbaş ve Hurufî akidesini bütün yönleriyle ele aldığı bilinmektedir. Özellikle On İki İmam, Ehl-i Beyt, Hacı Bektaş Veli gibi Alevi-Bektaşî-Kızılbaş inanç sisteminin kutsal gördüğü kişilikler ile bu inanca ait mazmunların bütünü şairlerinde görmek mümkündür. Kalender'in şiirlerinden örneklere bakıldığı zaman Alevi-Bektaşî-Kızılbaş nefes söyleme yeteneğine sahip olduğunu görmek mümkündür.

Dün gece seyrimde batın yüzünde

Hünkar Hacı Bektaş Veli'yi gördüm

Mısralarıyla başlayan manzume dergahlarda ve çeşitli sohbet meclislerinde saz eşliğinde söylenmiştir (Özmen 1998: 35). Adı geçen manzumede Bektaşî tarikatına bağlılığını dile getiren şair, tarikat içerisindeki tasavvuf anlayışını güzel bir şekilde ifade etmiştir. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı Devleti'nin toprak vergisi koymasına sebebiyle bazı Türkmen aşiretleri ayaklanmış, bu ayaklanmanın başında da Kalender Çelebi bulunmuştur. Bu sebeple Kalender Çelebi yargılanarak Osmanlı Devleti tarafından idama mahkum edilmiştir. Anadolu'da cereyan eden bu ayaklanma tamamen ekonomik sebeplere dayalı bir ayaklanmadır. Kalender Çelebi'nin Alevi-Bektaşî-Kızılbaş fırkasına mensubiyeti ile ilgili bir yargılama söz konusu olmadığı düşünülmektedir. Kalender Çelebi'nin şiirine örnek:

Müseddes

Hor bakma fukaraya sakın ey ehl-i hüner

Sûrete etme nazar sûrete bakub ekser

Kadir olmazsa da bir habbeye dünyâda eğer

Düşer erbâb-ı fena lûtf-i Hudâ'ya mazhar

Etme dervîş-i abâpûşa hakaretle nazar

O da hâlince fenâ mülketinin şâhı geçer

Âdemi fitrat-ı evvelde Hudâ-yi mutaâl

Kimisin şâh-ı cihân etti kimisin abdâl

Kimine sadr nasîb etti kime saff-ı niâl

Bu nasihatleri gûş et sakın ey nîk hisâl

Etme dervîş-i abâpûşa hakaretle nazar
O da hâlince fenâ mülketinin şâhı geçer

Hünerine nazar et aybını pinhân eyle
Kibri ko yanına al âlemi seyrân eyle
Def'-i gam kıl güle bak yüzüne handân eyle
Hâtırını ele al lûtf edüb ihsân eyle

Etme dervîş-i abâpûşa hakaretle nazar
O da hâlince fenâ mülketinin şâhı geçer

Sâf dil ol yere ko yüzünü çün âb-ı revan
Kaynayub tekye-i aşk içre varub niçe zaman
Bir bilür şâh u gedâ kadrini ehl-i irfan
Yedi iklimde olursan da eğer şâh-ı cihan
Etme dervîş-i abâpûşa hakaretle nazar
O da hâlince fenâ mülketinin şâhı geçer

Münkir olma fukarâya yürü zâhid zinhar
Rifk ile bak yüzüne lûtf ile eyle güftâr
Fukaradan kopar erbâb-ı velâyet her bâr
Gel Kalender sözüne eyleme lûtf et inkâr
Etme dervîş-i abâpûşa hakaretle nazar
O da hâlince fenâ mülketinin şâhı geçer

11-Kul Nesimi; onun yaşadığı dönem ve hayatı hakkında kesin bilgiler yoktur. Hayatına ait bilgiler şaire ait olduğu düşünülen şiirlerden çıkarılmaktadır. Seyyid Nesimi ile aynı mahlasları kullanan şairi, Bağdatlı Nesimi'den ayırt etmek için edebiyat tarihçileri bu şaire

“Kul Nesimi” adını vermişlerdir. Şair bu mahlasını sadece bazı şiirlerinde kullanmıştır. Şairin asıl isminin Ali olduğu düşünülmektedir. Edebiyat tarihçileri tarafından dedesinin Said Emre olduğu ifade edilmektedir. Hacı Bektaş Menakıbnamesi’nde adı Molla Sadeddin olarak geçen şair, Aksaray doğumludur. 17. yüzyılda yaşadığı tahmin edilmektedir. Anadolu’da Yunus Emre’nin izinden giden şairlerden biri olarak öne çıkar. Hacı Bektaş Veli ve onun halifesi olan Bacım Sultan’ın yanında bulunduğu düşünülmektedir. Hacı Bektaş Veli’nin Makalat isimli eserini Arapçadan Türkçeye çeviren kişi olarak bilinir. Şaire ait bugüne kadar ondokuz şiir bulunabilmiştir. Tekke ve Tasavvuf Edebiyatı geleneği içerisinde bulunan bir aileye mensup olan Kul Nesimi’nin, manzumelerinden iyi bir eğitim aldığı ve iyi derecede Arapça bildiği anlaşılmaktadır. Kul Nesimi Ailesinin mensubu olduğu Alevi-Bektaşitarikatına intisab etmiştir. Bununla birlikte Hurufilik’te de kendini yetiştirmiştir (Öztelli 1969: 8-9). Şair bu mahlası Bağdatlı Nesimi’ye olan muhabbeti nedeniyle kullanmıştır. Bağdatlı Nesimi gibi, o da şiirlerinde Hurufilikle ilgili kavramları ustalıkla işlemiştir. Mahlaslarının aynı olması ve iki şairin de Hurufilikten etkilenmesi nedeniyle, zaman zaman Bağdatlı Nesimi ile karıştırılmıştır. Kul Nesimi’nin farklı bir şair olduğu bilgisi ilk olarak Sadettin Nüzhet Ergun tarafından ifade edilmiştir. Bu düşünceyi destekleyen göstergeler şunlardır; Kul Nesimi’nin eserlerinde kullandığı dil, Bağdatlı Nesimi’nin kullandığı dilden farklı olması, Eski Anadolu Türkçesini kullanan Bağdatlı Nesimi yanında Kul Nesimi’nin dili 17. yüzyıl divan ve halk şairlerinin dili ile benzerlik göstermesi, Kul Nesimi’nin şiirlerine genel olarak 17. yüzyıl halk şairlerine ait cönklerde rastlanması ve 17. yüzyılda yaşamış bazı şairlerin Kul Nesimi’ye nazire yazmış olmalarıdır. Kul Nesimi şiirlerinden birinde geçen tarih düşürme sanatı aşağıda verilmiştir:

İki yüz altmış dört yıldan sonra

Bu nazmle bunu ettim ben izhar

Bu Şiirin tamamında Hurufilik kaideleriyle kendinden de bahseden Kul Nesimi, yukarıdaki beyitte Bağdatlı Nesimi’nin ölüm tarihini ve onun inanç sistemini işlemiştir. Bu bilgiye dayanarak Bağdatlı Nesimi’nin ölüm yılını iki yüz altmış dört ilave edilince 1668 tarihine düşürme yapılır. Bu manzumeyi ustalık döneminde yazdığı kabul edilirse 17. yüzyılın başlarında doğduğu düşünülebilir (Öztelli 1969, s. 4). 17. Yüzyılda yaşanan bir kısım

olayların yankılarını Kul Nesimi'nin şiirlerinde görmek mümkündür. Tarihi kayıtlarda yer aldığı üzere bu yüzyılın ilk dönemi Safevi Devletiyle yapılan mücadelelerle geçer. Bağdat'ın Safeviler tarafından ele geçirilmesi, ardından Osmanlı Sultanı IV. Murad tarafından geri alınması, bu dönemin en önemli merhalelerini teşkil etmektedir. Bu savaşlar sırasında Anadolu'da da Celali isyanları sürmektedir, düzenden memnun olmayan Kızılbaşlar'ın da bu ayaklanmalara katıldığı, döneme ait tarihi kayıtlardan ve o dönem şiirlerinden anlaşılmaktadır. Kul Nesimi'nin de bu isyanlara katıldığı, hatta yakalanıp yargılandığı bir şiirinden bilinmektedir. Safevi Devleti Şahı'na bağlılığını şiirlerinde açıkça dile getiren şair, Osmanlı Devleti Padişahı'nı "Azrail", Osmanlıları ise "Yezid" olarak nitelemektedir. Buna karşılık Safevi Devleti Şahı'nı "Mehdi-i Zaman" olarak isimlendirmektedir. (Öztelli, 1971, s. 8). Kul Nesimi'nin şiirine örnek:

Ger sorarsan ben bir niyazım
Sabır ilmi derler yerden gelirim
Ol katre idim şimdi hak oldum
Arşda ki kandilden nurdan gelirim

Ben kalu belada buldum izimi
Döndürmedim bir dem haktan yüzümü
Ateş-i aşkın ayktım özümü
Halil İbrahim ile nardan gelirim

Mahkemede sual sordu kadılar
Kitapların orta yere kodular
Sen bu ilmi kimden aldın dediler
Üstadımdan aldım pirden gelirim

Nesimiyim ikrarımla bilirim
Gerçek erenlerin kemter kuluyum
Ali bahçesinin gonca gülüyüm
Münkir münafika Haktan gelirim

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Yukarıda çalışmada verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, şairlerin Alevi-Bektaşî-Kızılbaş meşrep ve mezhebine bağlı olmaları, Osmanlı hükümdarlarının şairleri taltif ve iltifat etmelerine engel teşkil etmemiştir. Bu fırkalara mensup olan şairler devlet hizmetlerinde bulunmuşlar ve önemli mevkilerinde görev yapmışlardır. Bunun en önemli göstergelerinden bir Şah İsmail'in sohbet arkadaşlarından olan ve Şah İsmail'e duyduğu saygıdan dolayı "Şahi" mahlasını alan şair Çaldıran Muharebesi'nde Şah İsmail'in yenilgiye uğraması sonucu Osmanlılar tarafından İstanbul'a götürülmüştür. Sanatına İstanbul'da devam etmesi sağlanmıştır. Latifi tezkiresinde kendisinden övgüyle söz edildiği belirtilmektedir (Canım, 2000).

Fuzuli'nin "Beng ü Bade" adlı mesnevisi Şah İsmail'in Özbek hükümdarını yenmesi üzerine yazdığı bilinmektedir. "Bade"nin atak ve cevval olan Şah İsmail'i "Beng" in ise mütevekkil ve hareketsiz olan Osmanlı Hükümdarı II. Bayezid'i temsil ettiği iddia edilmektedir. Fuzuli'nin bu tavrı Bağdat'ı fetheden Osmanlı padişahına kasideler yazmasını, Osmanlı Devleti'nin maddi ve manevi iltifatına mazhar olmasını engellememiştir (Koca, 1990). Hükümdarlara yazdığı şiirlerde Fuzuli'nin inanç dünyası "dini anlayışı" belirleyici bir faktör olmadığı görülmektedir. Osmanlı idaresinin iltifatına mazhar olan pek çok Alevi-Bektaşî-Kızılbaş şairler olmakla birlikte, Osmanlı Devleti'nin cezalandırmasına maruz kalan şairlerin de bulunduğu bilinmektedir. Ancak devletin cezalandırma yoluna gittiği şairlerin ceza alma sebebi farklı dini anlayışları sebebiyle değildir. Bu şairlerin Osmanlı Devleti'ne karşı takındıkları tavır ve isyanlar sebebiyle olmuştur. Alevi-Bektaşî edebiyatıyla ilgili kaynaklarda bu durum açık açık ifade edilmektedir (Yıldırım, 2005).

Osmanlı sahası içerisinde yetişen şairlerin, Alevi-Bektaşî-Kızılbaş fırkasına mensup olan toplumun duygularını ve düşüncelerini şiirlerinde işleyiş şekli, genel olarak Osmanlı Devletine sadık olduğu sonucunu doğurabilir. Bu geleneğe mensup olan ve manzumeler kaleme alan şairlerin ortak teması Allah-Muhammed-Ali ekseninde ve Ehl-i Beyt sevgisi çerçevesindedir. Bu şairler zaman zaman Osmanlı Devleti ile seferlere katılmış, fetihler yapmışlardır. Osmanlı Sultanları ve devlet yönetiminde bulunanlar için methiye tarzında şiirler kaleme almışlardır. Bu geleneğe bağlı bulunan şairler bazı dönemlerde, devletin aleyhindeki faaliyetlere iştirak eden halkla birlikte kendilerini o döneme ait siyasi

World Journal of Human Sciences, 2021 - 1

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi, 2021 – 1

ISSN: 2717-6665

çekişmelerin içerisinde bulmuşlardır. Siyasi ve iktisadi buhranların sebep olduğu çekişmelerin yoğun olduğu dönemlerde Osmanlı da devlet olmanın gereği olarak bu şairlerin bir kısmı hakkında yargılama ve cezalandırma yoluna gitmiştir. Alevilik, Bektaşilik, Kızılbaşlık Osmanlı coğrafyasının sanatına edebiyatına değer ve renk katmıştır. Bu alanda nice büyük şairler yetişmiştir. Üzerinde çalışılması gereken zenginlik olan Osmanlı Sahası Türk Edebiyatı münbit bir toprak gibi bağrında nice hazineleri barındırmaktadır.

KAYNAKÇA

Akyüz, K.; Beken, S.; Yüksel, S. & Cunbur M. (1958). *Fuzuli Türkçe Divan*. Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara.

Alkan, E. (2015). “Şehitlik Dergâhı Tarihçesine Bir Katkı: Abdünnâfi Baba’nın Ahmed İsmet Efendi’ye Verdiği İcâzetnâme”. *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*. 35: 25-58.

Altınok, B. Y. (2014). Son Dönemin Güçlü Ozanı Sıdkı Baba, *Alevilik Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, S. 9, s. 127-154.

Aslanoğlu, İ. (1976). *19. Yüzyıl Alevi - Bektaşî Şairi Kul Himmet Üstadım*. Can Yayınları. Sivas.

Aslanoğlu, İ. (1997). *Kul Himmet: Yaşamı, Kişiliği ve Şiirleri*. İstanbul.

Ayhan, A. (2007). *Şehit Bektaşî Şairi Şevki Baba’nın Şiir Dünyası*.2. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik Ve Bektaşilik Bilgi Şöleni.

Baykal, İ. H. (1953). *Enderun Mektebi Tarihi - 1. Cilt*. Fetih Derneği Yayınevi, İstanbul.

Birdoğan, N. (1998). “Otman Baba ve Velayetnamesi”. *Folklor/Edebiyat*. 16: 22-32.

Bölükbaşı, R. T. (1944). “EdibHarabî Erenler”. *Yeni Sabah*, İstanbul.

Bunadı, N. S. (1971). *Resimli Türk Edebiyatı 7«n7)/Milli Eğitim Basımevi, İstanbul*.

Canım, R. (2000). *Latîfi Tezkiretü’ş-Şu’ara ve Tabrisatü’n-Nuzema (İnceleme-Metin)*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul.

Cunbur, M. (1956). *Fuzuli Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi*. Maarif Basımevi, İstanbul.

Çavuşoğlu, M. (1987). *Hayali Bey ve divanından örnekler*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Dede, M. (2001). *Divân-ı Gül Baba ve Transkripsiyonlu Metni*. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya*.

Demirel, Ş. (2016). Sıdkî Baba Divanı'nda Yer Alan “Destân-ı Hürriyet-i Osmanî” Adlı Şiir Üzerine Düşünceler. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5/4, 1748-1764.

Ercan, Abdullah (1991). *14. Yüzyıldan Günümüze Çorumlu Şairler*. İstanbul: Çorum Eğitim ve Kültür Vakfı Yay.

Erdem, T. (1935). “Gülbaba”. Ün: *Isparta Halkevi Dergisi*, II/19, s. 268-271.

Ergun, S. N. (1955). *Bektaşî Şairleri ve Nefesleri 19'uncu Asra Kadar*. C. 1. Maarif Kitaphanesi, İstanbul.

Ergun, S. N. (1930). *Bektaşî Şairleri*. İstanbul.

Eröz, M. (1977). *Türk Ailesi*, Milli Eğitim Yayınevi, İstanbul.

Erünsal, İ. E. (2003). *XV-XVI. Asır Bayrâmî-Melâmîliği'nin Kaynaklarından Abdurrahman el-Askerî'nin Mir'âtü'l-Işk'ı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Fırlı, E. R. (1990). *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*, Selçuk Yayınları, İstanbul.

Gölpınarlı, A. (1931). *Melâmîlik ve Melâmîler*. Pan Yayıncılık, İstanbul.

Gölpınarlı, A. (1932). *Fuzuli*. Türk Neşriyat Yurdu Yayınları, İstanbul.

Gölpınarlı, A. (1963). *Alevi-Bektâşî Nefesleri*. İnkılap Yayınevi, İstanbul.

Gölpınarlı, A. (1973). *Hurufîlik Metinleri Kataloğu*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Gölpınarlı, A. (2013). *Pir Sultan Abdal*, Kapı Yayınları, İstanbul.

Görkmen, İ. (2000). *Türkiye'de Alevi Bektaşî Ahi Ve Nusayri Zümreleri*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Gül, M. (1984). *Şeyh Cemaleddin Efendi'nin Aşığı Halk Ozanı Sıdkî Baba, Hayatı ve Şiirleri (1865-1928)*, Kadioğlu Matbaası, Ankara.

Güzel, A. (1981). *Kaygusuz Abdal*. Ankara.

İnalçık, H. (2004). “Otman Baba ve Fâtih Sultan Mehmed”. *Doğu Batı..*

İpekten, H. (1973). *Fuzuli: Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları*. Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara.

İvgin, H. (1987). *Aşık Sıtkı (Pervane) Bibliyografyası*, Türk Folkloru Araştırmaları 1987, MİFAD Yayınları, Ankara.

Kılıç, F., M. Arslan. Ve Bülbül, T. (2007). *Otman Baba Velâyetnâmesi (Tenkitli Metin)*. Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.

Kaya, D. (2000). *Âşık Edebiyatı Araştırmaları*. Kitapevi, İstanbul.

Koca, Ş. (2001). “Od’man Baba Velâyetnâmesi (Vilâyetnâme-i Şâhî) ve Gökçek Abdal Hakkında Bir Didaktik Kodeks”.

Koca, T. (1967). *Şevki Hayatı ve Şiirleri*. Çınar Matbaası, İstanbul.

- Koca, T.** (1985). *Pir Nefes Üstad*. İstanbul.
- Koca, T.** (1990). *Bektaşî Alevî Şairleri ve Nefesleri (13. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Kadar)*. Maarif Kitaphanesi, İstanbul.
- Köprülü, M. F.** (1924). *Külliyât-ı Dîvân-ı Fuzulî*. İstanbul.
- Köprülü, M. F.** (1927). “*Said Emre*”, *Hayat*, II/42, Ankara.
- Köprülü, M. F.** (1930). *Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi* (1930).
- Köprülü, M. F.** (1932). “*Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi Hakkında Yeni Vesikalar*”. *Atsız Mecmua*, İstanbul.
- Köprülü, M. F.** (1973). “*Abdal Mûsâ*” (nşr. Orhan F. Köprülü).
- Köprülü, M. F.** (1996). *Anadolu ‘da İslamiyet*. İnsan Yayınları, İstanbul.
- Köprülü, M. F.** (2004). *Saz Şairleri*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kutay, C.** (1972). *Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevî Mimarları*. Ankara.
- Kutlusoy, N.** (2006). *Buruklu Aşık Kul Mustafa Hayatı-Şiirleri-Atışmaları-Halk Hikâyeciliği Derleme-İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Nazif, S.** (1925). *Fuzulî Meşhur Şairin Hayatı ve Eserleri Hakkında Bazı Bilgiler ve İncelemeler*. (Hzr. Emir Hüseyin Yiğit). Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul.
- Noyan, B.** (1969). “*Kul Nesimi*”, *Türk Folklor Araştırmaları*, XII/239.
- Noyan, B.** (1988). “*Bektaşî Ozanı Kul Nesimi’nin Yayınlanmamış On Üç Şiiri*”, *Türk Folklorundan Derlemeler*, Ankara.
- Nüzhet Ergun, S.** (1930). *Bektaşî Şairleri*. Devlet Matbaası, İstanbul.
- Ocak, A. Y.** (1998). *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15-17. Yüzyıllar)*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Oğuz, M. Ö., Kolcu, B.** (2006). *2004 Yılında Çorum’da Halk İnançları ve Türbeler*. Hitit Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Halk Bilimi Topluluğu Yayınları, Ankara.

- Olgun, T.** (1936). *Fuzuliye Dair*. Selamet Basımevi, İstanbul.
- Oytan, M. T.** (1979). *Bektaşiliğin İçyüzü*. Demos Yayınları, İstanbul.
- Öngören, R.** (2000). *Osmanlılar'da Tasavvuf: Anadolu'da Sufiler, Devlet ve Ulemâ (XVI. Yüzyıl)*, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Özmen, İ.** (1988). *Alevi-BektaşîŞiirleri Antolojisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Özmen, İ.** (1998). *Alevi BektaşîŞiirleri Antolojisi 4. Cilt (19.Yüzyıl)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Özmen, İ.** (1998). *Alevi BektaşîŞiirleri Antolojisi 5. Cilt (19.Yüzyıl)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Özmen, İ.** (2002). *Teslim Abdal Hayatı ve Şiirleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Öztelli, C.** (1969). *Onyedinci Yüzyıl Tekke Şairi Kul Nesimi*, Türk Etn. Folklor Ve Turizm Der.,Ankara.
- Öztelli, C.** (1971). *Pir Sultan Abdal*, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- Öztelli, C.** (1976). *Uyan Padişahım*, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- Öztelli, C.** (1985). *Bektaşî Gülleri*, Özgür Yayınları, İstanbul.
- Özulus, C.** (1948). *Fuzuli: Kendi Topraklarında Bir İnceleme*, Niğde İl Basımevi, Niğde.
- Refikoğlu, S. R.** (1945). *Fuzulî*. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Süreyya, M.** (2000). *Sicill-i Osmanî*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Şener, C.** (2002). *Osmanlı Belgelerinde Aleviler-Bektaşiler*. Karacaahmet Sultan Derneği. İstanbul.
- Ulusoy, A. C.** (1986). *Hünkar Hacı Bektaş-ı Velî ve Alevi-Bektaşî Yolu*. Akademi Yayınevi, Ankara.
- Üçüncü, K.** (2004). *Sözlü Kültür / Tarih Bağlamında Edebî Bir Metin Olarak Otman Baba Vilâyetnâmesi*. Bilig, Ankara 2004.

World Journal of Human Sciences, 2021 - 1

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi, 2021 – 1

ISSN: 2717-6665

Yurdatapan, S. M. (1976). *Pir Sultan Abdal Hayatı ve Şiirleri.* Sağlam Yayınevi, İstanbul

Yıldırım, S. (2005), *Hasan Cemâlî Baba: Hayatı Sanatı ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme.* Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.

Yürükoğlu, F. (1945). *EdibHarabî, Hayatı ve Eserler.* Mezuniyet tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

World Journal of Human Sciences, 2021 - 1

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi, 2021 – 1

ISSN: 2717-6665

ISSN: 2717-6665

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/insan>

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi

İNSANLARIN HAYATLARINDAKİ OLAYLARIN
ZAMANLAMASININ YAPISAL EŞİTLİK MODELLEMESİ VE
YAPAY SINIR AĞLARI YÖNTEMLERİ İLE ANALİZİ

Sibel SATICI ⁵

Burcu ÖZCAN ⁶

ÖZET:

Toplumların demografik özellikleri incelendiğinde bazı değişiklikler göze çarpmaktadır. Bu değişiklikler arasında nüfusun hızla yaşlanması, azalan doğurganlık, heterojen aile yapıları, kadınlar ve erkekler arasında yeniden yapılandırılmış ilişkiler, coğrafi hareketlilik ve göç artışları yer almaktadır. Bu değişikliklere sosyal ve ekonomik hayattaki değişiklikler de eklendiğinde insanların hayatlarının yapısı ve hayatlarındaki süregelen olayların planlanması önemli ölçüde değişmiştir. Bu çalışmanın amacı insanların hayatlarındaki olayları planlarken hangi faktörlerin etkili olduğunu önerilen bir Yapısal Eşitlik Modeliyle (YEM) araştırmak daha sonra da Yapay Sinir Ağları (YSA) ile göreceli etkisini incelemektir. Veri seti olarak Avrupa çapında yürütülen uluslararası bir anket olan Avrupa Sosyal Taraması Araştırması'nda bulunan 1343 katılımcı tarafından cevaplanan bir modül kullanılmıştır. Çalışmada hayatın evreleri, ideal yaşlar, yaş sınırlamaları, sosyal kurallar ve hayat planlaması değişkenlerinin hayattaki olayların zamanlamasına etkisini incelemek üzere literatürdeki çalışmalardan hareketle hipotezler kurulmuştur. Araştırma modeline göre toplamda 6 gizli değişken ve bu gizli değişkenlere bağlı 19 gözlenen değişken bulunmaktadır. Elde edilen sonuca göre insanların hayatındaki olayların zamanlamasında en etkili faktörün evlenmek için ideal yaş olduğu ortaya çıkmıştır. Önem yüzdelerine bakıldığında ise en etkili ikinci faktörün %82,4'lük önem yüzdesi ile kişinin orta yaş olarak kabul edildiği yaş olduğu görülmektedir.

⁵ Öğretim Elemanı, Kocaeli Üniversitesi. E-posta: sibel.ozkardes@kocaeli.edu.tr

⁶ Öğretim Üyesi, Kocaeli Üniversitesi. E-posta: burcu.ozcan@kocaeli.edu.tr

World Journal of Human Sciences, 2021 - 1

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi, 2021 – 1

ISSN: 2717-6665

Anahtar Sözcükler: Yaşam Seyri Teorisi, Yapısal Eşitlik Modellemesi (YEM), Yapay Sinir Ağı (YSA)

Analysis of Timing of Events in People's Lives by Structural Equation Modelling and Artificial Neural Networks

ABSTRACT

When the demographic characteristics of the societies are examined, some changes are noticeable. These changes include rapid aging of the population, declining fertility, heterogeneous family structures, restructured relationships between women and men, geographic mobility and migration increases. When changes in social and economic life are added to these changes, the structure of people's lives and the planning of ongoing events in their lives have changed significantly. The purpose of this study is to investigate which factors are effective when planning events in people's lives with a proposed Structural Equation Model (SEM) and then to examine the relative effect with Artificial Neural Networks (ANN). As a data set, a module answered by 1343 participants in the European Social Survey Research, an international survey conducted across Europe, was used. In the study, hypotheses were established based on the studies in the literature to examine the effects of life stages, ideal ages, age restrictions, social rules and life planning variables on the timing of events in life. According to the research model, there are 6 latent variables and 19 observed variables related to these latent variables. According to the result obtained, it was revealed that the most effective factor in the timing of the events in people's life was the ideal age to get married. When the importance percentages are analyzed, it is seen that the second most effective factor is the age at which the person is accepted as middle age with a percentage of significance of 82.4%.

Key Words:

Life Course Theory, Structural Equation Modelling (SEM), Artificial Neural Network (ANN)

1. GİRİŞ

İnsanların hayatlarındaki olayların zamanlaması yaşa göre sınıflandırıldığında ergenlik ya da yetişkinlik yıllarının başında hayatın daha çok okul, iş bulma, aile kurma üzerine yoğunlaştığı, orta yaşlara gelindiğinde ise boşanma, yeniden evlenme, gençlere tavsiyelerde bulunma, daha ileriki yaşlarda ise emeklilik planları yapma, torun sahibi olma gibi olayların olduğu söylenebilir. Son yıllarda yapılan araştırmalar bize bu olayların zamanlamasında değişiklikler olduğunu göstermektedir. Bu durumu toplumların demografik özelliklerinin değişmesine bağlamak mümkündür. Değişen demografik özellikler hayat boyunca süregelen olayların zamanlamasına ya da planlamasına yönelik yapılan seçimlerin de değişmesine neden olmaktadır. Ayrıca teknolojinin hızla gelişmesi ve hayatımızın vazgeçilmez bir parçası haline gelmesi, dijitalleşmenin hayatımızın her alanına girmesi, sosyo-ekonomik yapıların değişmesi gibi durumlar insanların değer yargılarını, ilişkilerini, hayat tarzlarını ve hayata bakış açılarını da değiştirmiştir. Bu sosyal değişim, kültürel değişimlerin, tarihsel olayların (savaşlar, ekonomik krizler), belirli bir zamanın ötesinde hayatın yapısını değiştiren ve şekillendiren yeni politikaların benimsenmesinin bir özeti şeklindedir (Elder ve Giele, 2009).

Hayattaki olayların seyrine ilişkin yapılan çalışmalar, entegre bir sosyal teori yaratmaya yönelik olarak yapılmaktadır ve disiplinler arası çaba gerektirmektedir. 1964 yılında Leonard Cain insanların hayatını yapısal, sosyal ve kültürel bağlamlarda analiz etmek için geliştirilen Yaşam Seyri Teorisi olarak ifade edilen bu paradigmayı sosyolojiyle bağdaştırarak tanıtmıştır ve bu durum bu konunun uluslararası ölçekte disiplinler arası araştırma alanında gelişen bir alan haline gelmesine neden olmuştur (Heinz ve ark., 2009). Bu teori bireyler ile çevreleri arasında bir etkileşim olduğunu varsaymaktadır ve insanların hayatlarını analiz etmenin bir yoludur. Giele ve Elder (1998)'e göre kişilerin hayatlarının şekillenmesini sağlayan ve bireylerin yaşamlarının analiz edilmesinde büyük öneme sahip temel dört kavram bulunmaktadır. Bunlar kişisel gelişim, kültür ve tarih, sosyal ilişkiler ve tüm bu kavramların kesiştiği ve etkileşimde olduğu zamanlama konusudur. Bu temel kavramlar sayesinde insanların kişisel gelişimleri ve çevresel faktörleri de göz önünde bulundurarak hayatlarının etkili bir şekilde analiz edilmesi sağlanabilmektedir.

Yaşam seyri üzerinde belirli bir durumdan diğer bir duruma geçiş, zamanlama aşamaları olarak tanımlanabilmektedir. Örneğin bir kişinin eğitim seyri genel olarak ilkökul, lise üniversite şeklinde devam etmekte ve bunlar arasındaki geçişleri ifade etmektedir. Bu geçişler durumları birbirine bağlamaktadır (Benson, 2001).

Çalışmada, hayatımızın yaşam seyrine etki edebilecek olan faktörler belirlenmiştir. Hayat evreleri, ideal yaşlar, yaş sınırlamaları ve sosyal kurallar ve hayat planlamasına ilişkin olmak üzere beş farklı hipotez kurulmuştur. Yapısal eşitlik modeli ve yapay sinir ağıları yöntemleri ile incelenmiştir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Hayatımızdaki olayların zamanlaması hakkındaki bilgiler birçok sosyal ve ekonomik konu hakkında bilim ve politika geliştirmek için kullanılabilir. Bu bir gencin yetişkinliğe adım atarken izlediği yollar da olabilir, daha büyük ölçekli düşünülürse ülkelerin ya da uluslararası organizasyonların geliştirdiği ve izlediği yollar da olabilir. Örneğin Avrupa Birliği'nde demografik değişimler yıllık olarak izlenmekte ve düzenli olarak forum düzenlenmektedir. OECD gibi uluslararası organizasyonlar, sosyal ve ekonomik politikalara karşılaştırmalı yaklaşımda sürekli olarak demografik değişime önem vermiştir ve yaşam seyrine odaklanmıştır.

Billari ve Liefbroer (2010) çalışmalarında, geleneksel olarak yetişkin olmakla ilişkili olayların zamanlaması ve sıralanmasındaki ülke içi gruplar arası farklılıkları analiz etmiştir.

Van Bavel ve Rózańska-Putek (2010) tarafından yapılan çalışmada, özellikle eğitim düzeyi yüksek olan kadınlarda çocuk bakım hizmetinin belirleyici bir etkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Eğitim düzeyi yüksek olan ülkelerde ikinci kez çocuk sahibi olma oranı, daha düşük eğitim düzeyine sahip ülkelere göre daha azdır. Buna ek olarak, ilk çocuğun zamanlamasının etkisine eğitim düzeyi ve çocuk bakım imkanlarının aracılık ettiği görülmektedir. Eğitim düzeyi daha düşük olan ülkelere çocuk bakım hizmetleri çocuk sahibi olma konusunda herhangi bir etkiye sahip değilken, resmi olarak çocuk bakım

hizmetleri kapsamına alınan yaş aralığının fazla olduğu eğitim düzeyi yüksek olan ülkelerde ikinci çocuğa sahip olma oranlarının daha yüksek olduğu görülmüştür.

Neels vd. (2013) çocuk sahibi olmada ekonomik durumun yarattığı kısa vadeli ve uzun vadeli etkisini araştırmıştır. Ayrıca bu çalışmada doğurganlık hızında yaş, eğitim düzeyi, refah düzeyi gibi farklılıkların yarattığı etkiler de araştırılmıştır. Bu araştırmada üzerinde durulan 1970'lerde yaşanan olumsuz ekonomik koşullar ve işsizlik oranlarındaki artış, özellikle yüksek eğitim düzeyine sahip 30 yaşın altındaki bireylerin ebeveyn olma olasılığında önemli derecede düşüş olduğunu göstermektedir.

Lesnard vd. (2016) çalışmalarında, tarihsel aile yapılarının ülkeler arası yetişkinliğe geçiş döneminde hala önemli etkileri olduğu sonucuna varmıştır.

Schwanitz (2017) yaptığı çalışmada genç yetişkinlerin yetişkinliğe geçiş süresini incelemiştir. Bu çalışmada, sekiz Avrupa ülkesindeki genç yetişkinlerin yetişkinliğe geçişini incelemek için ikinci Nesiller Dalgası ve Cinsiyet Araştırması kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar genç yetişkinlerin hayatlarında eğitim, ülke ve cinsiyetin önemli bir etkisi olduğunu göstermiştir.

3. YÖNTEM

3.1. Yapısal Eşitlik Modellemesi (YEM)

Yapısal eşitlik modelinde gözlenen değişkenler doğrudan ilgili veriye ulaşılan değişkenler iken örtük değişkenler doğrudan ölçülemeyen dolaylı olarak ölçülebilen değişkenlerdir. YEM gözlenen değişkenler ile örtük değişkenler arasındaki ilişkilerin test edilmesi için kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntem, değişkenler arasındaki nedensel ilişkileri tespit ederken varyans, kovaryans, faktör analizi ve çoklu regresyon gibi analizlerin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. (Tüfekçi ve Tüfekçi, 2006).

YEM karmaşık bir problemi tek bir adımda kapsamlı bir şekilde ele alarak birçok bağımlı ve bağımsız değişken arasındaki ilişkiyi belirlemesiyle regresyon analizi gibi istatistiksel analizlere kıyasla öne çıkmaktadır (Andersen ve Gerbing, 1988). Özellikle bu

yöntem psikoloji, sosyoloji, pazarlama ve eğitim bilimleri gibi sosyal alanlarda kullanılmaktadır. (Tüfekçi ve Tüfekçi, 2006).

YEM değişkenler arasında kurulan hipotezleri test etmek, bu değişkenler arasındaki ilişkileri değerlendirmek için kullanılmaktadır. Ayrıca uyum iyiliği değerlerini analiz ederek belirli bir modelin geçerli olup olmadığını belirlemek ya da çok değişkenli modelleri test etmek amacıyla da kullanılmaktadır.

3.2. Yapay Sinir Ağları (YSA)

Yapay Sinir Ağları (YSA), insan beyninin çalışmasından esinlenerek ortaya çıkmıştır. Beynimizdeki öğrenme, hatırlama, taklit etme gibi temel özelliklerini gerçekleştirebilmek için geliştirilmiştir. Bu yöntemdeki ağ ve sinir hücresi yapısı biyolojik sinir ağı ve biyolojik sinir hücresi yapısıyla benzerlik göstermektedir. (Öztemel, 2012).

3.3. YEM-YSA Yaklaşımı

Çalışmada kullanılan yöntemin ilk bölümünde araştırma hipotezlerini test etmek için YEM kullanılmaktadır. Kabul edilen hipotezler göz önünde bulundurularak hangi değişkenin bulunduğu faktörde ne derecede önemli olduğunu belirlemek amacıyla da YSA kullanılmıştır.

YEM'in araştırmanın hipotezlerinin test edilmesi, faktörlerinin doğrulanması gibi konularda kullanılması uygundur. Buna rağmen sadece doğrusal ilişkileri saptayabildiği için karmaşık problemlerini oldukça basite indirgemesine neden olmaktadır. YSA, güçlü teorik temeller olmaksızın hem doğrusal hem de doğrusal olmayan ilişkileri tespit edebilse de YEM gibi teori testi için uygun değildir. Bu sebeple YEM ve YSA entegre olarak kullanılmaktadır (Hew ve ark., 2016).

Bu yaklaşımın kullanıldığı literatürde yer alan çalışmalar şu şekildedir:

Liebana-Cabanillas ve ark. (2017) tüketicilerin mobil ticareti (m-ticaret) benimsemesini etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla bir çalışma yapmışlardır. Bu çalışmada ilk olarak hangi değişkenlerin m-ticaretin benimsenmesi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu belirlemek için YEM kullanılmıştır. İkinci aşamada, YSA, YEM'den elde edilen anlamlı faktörlerin göreceli etkisini sıralamak için kullanılmıştır.

Ahani ve ark. (2017) tarafından yapılan çalışmada ise müşterilerle ilişkileri etkili bir şekilde yönetmenin yeni bir yolunu sunan sosyal medya teknolojisi ile güçlendirilmiş yeni bir Müşteri İlişkileri Yönetimi (MİY) sürümü olan sosyal MİY ele alınmıştır. Bu çalışmanın amacı, küçük ve orta ölçekli işletmelerin sosyal MİY stratejisini benimsemelerinin öncüllerini tahmin etmektir.

Sharma ve ark. (2017) tarafından yapılan çalışmada teknoloji deneyimi, kişisel yenilikçilik gibi bireysel özellikler ile sistem kalitesi, bilgi kalitesi, hizmet kalitesi gibi kalite belirleyicilerinin e-öğrenme üzerindeki etkisini anlamak ve tahmin etmek için bir model geliştirilmiştir. Önerilen araştırma modelini test etmek için yapısal eşitlik modeli (YEM) kullanılmıştır. Ayrıca, YEM yönteminin dezavantajı olan modeli basitleştirme sorununun üstesinden gelmek için araştırma modelinin tüm belirleyicileri bir yapay sinir ağı (YSA) modeline girdi olarak verilmiştir.

Zabukovsek ve ark. (2018) tarafından yapılan çalışmada kurumsal kaynak planlama (KKP) sistemlerinin uzun süreli kullanımı üzerinde hangi faktörlerin istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğunu belirlemek için YEM kullanılmıştır. Daha sonra YEM'den elde edilen anlamlı öncüllerin göreceli etkisini sıralamak için YSA modelleri kullanılmıştır.

Leong ve ark., (2019) çalışmalarında sosyal medya bağımlılığını tahmin etmek için hibrit bir yaklaşım olan YEM-YSA yöntemini kullanmıştır. Sosyal medya ile ilgili yapılan diğer çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada doğrusal olmayan ilişkiler de araştırılmıştır. Sonuç olarak YSA'nın sosyal medya bağımlılığını %86,67 doğruluk yüzdesi ile tahmin ettiği gösterilmiştir.

Asadi ve ark., (2019) giyilebilir sağlık izleme aletlerini incelemiştir. Özellikle kablosuz sensörlerin ve bilgi teknolojilerinin sağlık hizmetleri için daha yaygın bir şekilde

kullanılması giyilebilir sağlık cihazlarına olan ilgiyi arttırmıştır ve böylece sağlık izleme yöntemlerinde bazı değişiklikler ortaya çıkmıştır. Bu çalışma bireyin giyilebilir sağlık cihazlarını benimseme niyetini etkileyen temel faktörleri belirlemeyi amaçlamıştır. Önerilen modeli test etmek için YEM-YSA yaklaşımı benimsenmiştir. YEM'den elde edilen sonuçta göre bireyin giyilebilir sağlık cihazlarını benimseme niyetini etkileyen en belirleyici faktörlerin sağlık ilgisi, tüketici yenilikçiliği olduğu görülmüştür. YEM'den elde edilen sonuçlar YSA'ya girdi olarak verildiğinde kullanım kolaylığının bireyin giyilebilir sağlık cihazlarını benimseme niyetini etkileyen faktörlerden biri olduğu görülmüştür.

Lee ve ark. (2020) tarafından yapılan çalışmada literatürdeki mobil ödeme üzerine yapılan çalışmalardan farklı olarak mobil ödeme yapma davranışı üzerinde algılanan estetik, teknolojiye hazır olma, mobil kullanılabilirlik ve mobil kullanım kolaylığının etkisi iki aşamalı (YEM-YSA) bir metodoloji ile incelenmiştir.

3.1. Örneklem

Bu çalışmada Avrupa Sosyal Taraması Araştırması'ndaki "*Timing of Life*" isimli modülün 2018 yılındaki verileri kullanılmıştır. Üzerinde çalışılan veride 1343 katılımcı bulunmaktadır. Bu modülün amacı Avrupa'da yaşayan insanların hayatta süregelen olayların organizasyonu ile ilgili görüşlerini, hayatlarının aldıkları kararlar ile nasıl etkilendiğini ve hayatlarını planlarken kullandıkları stratejileri anlamaya yardımcı olmaktadır. Burada üç ana araştırma konusu bulunmaktadır:

1. İnsanlar ne ölçüde hayatlarında süregelen olayları hayatlarının evrelerinin bir sırası olarak algılar ve hangi olaylar hayatlarında bir aşamadan diğerine geçişi işaret eder?
2. Hayatımızdaki süregelen olaylar ile ilgili sosyal kurallar var mı ve eğer varsa, bu kurallar ne ölçüde yaptırımlarla desteklenmektedir?
3. İnsanların hayattaki süregelen olayların planlanmasına ilişkin beklentileri ve kapasiteleri nelerdir?

Yukarıda ifade edilen üç soru kapsamında Yaşam Seyri Teorisini benimseyen bu modül yaşamın zamanlamasına ilişkin tutum, algı ve davranışları incelemeyi amaçlamaktadır.

Modern toplumlarda ilki yetişkinliğe geçiş, ikincisi de yaşlılığa geçiş olmak üzere en az iki geçiş döneminden bahsetmek mümkündür. Fakat, bir kişinin hangi yaşta "yetişkin" veya "yaşlı bir kişi" olarak kabul edildiği ve hangi olayların bu geçişlerin belirleyicisi olarak görülebileceği belirsizdir. Bu nedenle ilk araştırma konusu insanların hayatta süregelen olayların ne ölçüde hayatlarının evrelerinin bir sırası olarak algıladıkları ve hangi olayların bir aşamadan diğerine geçişi işaret ettiği sorusuyla ilgilidir. Bu gizli değişkeni ölçümlemek için ankette 2 gözlenen değişken yer almaktadır. Van Bavel ve De Winter (2013) büyükbaba ve büyükanne olmanın emeklilik zamanlamasını ne ölçüde etkilediğini Avrupa ülkelerinde incelemiştir. Bu çalışmada makro düzeyde kuşaklararası politika göstergeleri kullanarak, çok düzeyli olay geçmişi modellemesi uygulanmıştır elde edilen sonuçlara göre sadece kadınlarda büyükanne olmanın emekliliği hızlandırdığı ortaya çıkmıştır. Bu çalışmadan hareketle insanların hayatlarındaki geçişleri tanımlamada etkili olan bir diğer konunun da ideal yaşlar olduğu görülmektedir. Yani bir bireyin evlilik için hangi yaşta olması gerektiği ya da emekli olmak için hangi yaşta olması gerektiği aslında hayattaki bazı olayların zamanlamasını etkilemektedir. İdeal yaşlar gizli değişkenine ait ankette 2 gözlenen değişken yer almaktadır. Çocuk sahibi olmak için en genç yaşın ne olduğu ya da evlilik için en erken yaşın ne olduğu gibi yaş sınırlamaları hayatımızdaki bazı olayları planlarken etkili olabilecek diğer bir faktördür. Bu konuyla ilgili olarak Billari ve ark. (2011) anne ve baba olmak için sosyal yaş sınırlarının ne derecede etkili olduğu üzerine çalışmıştır. Biyolojik yaş sınırlarının sosyal yaş sınırlarına kıyasla daha güçlü etkisi bulunmaktadır fakat kadınlar üzerinde yaratılan sosyal baskı daha fazladır. Bu çalışmanın sonucuna göre anne olma konusunda kadınlarda yaratılan sosyal toplumsal baskının erkeklere baba olma konusunda yapılan sosyal baskıya oranla daha güçlü ve erken yaşlarda başladığı ortaya çıkmıştır. Yaş sınırlamaları gizli değişkenine ait ankette 3 gözlenen değişken bulunmaktadır.

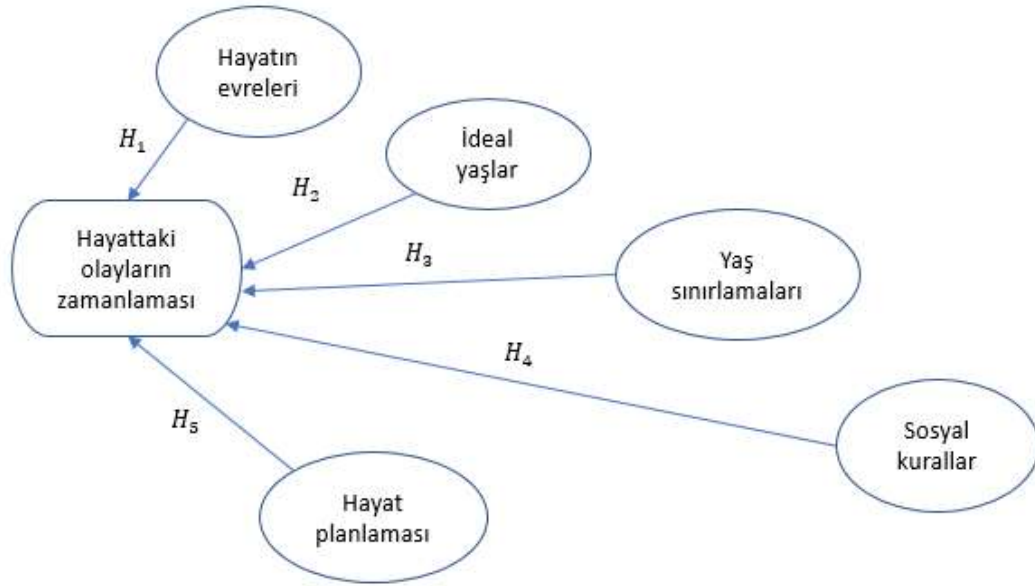
Sosyal kuralların hayatımızdaki olaylar üzerindeki etkisine yönelik yapılan az sayıda çalışma olsa da Veevers ve diğ. (1996), evden ayrılma yaşı ile ilgili yaş kurallarının varlığını

gösterdiler ve bu kuralların ebeveyn-çocuk etkileşiminde belirli bir rolü olduğunu öne sürdüler. Settersten (1998) evden ayrılma konusunda yaptığı çalışmasının sonuçlarını kapsamlı bir şekilde rapor etmiştir. Bu çalışmaya göre ankete katılanların büyük çoğunluğu genç yetişkinlerin evden ayrılmaları için belli bir yaşta olmaları gerektiğini ifade etmiştir. Katılımcıların %88'i erkeklerin yaşamlarında evden ayrılmak için belli bir yaş sınırı olduğunu, katılımcıların %69'u ise kadınların yaşamlarında evden ayrılmak için bir yaş sınırı olduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle ikinci araştırma konusu hayatımızda süregelen olaylar ile ilgili sosyal kuralların olup olmadığı eğer varsa, bu kuralların ne ölçüde yaptırımlarla desteklendiğine ilişkindir. Çalışmada veri olarak kullanılan ankette Sosyal kurallar gizli değişkenine ait 4 gözlenen değişken yer almaktadır ve katılımcılardan bunları 5'li likert ölçeğine göre cevaplandırmaları istenmiştir.

Hayatın planlanması, süregelen olayların başarılı bir şekilde oluşumunda etkili bir faktördür. Diğer bir deyişle hayatın planlanması, geleceğin seyrini hazırlamanın bir yoludur (Giddens, 1991). Clausen (1991) çalışmasında, “planlı yetkinlik” geliştiren ergenlerin daha yüksek eğitim seviyelerine ve daha iyi mesleki sonuçlarına ulaştıklarını göstermiştir. Bazı yazarlara göre planlama yapma yeteneği, hayatımızdaki olayların geçişinin başarılı bir şekilde olmasında önemli bir faktördür. Bu, insanların gerçek yaşam planlamasına ne ölçüde dahil olduklarını değil, aynı zamanda yaşamlarını ne ölçüde planlama yeteneğine sahip olduklarını incelemenin de önemli olduğunu göstermektedir. Bu nedenle üçüncü araştırma konusu insanların hayattaki süregelen olayların planlanmasına ilişkin beklentilerinin ve kapasitelerinin neler olduğuna yöneliktir. Ankette bu gizli değişkeni ölçmek için 1 gözlenen değişken yer almaktadır.

3.2. Araştırma Modeli ve Hipotezler

Çalışmada kullanılan araştırma modeli Şekil 1.'de verilmiştir. Çalışmada hayatın evrelerinin, ideal yaşların, yaş sınırlamalarının ve sosyal kuralların hayattaki olayların zamanlaması üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olup olmadığı araştırılmak istenmiştir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

Araştırmanın hipotezleri aşağıda belirtilmektedir.

H₁: Hayatın evreleri ile hayattaki olayların zamanlaması ile arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₂: İdeal yaşlar ile hayattaki olayların zamanlaması arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₃: Yaş sınırlamaları ile hayattaki olayların zamanlaması arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₄: Sosyal kurallar ile hayattaki olayların zamanlaması arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₅: Hayat planlaması ile hayattaki olayların zamanlaması arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotez testi Yapısal Eşitlik Modellemesi (YEM) kullanılarak AMOS 26.0 programı ile yapılmıştır.

4. BULGULAR

Verilerin yapısal eşitlik modeli ile uyumunu test etmek amacıyla uyum iyiliği değerlerine bakılmaktadır. Bunlar Ki-kare Uyum Testi (χ^2), Normlaştırılmış Uyum İndeksi

(NFI), Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (CFI), Tahmini Hataların Karelerinin Ortalamasının Karekökü (RMSEA), İyilik Uyum İndeksi (GFI), Düzeltilmiş İyilik Uyum İndeksi (AGFI) değerleridir.

Ki-kare uyum testi gözlem değişkenleri ile tasarlanan modele ait kovaryans yapısında ortaya çıkan modelin farklılığını test etmektedir. Ki-kare değerinin serbestlik derecesine oranı genel olarak modelin uyumluluğunu değerlendirmek için kullanılmakta ve ki-kare/serbestlik derecesi oranının 3'ten küçük olması modelin genel uyumluluğunun kabul edilebilir olduğu sonucunu ortaya çıkar-maktadır (Meydan ve Şeşen, 2011). Bollen (1989) ki-kare/ serbestlik derecesi oranının 5 ve 5'ten küçük olması durumunda da model-veri uyumunu sağladığını belirtmektedir.

Anderson ve Gerbing (1988) çalışmalarında GFI, CFI, AGFI ve NFI indekslerinin alacağı 0,90'dan büyük değerlerin kabul edilebilir olduğunu göstermiştir.

RMSEA indeksi 0 ile 1 arasında değer almaktadır. 0'a yakın olması modelin iyi uyum gösterdiğini işaret etmektedir. Bu değer 0,08'e kadar olması modelin kabul edilebilir uyumlu, 0,05'e eşit veya küçük olması modelin mükemmel uyumlu olduğunu, 0,10 ve üzerindeki değerlerin ise modelin zayıf uyumlu olduğunu göstermektedir (Meydan ve Şeşen, 2011). Tablo 1'de modelin uyum ölçütleri görülmektedir. Sonuçlara bakıldığında modelin Ki-kare/sd değerinin 2,52 olduğu görülürken NFI değeri 0,98, CFI değeri 0,99, RMSEA değeri 0,034 ve AGFI değeri 0,96 olup istatistiksel olarak kabul edilebilir uyum değerlerine sahip olduğu görülmektedir. Modelin uyum ölçütleri kabul edilebilir değerlere sahip olduğundan model ile verinin uyumlu olduğunu söylemek mümkündür. Tablo 2'de her bir değişkene ait standartlaştırılmış yükler ve R^2 değerleri gösterilmektedir. Tabachnick ve Fidell'e (2001) göre her bir değişkene ait yüklerin 0,32 ve daha üzerinde olması gerekmektedir. Buna göre Tablo 2'deki değerlere bakıldığında her bir değişkene ait yüklerin istenen değerlerde olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Modelin Uyum Ölçütleri

Uyum Ölçüsü	Değeri	Uyum
Ki-kare/sd	2,52	Kabul edilebilir uyum
NFI	0,98	İyi uyum
CFI	0,99	İyi uyum
GFI	0,97	İyi uyum
RMSEA	0,034	İyi uyum
AGFI	0,96	İyi uyum

Standartlaştırılmış yükler gözlenen değişken ile bu değişkene ilişkin gizil değişken arasındaki korelasyonu ifade etmektedir. *Hayattaki olayların zamanlaması* gizil değişkeni ele alındığında Madde-5'in korelasyon değeri 0,99'dur. R^2 değeri se $(0,99^2) = 0,98$ 'dir. Madde-5 "Partnerinizle yaşamaya ilk olarak hangi yıl başladınız?" sorusudur. Bu faktörü en çok açıklayan değişken Madde-5'tir. *Hayatın evreleri* gizil değişkeni ele alındığında bu faktörü en çok açıklayan değişkenin Madde-2 olduğu görülmektedir. Bu faktöre ait Madde-2, "Sizce bir kişi hangi yaşta yaşlı olarak kabul edilir?" sorusudur. *Sosyal kurallar* faktörünü en çok açıklayan değişken Madde-3'tür.

Tablo 2. Araştırma Modeli için YEM Sonuçları

Faktörler/Maddeler	Standartlaştırılmış Yükler	R ²
<i>Hayattaki olayların zamanlaması</i>		
Madde-1	0,72	0,52
Madde-2	0,82	0,67
Madde-3	0,96	0,92
Madde-4	0,98	0,96
Madde-5	0,99	0,98
Madde-6	0,87	0,76
Madde-7	0,76	0,58
<i>Hayatın evreleri</i>		
Madde-1	0,49	0,24
Madde-2	0,72	0,52
<i>Sosyal kurallar</i>		
Madde-1	0,48	0,23
Madde-2	0,83	0,69
Madde-3	0,90	0,81
Madde-4	0,50	0,25
<i>Yaş sınırlamaları</i>		
Madde-1	0,59	0,35
Madde-2	0,90	0,81
Madde-3	0,74	0,55
<i>İdeal yaşlar</i>		
Madde-1	0,54	0,29
Madde-2	0,94	0,88
Madde-3	0,80	0,64

Bu faktöre ait Madde-3, “Bir kişi evlenmeden partneriyle birlikte yaşadığında tutumunuz ne olur?” sorusudur. Yaş sınırlamaları faktörünü en çok açıklayan değişken Madde-2’dir. Bu faktöre ait Madde-2, “Sizce evlenilecek en erken yaş nedir?” sorusudur. *İdeal yaşlar* faktörünü en çok açıklayan değişken Madde-2’dir. Bu faktöre ait Madde-2, “Sizce evlenmek için ideal yaş nedir?” sorusudur. Tablo 3’te değişkenler arasındaki etkileri incelemek üzere hipotez testi sonuçlarına yer verilmektedir.

Tablo 3. Hipotez Testi Sonuçları

Değişkenler Arası Etkiler	Regresyon katsayısı	p	Kabul/Red
Zamanlama ← Evreler	-0,168	0,000	Kabul*
Zamanlama ← İdeal yaş	0,096	0,007	Kabul*
Zamanlama ← Yaş sınırlamaları	-0,041	0,252	Red
Zamanlama ← Sosyal kurallar	0,171	0,000	Kabul*
Zamanlama ← Planlama	-0,006	0,811	Red

*p<0.05

Tablo 3'teki sonuçlara bakıldığında H₃ ve H₅ hipotezlerinin red edildiği görülmektedir. Yani yaş sınırlamalarının hayattaki olayların zamanlaması üzerine bir etkisi yoktur. Aynı şekilde planlamanın da hayattaki olayların zamanlaması üzerine etkisi olmadığı görülmektedir.

YEM'den elde edilen sonuçları YSA ile analiz etmek için IBM SPSS 22.0 programı kullanılmıştır. Sonuçta, hayattaki olayların zamanlamasına en çok etki eden bağımsız değişkenlere ilişkin sorular aşağıdaki gibidir:

- Sizce evlenmek için ideal yaş nedir?
- Sizce bir kişi hangi yaşta orta yaşlı olarak kabul edilir?
- Bir bireyin 12 yaşın altında çocuğu olmasına rağmen boşanması hakkında düşünceniz ne olur?
- Bir kişi evlenmeden çocuk sahibi olduğunda tutumunuz ne olur?
- Çocuk sahibi olmak için ideal yaş nedir?

Tablo 4’te yukarıda belirtilen değişkenlere ait önem ve normalize edilmiş önem yüzdeleri görülmektedir.

Tablo 4. Değişkenlerin Önem Sırası

Değişkenler	Önem	Normalize Önem (%)
Sizece evlenmek için ideal yaş nedir?	0,182	100,0
Sizece bir kişi hangi yaşta orta yaşlı olarak kabul edilir?	0,150	82,4
Bir bireyin 12 yaşın altında çocuğu olmasına rağmen boşanması hakkında düşünceniz ne olur?	0,123	67,5
Bir kişi evlenmeden çocuk sahibi olduğunda tutumunuz ne olur?	0,118	65,1
Çocuk sahibi olmak için ideal yaş nedir?	0,100	55,3

Tablo 4’teki sonuçlara bakıldığında insanların hayatlarındaki olayların zamanlamasına etki eden en önemli faktörün evlenmek için ideal yaş olduğu görülmektedir. Önem yüzdelerine bakıldığında en etkili ikinci faktörün kişinin orta yaş olarak kabul edildiği yaş olduğu ortaya çıkmaktadır.

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada insanların hayatlarındaki olayları planlarken hangi faktörlerin etkili olduğunu önerilen bir Yapısal Eşitlik Modeliyle (YEM) araştırılmak istenmiştir. Veri seti olarak Avrupa çapında yürütülen uluslararası bir anket olan Avrupa Sosyal Taraması Araştırması’nda bulunan 1343 katılımcı tarafından cevaplanan bir modül kullanılmıştır. Hayattaki olayların zamanlaması faktörüne etki eden 5 faktör belirlenmiştir. Bunlar, hayatın evreleri, ideal yaşlar, yaş sınırlamaları, sosyal kurallar ve hayatın planlanması şeklindedir.

YEM analizi sonuçları incelendiğinde modeldeki *Hayattaki olayların zamanlaması* faktörü gözlenen yedi değişkene sahiptir ve en yüksek faktör yüküne sahip 0,99 ile Madde-5’tir. *Hayatın evreleri* faktörünün gözlenen iki değişkeni bulunmaktadır. Bu değişkenlerden en yüksek faktör yüküne sahip olan 0,72 ile Madde-2’dir. *Sosyal kurallar* faktörü gözlenen dört değişkenden oluşmaktadır. Bu değişkenlerden en yüksek faktör yükü 0,90 ile Madde-3’e aittir. *Yaş sınırlamaları* faktörü üç gözlenen değişkenden oluşmaktadır. Bu değişkenlerden en yüksek faktör yüküne sahip

olan 0,90 ile Madde-2'dir. İdeal yaşlar faktörü üç gözlenen değişkene sahiptir. Bu değişkenlerden en yüksek faktör yüküne sahip olan 0,94 ile Madde-2'dir.

Tablo 3 incelendiğinde Zamanlama ve Yaş sınırlamaları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir. Aynı şekilde Zamanlama ve Planlama arasında da anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir. Hayattaki evreler faktöründeki bir birimlik bir artış olayların zamanlamasında 0,168'lik bir azalış yaratmaktadır. Sosyal kurallar faktöründeki bir birimlik bir artış ise olayların zamanlamasında 0,171'lik bir artışa neden olmaktadır.

Yapısal Eşitlik Modellemesi (YEM) sadece doğrusal ilişkileri saptayabildiğinden hem bu sorunu ortadan kaldırmak hem de kabul edilen hipotezlere ilişkin değişkenler göz önünde bulundurularak değişkenlerin göreceli etkisini incelemek amacıyla Yapay Sinir Ağları (YSA) kullanılmıştır. Buna göre insanların hayatındaki olayların zamanlamasında en etkili faktörün evlenmek için ideal yaş olduğu ortaya çıkmıştır. Önem yüzdelerine bakıldığında ise en etkili ikinci faktörün %82,4'lük önem yüzdesi ile kişinin orta yaş olarak kabul edildiği yaş olduğu görülmektedir.

Bu çalışmadaki araştırma modeli bir öneri olarak geliştirilmiştir. Bu model farklı değişkenler belirlenerek geliştirilebilmektedir. Ayrıca kişilerin hayatlarının şekillenmesini sağlayan ve büyük öneme sahip kavramlardan birisi olan kültür ve tarih açısından çalışma konusu ele alınmak istenirse farklı kültüre sahip toplumlarda bu çalışma yapılarak karşılaştırmalar yapılabilir. Çalışma konusu farklı jenerasyonda yaşayan insanlar üzerinde yapılarak insanların yaşadığı dönemlerde ortaya çıkan sosyal ve toplumsal etkilerin insanların hayatlarındaki olayların zamanlamasına olan etkisi incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Ahani, A., & Ab. Rahim, N. (2017). Forecasting social CRM adoption in SMEs: A combined SEM-neural network method. *Computers in Human Behaviour*, 75, 560-578. doi:10.1016/j.chb.2017.05.032
- Anderson, J., & Gerbing, D. (1988). Structural equation modeling in practice: A review and recommended two-step approach. *Psychological Bulletin*, 103(3), 411-423. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.103.3.411>
- Asadi, S., Abdullah, R., Safaei, M., & Nazir, S. (2019). An Integrated SEM-Neural Network Approach for Predicting Determinants of Adoption of Wearable Healthcare Devices. *Mobile Information Systems*. doi:<https://doi.org/10.1155/2019/8026042>
- Bavel, J. V., & Rózanska-Putek, J. Second birth rates across Europe: Interactions between women's level of education and child care enrolment. *Vienna Yearbook of Population Research*, 8(1), 107-138. doi:10.2307/23025512
- Bavel, J. V., & Winter, T. D. (2013). Becoming a Grandparent and Early Retirement in Europe. *European Sociological Review*, 29(6), 1295-1308. <https://doi.org/10.1093/esr/jct005>
- Billari, F. C., & Liefbroer, A. C. (2010). Towards a New Pattern of Transition to Adulthood? *Advances in Life Course Research*, 15(2-3), 59-75. doi:10.1016/j.alcr.2010.10.003
- Billari, F. C., Goisis, A., Liefbroer, A. C., Settersten, R. A., Aassve, A., Hagestad, G., & Spéder, Z. (2011). Social age deadlines for the childbearing of women and men. *Human reproduction (Oxford, England)*, 616-622. doi:10.1093/humrep/deq360
- Bollen, K. A. (1989). *Structural Equations with Latent Variables*. New York: John Wiley & Sons.
- Clausen, J. S. (1991). Adolescent Competence and the Shaping of the Life Course. *American journal of Society*, 96(4), 805-842. doi:<https://doi.org/10.1086/229609>
- Crime and The Life Course. (2001). M. L. Benson.
- Elder, G. H., & Giele, J. Z. (Dü). (2009). *The Craft of Life Course Research*. The Guilford Press.
- European Social Survey*. (2020). <https://www.europeansocialsurvey.org/>
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity*. Stanford: Stanford University Press. <http://www.sup.org/books/title/?id=2660>

- Giele, J. Z., & Elder Jr., G. H. (Dü). (1998). *Methods of Life Course Research: Qualitative and Quantitative Approaches*. doi:<https://dx.doi.org/10.4135/9781483348919>
- Heinz, W. R., Huinink, J., Swader, C., & Weymann, A. (2009). Fundamental Conceptual Frameworks: General introduction. *The Life Course Reader: Individuals and Society Across Time*, 15-30.
- Hew, T.-S., Leong, L.-Y., Ooi, K.-B., & Chong, A.-L. (2016). Predicting Drivers of Mobile Entertainment Adoption: A Two-Stage SEM-Artificial-Neural-Network Analysis. *Journal of Computer Information Systems*, 56(4), 352-370. doi:10.1080/08874417.2016.1164497
- Lee, V.-H., Hew, J.-J., Leong, L.-Y., Tan, G. W.-H., & Ooi, K.-B. (2020). Wearable payment: A deep learning-based dual-stage SEM-ANN analysis. *Expert Systems with Applications*, 157(1). doi:<https://doi.org/10.1016/j.eswa.2020.113477>
- Leong, L.-Y., Hew, T.-S., Ooi, K.-B., Lee, V.-H., & Hew, J.-J. (2019). A hybrid SEM-neural network analysis of social media addiction. *Expert Systems With Applications*, 133, 296-316. doi:<https://doi.org/10.1016/j.eswa.2019.05.024>
- Lesnard, L., Cousteaux, A.-S., Chanvrlil, F., & Viviane, L. H. (2016). Do Transitions to Adulthood Converge in Europe? An Optimal Matching Analysis of Work–Family Trajectories of Men and Women from 20 European Countries. *European Sociological Review*, 32(3). doi:10.1093/esr/jcw003
- Li'ebana-Cabanillas, F., Marinković, V., & Kalinić, Z. (2017). A SEM-neural network approach for predicting antecedents of m-commerce acceptance. *International Journal of Information Management*, 37(2). doi:10.1016/j.ijinfomgt.2016.10.008
- Meydan, C. H., & Şeşen, H. (2012). *Yapısal Eşitlik Modellemesi AMOS UYGULAMALARI*. Detay Yayıncılık.
- Neels, K., & Wood, J. (2013). Postponement and recuperation of first births in Europe: the effect of economic and institutional contexts over the life-course. Population Association of America 2013 Annual Meeting. doi:10.13140/2.1.3527.0721
- Öztemel, E. (2003). *Yapay Sinir Ağları*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Schwanitz, K. (2017). The transition to adulthood and pathways out of the parental home: A cross-national analysis. *Advances in Life Course Research*, 32, 21-34. doi:<https://doi.org/10.1016/j.alcr.2017.03.001>
- Settersten, R. (1998). A time to leave home and a time never to return? Age constraints around the living arrangements of young adults. *Social Forces*, 76, 1373-1400.
- Sharma, S. K., Guar, A., Saddikuti, V., & Rastogi, A. (2017). Structural equation model (SEM)-neural network (NN) model for predicting quality determinants of e-

learning management systems. *Behaviour and Information Technology*, 36(2), 1-14. doi:10.1080/0144929X.2017.1340973

Sternad, S., Kalinić, Z., Bobek, S., & Tominc, P. (2018). SEM–ANN based research of factors' impact on extended use of ERP systems. *Central European Journal of Operations Research*, 27(4). doi:10.1007/s10100-018-0592-1

Tabachnick, B., & Fidel, L. (2001). *Using Multivariate Statistics* (Fourth Edition b.). Boston: Pearson/Allyn & Bacon.

Tüfekçi , N., & Tüfekçi, Ö. K. (2006). Bankacılık Sektöründe Farklı Olma Üstünlüğünün ve Müsteri Sadakatinin Yarattığı Değer: Isparta İlinde bir Uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(4), 170-183.

Van Bavel, J. J., Parker, D. J., & Haas, I. J. (2012). The Importance of Moral Construal: Moral versus Non-Moral Construal Elicits Faster, More Extreme, Universal Evaluations of the Same Actions . *PLoS One*, 7(11). doi:10.1371/journal.pone.0048693

Veevers, J. E., Gee, E. M., & Wister, A. V. (1996). Homeleaving Age Norms: Conflict or Consensus? *International Journal of Aging and Human Development*, 43(4), 277-295. doi:10.2190/MXQV-0RQW-B2FU-KEM6

World Journal of Human Sciences, 2021 - 1

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi, 2021 – 1

ISSN: 2717-6665

ISSN: 2717-6665

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/insan>

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi

İŞ ANALİZİ, İŞ ÖLÇÜMÜ VE İŞ TANIMININ PERFORMANS YÖNETİMİ İLE BAĞLANTISI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Feston HAJDİNİ⁷

Özet

Bu çalışmanın amacı, performans yönetimi süreci ile doğrudan ilgili olan iş analizi, iş ölçümü ve iş tanımı aşamalarını ayrıntılı bir şekilde incelemek ve anlatmaktır. Ayrıca bu çalışma, organizasyonlarda performans sisteminin kurulmasında bu üç aşamanın yeri, etkisi ve rolünü açıklamayı amaçlamaktadır. İyi bilinir ki, örgütler uzun zamandır yetenekli çalışanları cezbetmek ve elde tutmakla ilgilenmektedir. Bunun temel nedeni sürekli değişen küresel bir ortamda rekabet edebilmek için işgücünün beceri ve yeteneklerine bağlı olmalarıdır. İnsan kaynaklarını etkili şekilde yöneten ve kullanan örgütlerin bunu başaramayan örgütlere göre gelecekte daha başarılı olacakları kaçınılmazdır. Örgütlerde insan kaynaklarının etkili kullanımı ise, güçlü bir insan kaynakları politikası ile gerçekleşmektedir. Dolayısıyla, İnsan Kaynakları Yönetiminin çeşitli işlevlerinin etkili bir şekilde yerine getirebilmesi, öncelikle işler hakkında sistemli bir şekilde elde edilen bilgileri gerektirmektedir.

Anahtar kelimeler: İş Analizi, İş Ölçümü, İş Tanımı, Performans Yönetimi, İnsan kaynakları Yönetimi.

⁷ Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, feston.hajdini@hbv.edu.tr <https://orcid.org/0000-0001-6478-6493>

An Examination on the Linkage of Job Analysis, Work Measurement and Job Description to Performance Management

Abstract

The purpose of this study is to examine and explain the job analysis, work measurement and job description stages in detail, which are directly related to the performance management process. Moreover, this study aims to explain the place, effect and role of these three stages in the establishment of the performance system in organizations. It is well known that organizations have long been concerned with attracting and retaining talented employees. The main reason for this is that they depend on the skills and abilities of the workforce to compete in a constantly changing global environment. It is inevitable that organizations that manage and use human resources effectively will be more successful in the future than organizations that fail to do so. Effective use of human resources in organizations is carried out with a strong human resources policy. Therefore, the effective performance of various functions of Human Resources Management requires information systematically obtained about the jobs first.

Keywords: Job analysis, Work measurement, Job description, Performance Management, Human Sources Management.

GİRİŞ

Söylenir ki, evrende tek sabit olan şey değişimdir. Yani değişim, evrenin sürekli kanunu olduğu genel bir kabul mevcuttur. 1980'li yıllarda, insanın sosyal ve siyasal hayatının vazgeçilmez bir parçası olarak Kamu Yönetimi alanında da temel bir değişim ve dönüşüm süreci yaşanmıştır. Yeni Kamu Yönetimi kavramı, kamu yönetimin örgütlenmesinde geniş kapsamlı reformlar ve yenilikler meydana getirmiştir. Yeni Kamu Yönetimi anlayışının meydana getirdiği birçok yeniliklerin arasında İnsan Kaynakları Yönetimi kavramı da yer almaktadır. En genel anlamıyla, İnsan Kaynakları Yönetimi sistemi çalışanların yeteneklerinin geliştirilmesi vasıtasıyla daha iyi ve yüksek kaliteli sonuçlara ulaşılmasıdır. Performans Yönetimi ise, Yeni Kamu Yönetimi (YKY) kavramının bir parçası olan İnsan Kaynakları Yönetim (İKY) sisteminin süreç veya boyutlarından biri olarak düşünülmektedir.

İyi bilinmektedir ki, örgütler uzun zamandır yetenekli çalışanları cezbetmek ve elde tutmakla ilgilenmektedir. Bunun temel nedeni sürekli değişen küresel bir ortamda rekabet edebilmek için işgücünün beceri ve yeteneklerine bağlı olmalarıdır (Gueutal & Stone, 2005, s. 22). İnsan kaynaklarını etkili şekilde yöneten ve kullanan örgütlerin bunu başaramayan örgütlere göre gelecekte daha başarılı olacakları kaçınılmazdır. Örgütlerde insan kaynaklarının etkili kullanımı ise, güçlü bir insan kaynakları politikası ile gerçekleşmektedir (Özer, 2015, s. 1). Dolayısıyla, İnsan Kaynakları Yönetiminin çeşitli işlevlerinin etkili bir şekilde yerine getirebilmesi, öncelikle işler hakkında sistemli bir şekilde elde edilen bilgileri gerektirmektedir (Bingöl, 2013, s. 76).

Bir kurumun, kişi veya grubun, yaptığı işle ilgili amaçlanan hedefe ne ölçüde varabildiğinin nicel ve nitel olarak belirlenmesi, performans kavramıyla ifade edilmektedir

(Eryılmaz, 2015, s. 322) Performans Yönetimi, hedefleri tanımlama, bu hedeflere ulaşmak için stratejiler seçme, karar haklarını tahsis etme ve performansı ölçme ve ödüllendirme süreci olarak tanımlanabilir (Verbeeten, 2008, s. 430). Hayatta kalabilmek ve başarılı olabilmek için, bugün performans yönetim sistemi isteğe bağlı bir unsurdan daha fazlası vazgeçilmez bir unsur haline gelmiştir. Artık, performans yönetim sistemi, yeni yoğun rekabet ortamı gereği kaçınılmaz bir unsur olmuştur. Performans, amaçlanan hedefe ulaşma düzeyi olduğu kadar, kaynakların ne ölçüde verimli, etkin ve tutumlu kullanıldığını, yapılan

işin ne kadar doğru olduğunu anlatır (Eryılmaz, 2015, s. 323). Performans Yönetimi döngüsü genellikle çalışanlardan sonuçlar ve davranışlar açısından neler beklendiğinin tartışılmasıyla başlar. Bu adım önemlidir, çünkü çalışanlardan kendilerinden ne beklendiğini anlamalarına yardımcı olur, değerlendirme standartlarını ifade etmeyi gerektirir, böylece şeffaflığı ve adaleti artırır (Varma, Budhwar, & DeNisi, 2008, s. 108). Performans yönetiminin genel amacı, bireylerin ve ekiplerin iş süreçlerinin sürekli iyileştirilmesinden ve etkili liderlik tarafından sağlanan bir çerçevede kendi beceri ve katkılarından sorumlu oldukları yüksek performanslı bir kültür oluşturmaktır. Temel amacı, hedef netliği elde ederek insanları doğru şeyleri yapmaya odaklamaktır (Armstrong, 2006, s. 2). Performans yönetimi, her bir bireyin performansını ve hedeflerini kurumun genel misyonu ve hedefleriyle ilişkilendirerek kuruluşlardaki performansı belirleme, ölçme ve geliştirme sürecidir (Aguinis, 2013, s. 2)

Genel olarak, performans yönetim sistemi üç temel bileşen içermektedir: 1) stratejik planlama - hedeflerin belirlenmesi ve ilgili performans göstergelerinin belirlenmesi anlamına gelen bir stratejinin oluşturulmasını ifade eder.; 2) veri toplama ve analizi; ve 3) karar vermede veri kullanımı (Olvera & Avellaneda, 2016, s. 5). Dolayısıyla, iş analizi, iş ölçümü ve iş tanımı performans yönetimi sisteminin temelini oluşturan birer hazırlık aşamaları teşkil etmektedir.

1. İŞ ANALİZİ TANIMI VE ÖNEMİ

İş analizi kavramının açıklanmasına geçmeden önce, açıklanması gereken kavram genel olarak 'iş' kavramıdır. Nitekim iş, bir işçinin (çalışanın) toplam iş görevini oluşturan bir görevler topluluğudur (Hale, 2004, s. 57). Dahası, ücret karşılığında bir çalışan tarafından yapıldığında, bir iş: 1. tanımlanmış ve özgül, ve 2. gerçekleştirilebilen, değerlendirilebilen, ve ölçülebilen görevler, sorumluluklar ve ödevlerden oluşmaktadır. İş analizi ise, işlerin sistematik ve ayrıntılı bir incelenmesidir. "İş analizi, bir işin kapsadığı görevlerin, işin yapıldığı fiziksel ve sosyal koşulların ve kapsanan görevleri, başarılı bir şekilde gerçekleştirebilmek için çalışanlarda bulunması gereken temel özelliklerin belirlendiği bir süreç olarak tanımlanmaktadır" (Çalışkan & Altınel, 2018, s. 115). İş analizi, İKY'nin süreçlerinden biri olan performans değerlendirmenin oturtulmasına yol açan hazırlayıcı bir aşama ve işlemdir.

İş analizi, neredeyse tüm İKY işlevleri için temel unsur ve hemen hemen her insan kaynakları sorununun çözümü için temel olarak tanımlanmıştır. İş analizi, her bir organizasyonel pozisyonun performansı için gerekli olan bilgi, beceri, yetenek ve diğer gereklilikleri anlamak için bir araç olarak görülmektedir (Anderson & Caldwell, 2018, s. 2). Ayrıca İş Analizi, her mesleği diğerlerinden ayıracak şekilde tanımlamak ve karakterize etmek için iş verilerinin yöntemsel derlenmesi ve incelenmesidir (Kumar & Sharma, 2001, s. 119). Bu bağlamda İş analizi, işlerin görevlerini, niteliklerini ve amaçları için işe alınması gereken insanların türlerini belirleyen bir prosedürdür. İşe alım ve seçim, ücret, performans değerlendirme ve eğitimde kullanılan iş tanımları ve iş özellikleri yazmayı sağlamaktadır. Bir işin hakkında ayrıntılı bilgilerin toplanması, işlerin birbirinden ayırt edilebilmesi ve bu işleri yerine getirmek uygun nitelikli insanları seçmek iş analizine verilen tüm tanımlarının ortak noktalarıdır.

İş Analizi işe alım ve seçim, iş değerlendirme, iş tasarımı, ücret ve fayda paketleri belirleme, performans değerlendirme, eğitim ve gelişim ihtiyaçlarının analiz edilmesi, bir işin değerinin değerlendirilmesi ve personelin yanı sıra kurumsal verimliliğin artırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Araştırmalar, işe alım süreci dikkatli bir iş analizine dayandığında, iş başarısının öngörüsünün büyük ölçüde arttığını ve başarılı olma olasılığı en yüksek olan adayları doğru bir şekilde tanımlamanın mümkün olduğunu açıkça göstermektedir (Prien, Goodstein, Goodstein, & Gamble JR, 2009, s. 5).

İş analizinin önemi ile ilgili diğer konular arasında: doğru değerlendirmeler çalışanlara bilgi ve geri bildirim sağlar; çalışanlar kurumun amaç ve hedefleri ile kurumun başarısında oynadıkları rol hakkında bilgilendirilmektedir; etkinliğini değerlendirmek için hangi standartların kullanılacağını bilmeleri sağlar; denetim otoriteleri çalışanlara güçlü yanlarının yanı sıra eksikliklerini de iletmeli, böylece çalışanlara ciddi sorunlar ortaya çıkmadan önce zayıflıklarını düzeltme fırsatı verilir; değerlendirme süreci ile eğitim ve gelişim ihtiyaçları tespit edilebilir ve giderilebilir (Pynes, 2009, s. 216). Diğer taraftan, iş sayısı artar, gelişir veya görevler değişir ve kuruluşun ihtiyaçları değiştikçe onlar birleştirilir veya ortadan kaldırılır. Bu gerçekleşmezse, kuruluş ortamındaki değişikliklere uyum sağlayamaz ve modası geçmiş veya rekabetçi olmayabilir (Mathis & Jackson, 2008, s. 162). Dolayısıyla bu, iş analizinin statik değil, devingen bir süreç olduğunu anlamamızı sağlar.

1.2. İŞ ANALİZİ SÜRECİ VE AŞAMALARI

Bir iş analizi yapmanın en yaygın nedenleri, bir iş tanımının yazılabilmesi, iş şartnamelerinin tanımlanabilmesi ve işin bir iş ailesi sınıflandırmasına yerleştirilebilmesi için bilgi toplamaktır (Pynes, 2009, s. 152) . İş analizi, bir kuruluşta işe alım süreciyle ilgilidir. Dolayısıyla, işe alım sürecinin ilk aşaması kuruluşun gerekliliklerinin sistematik olarak gözden geçirilmesini içermektedir. Bu gözden geçirmeyi takiben, iş analizi olarak adlandırılan işin gerekliliklerinin kapsamlı bir analizi oluşturulmalıdır (Bach, ve diğerleri, 2005, s. 118). Bir iş analizi sürecinin iki temel amacı, örgütteki görevlerin tanımlanması ve belirlenmesi ile çalışanların bu işleri yerine getirmesi için sahip olması gereken beceri ve yeteneklerin belirlenmesidir.

Performans Yönetimi literatüründe iş analizinin aşamaları ile ilgili, birbirinden çok farklı olmayan birçok tanımlar bulunmaktadır. Düşünürler arasında, iş analizinin aşamalarına ilişkin başlıklarda farklılıklar bulunursa da, içerikte aynıdır. Nitekim, iş analizinin aşamaları ile ilgili 5 ana aşamalar bulunmaktadır (Kumar & Sharma, 2001, s. 120-121):

1.Gerçek bir materyal (bilgi) toplama. Bu aşamada iki çeşit bilgiler toplanır: birincisi, fiziksel çevresi, sosyal çevresi (işin ekip halinde, vardiyada veya yalıtılmış olup olmadığı), finansal koşullar (ücretler, ikramiye, faydalar) gibi işe ilişkin bilgiler. İkincisi, işi elinde tutan kişilerin nitelikleri, yani fiziksel talepleri (kas enerjisi, çalışma saatleri, seyahat), entelektüel talepler (üniversite, teknik veya mesleki dereceler ve gerekli problem çözme yetenekleri), beceriler, deneyim ve kişilik ile ilgili bilgiler iş için gerekli faktörler.

2. İş tanımı boşluğunun tamamlanması. İş analisti bilgi topladıktan sonra, kapsamlı bir taslak olarak standart bir iş tanımına girer. Bu, işin faaliyetlerinin tüm ayrıntılarını gösteren bir ifadedir. İşteki çeşitli faaliyetler için ayrı iş tanımlama formları kullanılabilir ve daha sonra uyulabilir.

3.İş şartnamesi. İş şartnamesi toplanan bilgilere göre hazırlanmaktadır. İşe alınacak kişinin asgari kabul edilebilir niteliklerinin ifadesidir. Kişinin niteliklerinin ölçüleceği standardı belirtir. İş analisti, işi düzgün bir şekilde yerine getirmek için gerekli becerileri dikkate alarak böyle bir beyan hazırlar. Bu ifade, işle eşleşen bir kişinin seçilmesinde kullanılmaktadır.

4.Rapor hazırlanması. Analist, işteki çeşitli faaliyetlerin ve işe yerleştirilecek bireyin niteliklerinin analizinden bahsederek toplanan bilgilere dayanarak bir rapor hazırlar. Bu rapor, öneri ve yorumlar için amir ve personel müdürüne sunulacaktır. Analist, daha doğru ve bilgilendirici hale getirmek için denetçi veya personel yöneticisi tarafından verilen öneri veya yorumlar ışığında orijinal raporu revize etmelidir.

5.Nihai taslağın hazırlanması. Analist tarafından sunulan ve süpervizör ve personel yöneticisi tarafından onaylanan taslak, şimdi üst yönetici tarafından alınabilir. Sendikaların görevlileri de taslağı onaylamadan önce güven altına alınabilir. Sendika yetkililerinin değişiklik yapma konusunda fikirleri varsa, yönetim bunları öneri olarak düşünmeli ve iş tanımına ve iş şartnamesine dahil etmelidir. Son taslak üst düzey yönetici veya konuyla ilgili nihai kararları almaktan sorumlu personel yöneticisi tarafından onaylanmalıdır.

Bazı diğer düşünürler Coldwell (Anderson & Caldwell, 2018, s. 4-5) gibi, yukarıdaki bahsedilen iş analizi aşamalarından fazla aşamalar eklemektedir. Nitekim, Coldwell'e göre, iş analizi aşamalarından biri de 'Sürece dahil edilecek konu uzman ve katılımcılarının belirlenmesidir. Diğerleri de (Morgeson, Brannick, & Levine, 2019, s. 61), iş analizinin aşamalarından biri olarak yöntem seçimini de dahil etmişlerdir. Bu düşünürler, 'devinim ve etüdü', 'işe yönelik' ve 'melez' yöntemlerden bahsetmektedirler.

2. İŞ ÖLÇÜMÜ TANIMI VE ÖNEMİ

İş ölçümü, iş analizi aşamasından sonra gelen bir aşamadır. İş ölçümü, başka bir kullanımda 'iş etüdü' de olarak ifade edilmektedir. Elbette, örgütler ve operasyon yöneticileri, bir çıktı ya da sonuç yaratmanın ne kadar sürdüğü ya da aynı zamanda, belirli bir süre boyunca ne kadar üretilebileceği ile ilgilenmektedir. İş ölçümü, işin analizi ve süreçlerde kilit görevleri yerine getirmek için gereken sürelerin belirlenmesi için sistematik bir prosedürdür (Collier & Evans, 2013, s. A3).

İngiliz 'İş-Etüdü Standart Terimler Sözlüğünde', iş ölçümü 'nitelikli bir işçinin belirli bir işi belirli bir performans düzeyinde gerçekleştirmesi için zaman belirlemek üzere tasarlanmış tekniklerin uygulanması' olarak tanımlanır (Dudley, 1968, s. v). İş ölçümü, işlerin

tamamlanma aşamasına ve gerçekleştirmenin süresine ilişkin ayrıntılı incelemesidir. Bu bağlamda, iş ölçümü insan kaynakları çalışmasını analiz ederek bir kuruluşta insanın performansını etkileyen faktörleri

tanımlamak için kullanılan iki çalışmanın birleşimidir. Bunlar, hareket (devinim) etüdü ve zaman etüdü çalışmalarıdır (Bilgin, 2007, s. 104). ‘‘Time Study’’, türkçede ‘‘zaman etüdü’’ olarak tanımlanmaktadır. Zaman etüdü, bir görevi gözlemleyerek ve bir kronometre kullanarak analiz ederek standart bir sürenin geliştirilmesidir. Hareket etüdü (motion study), bir iş veya operasyonun iş içeriğinin azaltılmasıyla ilgilenirken, zaman etüdü ise çoğunlukla onunla ilişkili herhangi bir etkisiz sürenin araştırılması ve azaltılması ile ilgilidir (Yusoff, Jaffar, Abbas, & Sad, 2012, s. 1802).

İş ölçümünün önemi çeşitli boyutlara yansımaktadır. Doğru ücretlendirme için zamanın tam olarak incelenmesi, bir ürün için doğru üretim süresini bulmak için bir zaman etüdünün yapılması, rekabetçi teklifler vermesi ve doğru işgücü maliyetinin tahmini etmesi çok önemlidir. Ücret ve maaş yönetimi ve teşvik planlarının oluşturulması için bir temel haline gelmiştir (Shivam, 2019). Genel olarak, iş etüdü, görevleri ve faaliyetleri kaydederek üretkenliği artırmayı ve görev ve faaliyetlerin aşırı iş içeriğinin (üretken olmayan iş içeriği) nasıl azaltılabileceğini veya en aza indirgeneceğini sistematik olarak incelemeyi amaçlamaktadır (Mital, Desai, & Mital, 2017, s. 4).

2.1. İŞ ÖLÇÜMÜ SÜRECİ VE AŞAMALARI

İş ölçümü, belirli bir görevin belirli bir performans düzeyinde çalışan nitelikli bir işçi tarafından gerçekleştirilmesi durumunda geçen süreyi belirleme sürecidir. Tüm iş ölçüm sistemleri aynı, basit üç aşamalı prosedüre dayanmaktadır (Baines, 1995, s. 10):

1. analiz; herhangi bir ölçüm başlamadan önce, ölçülecek iş analiz edilir ve zaman etüdü tekniğine uygun ölçülebilir elemanlara ayrılır.2

2. veri toplama / ölçme; Ölçüm aşaması, bu faaliyetlerin, elementlerin veya hareketlerin her biri için ‘‘temel zaman’’ a izin veren spesifik bir ölçüm tekniğinin uygulanmasıdır. Bu

aşamada, zaman verisi toplamının yanı sıra, işin niteliği, yapıldığı koşullar ve tamamlanma süresi üzerinde etkili olabilecek diğer faktörler hakkında açıklayıcı veya nitel veriler toplamak genellikle gereklidir.

3. sentez; Sentez aşaması, işin çeşitli bölümlerinin, ilişkili temel zamanlarıyla birlikte, tam iş için zaman üretmek üzere doğru sırayla ve doğru sıklıkta bir araya getirildiği noktadır. Bu aşamada, temel süre, iş için standart zaman olmak üzere çeşitli ödenekler (esas olarak dinlenme veya gevşeme ödeneği) ile artırılacaktır.

Yukarıdaki sunulan iş ölçümün bu üç aşama ve yöntemleri dışında, iş ölçümün kullanılan diğer yöntemlerinin de bahsedilmesi gerekmektedir. Nitekim, iş ölçümün ana yöntemleri teşkil eden zaman ve hareket etüdü yöntemleri dışında, iş ölçümün sürecinin diğer yöntemleri şunlardır:

- *İş örnekleme*. İş örnekleme, bir bireyin veya bir grup çalışanın gerçekleştirdiği faaliyetlerin bir dağılımını elde etmek için belirli bir süre boyunca işi rastgele gözlemleme yöntemidir. Boşta kalma süresinin yüzdesini belirlemek için ve aynı zamanda performans derecelendirmelerini belirlemek veya ödenek oluşturmak için üretken olmayan süreyi değerlendirmenin bir aracı olarak kullanılabilir.

- *Önceden belirlenmiş zaman standartları*. Önceden belirlenmiş zaman standartları, bir insan elini belirli bir mesafeye taşımak veya 1 kiloluk bir parçayı kaldırmak gibi belirli hareketleri (mikro hareketler) gerçekleştirmek için gereken süreyi tanımlar (Collier & Evans, 2013, s. A8 ve A10).

3. İŞ TANIMI TANIMI VE ÖNEMİ

İş tanımı, bir iş analizinin beyanını içeren bir evrak olarak değerlendirilmektedir. İş tanımı, iş ölçüm ile beraber iş analizi sürecinin son ürünleri veya çıktıları olarak nitelendirilmektedir. İş tanımı aşaması, örgütteki bir iş pozisyonun görevlerini çok ayrıntılı bir şekilde belirtilen bir aşamadır.

İş tanımı, bir kuruluş içindeki bir iş yerinin doğasını ve bu iş yerinde görevli olarak tatmin edici bir performans sergilemek için asgari gereklilikleri özetleyen kritik öneme sahip bir belgedir (Collins, 2018, s. 193) Daha ayrıntılı bir şekilde, bir iş analizinin nihai ürünü olarak iş tanımı aşağıdakileri açıklayan yazılı bir ifadedir: (1) bu işi başarıyla yürütmek için yapılması gereken önemli görevler; (2) bu görevleri yerine getirmek için gerekli şartlar; (3) çeşitli deneyim ve uzmanlık seviyelerinde beklenebilecek iş performansı seviyeleri; ve (4) çalışma ortamının çalışma performansını etkileyen özellikleri (Prien, Goodstein, Goodstein, & Gamble JR, 2009, s. 27). İş tanımı hem yapıdaki konum, otorite vb., gibi kurumsal bilgileri hem de işlevsel bilgileri (işin ne olduğu gibi) sağlamaktadır.

3.1. İŞ TANIMI SÜRECİ VE AŞAMALARI

İş tanımı, iş analizinin en yaygın İnsan Kaynakları amacıdır. Dolayısıyla, bir pozisyon tanımı esasen kurum ile bireyin işte yapılması gerekenler hakkındaki bir sözleşmedir (Morgeson, Brannick, & Levine, 2019, s. 298). Nitekim, iş tanımı süreci, önceki iş analizi ve iş ölçümü süreçlerinden toplanan bilgi ve verilerin sistematizasyonudur.

İş tanımı için evrensel olarak kabul edilmiş içerik veya biçim yoktur. Ancak, akademisyenler arasında iş tanımının içeriğinin kısa olması gerektiği konusunda fikir birliği vardır. Nitekim, genel deneyime dayanarak, iş tanımlarının çoğu aşağıdaki bölüm veya kesimleri içerir (Morgeson, Brannick, & Levine, 2019, s. 299):

1. Tanımlayıcılar (iş unvanı ve diğer sınıflandırma bilgileri).
2. Özet (misyon veya nesnel ifade).
3. Görevler ve görevler (ne, neden, nasıl).
4. Verilen ve alınan denetimin niteliği de dahil olmak üzere sorumluluk gibi diğer bilgiler; eğitim deneyimi veya diğer asgari nitelikler dahil olmak üzere bilgi; ve tehlikeli çalışma koşulları veya dönen vardiyalı çalışma gibi bağlam.

Burada, ele alınması gereken bir konu iş tanımı ve iş şartnamesi arasındaki farktır. Bu iki terim bazen yanlış kullanılır ve birbirleriyle karıştırılır. Bu ikisi arasındaki ana fark noktaları şunlardır (Kumar & Sharma, 2001, s. 128):

- (i) İş tanımı, iş hakkında tam olarak açıklanırken, iş şartnamesi kişinin işi gerçekleştirmek için gereken yeteneklerini ve niteliklerini açıklar.
- (ii) İş tanımı işin standardıdır, iş şartnamesi ise işi yapmak için gereken ideal kişinin yansımasıdır.

İş analizi söz konusu iken, herhangi bir performans yönetim sisteminin temel bir önkoşuludur. Bir iş analizi olmadan, belirli bir iş için gerekli görevleri neyin oluşturduğunu anlamak zordur. Bir çalışanın işte ne yapması gerektiğini bilmiyorsa, neyin değerlendirilmesi gerektiğini ve nasıl yapılması gerektiğini bilemeyiz (Aguinis, 2013, s. 40). İş analizin diğer olumlu yönleri şu şekilde sıralayabiliriz (Essays, 2018):

- * İş Analizi verileri bir kuruluştaki işlerin niteliksel yönlerini sağlar;
- * İş Analizi, bir kuruluşun gelecekteki insan kaynaklarını işe almaya yardımcı olur;
- * İş gerekliliklerine göre kişilerin eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi kolaylıkla yapılabilir;
- * İş analizi, iş değerlendirmesine ve liyakat değerlendirmesine yardımcı olur;
- * İş Analizi, belirli bir işle ilişkili risk faktörüne dikkat çeker ve böylece çalışanların güvenliği için gerekli önlemler alınabilir. Güvenli olmayan operasyonlar ortadan kaldırılabilir veya güvenli bir operasyonla değiştirilebilir veya güvenlik ekipmanı takılabilir.

İş ölçümü, iş performansındaki etkisiz zamanı araştırmak, azaltmak ve ortadan kaldırmakla ilgilidir. Ayrıca, bir iş gününde ortalama bir işgücü tarafından elde edilebilecek en uygun

çıkıtı oranının, dinlenme için gereken süre için gerekli olan izin ile belirlenmesini sağlayan performans standartlarının belirlenmesine de yardımcı olur (Publications, Expert Panel of Neeraj, 2016, s. 2). Ayrıca, iş ölçümü, çalışanların motivasyonunu ve iş tatmini şekillendiren faktörleri tanımlamak için kullanılabilir. İş görevleri ve sorumlulukları ile sonuçlara ulaşmak için gereken performans seviyesi hakkında zamanında ve doğru bilgiler, çalışanlara performans çabalarına etkin bir şekilde ayak uydurmaları için açık bir yön ve kesin hedefler sağlar (Siddique, 2004, s. 223).

İş Tanımının da faydalı ve olumlu yönleri vardır. İş tanımı aşağıdakiler için yararlıdır (Kumar & Sharma, 2001, s. 131-132):

- * İş derecelendirme ve sınıflandırma;
- * Transferler ve promosyonlar;
- * Düzeltmeler ve şikayetler;
- * Promosyon adımlarını tanımlama ve ana hatlarını belirleme;
- * İşverenler ve iş görenler arasında ortak bir iş anlayışı oluşturur;
- * Yetki sınırlarının tanımlanması;
- * bilimsel rehberlik;
- * Makinelerin bakımı, işletimi ve ayarlanması.

4.1. İŞ ANALİZİ, İŞ ÖLÇÜMÜ VE İŞ TANIMI SORUNLARI

İş analizi sürecinde öne sürülen sorunların ve dezavantajların 5 ana konular üzerine toparlanması mümkündür (Biswas, 2018):

* *Çok zaman alıcıdır.* Özellikle işlerin sık sık değişmesi büyük bir sınırlamadır;

* *Kişisel Önyargıları İçerebilir:* Gözlemci veya iş analisti aynı kuruluşun çalışanıysa, süreç kişisel beğeni ve hoşlanmalarını içerebilir. Bu, gerçek ve doğru veri toplamada büyük bir engeldir;

* *Veri Kaynağı Çok Küçük:* Küçük örneklem büyüklüğü nedeniyle, veri toplama kaynağı son derece küçüktür. Bu nedenle, birkaç kişiden toplanan bilgilerin standartlaştırılması gerekmektedir.

* *Birçok İnsan Çabalarını İçerir:* Süreç birçok insan çabasını içerir. Her iş farklı bilgi taşıdığından ve belirlenmiş bir kalıp olmadığından, farklı işler için özelleştirilmiş bilgiler toplanacaktır. İşle ilgili verilerin toplanması ve kaydedilmesi için sürecin ayrı olarak yürütülmesi gerekir.

* *İş Analisti Uygun Becerilere Sahip Olamayabilir:* Bir iş analisti iş analizi sürecinin amacının farkında değilse veya süreci yürütmek için uygun becerilere sahip değilse, şirket kaynaklarının tamamen israfıdır. Otantik veriler elde etmek için eğitilmesi gerekir.

İş ölçümü sürecindeki dezavantajlar ve zorluklar, içinde kullanılan yöntemlerle ilgilidir. Örneğin, iş ölçümü aşamasının yöntemlerinden biri olan zaman etüdüye yönelik eleştirilerin bazı (Rastogi, 2010):

* Zaman etüdü, tekrar etmeyen işler ve standart olmayan veya dolaylı iş işleri için uygun değildir;

* Bir çıktı standardına ulaşamıyorsa, sunulan ancak yerine getirilmeyen teşvik nedeniyle operatör moralini düşürerek etkili performansı düşürür;

* Teşvik ücretleriyle birleştiğinde, çıktı standartları üretim kalitesine önem verilmemesine katkıda bulunabilir;

* Mekanik, fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik çeşitlilik kaynakları işçilerin üretim ve kalite performansını olumsuz etkileyebilir. Bu, zaman etüdüne dayalı çıktı standartlarının başarılı

bir şekilde uygulanmasını kesinlikle bozabilir.

İş örnekleme yöntemi ile ilgili olumsuz yönlerden bazı (Mital, Desai, & Mital, 2017, s. 80):

* Gözlem altındaki bir çalışan, kişinin normal iş rutininden sapabilir veya iş temposunu değiştirebilir. Durum böyleyse, iş örnekleme çalışmasının nihai sonucunu oldukça yanlış ve dayanılmaz hale getirebilir;

* İş örnekleme faaliyetleri ayırmaz ve gecikmelere veya daha küçük iş sınıflandırmasına izin verir;

* Ekonomi açısından, iş örnekleme kısa dönemli işler için ekonomik değildir, çünkü böyle bir çalışmadan gözlemlerin sayısı bir popülasyonu denemek ve yaklaşık olarak tahmin etmek için yeterince büyük değildir.

* İş tanımının ana dezavantajlarından biri, çalışanın iş tanımından dolayı kendi başına getirebileceği sınırlamalardır. Bir çalışan, iş tanımında listelenmeyen diğer görevleri yapmayı reddedebilir. Bu, yöneticiler ve amirler için sinir bozucu olabilir ve personel ve çalışanların verimliliğini sınırlayabilir.

* İşler statik değil, dinamik olma eğilimindedir ve iş tanımı hızla güncelliğini yitirebilir. Bu nedenle işler sürekli gözden geçirilmeli ve güncel tutulmalıdır.

SONUÇ

Bu üç aşama ile performans yönetimi sistemi arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Her bir örgütün performansının ve başarısının, içinde çalışan bireylerin performansına bağlı olduğu açıktır. Oysa, çalışanların performansı ise, etkili ve verimli çalışmalarına doğrudan ilgilidir. Bu yüzden, çalışanların örgütteki çalışmalarının etkinliğini ve verimliliğini sağlayacak, artıracak ve onu denetleyecek (performans değerlendirmesi olarak bilinen) bir mekanizma ve sisteminin oluşturulması vazgeçilmezdir. Bu bağlamda iş analizi, iş ölçümü ve iş tanımı vasıtasıyla üç ana işlev gerçekleştirilir. Birincisi, bu süreçler görevlerin birbirinden ayırmakta ve net bir şekilde tanımlayarak gereksiz işlemlerin tespit edilip ortadan

kaldırılmasını sağlamaktadır. İkincisi, işin niteliğini belirleyerek, beceri ve nitelikler açısından uygun ve elverişli kişileri istihdam etmek mümkün hale gelir. Nitekim, insan kaynaklarının planlanması ve yönetilmesini sağlamaktadır. Üçüncüsü ise, birinci ve ikincinin bir sonucu olarak, çalışanların performans değerlendirme ölçütlerinin belirlenmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla, performans yönetimi sisteminin birer ön hazırlık aşamaları olarak iş analizi, iş ölçümü ve iş tanımı bir organizasyon içinde çalışanların performans ölçümünü mümkün kılan bir önkoşul teşkil etmektedir. Yani, performans yönetimi sistemi önceden bu aşamalara bağlıdır. Başka bir ifade ile, iş ve görevler önceden net bir şekilde ayrılıp tanımlanmamışsa, doğru bir performans değerlendirmesi söz konusu olamaz.

Diğer yandan, bunlar yalnızca bir kez gerçekleştirilen ve tekrar edilmesine gerek olmayan süreçler değildir. Bilâkis, bunlar dinamik süreçlerdir. Zaman içerisinde mevcut işler değişir, iptal edilir veya yeni işlemlere ihtiyaç duyulur. Dolayısıyla, bu süreçlerin zaman zaman yeniden yapılması veya güncellenmesi gerekmektedir.

Bu aşamalarının uygulanmasında karşılaşılan bazı sorun ve zorluklara rağmen, iş analizi, iş ölçümü ve iş tanımı performans değerlendirme sistemini oturtulmasında vazgeçilmez bir unsur olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

Aguinis, H. (2013). *Performance Management* (3rd b.). New Jersey: Pearson Education.

Anderson, V., & Caldwell, C. (2018). Job analysis: The Building Block of Human Resource Management. *Researchgate*, 17.

Armstrong, M. (2006). *Performance Management: Key Strategies and Practical Guidelines* (3d b.). London & Philadelphia: Kogan Page.

Bach, S., Colling, T., Deery, S., Dickens, L., Edwards, M. R., Edwards, P., . . . Winchester, D. (2005). *Managing Human Resources: Personnel Management in Transition* (4th b.). (S. Bach, Dü.) United Kingdom: Blackwell Publishing.

Baines, A. (1995). Work measurement – The basic principles revisited. *Work Study*, 44(7), 10-14.

Bilgin, K. U. (2007). Performance Management for Public Personnel: Multi-Analysis Approach Toward Personnel. *Public Personnel Management*, 36(2), 93-113.

Bingöl, D. (2013). *İnsan Kaynakları Yönetimi* (8 b.). İstanbul: Beta Yayım Basım Dağıtım A.Ş.

Biswas, T. (2018). *Job Analysis: Meaning, Process, Methods, Techniques, Advantages and Disadvantages*. <http://www.preservearticles.com/human-resource-management/job-analysis/30973> adresinden alındı

Çalışkan, A., & Altınel, Ç. (2018). Stratejik İnsan Kaynakları Yönetiminde İş Analizi ve Norm Kadro Oluşturulmasına Yönelik Bir Uygulama. *İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9), 110-129.

Collier, D. A., & Evans, J. (2013). Work Measurement, Learning Curves, and Standards. J. E. David A. Collier içinde, *Operations Management 4 (with Review Cards and CourseMate Printed Access Card), 4th Edition* (4th b., s. 448). Florence, USA: Cengage Learning, Inc.

[https://www.cengage.co.uk/books/9781133372424/adresinden alındı](https://www.cengage.co.uk/books/9781133372424/adresinden%20alindi)

Collins, J. (2018). *HR Management in the Forensic Science Laboratory: A 21st Century Approach to Effective Crime Lab Leadership* (1 b.). USA: Academic Press An Elsevier Science Imprint.

Dudley, N. A. (1968). *Work Measurement: Some Research Studies*. London: Macmillan Publishers Limited 1968.

Ergin, M. G. (tarih yok). 2019 tarihinde [acikders.ankara.edu.tr: https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/65346/mod_resource/content/1/3.IS%20ANALIZI.pdf](https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/65346/mod_resource/content/1/3.IS%20ANALIZI.pdf) adresinden alındı

Eryılmaz, B. (2015). *Kamu Yönetimi - Düşünceler, Yapılar, Fonksiyonlar, Politikalar* (8 b.). İstanbul: Umuttepe Yayınları.

Essays, U. (2018, November). *Benefits Of Job Analysis Business Essay*. <https://www.ukessays.com/essays/business/benefits-of-job-analysis-business-essay.php#citethis> adresinden alındı

Gueutal, H. G., & Stone, D. L. (2005). *The Brave New World of eHR: Human Resources Management in the Digital Age* (1st b.). San Francisco, USA: Jossey-Bass A Wiley Imprint.

Hale, J. (2004). *Performance-Based Management: What Every Manager Should Do to Get Results*. San Francisco, USA: Pfeiffer An Imprint of Wiley.

Kumar, A., & Sharma, R. (2001). *Personnel Mangament Theory and Practice*. Atlantic Publishers and Distributors.

Mathis, R. L., & Jackson, J. H. (2008). *Human Resource Management* (12th b.). USA: Thomson South- Western.

Mital, A., Desai, A., & Mital, A. (2017). *Fundamentals of Work Measurement What Every Engineer Should Know*. London, New York: Taylor & Francis Group, LLC CRC Press is an

imprint of Taylor & Francis Group, an Informa business.

Morgeson, F. F., Brannick, M. T., & Levine, E. L. (2019). *Job and Work Analysis: Methods, Research, and Applications for Human Resource Management* (3d b.). Los Angeles, USA: SAGE Publications, Inc.

Olvera, J. G., & Avellaneda, C. N. (2016). Performance Management in Public Administration. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*, 1-26.

Özer, M. A. (2015). *21. Yüzyılda Yönetim ve Yöneticiler* (3 b.). Ankara: Adalet Yayınevi.

Prien, E. P., Goodstein, L. D., Goodstein, J., & Gamble JR, L. G. (2009). *A Practical Guide to Job Analysis*. San Francisco, USA: Pfeiffer An Imprint of Wiley.

Publications, Expert Panel of Neeraj. (2016). Work Measurement. *Public System Management* (New Edition b., s. 2). içinde Neeraj Publication.

Pynes, J. E. (2009). *Human Resources Management For Public and Nonprofit Organizations: A Strategic Approach*. San Francisco, USA: Jossey-Bass A Wiley Imprint.

Rastogi, M. (2010). *Time Study, Meaning, Objectives, Advantages & Limitations*. <https://accountlearning.com/time-study-meaning-objectives-advantages-limitations/> adresinden alındı

Shivam, N. (2019). <http://www.economicdiscussion.net:> <http://www.economicdiscussion.net/engineering-economics/work-measurement-definition-objectives-and-techniques/21707> adresinden alındı

Siddique, C. (2004). Job analysis: A Strategic Human Resource Management Practice. *The International Journal of Human Resource Management*, 15(1), 219-244.

Varma, A., Budhwar, P. S., & DeNisi, A. (2008). *Performance Management Systems: A Global Perspective*. London: Routledge.

World Journal of Human Sciences, 2021 - 1

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi, 2021 – 1

ISSN: 2717-6665

Verbeeten, F. H. (2008). Performance Management Practices in Public Sector Organizations. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 21(3), 427-454.

Yusoff, N., Jaffar, A., Abbas, N. M., & Sad, N. H. (2012). Work Measurement For Process Improvement In The Car Seat Polyurethane Injection Manufacturing Line. *Procedia Engineering*, 41, 1800-1805.

World Journal of Human Sciences, 2021 - 1

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi, 2021 – 1

ISSN: 2717-6665

ISSN: 2717-6665

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/insan>

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi

20. YÜZYILDA TEKNOLOJİK GELİŞMELERİN POLİTİKAYA ETKİLERİNİN HARP TARİHİ EKSENİNDE ANALİZİ

Osman YALÇIN

ÖZET

Birinci Dünya Savaşı, galiplerinin mağlup tarafa sert uygulamaları savaşa neden olan sorunları çözemediği gibi yeni bir savaşın da nedeni olmuştur. Birinci Dünya Savaşı ile hanedanlıklar tarafından yönetilen imparatorluklar büyük ölçüde tasfiye olmuş ve yerlerine birçok milli devlet kurulmuştur. Geçen yüzyıllarda dünyanın etki merkezinde yer alan Alman, Rus ve Osmanlı İmparatorlukları üzerinde birçok devlet kurulurken, Amerika Birleşik Devletlerinin başını çektiği Cemiyet-i Akvam'da bir araya gelen milletler topluluğu yeni bir dünya düzeninin de habercisiydi.

Türkiye Cumhuriyeti, adeta parlayan bir yıldız gibi yükselmiştir. Gücünü ve enerjisini Milli Mücadeleden ve sonrasında imzalanan Lozan Barış Antlaşmasından almıştır. Takip ettiği barışçı politika oldukça başarılıydı. Türkiye'nin genç idarecileri uluslararası harpler yönetmiş yetenekli komutanlardı. Bu liderler, 11 yıl devam eden savaşlarda, teknolojinin savaşın sonucuna etkisine tanık olmuşlardı. Bu nedenle endüstriyel alana önem vermişler, büyük yatırımlara öncülük etmişlerdir. Milli sivil ve harp sanayinin gelişmesi için tedbirler almışlardır.

1950'den sonra ilk çeyrek yüzyılda yapılan sanayi yatırımları kısmen terk edilmiştir. Bu dönemde tarımı geliştirmek daha doğru bir uygulama olarak değerlendirilmiştir. NATO üyeliği sonrasında, Türk Silahlı Kuvvetlerinin silah sistemlerinin dışa bağımlı hale gelmesi her zaman tartışma konusu olmuştur.

World Journal of Human Sciences, 2021 - 1

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi, 2021 – 1

ISSN: 2717-6665

Bu çalışmada 20. yüzyılın ilk yarısında dünyadaki siyasi gelişmelerin Türkiye'ye etkileri ile Türkiye'nin uyguladığı politikalar incelenmiştir. Yine gelişmeler harp tarihi dikkate alınarak incelenmiştir. Harp tarihi merkezli yapılan incelemede havacılık örneği dikkate alınmıştır. Savaş sonrasında ise Türkiye'nin tarıma yönelmesine neden olan gelişmeler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, Birinci Dünya Savaşı, İkinci Dünya Savaşı, Cumhuriyet, Havacılık, Tarım politikaları, Hava Harp Sanayi, Hava Kuvvetleri, Uçak, Sun Tzu.

**Analysis of the Effects of Technological Developments on Politics in the 20th Century
in the Axis of War History**

Abstract

The First World War did not solve the problems that caused the war to the defeated side of the winners and also caused a new war. The empires, which were ruled by the dynasties during the First World War, were largely liquidated and many national states were established in their places. While many states were established on the German, Russian and Ottoman Empires, which were at the center of the world in the past centuries, the community of nations that came together in the Cemiyet-i Akvam led by the United States was also the harbinger of a new world order.

The Republic of Turkey has increased almost like a shining star. It took its strength and energy from the National Struggle and the Lausanne Peace Treaty that was signed afterwards. The peaceful policy he pursued was very successful. Talented young managers in Turkey were the commanders who ruled international martial. These leaders witnessed the impact of technology on the outcome of the war in 11 years of war. For this reason, they attached importance to the industrial field and pioneered large investments. They had taken measures for the development of the national civilian and war industry.

Industrial investments in the first quarter century after 1950 were partially abandoned. In this period, developing agriculture was considered as a more correct practice. After NATO membership, the armament systems of the Turkish Armed Forces have become foreign debated.

Work in the first half of the 20th century world policy implemented by Turkey with the impact of political developments in Turkey were examined. Again, the developments were examined taking into account the war history. The aviation example was taken into account in the study centered on war history. In the post-war development of agriculture causing the flows to Turkey were examined.

World Journal of Human Sciences, 2021 - 1

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi, 2021 – 1

ISSN: 2717-6665

Key Words: Ottoman Empire, First World War, Second World War, Republic, Aviation, Agricultural policies, Air Warfare Industry, Air Force, Air Plane, Sun Tzu.

Giriş:

İnsanlığın son 5.500 yıllık tarihinde yaşanan kırılma noktalarından birisi yazının M.Ö.3500 yılında Sümerler tarafından çivi yazısının bulunması ise bir diğeri muhtemelen kas gücü yerine makineleşme çağı yani endüstri devriminin başlamasıdır. Endüstri devrimi sonrasında yeryüzünün şekli, yaratıldığından beri ilk kez köklü olarak değişmiştir. Dünyadaki egemen yapı, kısa sürede buhar gücünü kullanan Batı Avrupa lehine değişmiştir. Bu gelişmeyi takiben medeniyetin diğ er unsurlarından olan kültür, din, yaşam şekli, dil, yaşam alanları, yönetim şekilleri ve her türlü toplumsal değerler büyük değişime uğramıştır. Sanayii Devrimi başladığı zaman dünyada küresel bir güce sahip olan ama bu devrimi yaşamayan büyük coğrafi imparatorluklar ise kısa zaman içinde siyasal olarak güç kaybetmişler ve alanlarını sanayi devrimini yaşayan yeni güç odaklarına terk etmişlerdir. Şüphesiz bu dönemde varlığı tartışmasız güçlerden biri de Osmanlı İmparatorluğu'dur.

Osmanlı İmparatorluğu sanayi devriminden doğrudan etkilenmiş ve kısa süre içerisinde kıtalar arası denge unsuru olma kudret ve vasfını kaybederken, denge politikası ile ayakta durmaya çalışan önemli bir siyasal güç olarak gelişen güçlerden yararlanmaya çalışmış ve bunda bir süre başarılı olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında eski imparatorluklar yıkılmıştır. Bu imparatorlukların temel ortak özelliklerine bakıldığında; sanayileşme konusunda yetersiz oldukları, idari yapıları sebebiyle kontrol ettikleri toplumların ve milletlerin isteklerini karşılamakta bir takım sorunlar yaşanmaktadır. Diğ er yandan uzun yüzyıllardır sürdürülen harpler sebebiyle, asli unsur olan kurucu toplumlar tarafından da meşruiyetleri sorgulanan saltanat sistemleri ile yönetildikleri görülmektedir.

Savaşı sonunda, Osmanlı siyasal alanı üzerinde birçok devlet ortaya çıkmakla birlikte şüphesiz bunlar arasında en dikkate değer olanı emperyalizme karşı milli bir mücadele vererek Lozan Antlaşması ile diğ er uluslarla eşit şartlarda varlığı tescillenen Türkiye Cumhuriyeti Devleti olmuştur. Ne var ki, geçmişten kaynaklanan onlarca sorunun hemen çözülmesi mümkün değildi. Bu nedenle, Cumhuriyet'in kurucuları ve ilk dönem idareciler öncelikle yaraları sarmak zorunda kalırken, Türkiye'nin yeniden ayağa kalkmasına yönelik birçok tedbiri, yeniliği, milli imkân ve kabiliyetleri canlandırmayı önemsiyordu. Dönemin

hükümetlerinin İnkılâplar yanında kalıcı bir toplumsal düzenin kurulması yönünde çalışmaları olmuştur. Bu niyetler Hükümet Programlarında yer almaktadır. Sanayileşme alanında birçok sorunlar olmakla birlikte, Türkiye Cumhuriyeti ilk yıllarında özellikle halkın acil ihtiyaçlarına yönelik yatırımlara ve Harp Sanayiine büyük önem vermiştir. Milli bir kalkışma ile Birinci Dünya Savaşı'nın galiplerine karşı elde edilen başarının korunması için askeri tedbirlere ialveten diğer alanlarda da tam bağımsız bir politika için her türlü tedbir alınmak istenmiştir. Özellikle İngiliz Heyeti Başkanı Lord Curzon Lozan müzakereleri esnasında İsmet İNÖNÜ'ye söylediği ve özü itibariyle bir gün borç almak için kapımızı çalacaksınız sözleri daima göz önünde tutulmuştur.(İnönü,1993:28;Tokgöz, 2011:41;Yalçın,2019,111).

Türkiye Cumhuriyeti kısa zaman için birçok sanayii yatırımı, planlı ekonomi, kara-deniz ve hava güçlerinin kuvvetlendirilmesi için milli yatırımlar yapılması ve gelişmiş ülkeler ile mütekabiliyet esasına göre işbirliğine önem verilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte Türkiye, coğrafi olarak savaşan tarafların ortasında kalmıştır. Taraflar her türlü yöntemi kullanarak Türkiye'yi harbin içine çekmek için mücadele etmişlerdir. Türk Dış Politikasının oldukça yoğun ve aktif olduğu savaş yıllarında her iki taraf ile işbirliği konusunda bir denge kurulmaya çalışılmıştır. Ancak tarafların tarihin en büyük harbini yapıyor olmaları Türkiye'nin sanayii de yurt dışından temin ettiği ihtiyaçlarını karşılamakta sorunlarla karşılaşmış, birçok ihtiyacı temin etmek doğal güçlükler veya ilgili ülkelerin kısıtlamaları sebebiyle pek mümkün olmamıştır. Bu kısıtlamalar sebebiyle henüz toparlanmaya ve yeni yeni gelişmekte olan Türk harp sanayii çok derinden etkilenmiştir.

Savaş birçok yıkım yanında yeni icatların ve inovasyonun da çok geliştiği bir dönem olmuştur. Şüphesiz havacılık bağlamında bakıldığında radarların, dost-düşman uçağı tanıma (IFF) yöntemlerinin gelişmesi etkiliydi. Diğer taraftan ise harp yıllarında tepkili (Jet) motorların kullanıma girmesi, Almanların V-1 ve V-2 Projeleri yanında birçok AR-GE çalışması savaş sonrasında galip ülkelerin eline geçmiş ve bu projeler günümüze kadar olan gelişmelerin tetikleyicisi olmuştur.(Kaymaklı,2005:252-254). Türkiye, bu dönemde yeni gelişmeleri takip ederken güvenlik bakımından da büyük güçlükler ile karşılaşmıştır. İkinci

Dünya Savaşı ve sonrası gelişmeler bu çalışmanın konusu olmuş ve çalışmada siyasal gelişmeler ve havacılık örnekleme dikkate alınmıştır.

1. Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Ordularının Durumu

İkinci Dünya Savaşı'ndan önce 1914-1918 yılları arasında gerçekleşen savaş, "Büyük Savaş" olarak adlandırılıyordu. Kullanılan silah sistemleri, yayıldığı geniş alan, siviller dâhil büyük kayıplar nedeniyle tarihin en kanlı ve etkileri büyük olması sebebiyle; "Büyük Savaş" olarak tanımlanmıştır. Aynı sorunları çözmek için çıktığı, daha doğrusu kaldığı yerden devam ettiği için Birinci ve İkinci dünya savaşlarını tek bir savaşın iki aşaması olarak da değerlendiren bir yaklaşım bulunmaktadır. Birincisinin sonuçları ikincisinin sebepleri haline gelmiş ve 21 yıl kadar savaş arası bir dönem geçmiştir.

Birinci Dünya Savaşı aslında birden ortaya çıkmış ve sürpriz etkisi olan bir savaş değildi. Ayak izleri 1870'lerin başından beri duyuluyor, birçok ittifaklar ve siyasi çatışmaların içinden geçerek geliyordu.(Armaoğlu,2010:39-59). Bu savaşın önemli hedeflerinden birinin Osmanlı İmparatorluğu olduğu da açıktı. Bünyesinde bulunan farklı ulusların bağımsız olma isteği, İmparatorluğun geniş toprakları, zengin yer altı kaynakları, Batı dünyasının zihninde yer alan Türklere karşı önyargılar ve dinsel öncelikleri bunu gösteriyordu. Sultan II.Abdülhamit'in savaştan 25 yıl evvel Çanakkale tabyalarını yenilemesi ve ilaveler yaptırması bu kapsamda alınan tedbirlerdendi. Nitekim Mahmut Şevket Pasa, Almanya Büyükelçisi Wangenheim ile 24 Nisan 1913 tarihinde bu meseleyi konuşurken şöyle demişti: "Türkiye, Almanya ve İngiltere'ye dayandığı takdirde yeniden canlanabilir. Bu iki devletin şimdiye kadar birbiriyle çatışır durumda olması bizim için başlıca talihsizlik sebebi olmuştur. Fakat Türkiye'nin, bir Alman-İngiliz uzlaşmasını sağlayacak bir zemin olmasına da çalışmalıyım." (Armaoğlu,2010:133). Bu suretle Osmanlı Devleti bir yandan ordusunu ıslah ederken, bir yandan da dış politikasını bu iki devletle uyumlu hale getirmek istiyordu.

Osmanlı İmparatorluğu, kısa süre önce Balkan Savaşlarında ağır bir yenilgi alarak 4,5 milyon nüfus ve yaklaşık 175.000 km² toprak kaybına maruz kalmıştı. Savaştan sonra

ordunun kara, deniz, hava ve jandarmanın yeniden yapılanması ihtiyacı açığa çıkmıştı. Bu dönemde harp silah ve araçlarında Almanya bariz bir gelişme gösteriyor olsa da İngiltere, Fransa ve Almanya arasında bir siyasi denge kurulmasına özen gösterilmiştir. Ancak bir süre sonra savaş çıkması üzerine ordunun henüz techiz edilemediği bir zamanda güçlü bir ülke ile müttefik olma durumu iç siyaseti ve dış politikayı doğrudan etkilemiştir.

Savaş tetikleyen gelişme Bosna-Hersek'te ortaya çıktı. Avusturya-Macaristan Veliadının öldürülmesi ile Sırbistan ile arası açılan Avusturya-Macaristan politik uzlaşa sağlayamadı. Esasen II.Wilhelm elindeki kozunu barıştan yana değil savaşın bir an evvel çıkması yönünde kullandı. Kısa zaman içinde savaş bir Avrupa harbi haline gelmiştir. Osmanlı imparatorluğunun bu sırada harbin dışında kalması büyük bir şanstı. Ne var ki devletin başında vizyoner ve yetenekli kimseler bulunmuyordu. Tecrübesiz ve heyecanları aklın yerini almış kısıtlı bir kadro Türk İmparatorluğunun iradesini ele geçirmiş bulunuyordu. Kısa zaman içinde yapılan görüşmeler bir sonuç vermediğinden zaferi kazanmasına kesin olarak bakılan Almanya'nın yanında harbe girilmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Esasen Almanlar, Osmanlı ordusunun kontrol edilmesi halinde Alman düşmanı hiçbir hükümetin Almanya aleyhinde olamayacağını kendi aralarında raporlamış durumdaydılar. Liman von Sanders ve heyeti bu dönemde İstanbul'da misyonunu icra etmekteydi. Ancak Sanders'in Birinci Kolordu Komutanlığına tayin edilmesi diğer ülkeler arasında büyük tepkiye sebep olduğundan komutanlıktan alınarak ordu müfettişliğine atanması bir süre için uygun görülmüştür. (Armaoğlu,2010:134;Aydın,2013:194-196). Merkezi Devletlerin 150 tümen askerine karşılık, İtilaf Devletlerinin 170 tümeni var idiye de, kara silahları ve özellikle topçu bakımından Merkezi Devletler çok üstün durumdaydı. (Armaoğlu,2010:138,139). Almanya, teknik gücünü sürat ile bir araya getirerek 6 haftada Fransa'yı takiben geniş coğrafyası sebebiyle hazırlanamayan ve Avusturya'nın oyaladığı Rusya'yı istila edecekti. Dönemin Genelkurmay Başkanı tarafından kendi adıyla biline 1900 yılına ait Schlieffen Planı bu şekilde hazırlanmıştı. (Armaoğlu,2010:134-139).

Birinci Dünya Savaşı'nın Avrupa Cephesi bir süpürme harekâtı olarak beklenirken Fransız ordularının Paris'in kuzeyinde yer alan Marne'de oluşturduğu kuvvetli savunma hattında direnmesi Schlieffen Planının başarısızlığa uğraması ile sonuçlandı. General

Hindenberg'in Tannenberg ve Matzurya'da Rusları iki defa ağır yenilgiye uğratması tek başına yeterli olmamıştır. Avusturya başarılı savaş veremiyordu. (Armaoğlu,2010:139). Bu dönemde Osmanlı ordusu oldukça hazırlıksız bir dönemde savaşın bir parçası haline gelmekle birlikte kısa zamanda önemli bir hareket kabiliyeti kazandığını belirtmek gerekir. Alman subaylar, Osmanlı ordu kademelerinin en kritik yerlerinde görev almış bulunuyordu. Yine Almanların savaşı başarıya taşıyabilmek için ellerindeki en büyük koz İngiliz ve Fransız birliklerinin farklı cephelere gönderilerek cephenin genişletilmesiydi. Bu suretle Türklerin bir an evvel sıcak harbin içine çekilmesine gayret etmişlerdir.

Almanlar bir an evvel Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşa girmesini ve geri dönüşü olmayacak şekilde kan akmasını istiyorlardı. Almanlar, Talat ve Enver Paşaların bir darbe ile saf dışı edilerek merkezi devletlerin dışına çıkacak bir Türk hükümetinin oluşması endişesi yaşarlar. Von Kress, "...bundan dolayı Türklerle İngilizler arasında mümkün olduğu kadar çabuk kan dökülmesi bizim menfaatimiz gereğiydi," der. (Kressenstein,2014:7;Yalçın,2017,94-96).Bu şekilde kendi savaş yüklerinin azalması için zorlamaktaydılar.

Almanya'da Goben ve Breslau isimli iki savaş gemisinin bir takım siyasi ve askeri gelişmeler sonucu Çanakkale Boğazı'na gelirken boğazdan girmeye kararlı oldukları bizzat Amiral Souchon tarafından anılarında ifade edilmektedir.(Öznilen,2011:29,30). Keza Souchon'un daha sonra telaffuz ettiği iddia edilen, "Yalnız Alman makamlarından buyruk alabileceği" savı da bu durumu teyit etmektedir.(Aydın,2013:45;Yalçın,2017:97). Üzerinden bir asrın geçmesine rağmen bazı farkındalıklar Türk kamuoyunda henüz tam olarak bilinmemektedir. Bu gemiler Osmanlı donamasına katılarak Yavuz ve Midilli olarak isim değişikliği ile Amiral Souchon komutasında, diğer donanma gemileri ile birlikte Karadeniz'e çıkmışlar ve bazı Rus limanlarını bombalamışlardır. Bu gelişme üzerine Rus ordusu doğudan Osmanlı sınırlarına girmiş, Osmanlı İmparatorluğu Birinci Dünya Savaşı'nın fiili tarafı olmuştur.(Yalçın,2017:97). 03 Kasım 1914 tarihinde Rusların, taarruzu ile harekete geçmesinden evvel Çanakkale önlerinde İtilaf güçleri donanması yerini almış bulunuyordu.

1914-1918 dönemi ufak güçle karşı tarafa büyük kayıp veren gayrinizamî birçok harekâta sahne olmuştur. Bu harekâta örnek olarak Ermenilerin doğu cephesinde Ruslara destek olarak Türklere karşı oluşturdukları tehlike sayılabilir. Bu tehdit ancak tehcir ile önlenebilmiştir. 1918'de Türk birlikleri, Kafkasya'da ilerlerken, başta petrol bölgesi Bakü olmak üzere nüfusu, Türk olan yörelerin Osmanlı orduları ile buluşması öncelikle müttefik Almanya tarafından hoş karşılanmamıştır. İngiliz, Rus, Ermeni ve diğer düşman unsurlar Osmanlının Son Zaferi olarak da adlandırılabilen bu gelişmeyi büyük bir sorun olarak kabul etmişlerdir. Nihayet 1918 sonbaharında Suriye ve Filistin cephesinin çökmesi ile Medine'de kalan son Türk birliklerinin de irtibatı Anavatan ile kopmuştur. Şüphesiz Medine Müdafaasını yapan Tümgeneral Fahrettin Türkkan ve askerilerinin Medine için yaptıkları müdafaa ve Kutsal Emanetlere sahip çıkma iradesi tarihte yerini almıştır. Bu dönemde dınırlar dışında kalması sebebiyle Trablusgarp taraflarında direnen Osmanlı birliklerinin de varlığı tehlikeye düşmüştür. Bulgaristan'ın 1918 yılı Eylül ayında teslimi ile Balkan yollarının açık hale gelmesi ise bir diğer önemli stratejik alanı Osmanlı aleyhine çevirmiş bulunuyordu.

Osmanlı İmparatorluğu Birinci Dünya Savaşında; savunma, taarruz ve yurtdışı destek cepheleleri olmak üzere birçok cephede dört yıl boyunca müşterek ve birleşik harekât türünden onlarca muharebe yapmıştır. 30 Ekim 1918 tarihi itibarıyla henüz 450.000 askerin resmen silâh altında olduğu ilaveten önemli bir kısmının da firari olduğu bir zamanda ateşkes antlaşmasını imzalamıştır. Bu antlaşma ile Boğazlar Bölgesi ile İtilaf devletlerinin uygun gördüğü yerleri işgal etme hakları ciddi bir sorundu.(Türkmen,2001:18-37; Sander, 2012:410,411). İngilizlerin hücumu 19 Eylül 1918 günü 90 kilometrelik bir cephe üzerinde başladı. Türkler, bu bölgeyi hem İngilizlere, hem de Araplara karşı savunuyorlardı ve emniyet içerisinde değillerdi. 19 Eylül'de yapılacak İngiliz hücumu 14 Eylül'de Türk tarafına kaçan bir tugay yazıcısı tarafından haber verilmişti ama gerekli tedbirler alınmadığı için on tümen imha olmuştur. İngilizler 500 km ilerlemiş, 75.000 esir, birçok top, makineli tüfek, kamyon ele geçirmişlerdir. Bu taarruz esnasında 30.000'den fazla asker şehit olmuştur. Asıl kayıp, ölü ve yaralılarla birlikte 100.000'i aşan insan kaybıdır. Bu savaşta İngilizler, İngilizlerin dünya tarihindeki son büyük ve başarılı süvari harekâtını gerçekleştirmiştir. İngiliz Hava Kuvveti burada çok önemli bir rol oynamıştır. İngilizler, bir meydan

muharebesinden ziyade uygun zamanı kollamışlar, hareketli unsurlar ile Osmanlı ordularına karşı genel bir saldırı başlatmış ve son muharebeyi kazanmışlardır.(Yalçın,2017:311;Hart,2014:558,559).

Kısa zaman içinde 24 maddeden oluşan Mondros'un uygulanmasında bir silah bırakışmasından ziyade silah gücü ile işgal edilen bir ülkeye uygulanan yöntemler devreye girmiştir. Dört yıl süren bu harpte; 550.000 şehit, 2.167.841 yaralı, 891.364 sakat, 103.731 kayıp, 129.644 esir düşer.(Orhunlu,2011:26-40). Esasen Osmanlı orduları halen oldukça önemli bir gücü elinde tutmakla birlikte harbin sürdürülebilirliği görünmüyordu.

Hava Kuvvetleri, havacılık mekanizasyonun ve hareketli savaşa geçişin en uçtaki ve uzun vadedeki sonuçları açısından en kapsamlı dalıdır. Stratejik vasıta olarak ise; Asiler, Zırhlı arabalar, süvari ve uçaklar kullanılmıştır.(Hart,2014:550-560). Yeni gelişme yalnız Osmanlı sınırlarında değil, Avrupa Cephesinde de etkiliydi.

2. Savaş Sonunda Kurulan Dünya Düzeni

Savaş başladığında dört yıl süreceği öngörülüyordu. Nitekim birçok Komutan, askerlerine, Noeli evlerinde geçirebileceklerini söylemekle teselli ediyordu. Savaşın uzaması ve Batı Cephesinin siper savaşı ile savunmaya dönüşmesi önemli bir sorundu. Bu gelişmeler üzerine teknolojidten yararlanarak savaşı hareketlendirecek yöntemler geliştirildi. Bu aynı zamanda mühendisliğin harekâta etkisinin artması sonucuna neden oldu. Uzun savaş yılları toplumsal yapıları sarstı ve halkların inancının kaybolması ile devlet düzeni sarsılmaya başladı.

Birinci Dünya Savaşı'nda birbirini izleyen yeniliklerin savaşın sonuna tesir ettiği ve bunlar arasında uçaklara uygun makineli tüfeklerin montajı, bombardıman nişangâhları, filo taktikleri, avcılarla korunan bombardıman akınları, paraşüt kullanımının başlaması, hava fotoğrafçılığı, uçak savar topçusunun gelişmesi dikkate değer gelişmelerdi. Birinci Dünya Savaşı yıllarının önemli gelişmesi zırhlı araçlar ile uçakların harekâta tesiriydi.(Yalçın,2016:181-236). Savaşın ilk aylarında uçaklar keşif, avcı ve bombardıman filoları olarak ayrılmıştır. Almanlar Londra'yı bombalamak için 36 uçaklık filo kurdular.

Almanlar bombardıman için zeplinlerden yararlanmayı denediler. İlk saldırılarında İngiltere’de yüzlerce kişinin ölümüne neden oldu.(Yalçın,2017:102-104). Fakat Almanların savaş süresince harekâta dahil ettikleri 135 zeplininden 37’si avcı uçakları ve uçaksavarların ateşi, 52’si de çeşitli kazalarda kaybedilmiştir.

1914-1918 yılları arasında savaş alanları insan cesetleriyle dolmuş ve savaş bir katliama dönüşmüş. Gelişen teknoloji bunu sebebiydi. Uçakların bombardımanları, topların düelloları ve gelişen teknoloji 1. Dünya Savaşı’nda insan gücünü azaltmış ateş gücüne bel bağlamıştır. Bu savaşta askerlerden ziyade siviller tehdiye açık hale gelmiştir. Dokuz (9) milyon ölü ve 12 milyon yaralı ile 20 milyon zayıf önemli bir yekûndü ve hemen her millette büyük acılara sebep olmuştur.(Yalçın,2017:54;Tokgöz,2001:29;Yılmaz,2003:183,184).⁸

Savaşın son yılına girerken hemen bütün ülkelerde savaşın sona ermesi yönünde bir beklenti başlamıştı. Birleşik Amerika Cumhurbaşkanı Woodrow Wilson durumu fark etmekte gecikmedi ve barışın düzenini tespit etmek üzere ortaya atılarak, Kongrede 08 Ocak 1918 de verdiği bir söylevde, barışın temel ilkeleri olmak üzere 14 Nokta’yı açıkladı. Sadece genel bir barışı göz önüne alarak hazırlamıştı. Bunun ışığında Wilson'un önem verdiği bazı esas meseleler vardı. Bunların başında bir milletlerarası barış teşkilatının kurulması, toprak sınırlarının milliyetler ilkesine göre düzenlenmesiydi. Wilson'un bu ilkelerine çok az önem verilecek ve bu da onun için büyük hayal kırıklığı olacaktır.(Armaoğlu,2010:179-182).

Savaşın sonunda galip güçler tarafından Paris Konferansı ile yeni düzeni kurulması hedeflenmekle birlikte burada alınan kararlar adil değildi. Amerika'nın ebedi barış hayali diğer ülkeler tarafından destek görmemiştir. "Onlar Meclisi"⁹ olarak oluşturulan Amerika, İngiltere, Fransa, Japonya ve İtalya başkanları ile Dışişleri Bakanlarının oluşturduğu kurul(Armaoğlu,2010:187). Amerikan temsilcisi dışında barıştan ziyade bir paylaşma kuruluydu. Dolayısıyla burada alınan kararlar barış dönemine geçişi değil, savaş arası bir süreci inşa etmekten öte geçememiştir. Bu düzene karşı ilk tepki Türk milletinden gelmiş ve

⁸ Zayıf miktarı bazı kaynaklarda 30 milyon olarak da yer almaktadır.(O.Y.).

⁹ ABD, İngiltere, Fransa,İtalya ve Japonya'nın Başbakan ve Dış İşleri Bakanlarının oluşturduğu karar verici Meclis.(OY.)

verilen Milli Mücadele ile emperyalizme karşı milli kalkışmanın da ilk kapısı aralanmıştır. Bu mücadele esaret altındaki diğer uluslar için ilham kaynağı olmuştur.

3. Türkiye Cumhuriyeti'nin Kurulması ve Kalkınma Hamleleri

Birinci Dünya Savaşı sonunda önce ateşkes antlaşmaları yapılmış, takiben yenilen taraflar ile adil olmayan barış antlaşmaları kısa zamanda yapılmasına rağmen Türkiye üzerindeki paylaşım hesaplarının uzun sürmesi barış antlaşması sürecini de uzatmıştır.

10 Ağustos 1920 tarihinde imzalanan ve milli iradeye uygun olmayan sözde Sevr Antlaşması, milli iradenin temsil edildiği kurullarda onay alamadığı gibi Türk milleti tarafından hiçbir zaman kabul görmemiştir. 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması ile Sevr Antlaşmasının geçersizliği bütün taraflara tescil ettirilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu zaman asırlardan beri devam eden birçok sorun ile uğraşmak durumundaydı. Şüphesiz bunlar arasında en önemlisi 11 yıldır kesintisiz savaştan ve büyük çoğunluğu ağır yara almış milletin fertlerinin toparlanmasını sağlayacak adımların atılmasıydı. 17 Şubat-04 Mart 1923 tarihleri arasında gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi ile tam bağımsızlık anlayışının uygulanacağını emarelerinin görüldüğü, “millî duruş” ortaya konmuştur. 1924 yılında ülkede işgalci unsur kalmamıştır. Ancak bu tarih itibariyle, harap ve dünyanın en yoksul memleketlerinden biri Türkiye’dir. Bu şartlar altında en büyük sıkıntının bayındırlık sorunu olduğundan hareketle öncelik ulaşım sahasına verilir. 1924 tarihinde çıkarılan 449 sayılı kanunla Samsun-Sivas Demiryolu ihaleye verilir. Bu ihalenin özelliği demiryolu yapımına Türk firmaların da dâhil olması ve mezkur hattın ilk 7 km.lik kısmını Mühürdarzade Nuri Bey’in yabancı firmaların verdiği teklifin üçte birine (1/3) almış olması ve konuyla ilgili olarak hatıratında çok para kazandığını açıklamasıdır.(Yalçın,2019:204,205; Dervişoğlu,2007:70-73;Adıgüzel,2006:124,125;Deliorman,1957:15;Yalçın,2009:748).1930 yılında vermiş olduğu demeçlerinde;“Demiryolları bir ülkeyi medeniyet ve refah nurlarıyla aydınlatan kursal bir meşaledir.”(Görüş ve Direktifleri,1984:443). ve “Ekonominin gelişmesi için başlıca gerekli olan; yollar, demiryolları, limanlar, kara ve deniz ulaşım araçları milli

varlığın maddi ve siyasi kan damarlarıdır. Refah ve kuvvet vasıtasıdır."(Görüş ve Direktifleri,1984:443). Bu sözler yalnız söylenmemiş ve bizzat hayata geçirilmiştir. Atatürk döneminde 3.360 kilometreye yakın yol yapılırken, yabancıların elinde olanlar da millileştirilmiştir.). Yapılanlarla söylenenler birbirini desteklemiştir.

Mustafa Kemal Paşa, Türk tarihindeki yükseliş ve düşüşleri tamamen ekonomik sebeplere bağlıyordu.(Özel,2008:293). Kongrenin açılışında Mustafa Kemal Paşa uzun bir konuşma yapmıştır. Açılış konuşmasında; "Siyasi ve askeri zaferler ne kadar büyük olursa olsun, iktisadi zaferlerle taçlandırılmazlarsa elde edilen zaferler sürüp gidemez, az zamanda söner....iktisadi hakimiyetimizin sağlanması, pekiştirilmesi ve genişletilmesi gerekir." (Danilov,1980:5;Ülken,1980:5;Sabır,?:8).ifadesine yer vermiştir. Nutkunda özetle geçmişte yapılanların ve yanlışların bir özetini verdikten sonra heyetten yeni dönemin rotasının çizilmesine yönelik olarak yapacakları katkılara işaret etmiş, yabancı sermayeye karşı olmadıklarını ama yabancı sermayenin de kurallara uyması gereğine değinmiştir. Milli iktisat kavramı üzerinde özellikle durulmuştur. Geçmişte yapılan hatalar ve kapitülasyonların olumsuz sonuçlarından alınan dersler açık bir biçimde ifade edilmiştir. (Hafizoğullar,2001:17-20;Yalçın&Tural,2000:408,409). Özellikle Lozan bahsinde, burada 3-4 yılın değil 300-400 yılın hesaplaşmasının yapıldığı vurgusu ifade edilmiştir.

1913 yılında çıkarılan teşvik-i sanayii kanunu 1927'de yeniden gözden geçirilmiş ve uygulanabilirlik amacıyla istihdama yönelik özel ve devlet sektöründe yeniden hayata geçirilmiş, teşvikler verilmiştir.(Öztürk&Yıldırım,2009:161). Teşvik-i Sanayii Kanunu, 28 Mayıs 1927'den 1942 yılına kadar uygulanmıştır.(Manisalı,1980:20;Özel,2008:296). Bu kanundan 1932'de 1.473, 1939'da 1.144, 1941'de 1.052 firma yararlanmıştır. (Altıparmak,2002:48). Bu dönemde yerli sanayiinin ve yerli girişimcinin sorumluluk alması, ülkenin sanayileşmesi ve harp sanayiinde de dışa bağımlılığın ortadan kalkmasına yönelik bir yaklaşım sergileniyordu. Henüz milli mücadele devam ederken, Kırıkkale bölgesinde harp sanayiine yönelik ilk tesislerin kurulması yanında savaştan kısa süre sonra Ankara, Eskişehir ve Kayseri'de hava harp sanayii ve tekniği alanında yapılan milli ve ortak tesisler bu kapsamdadır.

Atatürk, eski ve gelişmiş ülkelerde demode olduğundan çöp olarak görülen teknolojilerin üstüne bir de para verilerek ülkeye sokulmasına karşıydı. Ulusal Savunmaya dair görüşünü; "Eskimiş teknolojileri değil, en yeni teknolojiyi ülkeye getirmedikimiz, getiremediğimiz sürece, yabancı ülkelere bağımlı olmaktan kurtulamayız..." diyordu.(Tayhani,2001:213;Yalçın,2016:118). Benzeri tespitleri yine dönemin önemli bir girişimcisi olan Nuri DEMİRAĞ da yapmıştır.(Şakir,1947:62;Yalçın,2016:118). Bu sözler onlarca yıl önce sanayiinin bu günkü seviyesinden çok ilkel olduğu bir dönemde tespit edilmiştir. Şüphesiz mali kısıkaçtan kurtulan ve sanayileşme sürecine giren bir ülkenin bir süre sonra artı ürünleri, ülkenin sorunları kökten çözülmeye başlayacaktı. Ne var ki, bunun devam etmesi için birçok hususun yerine getirilmesi ve özellikle kurumsallaşmayı sağlayacak kalıcı yapılara ihtiyaç vardı. Diğer taraftan gerginliklerin arttığı bir dönemde Atatürk'ün milli harp sanayiine ayrı bir ehemmiyet verdiği görülmektedir.

Gazi Mustafa Kemal 1937 yılında; "Endüstrileşmek, en büyük milli davalarımız arasında yer almaktadır. Çalışması ve yaşaması için ekonomik elemanları memleketimizde mevcut olan büyük, küçük her çeşit sanayii kuracağız ve işleteceğiz. En başta vatan müdafaası olmak üzere, mahsullerimizi kıymetlendirmek ve en kısa yoldan, en ileri ve refahlı Türkiye idealine ulaşabilmek için, bu bir zarurettir."(Görüş ve Direktifleri,1983:286). ifadeleri ile 1923'de hedef olarak belirlenen tam bağımsız bir ülke ve güçlü bir harp sanayii için milli imkan ve kabiliyetlerin önemine olan vurgu bir kere daha ifade edilmiştir.

1937'de Türk Hava Harp Sanayiinin kurulmasına yönelik olarak söylenen;"...Bütün uçaklarımızın ve motorlarının memleketimizde yapılması ve hava harp sanayiimizin de bu esasa göre geliştirilmesi gerekir..."(Görüş ve Direktifleri,1983:288). direktifi halen tazeliğini korumaktadır.

1920-1931 yılları arasında büyüme 1938 değerlerine göre yıllık büyüme ortalaması %9.6 olmuştur. 1929 büyüme oranı %16.1 olmuştur. 1930'da kurulan Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, TBMM ve Hükümet üyelerinden oluşmuştur. İsrafin önlenmesi, yerli malın kullanılmasının teşviki ve iç üretimi artırma hedeflenmiştir.(Manisalı,1980:11-13). 1932 yılında Birinci Kalkınma Planı hazırlanır. 17 Nisan 1934'de uygulamaya alınan planın,

1934-1939 arasında uygulanması planlanır. (Altıparmak,2002:41;Yalçın&Avcı,2002:326,327). Birinci Kalkınma Planı ile dokuma, maden, selüloz, seramik ve kimya sanayii alanında 16 fabrika kurulur. Mevcut olan hammaddelerin fabrikası kurulur. İthalatın % 50'si bu ürünlerden oluşmaktadır. Uygulamayla 100 milyon liralık yatırım yapılır. Bu yatırımların %36 dokuma, %23 demir sektörüne yapılmıştır. Faaliyete geçmesiyle ithalatın %43'ünü oluşturan 75 milyon lira gelir elde edilir, demiryolu, su elektrik, telefon, rıhtım gibi 20 kadar yabancı şirket millileştirilmiştir.(Mumcu&Çubukçu,1987:252,253).

1937 yılı Birinci Kalkınma Planının beklenen tarihten önce amaca ulaştığı ve yeni kalkınma planının iki yıl önceden uygulamaya konulmasına karar verildiği dönem, milli sanayii ve yerli üretimi geliştirme bakımından verimli yıllardır. İkinci Kalkınma Planı,1937 yılında planlanır. 112 milyon Tl. yatırım ve 100 civarında yeni fabrika kurulmasını kapsamaktadır. Planın uygulanacağı alanlar; madencilik, kömür, elektrik santralleri, yakıt sanayii ve ticareti, toprak, gıda, makine, kimya sanayii ve deniz ulaşımı alanları olarak belirlenmiştir.

Batı ülkeleri gelişmişliklerini AR-GE'ye ve bilime verdiği değere borçludurlar. Şüphesiz yüzyıllarca süren cadı avı ve rövanş almaya dönüşen kardeş ve mezhep kavgalarından sonra, insanı merkeze alan Aydınlanma çağı, Batı dünyasının başarı hikâyesinde önemlidir. İlerlemenin gerekçelerini anlamak için bu konu üzerinde durulması gereken bir konudur. Doğu dünyasının geri kalmışlığında bilgiyi üretime dönüştürme gücünü kaybetmesi önemli bir sebeptir. Osmanlı İmparatorluğu 300 yıla yaklaşan duraklama dönemi ve tasfiye sürecinde kontrolünde tuttuğu büyük siyasi ve coğrafi alanın geleceğini de etkilemiştir. 20. yüzyılın başından itibaren enerjinin öneminin artmasının da bir olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma süreci tamamlanmış, oluşan siyasi boşluk henüz devam etmektedir.

4. Dünyada Savaş Hazırlıkları ve Politik Gelişmeler

1919 Paris düzeni ile 20. yüzyılın kurulduğu kabul edilmekle birlikte bu kuruluşun sağlam temeller üzerine inşa edilemediği kısa sürede ortaya çıkmıştı. İtalyanlar, Yunanların kendilerine tercih edilmesi sebebiyle savaşın sonuçlarından büyük çıkarlar elde edememişlerdi. Yenilen ülkelerde büyük bir kargaşa ve ekonomik buhran baş göstermiş olduğundan birçok iç ve uluslararası sorun dünyanın gündemini meşgul etmekteydi. Amerika Birleşik Devletleri yeniden kendi kıtasına çekilirken, İngiltere ve Fransa kendi çıkarlarına göre dünyanın önemli bir bölgesini emperyalist sistemin içine almak istemekteydiler. Bu şartlar altında barış şartlarının sürmeyeceği kısa zamanda ortaya çıkan ve aşağıda belirtilen dönemler ile yeni bir savaşın kapısını aralamış bulunuyordu. Bu dönemde savaş arası olarak görülen 1919-1945 yılları arasında dört önemli kriz sürecinde savaş arası dönem şekillenmiştir. Bunlar(Zaif,2016:85-89);

- a. 1919-1925 İstekler Safhası,
- b. 1925-1930 İşbirliği Safhası,
- c. 1930-1935 Gerginlik Safhası,
- d. 1935-1939 Çatışma Safhasıdır.

Yukarıda bahsedilen dört temel safhada devletler İkinci Dünya Savaşı'nın hazırlığını yapmışlar ve özellikle 1919 Paris düzeni ile inşa edilen yenedünya düzeninden rahatsız olan revizyonistler¹⁰ kendilerine dayatılan ve adil olmayan duruma karşı tepki geliştirmeye başlamışlardır. 1932 yılında Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün, Amerikalı General Mac Arthur ile yapmış olduğu görüşmede yakın geleceğe dair oldukça önemli tespitler yer almaktadır. Atatürk, misafir generale İtalya'nın hayalleri ve gerçek gücünün uyumsuzluğunu, Almanya'nın sıkışmış halinin sürdürülemeyeceğini ve yine Sovyetler Birliğinin bu harpten galip çıkacağına dair tespitlerini açık olarak izah etmiştir.(Söylev ve Demeçleri,2006:487). Türkiye bu dönemde barışçıl bir politika izlemiş ve Türkiye'nin dış politikasında; "Yurtta

¹⁰ Revizyonist Devletler: Birinci Dünya Savaşı sonunda yenik düşen ve dikte ettirilen antlaşmaları imzalayan ama bu durumun değişmesini isteyen devletler olarak tanımlanmaktadır. Türkiye de yeniden tarafta olmasına rağmen Milli Mücadele ile eşit ve egemen bir devlet olduğundan bu gruba dahil değildir. (O.Y.).

Sulh, Cihanda Sulh" politikası dikkate alınacak bir duruşu ifade etmiştir. Balkan ve Sadabad Paktları ile Montrö Boğazlar Sözleşmesi bu politikanın ekseninde oluşmuştur.

Türkiye, birçok bakımdan oldukça önemli olan bir bölgede bulunmasının dezavantajlarını yaşadığı bir dönemde, barışçıl uygulamaları ve ülkeler arasındaki çatışmalardan uzak kalmıştır. Bu yaklaşımında gösterdiği samimiyet ve uygulamaları ile güçlü ülkeler nezdinde güven duyulan bir müttefik adayı olmuştur. Bu dönemde Hatay sorunu ve Boğazlar Komisyonu da Türkiye'nin lehine olacak şekilde çözüme kavuşturulmuştur. Ancak birçok ülke emperyal bir düşünce ile işgal hareketlerine girişmiş ve genel bir hoşnutsuzluk oluşmuştur. İtalya'nın, Habeşistan ve Arnavutluk'u işgali, Japonya'nın Mançurya ve Çin'e yönelik işgal eylemleri, Almanya'nın Çekoslovakya, Avusturya ve Südat bölgelerini işgali bu kapsamda meydana gelen gelişmelerdi.(Armaoğlu,2010:287-347).

5. İkinci Dünya Savaşının Çıkması ve Türkiye'nin Pozisyonu

İkinci Dünya Savaşı, 01 Eylül 1945 tarihinde Almanya'nın Polonya'ya saldırısı ile başlamıştır. Bu tarihe kadar Almanya'ya karşı yatıştırma politikası izleyen İngiltere, Almanya'nın durdurulmasının barışçıl politikalar ile mümkün olmadığını anlaması ve Fransa için Almanya'nın oluşturduğu büyük tehdit her iki devletin Almanya'ya savaş açmasıyla sonuçlanmıştır.

Almanya kısa sürede Polonya'ya karşı büyük bir başarı kazanarak iki haftada işgali tamamlamış ve Sovyetler Birliği ile anlaşmış olduğundan Polonya'nın bir kısmı da bu ülke tarafından işgale uğramıştır. Almanya'nın burada uygulamış olduğu Blitzkrieg (Yıldırım) Savaş uygulaması sürat ve konsantrasyona dayanıyordu. İngiltere ve Fransa, Rusya'ya da savaş açma düşüncesinde olmakla birlikte Almanya-Rusya ittifakının pekişmemesi için bundan vazgeçtiler.(Armaoğlu,2010:443-445).

Kısa zamanda Sovyetler Birliği zorlayıcı uygulamalar ile Estonya, Letonya, Litvanya'yı kontrolüne alır. Aynı akıbetin kendi başına gelmekte olduğunu anlayan Finlandiya hükümeti, Almanya ile işbirliği yapmak istemişse de Almanya bu birlikteliğe

yanaşmadı ve Sovyetlerin politikaları konusunda bilgisi olmadığını söylemekle yetindi. Yine Amerika ile yaptığı görüşmede de iki ülke arasındaki anlaşmazlıklara karşı aracı olmasının Sovyet tehdidini artırabileceği cevabını verdi. Bu gelişmeler karşısında Finler ülkelerini bir işgale karşı korumak için savunma yapmaya karar verdiler. Kızıldordu'nun Finlandiya karşısında iki ay süren başarısız taarruzu bütün dünyada büyük bir ilgi ile izlenirken, Hitler'in nezdinde Sovyetlerin Almanya tarafından işgali fikri oluşmaya başladı. (Armaoğlu,2010:445-451).

Almanya, Polonya'nın işgalinden sonra Avrupa'da işgaline hız verdi ve 1940 yılı ortalarında Danimarka, Norveç, Belçika ve Hollanda'yı işgal etti. Takiben Fransa işgaline giriştiğinde İngiltere sıradaki ülke olarak görülüyordu. İngiltere'de kısa süre önce uzun süredir Almanya'nın saldırganlıklarına karşı "Yatıştırma Politikası" uygulayan Chamberlain Hükümeti, Danimarka ve Norveç işgali sonrası düşmüştü. İngiltere'de 11 Mayıs 1940 tarihinde Winston Churchill yeni hükümeti kurmuştur.

Fransa'nın iki savaş arasında büyük yatırımlar yaparak kurduğu Savunma Hattı olan Magino Hattı'nın Alman birlikleri tarafından aşılması oldukça kolay olmuştu. Ardenler bölgesinden işgale uğrayan ülkenin direnmesi 10 Mayıs'ta başlayan taarruz karşısında 14 Haziran 1940 tarihine kadar sürmüştür. Almanlar; 140 tümen, 3000 tank ve yüzlerce uçak ile beklenenden kısa bir zamanda Paris'e girmişlerdir. Fransa'da Başbakan Reynaud istifa etmiş, General Petain yeni hükümeti kurmuştur. Fransa'nın kuzey yarısı ve Atlantik kıyıları Almanya'nın işgaline bırakılırken, diğer kısımları antlaşmayı imzalayan Vich Hükümetine bırakılmıştır.(Zaif,2009:101-108). Ancak bu durumu kabullenmeyen milliyetçiler De Gaulle liderliğinde işgali tanımayacaktır. Almanya için bundan sonra en büyük hedef İngiltere olmuş ve burasının ancak havadan sükût ettirilebileceği öngörüldüğünden hava harekâtı başlatılmıştır.

Muhtemel bir Alman-İngiliz harekâtına İngiltere oldukça hazırlıklıydı. Askeri hazırlığın yanında halkın da psikolojik olarak hazır bulunuşluğuna büyük önem verilmiştir. Hatta bu süreçte dinsel bir motif de kullanılmış ve Churchill 18 Haziran 1940 tarihinde henüz Fransa'nın teslim olmasından bir hafta önce verdiği demeçte; "...Ben şimdi İngiltere Meydan Muharebesinin başlamasını bekliyorum. Hıristiyan medeniyetinin geleceği bu muharebenin

sonucuna bağlıdır. Biz Britanyalıların varlığı ve Dünya İmparatorluğumuzun devlet bünyesinin geleceği yine buna bağlıdır." demiştir. (Zaif, 2016:117). Savaşta havacıların aldığı yüksek sorumluluk ve başarılı savunma görevi sonrasında Churchill, "Hiçbir ulus, bu kadar küçük bir topluluğa bu kadar şükran duymamıştır." diyecektir. (Batur, 2019:110). Şüphesiz İngiltere'nin teknolojik üstünlüğü ve inovatif farkındalığı yanında Kraliyet Hava Kuvvetlerinin; teknoloji, teşkilat, özgün yapılanma, bağımsız sevk ve idare ile personelin moral ve motivasyonunu etkileyen harp prensiplerine yönelik birçok üstün tarafı bulunuyordu. Yüzyıl önce Napolyon döneminde yaşanan Koalisyon Savaşlarında da İngiltere, Avrupa'nın teslim olmasına rağmen uyguladığı yöntem ve politikaları ile savaşın sonucunu kendi lehine çevirmişti. Radar ve dost-düşman uçak tanıma (IFF) geliştirilmiş olması ise teknik ve inovatif bir uygulama olarak Almanların harekâtına karşı önemli bir ayırt edici üstünlüktü. Londra 29/30 Aralık 1940 tarihinde bombalanmış ve kullanılan yangın bombaları sonucunda 1.500 yerde yangın çıkmıştır. Londra'ya yönelik hava taarruzları 1944 başlarına kadar devam etmiş, 20 Nisan 1944 tarihinde ışıkları karartma tedbirlerine son verilmiştir. Bu tarihe kadar hava taarruzları ile 80.507 kişi hayatını kaybetmiştir. (Kaymaklı, 2005:57-61,308).

İngilizlerin elinde farkındalık oluşturacak radarlar ve düşman tanıma sistemleri ile psikolojik harekâta uygun yönlendirilmiş ve harbe hazır bir halk kitlesi bulunuyordu. Nihai hedef olarak görüldüğünün farkında olan İngiltere'ye Adolf Hitler, 16 Temmuz 1940 tarihinde "Deniz Aslanı" harekâtı ile işgal harekâtını başlatır. Deniz ve karadan ulaşma imkânı olmadığından harekât hava gücü marifetiyle yapılabilecekti. Bu maksada uygun başlayan Almanya-İngiltere Hava Harekâtı dört safhada gerçekleşir. İlk safhası olan 8-18 Ağustos 1940 tarihleri arasında İngiltere'nin hava savunma sistemlerine yönelik meydanların ve av uçaklarının imhası için uygulanmıştır. Alman hava unsurları bu aşamada iki grup uçağı harekâta hazırlamış, ilk grup İngiliz av önleme uçakları ile hava-hava muharebesi yaparken, harekât sonrası üslerine dönen İngiliz uçaklarının havada etkinliğinin azaldığı ölü zamanda ikinci dalga Alman uçakları meydanları ve limanları bombalamaya çıkmıştır. Ancak harekât planlandığı şekilde sürdürülememiş, zamanla donanma, limanlar, deniz nakliyatı ve sanayii tesisleri gibi diğer hedeflere yöneldiğinden başarı elde edilememiş ve bu harekât esnasında

yetersiz kaldığı görülen J-88'ler envanter dışına alınmıştır.(Zaif,2009:112-116;Batur,2019:154-159; Hava Gücünün Kullanılması,?:80-82).

Almanya'nın İngiltere'ye yönelik hava harekâtın ikinci safhası 19 Ağustos-6 Eylül 1940 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bu safhada bombardıman uçaklarının verdiği zayıtlar dikkate alınarak himayelerine av uçakları verilmiştir. Almanlar bu safhada 35 büyük akın düzenlemişler 219 İngiliz uçak kaybına karşı 562 uçak kaybetmişlerdir. (Zaif,2009:112-116; Hava Gücünün Kullanılması,?:80-82).

Almanların 3'üncü safha hava harekâtı 7 Eylül-5 Ekim 1940 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bu safha birinci ve ikinci safhada uyguladıkları yöntemi beraber uygulamışlardır. Av uçakları bombardıman uçaklarından 2-15 dakika evvel kalkarak İngiliz hava unsurları ile hava-hava muharebesine giriştiği esnada bombardıman uçaklarının belirlenen hedeflere av uçakları himayesinde mukabil hava harekâtı icra etmesi planlanmıştır. Bu safhada Londra, yoğun olarak bombalanmış ve bu bombardımanda sayıları yüzlerle ifade edilen uçak grupları katılmıştır. 15 Eylül 1940 tarihinde sayısı 200 civarında olan Messerschimit, Junkers ve Dornier uçakları İngiliz sahillerini, Ramsgate ve çevresini bombardıman etmişler, bu gruba karşı İngilizler Spitfire ve Hurricane uçakları ile önleme yapmışlardır. Almanlar öğleden sonra da 250 uçakla yeniden taarruz etmişlerdir. Harekâtın bu safhasına kadar Almanlar 3.225 uçak İngilizler ise 616 uçak kaybetmiştir.(Zaif,2009:112-116; Hava Gücünün Kullanılması,?:80-82).

İlk üç safhadan beklediği sonucu alamayan Alman Hava Kuvvetleri dördüncü safha olarak tanımlanan ve 06 Ekim-30 Kasım 1940 tarihlerini kapsayan son safhada ise gece taarruzlarına yönelmişlerdir. Yoğun olarak uygulanan bu taarruzlardan da İngiltere'nin teslimi sağlanamamış ve harekâtın son günlerinde ferdi hava taarruzlarına kadar düşen bir sınırlama olmuş ve harekât etkinliği düşmüştür.(Zaif,2009:112-116;Hava Gücünün Kullanılması,?:80-82). Bu zaman zarfında İngiltere'de eğitim gören bir Türk pilot da eğitim uçuşu esnasında bir Alman savaş uçağının saldırısına uğrayarak şehit olmuştur. (Zaif,2009:117-126; Hava Gücünün Kullanılması,?:80-82). Ne var ki, bağımsız bir hava gücünün varlığı Almanlara karşı önemli bir kazanım olmuş ve savaşın sonucuna tesir etmiştir. Harekât süresince Almanlar 1636 uçak kaybederken, İngiliz kayıpları 915 uçak

olmuştur. Alman hava gücünün harekât öncesi burası için planladığı uçak sayısı 2500 civarındaydı. (Hava Gücünün Kullanılması,?:89-91). Müttefikler sürekli hava saldırıları ile Alman ve Japon hava güçlerini yorup yıpratmak ve çok sayıda uçak kullanarak hava üstünlüğünü kazanma stratejisi uygulamışlardır.(Friedman,2015:107). İngiltere harekâtının, başarısızlığı Almanya için önemli bir sorundu. 1934 yılında başlayan yeni dönemle birlikte girdiği her ülkeyi siyasi ya da askeri baskı ile baskısı ve kontrolüne alan Almanya, ilk defa olarak istediğini bu seferde elde edememiştir. Ancak sürat ve konsantrasyon prensibi ile gerçekleştirilen askeri harekâtın yönü bu harekâttan sonra Sovyetler Birliğine yönelmiştir.

Almanya'nın İngiltere harekâtı sonrasında Balkan ülkelerine yönelik işgaller gerçekleşir. Almanya, İngiltere Hava Muharebelerinden istediği sonucu alamayınca Balkanlara ve takiben Rusya'ya karşı harekât başlatmıştır. Balkan Harekâtı ile Türkiye'ye sınır komşusu olmuş ve bu gelişme Türkiye tarafından endişe verici bir durum olarak görülmüştü. Türkiye bu endişelerinde haksız sayılmazdı. Zira daha evvel Türkiye'de TSK'da eğitim maksadıyla görev almış General Ritter von Mittelberger tarafından Alman Genelkurmayına bir brifing verilmiştir. Bu brifingte, "Eğer Türkler büyük bir ruhsal çöküntüye uğramazlarsa, çok sert bir direnişle karşılaşmamız doğaldır." tespitinde bulunmuştur. Bu dönemde Türkiye'nin işgal planından haberi olmuştur. Alınan istihbarat SSCB Ankara Büyükelçisi Trientiev tarafından Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'na bildirilmiştir. Hitler, Rusya'ya taarruz planı kararı aldığından Genelkurmay Başkanı Halder'e; "Türkiye'ye saldırırsak, Rusya'ya karşı olanaklarımızı kaybederiz. ... Rusya'yı ezdikten sonra Türkiye'ye saldıracağız." dediği Halder'in hatıratında yer almıştır.(Kaymaklı,2005:130,146,147). Hitler, 18 Haziran 1941 tarihinde Türkiye ile saldırmazlık antlaşması imzalayıp bir diğer hedefi olan Sovyetler Birliğine karşı 22 Haziran 1941 tarihinde Barbarossa Harekâtını başlatmıştır.(Hergüner,2014:50-54). Türkiye-Almanya ikili görüşmeleri sonunda 10 yıl geçerli olacak Türk-Alman Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması, 18 Haziran 1941'de imzalanmıştır. Alman Büyükelçisi Von Papan'i¹¹ uzun süre oyalamaya muvaffak olan Türk diplomasisi, Alman tehlikesi Balkanlar'a gelince Almanya ile dostluk ve saldırmazlık anlaşması imzalamak durumunda kalmıştır.

¹¹ Birinci Dünya Savaşı yıllarında Filistin Cephesi'nde görevli Osmanlı ordusu emrinde Alman Kurmay Subaydır.

(Çalık, <https://www.tarihtarih.com:28.12.2018>). Bu gelişme Alman-Sovyet işbirliğinin gerekliliğinin savunan Alman Askeri Stratejist Haushofer'in öngörüsünün tam zıddı bir durumdur. Türkiye ile yapılan antlaşma ise Türk-Alman ilişkilerinin tarihi seyrine uygun bir durumdur ve Birinci Dünya Savaşı yıllarında oluşan müttefiklik de iki ülkenin karşı karşıya gelmemesine katkı sağlamıştır.

Pearl Harbour baskını sonrası durum değişmiş ve Japonya'nın Almanya yanında savaşa katılmasının Türkiye üzerindeki etkisini değerlendiren Amerika, Türkiye'ye yönelik kısıtlamaları kaldırmıştır.(Oran,2001:447;Yavuz,1998:162-162;Yalçın&Şahin,2018:187-189). Bu tarihten sonra savaşın seyri Türkiye'nin uzağında devam etse de Türkiye bakımından risk Stalin'in ölümüne kadar sürmüştür. Çevrede yer alan taraf ülkeler ve farklı ittifaklar arasında kalmıştır. Ancak bütün tazyiklere ve tahrik edici saldırılara rağmen Türkiye, savaşa girmemekte direnmiş ve bu politikasında başarılı olmuştur. Taraflar 1942 yılından itibaren yapılan hemen bütün konferanslarda, Türkiye'nin savaşa dâhil olması konusunda uzlaşmışlardır.(Armaoğlu, 2010:475-492). Türkiye ise bu ısrar ve uzlaşılara karşı kendi tezlerini askeri teçhizat alanındaki yetersizlikleri ile dengelemeye çalışmış, eksiklerin giderilmesi konusunda oldukça büyük yekün tutan istekler öne sürmüştür.

Türkiye üzerinde baskıların yoğunlaştığı en önemli olay basında geniş şekilde yer bulan Adana Görüşmesidir. Adana Görüşmeleri'nin yapıldığı 1943 yılının ilk aylarında İngiliz basını Türkiye lehinde yazılar yazarken, görüşmelerin çıkmaza girmesi ve uzaması sonrasında Türkiye suçlanmaya başlanmıştır. İngiltere'nin bütün gayretlerine rağmen savaşın en yoğun zamanlarında Türkiye müttefikler safında sıcak çatışmanın taraftarı olmamıştır. Türkiye harbin sonuna doğru müttefiklerin isteklerine uymuş, yenedünya düzeninde yerini almak için gerekli adımları atmıştır. 2 Ağustos 1944'de Almanya ve 3 Ocak'ta Japonya ile ilişkiler kesilmiştir.(Ayın Tarihi,1944:66-92;Yalçın&Avcı,2002:459;Yalçın,2011a:459). Bilahare, Türkiye tarafından 23 Şubat 1945 tarihinde Almanya ve Japonya'ya karşı savaş ilan edilmiştir.(Ayın Tarihi,1945:35-66;Yalçın&Avcı,2002:549). Savaşın bitmesine kadar müttefiklerin Türkiye'den zaman zaman bazı talepleri olmuştur.

6. Türkiye'nin Savaş Sonrası Karşılaştığı Güçlükler

Savaş bitmesine rağmen etkileri uzun yıllar devam etmiştir. Örneğin savaşın devam ettiği zamanlarda olduğu gibi savaş sonunda da insanların beslenmeleri her tarafa yetersizdi. Almanya'da insanların avurtları çıkmış ve açlıkla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Arşiv belgelerine göre Türkiye de dünyada en az kalori alan ülkelerinden biri durumundadır.(CDAB, Fon:030.01,Yer:60.373.3:3). Türkiye bu dönemde Batı ile dostane ilişkilerini geliştirmiş, “Yeni Dünya Düzeni”nde yer almaya oldukça istekli davranmak zorunda kalmıştır. Ancak ülkenin mali sıkıntılarının giderilmesi, üretimin artırılması, sektörler arasında ahengin sağlanması için dış kredi veya hibe alınması yönünde siyasal eğilim güç kazanmıştır. Türkiye, tarım ülkesi olmasına rağmen 1948 yılında yaşanan kıtlık nedeniyle 30.000 ton buğday ithali yapmak zorunda kalmıştır. 19 Mart 1945 tarihinde SSCB Dışişleri Bakanı Molotov, Sovyet Hükûmeti'nin iki ülke arasında 17 Aralık 1925 tarihli Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşmasını 07 Kasım 1935 tarihli protokol hükümlerine uygun olarak II Dünya Savaşı'nda meydana gelen “*derin değişiklikler*”den dolayı yeni şartlara uymadığını bildirmiştir. Bu nedenle ciddi değişikliklere ihtiyaç duyulduğundan feshetme arzusunu Türkiye'nin, Moskova Büyükelçisi Selim Sarper'e bildirmiştir.(Çomak,1998:459;Gönlübol,1996:185;Gencer&Özel,2006:248;Saray,2000:71). Sovyetler 07 Haziran 1945 tarihli 2. notasında mevcut sorunları; Kars, Ardahan ve Artvin'in Sovyet Rusya'ya bırakılması, Türk Boğazlarından SSCB'ye üsler verilmesi, Türkiye'nin Avrupa sınırlarında yani Trakya'da Bulgaristan ve Yunanistan lehine düzenlemeler yapılması, 1936 tarihli Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin tadili ve ilgili devletlerin katılacağı bir konferansın tespiti olarak tanımlanmıştır.(Uslu,2000:18,19;Uçarol,1999:559; Dışişleri Bakanlığı,1973:250-270;Armaoğlu,2010:414,415;Yalçın,2013:924,925).

Churchill, Potsdam Konferansı'nda önceki açıklamalarına rağmen Türkiye lehinde taraf olmuş ve Türk Boğazları Meselesi'nin yalnız SSCB ile Türkiye arasında bir mesele olmadığını dile getirmiştir. Truman da Churchill'e destek olmuştur. Oysa daha önce Truman, SSCB'nin toprak talebini iki devlet arasındaki bir mesele olarak gördüğünü beyan etmiştir. (Çomak,1998:462,463). Kazım Karabekir Paşa 20 Aralık 1945'te TBMM'de yaptığı konuşmasında;”*Kars Yaylasına hâkim olmak demek Anadolu'yu istila etmek için pusuya*

yatmak demektir. Keza Kars Yaylasına hâkimiyet, Dicle ve Fırat boyunca Akdeniz ve Basra Körfezine inen yolların tepesine hâkim olmak demektir. Kars Yaylası, oralara inecek olan büyük seli tutacak olan biricik settir. Oraya el saldırtmayız. Fakat şunu da bilmelidirler ki, Kars Yaylası millî belkemiğimizdir. Kırdırırsak yine mahv oluruz. Eğer Ruslar yer istemekte ısrar ederse, hiç şüphe yok ki dövüşeceğiz” demiştir. (Saray, 2000:73; Yalçın, 2013:925; Yalçın, 2008:160; Yalçın, 2019:244). SSCB'nin istekleri içeride millî birlik ve beraberliğin daha çok pekişmesine vesile olmuştur. Sovyetler Birliğinin ısrar ve tehdit olma vasfı 1953 yılında Stalin'in aniden ölümüne kadar devam etmiştir. Türkiye bu süreçte, Kore Savaşı'na katılmış, NATO üyesi olmuş, Batı ülkeleri ile işbirliğini geliştirmiş ve Amerika Birleşik Devletleri ile birçok alanda önemli antlaşmalar ve işbirliği yapmıştır.

7. Savaş Sürecinde Türkiye'nin Harp Endüstrisini Geliştirememesi

Osmanlı İmparatorluğunun varisi olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, kısa zaman içinde asırlardır süren kangren olmuş temel problemlere çözüm getirmek niyetindeydi. Bu amaçla devletin yeniden kurum ve kuruluşları ile ayağa kaldırıldığı 1920'li yıllarda sanayileşmeye büyük önem veriliyordu. Atatürk, bir ülkenin kalkınması ve gelişmesi için ekonomik olarak yeterli olmasının gerekli olduğuna inanıyordu. Bunun sağlanabilmesi için zamanın gereklerine göre tedbirlerin alınması için çaba harcıyordu.

Türkiye'nin uzun asırlardır sürekli savaş halinde olması ve barışın uzun süreli neredeyse hiç gerçekleşmemesi toplumun her kesiminde büyük kayıplara neden olmuştu. Bu dönem; kültürel, ekonomik, sanat, eğitim, ticari, diplomasi, sanayii, inovasyon başta olmak üzere hemen her alanda sorunların büyümesine neden olmuştur. Asırlar içinde yaşanan mahrumiyetler nedeniyle eğitim seviyesi oldukça sorunluydu. Mesela okuma-yazma oranı %7'ydi. Evlerin %97'sinde tuvalet ve benzeri kolaylıklar bulunmuyordu. (Apuhan,2007:27; Tokgöz,2001:13; Yalçın,2011b:1042). Kişi başına düşen milli gelir 44 ABD Dolarıydı. Türkiye'nin gelişmişlik seviyesi, ekonomik alanda geçmiş üç asra göre çok daha kötü bir haldeydi. Ülkenin her taraftan işgal edildiği ve ekonomik sıkıntının tarif edilmez bir seviyede olduğu bir zamanda, yeniden savaşa girilmesi ve milletin tekrar ayağa kalkmasını beklemek pek çok insan ve işgalciler bakımından oldukça zor bir

ihtimaldi. Ümitlerin kırıldığı bir zamanda iç ve dış güçlerin işbirliğine, içeride mandaya ümit bağlamış, dış ülkelerin emellerine bilerek veya gafletle hizmet edenlere rağmen Türk Ordusunun mensupları dirençlerini kaybetmemiştir. Milletle birlikte hareket eden ordu kurtuluş için ümit kaynağı olmuştur. 1920'lerin şartlarında yukarıda belirtilen koşullara sahip bir ülkeden düzenli ordu kurmasını beklemek imkânsız başarmaktı. Ancak bunun başarılmasında, Türk ordusunun binlerce yıla dayanan köklü geleneklerinin katkısının önemli olduğu da bilinmelidir. Üstelik Osmanlı borçları 500.000.000 İngiliz sterlini olmasına rağmen milli gelir 15.000.000 İngiliz sterlini ancak bulmaktaydı. Bu sebeple pek çok aydın manda fikrine sıcak bakmıştır.(Yalçın,2011b:1042).Bu şartlar altında milli mücadele veren bir ülkenin sanayileşmiş ülkeler ile eşit seviyeye gelebilmesi için uzun bir zamana yatırımlara ihtiyaç bulunuyordu. Oysa son yıllarda devam eden kesintisiz savaşlar ülkenin demografik unsurlarını da ciddi olarak etkilemiş ve insan unsuru zayıflamış bulunuyordu.

Türkiye Cumhuriyeti ilk yıllarından itibaren hemen her alanda bir kalkınma seferberliği başlatmıştı. Doğal olarak içeride sanayinin gelişebilmesi için dış dünya ile yoğun bir etkileşim gerekiyordu. Kurulmakta olan sanayinin teknolojisinin ve kaynaklarının sağlanması, eğitiminin alınması ve döngünün sağlanabilmesi için içerideki ürünleri ihracatının yapılabilmesi ile mümkündü.

İkinci Dünya Savaşı ile birlikte dünyanın endüstriyel olarak en gelişmiş ülkeleri savaşın tarafı olmuşlardı. Türkiye, kurmakta olduğu başta harp sanayi olmak üzere sanayisinin ihtiyaç duyduğu mamul ürünleri temin etmekte ciddi güçlükler çekmeye başlamıştır. İhracat yapan ülkeler öncelikle kendi ihtiyaçlarını karşılamak zorundaydılar. Diğer taraftan birbiri ile savaşan ülkelere barış şartlarında olduğu gibi ticari faaliyet yapmak da mümkün değildi. Bu yıllarda, birçok lisans altında farklı ülkelerin uçağını üreten, Kayseri Tayyare Fabrikası üretimini sonlandırmış ve onarım merkezi haline getirilmiştir. Ancak kısa zaman içinde envantere yer alan uçakların demode olması ve yeni uçaklara ihtiyaç duyulması ile bunun nasıl sağlanacağı gündeme gelmiştir.

Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu silah ve teçhizatlar bakımından karşılaştığı güçlükleri anlayabilmek için o dönemde yaşanan bir olay oldukça anlamlıdır. Almanya, ayda 800 uçak

üretme kapasitesine sahipken savaş yıllarında bu 3.000 rakamına yükselmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin istediği 72 adetten oluşan bir uçak tipinin aylarca müzakeresinin yapıldığı dikkate alındığında üreten ülkeler uçağa stratejik olarak bakmakta ve muhtemel risk gördükleri tarafa uçak vermemeye çalışmaktadırlar.(Kaymaklı,2005:220). ABD, Japonya, SSCB, İngiltere, Fransa gibi ülkeler 6 yıl süren savaş boyunca bir milyon civarında,(Overy,1996:331;Batur,2019:117). uçak üretmeyi başarmışlardır. Türkiye'nin, mevcut ihtiyaçlarını karşılamakta güçlük çekerken savaş öncesi büyük şartlarla kurmaya muvaffak olduğu askeri fabrikalar ve diğer harp endüstrisini hızla gelişen şartlara uygun modifiye etme imkânı bulunmuyordu.

Türkiye, savaş şartlarında Türk Hava Kurumu marifetiyle yaklaşık 5 yıllık yoğun bir çaba sarf ederek uçak ve uçak motor fabrikaları ve Ankara Rüzgar Tünelini hayata geçirmiştir. Burada Polonyalı mühendisleri istihdam etmiştir. Ne var ki yukarıda bahsedilen gelişmeler ve idari sebeplerle başarılı sonuçlar almak mümkün olmamıştır. Savaş sonrasında ise yenedünya düzeni birçok yatırıma olumsuz tesir etmiştir. Savaş için üretilen ama atıl duruma düşen 13 milyar dolarlık harp silah ve malzemelerinin ihtiyaç duyulan ülkelere tahsisi yeni bir sektörün de güçlenerek ekonomide önemli bir faktör olmasına neden olmuştur. Türkiye, uzun yıllardır silâh altında tuttuğu iki milyona yakın üreten kesim sebebiyle üretim gücünü kaybetmiş bulunuyordu. Halkın ağır ekonomik şartlardan toparlanması ve çok partili hayata geçişle birlikte oluşan farklı siyasal eğilimler aynı zamanda yeni bir dönemin habercisi olmuştur. Kurulan ve artık teknolojik olarak da ciddi modernizasyona ihtiyaç duyulan devlete ait harp endüstrisi bir süre önemini kaybederken, özel sektörde yer alan Nuri DEMİRAĞ, Şakir Zümre gibi yatırımcılar da bu süreçten etkilenmişler ve yatırımları kademeli olarak sıfırlanmıştır.

Sonuç

20. Yüzyıl insanlık tarihinde bıraktığı izler bakımından önemli bir zaman dilimini kapsar. Bu çağda büyük savaşlar yaşandı ve Dünya Savaşları olarak sıralandılar. Kapitalizm ve liberalizm yapısal olarak küresel boyutta güçlenirken, Sosyalizm de ilk defa siyasal olarak iktidar oldu. Bu yüzyılda İmparatorluklar tasfiye edildi ve yerlerine küçük çaplı onlarca

devlet milli esasa göre kuruldu. Bir fikir veya siyasal akım, toplumların sorunlarına çözüm getiriyorsa buna kayıtsız kalan sistem ve recimlerin er geç yeni fikir akımlarının etkisine yenik düşecekleri ortaya çıkmıştır. Değişime direnen taraflar her zaman kaybetmek zorunda kalmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu yerini Türkiye Cumhuriyeti'ne bırakmakla birlikte aynı topraklar üzerinde kurulan birçok devlet, yüzyılın önemli bir kaynağı ve ekonomik gücü olan petrol ile önemli kazançlar elde ettiler. Ne var ki bu kaynakların egemenliğinin ancak büyük devletlerde olacağını öğrendiklerinde yapabilecekleri çok fazla alternatifleri bulunmuyordu.

Türkiye Cumhuriyeti, Birinci Dünya Savaşı'nın sonuçlarına meydan okuyarak kurulan ve milli iradenin egemen olduğu bir devlet olarak sömürülen milletlere model olmuştur. Yine uzun yüzyıllardır yaşanan köklü sorunların önemli bir kısmı çözülmüş olmakla birlikte sanayileşme konusunda ve teknolojiye istenilen başarı birçok önemli projeye rağmen henüz mümkün olmamıştır. Diğer taraftan ilk defa uzun yıllardır Türkiye'nin savaş dışında kalması, demografik olarak kaybettiği gücü toparlama dönemi olması bakımından önemli bir dönem olmuştur.

Türkiye, bütün kurum ve kuruluşları ile modern dünyaya örnek bir ülke olarak kurulurken, köklerinden getirdiği değerlerine de sadık kalmıştır. Bu dönemde içinde bulunduğu stratejik konumu sebebiyle her zaman harbe hazır büyük bir orduyu hazır etme iradesini göstermiş ve bu alana yönelik büyük harcamaları yapmak zorunda kalmıştır. AR-GE alanında kısıtlı kalan kaynaklar ve endüstri devrimini yaşayan ülkelerin imkânları ile mukayese edildiğinde yetersizlikler sebebiyle istenilen sonuçlara ulaşmak mümkün olmamıştır.

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı yıllarında ateş çemberi içerisinde barış şartlarında kalmayı başaran bir ülke olarak kalmıştır. Bütün tehdit ve zorlamalara rağmen mevcut durumunu muhafaza etmiştir. Ne var ki, tarafların baskıları ve savaş sonrasında devam eden Sovyet tehdidi ile yenedünya düzeninde Batı ülkeleri ile iş birliğine gitmiş ve tehditleri bertaraf etmeye gayret etmiştir. Bu süreçte politik gelişmeler kalkınma ve sanayileşme hamlelerinin önüne geçmiş elde edilen Truman Doktrini ve Marshall Yardımı gibi hazır

kazanımlar elde edilirken, başta harp endüstrisi olmak üzere milli imkân ve kabiliyetler ise bir süre için ihmale maruz bırakılmıştır.

Harp Tarihi incelemeleri yönteminde tarafların siyasi durumunun değerlendirilmesi temel kriterlerdendir. Gelişmelerin önemli bir sebebi siyasi olduğu kadar sonuca tesir eden önemli bir etken ise teknolojik olarak kendi kendine yeterlilik ve bu durumun sürdürülebilirliğidir. Yirminci yüzyılın ilk 50 yılındaki gelişmeler siyasi olaylar ve bölgesel yapılanmalar dikkate alınarak harp tarihi bakımından incelendiğinde en önemli sorunun; uygun yönetim sorunu ile dünya ile başat bir teknolojik altyapının ve evrensel bakışa uygun yetkin ve yetişmiş yeterli insan gücünün yokluğunun diğer sorunlardan daha öncelikli olduğu değerlendirilmektedir. Sonuçta, bundan yüzyıllarca önce Çin askeri stratejist olan Sun Tzu'nun tespitleri halen geçerlidir. Sun; "Düşmanı ve kendinizi iyi biliyorsanız, yüzlerce savaşa bile girseniz kazanacağınızdan emin olabilirsiniz. Kendinizi bilip, düşmanı bilmiyorsanız, kazanacağınız her zafere karşın yenilgiyle de tanışabilirsiniz. Ne kendinizi ne de düşmanı biliyorsanız, sizin için gireceğiniz her savaşta yenilgi kaçınılmazdır." der. Şüphesiz burada insan kaynakları ile birlikte teknolojik yeterlilik ve donanımın başat rolde olduğu açıktır.

KAYNAKLAR

ARŞİV VE RESMİ BELGELER

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BCA), Fon Kodu: 030.01, Yer Kodu: 60. 373. 3.

Ayn Tarihi, (1944). “Türkiye Almanya ile Münasebetini Kesti”, Ağustos 1944.

Ayn Tarihi, “Türkiye’nin Almanya ile Japonya’ya Harp İlanı”, Şubat 1945.

Geçmişten Günümüze Hava Gücünün Kullanılması,(2009). Hava Harp Akademisi Basımevi.

T.C. Dışişleri Bakanlığı,(1973).**Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl İkinci Dünya Savaşı Yılları(1939-1945)**, Dışişleri Yay.

TELİF VE TETKİK ESERLER

AAM, **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**,(2006).Divan Yayıncılık, ISBN 975-16-0163-0.

Adıgüzel, M. B.(2006). **Türk Havacılığında İz Bırakanlar**, THK Kültür Yay. No:7.

Apuhan, R. Ş.(2007). **Menderes**, Timaş.

Armaoğlu, F.(2010). **20 Yüzyıl Siyasî Tarihi**, 17. Baskı , Alkım Yayınları.

Aydın, E.(2013). **Osmanlı'nın Son Savaşı, Turan Hayalinden Sevr'e...**,Literatür Yayınları, 5. Baskı.

Batur, Z.(2019). **Gökyüzü Savaşçıları Dünya-Türk Havacılık Tarihi**, KASTAŞ Yayınları.

Dervişoğlu, F.M.(2007), **Nuri Demirağ Türkiye'nin Havacılık Efsanesi**, Ötüken Neş.

Deliorman, M. N.(1957). **Nuri Demirağ'ın Hayat ve Mücadeleleri**, Nu. D.Matbaası.

Friedman, G.(2015). **Savaşın Geleceği 21. Yüzyılda Güç, Teknoloji ve Amerikan Dünya Egemenliđi**, Pegasus Yayınları.

Gönlübol, M.(1996). **Olaylarla Türk Dış Politikası**, 9.Baskı, Siyasal Kitapevi.

Gencer, A. İ. - Özel, S.(2006).**Türk İnkılap Tarihi**, Hv.Bas.ve Neş. Md. lüğü.

Hafizoğullar, Z.(2001).**Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Fikri Temelleri**, AAM.

Hart, B. L.(2014). (Çeviren: Kerim Bağrıaçık), **Birinci Dünya Savaşı Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Hv.K.K.lığı, **Atatürkçülük Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri Birinci Kitap**,(1984). Hv.Bsm. ve Neş.Md.lüğü.

Hergüner, M.(2011). **İkinci Dünya Savaşında Türk Denizciliđi**, KASTAŞ Yayınları.

İnönü, İ.(1993). **İstiklal Savaşı ve Lozan**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Kaymaklı, H.(2005). **Havacılık Tarihinde Türkler 3**, Hv.Bsm.ve Neş.Md.lüğü.

Friedrich Freiherr Kress von K.(2014). (Çev.Tahir Balaban), **Son Haçlı Seferi Kuma Gömülen İmparatorluk**, 2. Baskı, Yeditepe Yayınevi.

Mumcu A.,-Çubukçu,A.(1987).**Atatürkçülük Atatürkçü Düşünce Sisteminin Temelleri**, Yük.Öğ.Kurum.Yay.

Sander, O.(2012). **Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e**, 24.Baskı, İmge Yayınları.

Saray, M. (2000).**Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye'nin NATO'ya Giriş** III. **Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Hatıraları ve Belgeler**, A.A.M.

Oran, B.(2001). **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C.I: 1919-1980, 3. Baskı, İletişim Yayınevi.

Orhunlu, B.(2011). **Mütareke Dönemi Emperyalist Batı'nın ve Yerli İşbirlikçilerin Gerçek Yüzü**,3. Baskı, Kum Saati Yayınları.

Overy, R.(1996), **Why The Allies Won**.

Özbilen, E. B. (Çev.)-(2011). Özlem ÇEKMECE (Edt.), Denizlerde Yenilmediler/Cihan Harbinde Alman Harbiyeliler, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Özel, S.(2008). **Büyük Milletın Evladı ve Hizmetkârı Atatürk ve Atatürkçülük**, 2. Basım, Derin Yayınları.

Tayhani, İ.(2001). **Atatürk'ün Bağımsızlık Politikası ve Uçak Sanayii 1923–1950**, Türk Hava Kurumu Basımevi.

Tokgöz, E.(2001). **Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi(1914–2001)**, İmaj Yayınevi.

Türkmen, Z.(2001).**Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)**, TTK.

Şakir, Z.(1947).**Nuri Demirağ Kimdir?**, Kanaat Matbaası.

Uslu, N.(2000).**Türk-Amerikan İlişkileri**, 21. Yüzyıl Yayınları.

Yalçın, O.(2017), **Türk Hava Gücü Kuruluşu, Yükselişi ve İlk Seferleri 1911-1950**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Yalçın, O.(2019).**Türk Hava Harp Sanayi Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Baskı.

Yalçın, D. - TURAL, M. A.(2000). **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, AAM.

Yalçın, D.-AVCI, C.(2002).**Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II**, AAM.

Zaif, O.(2016). **Hava Harp Tarihi**, 2.Baskı, HHO Yayınları.

SÜRELİ YAYINLAR

Altıparmak, A.(2002). “Türkiye’de Devletçilik Döneminde Özel Sektör Sanayiın Girişimi”, Erciyes Ün. İİBF, Sayı:13,**Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**.

Çalık, R.(2018). "Türk-Alman İlişkileri (1923-1945)", [https://www.tarihtarih.com/\(Erişim Tarihi:28 Aralık 2018-121:44\)](https://www.tarihtarih.com/(Erişim_Tarihi:28_Aralık_2018-121:44)).

Çomak, H.(1998).“İkinci Dünya Harbi ve Türkiye, Harbin Sonrasında Türkiye-ABD İlişkileri, ABD’nin Türkiye’ye Yardım Politikası (Truman Doktrini ve Marshall Planı)”, - **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I İkinci Dünya Harbi ve Türkiye 20-22 Ekim 1997-İstanbul**, Genkur.Bsm.

Danilov, V.(1980). “Mutafa Kemal Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Bağımsız Gelişmenin İlkeleri”,**Uluslar arası Atatürk Konferansı 10-11 Kasım 1980**, Önbaskı.

Manisalı, E.(1980).“Cumhuriyet’in Atatürk Döneminde Sanayileşme Politikası ve Sanayiide Gelişmeler”, Ön Baskı, **Boğaziçi Üniversitesi Uluslararası Atatürk Konferansı 10-11 Kasım 1980**,1980.

Ülken, Y.(1980), “Atatürk’ün İktisadi Kalkınma Modeli”,**Uluslar arası Atatürk Konferansı 10-11 Kasım 1980**, Önbaskı, İstanbul,1980.

Sabır, H.(?). **Atatürk’ün Ekonomi Anlayışı**, Sayıştay Dergisi, Sayı:62.

Öztürk, S.- Yıldırım, F.(2009).“Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Çöküşü ve Atatürk Dönemi İktisat Politikaları”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:10, Sayı:2.

Uçarol, R.(1999). “İkinci Dünya Savaşı “Misak-ı Milli” ve Türkiye’nin Savaşa Girmemek için Direnişi”, **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II İkinci Dünya Harbi ve Türkiye 20-22 Ekim 1997-İstanbul**, Genkur.Bsm.

Yavuz, N.(1998).“İkinci Dünya Savaşı’nda Almanya’nın Balkanlara Girmesi ve Türk Alman Münasebetlerine Tesiri”, **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I: İkinci Dünya Harbi ve Türkiye**, 20-22 Ekim 1997, İstanbul, Gnkur.Basımevi, Ankara 1998.

Yalçın, O.(2008).**Türk Hava Harp Sanayii Tarihi**, Gazi Ün.v.Sos.Bil.Enst.,T.C.Tarihi Bilim Tarihi, Basılmış Doktora Tezi.

Yalçın, O.(2009)."**Mühürdarzade Nuri Bey’in (Demirağ) Hayatı ve Çalışmaları (1886-1957)**", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı:44.

Yalçın, O.(2011a). "İkinci Dünya Savaşında İsmet İnönü ve Churchill Arasında Yapılan Adana Görüşmesi", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S:47,Bahar 2011.

Yalçın, O.(2011b). "Türk Tarihi Bakımından 20. Yüzyılda İki Önemli Gelişme:“Havacılığın ve Bir Liderin Doğuşu”, **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic** Volume 6/2 Spring 2011.

Yalçın, O.(2013). "İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Sovyet Tehdidi Karşısında Kalan Türkiye'nin Batı İle İşbirliği Yapma Süreci", **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic** Volume 8/5 Spring 2013.

Yalçın, O.(2016). **Havacılık, Hava Gücünün Doğuşu ve Birinci Dünya Savaşına Etkisi**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı: 59, Güz 2016.

Yalçın, O.-Şahin, M.(2018). **İkinci Dünya Savaşı'nda Refah Şilebi ve Gelişmeler**, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,34 (2), Sayı:98.

Yılmaz, V.(2003). Cumhuriyet Tarihi, C. I, İstanbul, Harp Akademileri Yayınları.

World Journal of Human Sciences, 2021 - 1

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi, 2021 – 1

ISSN: 2717-6665

BÖLGELERİN SOSYO EKONOMİK KALKINMASININ FİNANSAL SORUNLARININ TARİHSEL OLARAK İNCELENMESİ

Ferruh RAHİMOV¹²

ÖZET:

Bölgelerin gelişmesi, bölgeler arası sosyo-ekonomik farklılıkların giderilmesi ve bölgelerin ekonomik potansiyellerinin tam ve verimli kullanılmasında her bir devletin, aynı zamanda Cumhuriyetimizin ekonomik gelişiminin öncelikli yönlerinden birini oluşturuyor. Bu açıdan bölgesel ekonomik politika devletin genel ekonomi politikaları ve stratejisinin en önemli unsurlarından birini oluşturmalı. Özellikle, bu Azerbaycan koşullarında son derece mühim bir meseledir. Bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmesinin sağlanmasında finansal mekanizmasının ve onun parçalarının tesir imkânları ve rolü önem taşıyor. Azerbaycan'da bağımsızlığın tekrar kazanıldığı 1991 senesinden itibaren bölgesel kalkınma için aşamalı olarak çeşitli devlet programları ve uluslararası projeler uygulandı. Bu çalışmada Azerbaycan'da bağımsızlık döneminde gerek devlet, gerekse de uluslararası kuruluşlar eliyle yapılan bölgesel kalkınma çalışmaları incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler:

Bölgesel kalkınma, finansal yardımlar, sübvansiyon, teşvik, uluslararası projeler, agroparklar.

¹² Öğretim Üyesi, Azerbaycan Devlet Tarım Üniversitesi. E-Posta: farukrehimov@gmail.com

Historical analysis of financial problems of socio-economic development of the regions

ABSTRACT

The development of the region, socio-economic disparities between the regions and it is one of the priority aspects of the economic development of each state, as well as the Republic of Turkey, in the full and efficient utilization of the economic potential of the regions. In this respect, regional economic policy should be one of the most important elements of the general economic policies and strategy of the state. In particular, this is a very important issue in circumstances of Azerbaijan. The impacts and the role of the financial mechanism and its parts are important for the socio-economic development of the regions. Since 1991, when independence was regained in Azerbaijan, various state programs and international projects were gradually implemented for regional development. In this study, regional development studies carried out by the state and international institutions during the period of independence in Azerbaijan were examined.

Key Words:

Regional development, financial aid, subsidies, incentives, international projects, and Agropark.

GİRİŞ VE YÖNTEM¹³

Son on yılda dünyanın birçok ülkelerinde, olduğu gibi Azerbaycan'da da ekonominin temel alanlarında büyük değişimler yaşanıyor. Bu süreç sonuç olarak bilimsel teknik, ekonomik ve sosyal gelişmelere, ülkenin ve toplumun bu alanda artan potansiyelini kullanımda ağırlık merkezinin bölgelere geçmesine, ekonomik reformların bölgesel düzeyde toplanmasına neden olmaktadır. Ekonomik reformların bölgesel düzeyde toplanması zorunluluğu çeşitli nedenlerle izah edilebilir, bunların içerisinde aşağıdakileri özellikle belirtmek gerekir:

- devletin yapısal, yatırım, finans, sosyal, dış ekonomik politikaların uygulanmasında bölgelerin özelliklerinin, gelişme için imkânlarının ve maddi-mali kaynaklarının özelliklerinin dikkate alınması;

- ekonomik reformların bazı yönlerinin bölgesel düzeyde daha etkin olması; Buraya girişimcilik faaliyetlerinin çeşitli tiplerinin (özellikle küçük ölçekli girişimcilik), sosyal politika önceliklerinin gelişmesi, çevre, doğal kaynakların, tarihi ve milli değerlerin korunması konuları sıralanabilir;

- bölgelerde demokratik hâkimiyet ve yönetim kurumlarının gelişmesi, bu belediyelerin, özel sektörün, kamu kuruluşların, fonların ve diğer yönetim yapılarının etkinliğinin artırılmasında gözlemlenebilir;

- kendine özgü gelişim koşulları ile farklı bölgelere özel devlet programlarının geliştirilmesi ve gerçekleştirilmesinin verimliliği.

Bölgesel ekonomi yönetimi bir bütün olarak ülke ekonomisinin yönetilmesinin bağımsız alanı olarak 3 nesnel sürecin etkileşimi sonucunda oluşmaktadır:

- 1) arazi iş bölümünün gelişmesi ve bölgesel ekonominin oluşması,
- 2) üretimin yönetiminin insan faaliyetinin bağımsız alanına dönüşmesi;
- 3) yönetimin genel sisteminin alan ve arazi alt sistemlerine bölünmesi (NURİYEV, 2004).

¹³ Bu makale, 17-19 Şubat 2017 tarihleri arasında, gerçekleştirilen "Geçmişten Günümüze Göç" konulu VII. Uluslararası Canik Sempozyumu'nda sunulan, "Samsun Ve Orta Karadeniz Bölgesinde Göçün Sosyolojik tahlili" konulu bildiri esas alınarak hazırlanmıştır.

Bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmesinin sağlanmasında finansal mekanizmanın ve onun parçalarının tesir imkânları ve rolü büyük önem taşıyor. Bununla birlikte, bu araçların seçiminde onların etkinliğinin ispatı gerekiyor. Öyle ki, piyasa güçleri sosyoekonomik gelişmişlik düzeyine göre bölgesel farklılıkları azaltmadığından, bu araçların etkisi piyasa faktörleri nedeniyle ciddi şekilde sınırlandırılabilir. Ayrıca, bazı durumlarda seçilen araçlar öne sürülmüş amaçlara ulaşmaya izin vermez ve sonuçta toplum kayıplarla karşılaşır. Bu nedenle bölgesel politikanın oluşturulması ve finansal mekanizmasının belirlenmesi ayrıntılı esaslandırma yapılmasını gerektirmektedir. Azerbaycan’da bağımsızlığı tekrar kazandıktan sonra uygulanan ekonomi politiği ve özellikle bölgesel kalkınma hamlelerini kısaca gözden geçirelim.

1. BAĞIMSIZLIĞIN İLK DÖNEMİNDE AZERBAYCAN EKONOMİSİ (1991-95)

Azerbaycan Cumhuriyeti 1991 yılında bağımsızlığına kavuştuktan sonra ekonomi alanında egemenlik haklarını gerçekleştirmeye ve bağımsız siyaset yapmaya başlamıştır. Bu politikanın başlıca yönlerini çeşitli mülkiyet biçimlerinin temelinde oluşturulan ekonomik sistem, piyasa ekonomisine geçiş ve dünya ekonomisine uyum teşkil etmiştir. Azerbaycan ekonomisi bağımsızlık döneminin ilk yıllarında SSCB’den miras kalmış durgunluk içerisindeydi ve hızla gerilemeğe devam ederek derin kriz yaşıyordu. 1991-93 yıllarında ülkede GSYİH’nın ve sanayi üretiminin hacmi 2 kez, tarım ürünlerinin toplam hacmi %40, sermaye yatırımları 3 kez, yük taşımalarının hacmi 4 kez azalmıştı (Ekonomi, 2016). Bağımsızlık döneminden bu yana ülkede mevcut ekonomik gelişimi iki ana aşamaya ayırabiliriz. **Birincisi**, 1991-1995 yılları kapsayan ekonomik kargaşa veya durgunluk dönemi. **İkincisi**, 1996 yılından başlayarak devam eden makroekonomik istikrar ve dinamik ekonomik gelişme dönemi (wikipedia, 2019). 1991-93 yıllarında ekonomik reform alanında belirli çalışmalar yapıldı, ülkede ekonomik dönüşümünün başlamasına imkân sağlayan "Ekonomik bağımsızlık hakkında" Anayasa Kanunu kabul edildi, ulusal para birimi - manat tedavüle bırakıldı, fiyatlar liberalleştirildi, ekonomik serbestlik ve işletmelerin bağımsızlığı artırıldı (Ekonomi, 2016). Söz konusu dönemde devlet için gerekli olan gümrük sisteminin oluşturulması Azerbaycan’ın doğal kaynaklarının yurtdışına engelsiz olarak taşınmasının önünü büyük ölçüde kesti.

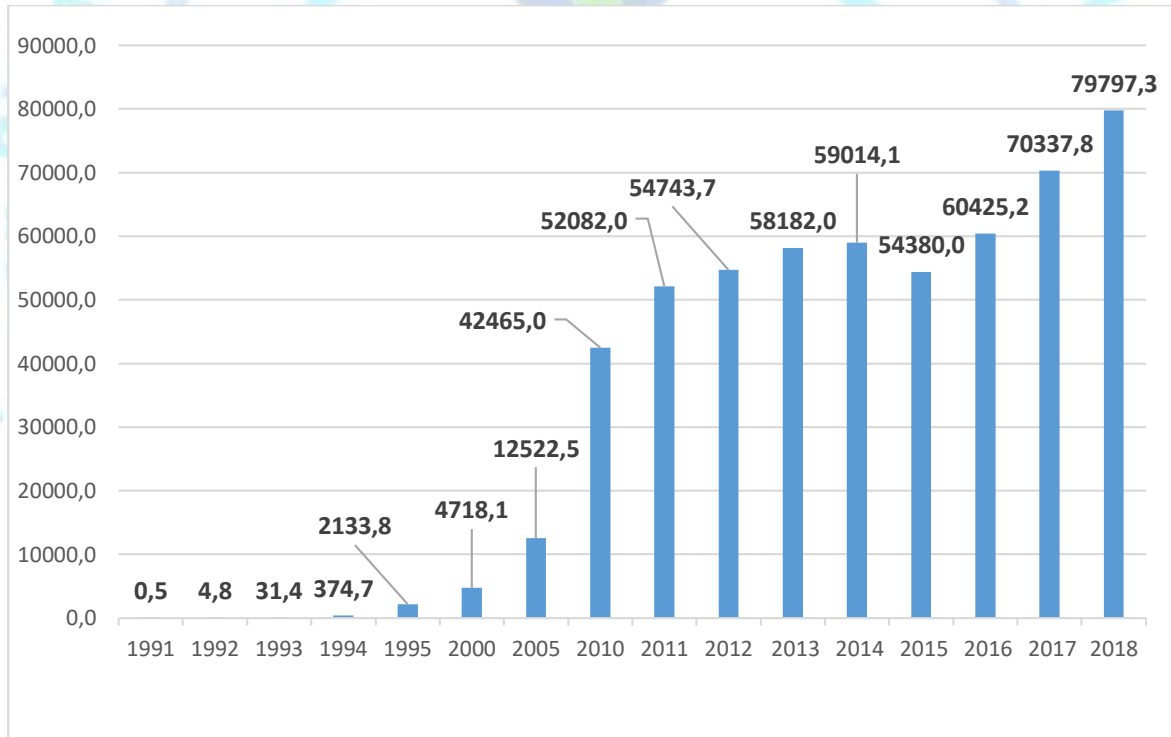

Bu dönemde kardeş Türkiye'nin de Azerbaycan'ın ekonomik kalkınmasında de bölgesel eşitsizliklerin azaltılmasında büyük rolü oldu. Türkiye'nin yarımaları büyük ölçüde Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) eliyle yapıyordu. TİKA Bakü Program Koordinasyon Ofisi, Türkiye ile Azerbaycan arasında imzalanan “*Teknik İşbirliği Protokolü*” çerçevesinde Haziran 1994'ten beri faaliyetlerini sürdürmektedir. Gerçekleştirilen faaliyetlerde Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Bakanlıkları ve Komiteleri başta olmak üzere üniversiteleri, bilim kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yapılmasına özel önem verilmektedir. Bu kapsamda, bugüne kadar Azerbaycan'ın kalkınmasına destek sağlanması ve Türkiye-Azerbaycan dostluğunun geliştirilmesi amacıyla yönelik olarak Azerbaycan Devlet Programlarına paralel TİKA tarafından gerçekleştirilen proje ve faaliyetlerin toplamı 600'ü geçmiş, söz konusu proje ve faaliyetler ile eğitim verilen personel sayısı 5.000'i bulmuştur (TİKA, 2012).

Birinci dönemde Azerbaycan Cumhuriyeti'nin karşılaştığı benzeri görülmemiş siyasi (1991-1993 yıllarında siyasi durumunun istikrarsızlığı), askeri (Ermenistan'ın Azerbaycan'a karşı askeri saldırısı sonucu ülke topraklarının % 20'si bugüne kadar Ermeni silahlı kuvvetlerinin işgali altındadır) sorunlar yaşanıyordu. Bu dönemde sosyal gerilimi azaltmak için ülke ekonomisinin gerçek imkânları dikkate alınmaksızın maaş ve sosyal ödemelerin yükseltilmesi girişimleri ve çok sayıda indirimlerin uygulanması ise enflasyon sürecinin daha da hızlanmasına ve hiperenflasyona dönüşmesine neden oluyordu. Bu dönemde gerçekleştirilen önemli ekonomik reformlardan birisi olarak 1993 yılında onaylanan "Azerbaycan'da girişimciliğin inkişafı (1993-1995)" adlı Devlet Programını belirtebiliriz. 1993 yılına kadar ülkede girişimcilik sektörü yönünde ciddi reformların hayata geçirilmemesi ve görece sistemsiz perakende tedbirlerin ardından böyle bir programın kabul edilmesi ve uygulanmaya başlanması bu alanda başarıların elde edilmesine olanak sağladı (ülkede faaliyet gösteren küçük ve orta esnafların sayısı arttı, onların dış ekonomik faaliyetlerini genişletti, vs.) (azerbaijan.az/, 2019). 1992 yılında tamamen finans açısından güçten düşürülmüş, hazinesine “süpürge çekilmiş” bir ülkede Devlet Mücevher Fonu oluşturuldu. Bir yılda fonda 1,5 ton altın ve diğer değerli metaller toplandı. 1993 yılı Haziran ayının 1-ne kadar Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankasında döviz rezervi 1992 yılının uygun dönemine oranla 100 kat fazla artarak 156 milyon ABD dolara ulaştı (wikipedia,

2019). Gayri safi yurtiçi hâsıla rakamlarına baktığımız zaman bir daha 1991-94 senelerinin genel ekonomik durumunu görebiliriz. Şöyle ki, GSYİH 1991'de 0,5, 1992'de - 4,8, 1993'de - 31,4, 1994'de 374,7 milyon AZN olmasında karşın 1995 senesinde bir önceki seneye kıyasla yaklaşık 5,7 artarak 2133,8 milyon AZN'e ulaşmıştır (Tablo 1).

Azerbaycan Cumhuriyeti ekonomisini canlandırmak, onun bağımsızlığının tüm alanlarda korunmasını sağlamak için düşünülmüş strateji hazırlandı ve bu stratejide petrol faktörüne ağırlık verildi. 1994 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti dünyanın büyük petrol şirketleri ile "*Yüzyılın anlaşması*"nı imzaladı. Bu, ülkeyi ağır durumdan çıkarman tek yolu oldu. Bağımsız Azerbaycan başka petrol üreten ülkelerin geçtiği yoldan gitmedi, kendisinin orijinal gelişme modelini seçti (Ekonomi, 2016).

Tablo 1. Gayrisafi yurtiçi hasıla - AZN

2. BÖLGESEL KALKINMA HAMLELERİ (1996-2004)

Ekonomik gelişmenin ikinci aşamasında Azerbaycan Cumhuriyeti'nde söz konusu ekonomik modelin gerçekleşmesinin resmi tabanı olarak birçok büyük ölçekli politika

belgeleri (kavram, strateji ve programlar) kabul edildi. “Azerbaycan'da Küçük ve Orta İşletmelere Devlet Yardımı Programı (1997-2000 yılları)” bu belgelerin en önemlilerinden birisi. Azerbaycan ekonomik reformlar ve kalkınma modelinin sürdürülebilir ve etkili olmasının en iyi kanıtı son yıllarda ülkemizde sosyo-ekonomik gelişme alanında elde edilen başarılarıdır. Şöyle ki, bu model üzerinde gerçekleştirilen siyaset çok hızlı ülke ekonomisinde esaslı kalite değişiklikleri yaşanmasına neden olmuştur: enflasyon yavaşlatıldı, Milli Banka tarafından bütçe açığının finansmanı pratiğine son verildi, bütçe açığı GSYİH'nın % 1-2'î düzeyine indirildi. Bu değişiklikler sonucunda artık 1996 yılında derin ekonomik kriz geçiren ülkede makroekonomik istikrara ulaştı, bir sonraki-1997 yılından itibaren ise dinamik ekonomik gelişmeyi sağlamak mümkün oldu. Öyle ki, 1996 yılında GSYİH'nın büyüme hızı %1,3, 1997 yılında %5,8, 1998-2003 yıllarında ise ortalama %10 oldu, 2004-2011 yıllarında ise gerçek ifadede 3 katına çıkmıştır (Tablo 1) (azerbaijan.az/, 2019).

1991 yılında kurulmaya başlayan Azerbaycan Avrupa Birliği (AB) ilişkileri 1996 (1999da yürürlüğe girmiştir) yılında imzalanan siyasi diyalog, ticaret, yatırım, mevzuat, bilim ve medeniyet alanında işbirliğini kapsayan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması ile pekişmeye başlamıştır. Bu dönemde AB'nin Azerbaycan'a yardımlarının kapsamı ve hacmi giderek artmaya başlamıştır. 1998 tarihinde AB Azerbaycan'a özel elçisini tayin etti. 2000 yılında Azerbaycan'ın AB yanında Temsilciliği kurulmuştur. 2003 yılı Temmuz ayında AB Güney Kafkasya özel temsilcisini atamıştır (Ekonomi, 2019). 1995 yılından itibaren ülkede yapılan seri ve sistematik ekonomik reformların en önemli yönlerinden birini de devlet mülkiyetinin özelleştirilmesi ve serbest girişimciliğin gelişmesi için uygun koşullar yaratılması oluşturmuştur. Artık toprak ve tarım reformu kurumsal açıdan neredeyse tamamlandı. 1695,1 bin hektardan fazla arazi bedelsiz olarak köylülere dağıtıldı, kolhoz ve sovhozların topraklarında çiftlikler kuruldu. Bunun sayesinde günümüzde tarım ürününün yaklaşık % 99'u özel sektörde üretilmektedir. Bu süreç ülkede önemli sosyo-politik değişikliklerle birlikte, tarım alanlarının ekonomik verimliliği yükselmesine de katkıda bulunmuştur. Son yıllarda çeşitli gıda ürünleri (örneğin, et ve süt ürünleri, patates-soğan vb.) ithalatının önemli ölçüde azalması buna bariz kanıttır. Bu dönemde kamu mallarının özelleştirilmesinin birinci aşaması sona ermiş ve II özelleştirme programının uygulanmasına başlanmış ve bu program çerçevesinde iletişim, ulaşım, kimya, makine, yakıt ve enerji

kompleksinin işletmeleri özelleşmeye açılmıştır (azerbaijan.az/, 2019). Bölgesel kalkınma hamlelerinin yaşandığı ikinci dönemde aşağıdaki devlet programları da uygulandı:

- ✓ "Azerbaycan Cumhuriyeti'nde küçük ve orta işletmelerin gelişimi Devlet Programı (2002-2005 yılları)",
- ✓ "Azerbaycan Cumhuriyeti'nde ağır sanayinin gelişimi Devlet Programı (2002-2005 yılları)",
- ✓ "Azerbaycan Cumhuriyeti'nde tarım sektörünün gelişimi Devlet Programı (2002-2006 yılları)",
- ✓ "Azerbaycan Cumhuriyeti'nin demografik gelişme konsepti",
- ✓ "Azerbaycan Cumhuriyeti'nde 2002-2005 yılları arasında turizmin gelişmesine dair Devlet Programı",

"Azerbaycan Cumhuriyeti'nde yoksulluğun azaltılması ve ekonomik kalkınma için Devlet Programı (2003-2005 yılları)".

3. BÖLGELERİN SOSYO EKONOMİK KALKINMA PROGRAMLARI (2004-2018)

Bölgesel gelişmenin yeni kalite aşamasına yükselmesinde son yıllarda bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmesi ile ilgili kabul edilmiş devlet programlarının mühim rolü oldu. Azerbaycan Cumhurbaşkanınının 11 Şubat 2004 tarihli 24 numaralı kararnamesi ile onaylanan "Azerbaycan Cumhuriyeti bölgelerinin sosyo-ekonomik gelişimi Devlet Programı" bu yönde atılan önemli bir adım olarak özel önem arz etmektedir. Bölgelerde mevcut insan kaynaklarının, doğal ve ekonomik potansiyelin etkin kullanımı, ekonominin petrol dışı sektörlerinin gelişimini hızlandırmak ve tarım sektöründe reformları derinleştirmek, nüfusun istihdamını artırmak, yoksulluğu azaltmak, altyapıyı güncellemek, elverişli yatırım ortamı, modern tipli işletmeler, yeni işler yaratmak bu programların ana yönleri olarak tanımlanmaktadır (İlahe, 2015). Bu programın temel hedeflerinden birisi petrol gelirlerinin bölgeler arasında dengeli bir şekilde dağıtılmasına nail olarak petrol dışı sektörlerin de gelişimine kapı açmak ve bölgesel kalkınmanın finansal sorunlarını halletmektir.

Devlet programlarının yürütüldüğü 2004-2018 yılları arasında Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla 3,3 kez, özellikle petrol dışı sektörler 2,8 kez, sanayi 2,6 kez, tarım 1,7 kat artmıştır. Bu süreçte gerçekleştirilmiş planlı adımlar sonucunda ülkede 1,5 milyonu daimi olmak üzere 2 milyondan fazla yeni iş yeri, 100 binden fazla işletme kurulmuş, işsizlik 5 faize, yoksulluk

oranı ise 5,1 faize inmiştir. Devlet programları kapsamında yapılan geniş kapsamlı çalışmalar bölgelerin önümüzdeki yıllarda da geliştirilmesi için sağlam bir zemin yaratmıştır (Program, 2019). Azerbaycan Cumhuriyeti bölgelerinin sosyo-ekonomik gelişimi Devlet Programları 2004-2008, 2009-2013, 2014-2018 ve en son imzalanan 2019-2023 olmak üzere şimdilik toplam 4 aşamadan oluşuyor.

Programın ilk aşamasının ("Azerbaycan Cumhuriyeti bölgelerinin sosyo-ekonomik gelişimi Devlet Programı (2004-2008 yılları)") başarıyla uygulanması sonucunda ülkede makroekonomik göstergelerin çapında yüksek artışa ulaşıldı, beş yıl içerisinde (GSYİH) reel hacmi 2,6 kat artarak 38 milyar manata ulaştı, GSYİH'nın kişi başına nominal hacmi 5 kat artarak 4440 AZN'e yükseldi. Petrol sektöründe 1,8 kat artış, 2008 yılı sonuçlarına esasen, GSYİH-da özel sektörünün payı 84,5 faiz teşkil etti. Ülke sanayisinde 2,5 defa, tarımda ise 25,2 oranında artış olmuştur (azerbaijan.az, 2019).

Devlet Programının ikinci aşamasının (2009-2013) eylem planı aşağıdaki bölümlerden oluşuyor:

- Ülke çaplı tedbirler,
- Bakü ilçelerinde ve yerleşim yerlerindeki tedbirler,
- Ülkenin ekonomik bölgelerine ilişkin tedbirler:
- Apşeron ekonomik bölgesi (Apşeron, Hızı, Sumgait);
- Aran ekonomik bölgesi (Ağjabadi, Ağdaş, Beylağan, Barda, Bilasuvar, Goychay, Hacigabul, İmişli, Kurdamir, Neftçala, Saatli, Sabirabad, Salyan, Ucar, Zardab, Şirvan, Mingaçevir, Yevlah şehirleri);
- Dağlık Şirvan ekonomik bölgesi (Aksu, İsmayilli, Gobustan, Şamahı bölgeleri);
- Ganja-Gazah ekonomik bölgesi (Akstafa, Daşkesen, Gadabay, Goranboy, Goygol, Gazah, Samuh, Şemkir, Tovuz, Gence ve Naftalan kentleri);
- Guba-Haçmaz ekonomik bölgesi (Şabran, Haçmaz, Guba, Gusar, Siyazan ilçeleri);
- Lankaran ekonomik bölgesi (Astara, Celilabad, Lerik, Masalli, Yardimli, Lenkaran bölgeleri);
- Nahcivan ekonomik bölgesi (Nahcivan şehri, Babek, Julfa, Ordubad, Sadarak, Şahbuz, Kangarlı, Sharur ilçeleri);

World Journal of Human Sciences, 2021 - 1

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi, 2021 – 1

ISSN: 2717-6665

- Kelbecer-Lâçin ekonomik bölgesi¹⁴ (Kelbecer, Laçın, Zengilan, Qubadlı bölgeleri);
- Şeki-Zagatala ekonomik bölgesi (Balaken, Gakh, Gabala, Oğuz, Zagatala, Şeki bölgeleri);
- Yukarı Karabağ Ekonomik Bölgesi¹⁵ (Akdam, Tartar, Hocavend, Hocalı, Şuşa, Cebrayıl, Fuzuli, Hankenti).

Programın uygulandığı 2004-2018 yılları arasında ahalinin gelirlerinde yaklaşık 9,4 kat artış yaşandı. Tablo 1-de bu artışın bölgesel olarak dağılımı yer almakta.

¹⁴ Şu an ermeni işgalindeki bu gölgenin “işgalinden kurtarıldıktan sonra sosyo-ekonomik gelişimi ile ilgili özel program hazırlanarak yapılacaktır.” şeklinde not düşülmüş.

¹⁵ Şu an ermeni işgalindeki bu gölgenin “işgalinden kurtarıldıktan sonra sosyo-ekonomik gelişimi ile ilgili özel program hazırlanarak yapılacaktır.” şeklinde not düşülmüş.

Tablo 1. Ülkenin ekonomik bölgelerinde ahalinin gelirleri, milyon manatla

	2003	2004	2008	2009	2014	2015	2016	2017	2018 ¹⁶
Ülke toplamı özellikle:	5738.1	6595.1	20735.4	22601.1	39472.2	41744.8	45395.1	49187.9	53688.6
Bakü şehri	3051.1	3514.9	11194.8	12123.4	21939.0	23710.6	25766.0	28140.8	30986.1
Apşeron ekonomik bölgesi	222.2	255.1	872.4	952.2	1593.6	1634.6	1784.7	1951.5	2154.9
Ganja-Gazah ekonomik bölgesi	538.0	611.6	1862.1	2040.0	3369.9	3480.4	3799.8	4078.3	4448.8
Şeki-Zagatala ekonomik bölgesi	244.6	280.4	847.1	888.7	1346.2	1388.0	1529.9	1646.7	1793.4
Lankaran ekonomik bölgesi	355.9	399.3	1147.9	1210.9	1881.6	1932.6	2123.4	2288.2	2460.4
Guba-Haçmaz ekonomik bölgesi	204.9	235.0	745.3	830.2	1366.6	1392.5	1524.9	1644.2	1771.6
Aran ekonomik bölgesi	774.8	882.4	2761.8	2988.9	5168.2	5329.4	5872.4	6343.3	6870.9
Yukarı Karabağ Ekonomik Bölgesi	65.7	75.7	218.5	224.7	318.7	319.4	341.7	359.3	380.2
Dağlık Şirvan ekonomik bölgesi	110.5	124.6	401.7	428.7	712.7	753.1	826.7	890.0	956.3
Nahcivan Özerk Cumhuriyeti	170.4	216.1	683.8	913.4	1775.7	1804.2	1825.6	1845.8	1866.1

Tablodan görüldüğü üzere gerek payitaht Bakü’de gerekse de diğer ekonomik bölgelerde ahalinin gelirlerinde katbekat artıştır. En az artım Guba-Haçmaz ekonomik bölgesinde (yaklaşık 8,7 kat), en büyük artım ise Bakü şehrinde (yaklaşık 10,2 kat) yaşanmıştır. Bu rakamlar “Bölgelerin sosyo ekonomik kalkınma devlet programları”nın bölgelerin finansal sorunlarının çözümünde büyük yol geçilmesi için faydalı olduğunu ispatlıyor. 2004 yılından başarıyla icra edilen bu programlar bölgelerde şehir, kasaba ve

¹⁶ Yılsonu bilgileri değildir.

köylerin çehresini köklü biçimde değişmiş, bölgelerin potansiyelinin artmasına, altyapı teminatının, kamu hizmetlerinin kalitesinin, iş ve yatırım ortamının iyileşmesine ve hane halkının refah düzeyinin yükselmesine geniş olanaklar açtı (Program, 2019).

4. AGROPARKLARIN BÖLGESEL KALKINMADA ROLÜ

Azerbaycan, son 5 yıldır dünyayı sarsan küresel ekonomik krizin etkin bir şekilde üstesinden gelmeyi başardı. Birincisi ve en önemlisi, petrol sonrası dönem için çok ciddi bir ekonomik potansiyel yaratıldı. Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in tarım ve sanayileşme konusundaki 2014-2017 ekonomik reformları uluslararası uzmanlar tarafından devrimci reformlar olarak nitelendirildi (Zaman, 2019). Bölgesel kalkınmanın en önemli ayaklarından birisi hiç şüphesiz tarım sektörü ve bu sektöre doğrudan ve dolaylı yatırımlar. Azerbaycan'da tarım ve sanayi sektörlerinin, özellikle tarımsal sanayinin gelişimi için seçilen model devletin mali desteği ile kurulması öngörülen agroparkların yaratılması modelidir.

Agropark iş modeli olarak ilk kez dünyanın en gelişmiş tarım ülkesi olan ve bu alandan en yüksek düzeyde gelir kazanan Hollanda'da ortaya çıktı ki, bu da tarım ürünlerinin üretim, imal, lojistik ve diğer hizmetlerini içeren bir işletme çeşididir. Agroparklarda tarım ürünlerinin üretimi ve işleme süreçleri, agroteknik ve lojistik, sağlık ve bitki sağlığı, pazarlama, satış (iç piyasa ve ihracat) ve diğer hizmetler, hammadde üretimi, imal süreçleri yüksek karlılık ortamında gerçekleştirilmektedir. Bunun yanı sıra, çevre koruması, toprak ve su kaynaklarının verimli kullanılması, onların korunmasını sağlar, ayrıca bitkisel üretimin, hayvancılığın, işleme endüstrisinin ve diğer sektörlerin gelişmesi için sağlam esaslar ortaya çıkarır (Zaman, 2019). Ülkemizde şu anda 30 ilde 192 bin hektar arazide toplam değeri 1,4 milyar manattan fazla olan 45 aqropark ve büyük çiftçi birlikleri oluşturulması yönünde çalışmalar hızla sürdürülüyor. Agroparkların düzenlenmesi için devlet sermayesi hesabına altyapının oluşturulmasına toplam 219 milyon manat yatırım yapıldı. Şimdiye kadar yatırım değeri 469 milyon manattan fazla olan 17 aqroparkın kurulmasına 111 milyon manat imtiyazlı kredi ayrıldı ve 15 aqropark üzere değeri 564 milyon manat olan 25 projeye yatırım teşviki belgesi verildi. Yılsonuna kadar daha 13 agroparkın kullanıma verilmesi öngörülüyor¹⁷.

¹⁷ <https://www.realtv.az/news/az/8486/lham-liyev-Ulu-Aqro-MMC-nin-Qax-Aqroparknn-alnda>

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Azerbaycan'da bölgelerin sosyo ekonomik kalkınmasının finansal sorunlarının tarihsel olarak incelediğimizde bağımsızlığın ilk yıllarında büyük ekonomik, sosyal, politik ve askeri sorunların olduğu gözlemleniyor. Bu sorunları izleyen 1996-2000-li yıllarda özellikle petrol ve doğalgaz alanlarında imzalanan uluslararası anlaşmalar sayesinde ülkeye yatırımlar arttı, aynı zamanda toprakların özelleştirilmesi ve küçük işletmelere destekler sayesinde de yeni iş imkânları doğdu. 2001 senesinde itibaren ise ülkede istikrarlı sosyoekonomik büyüme yaşandı. Bu süreçte özellikle bölgelerin sosyo ekonomik kalkınması için çeşitli devlet programlarını ve uluslararası anlaşmaları yapıldı. Bunlardan en büyüğü "Azerbaycan Cumhuriyeti bölgelerinin sosyo-ekonomik gelişimi Devlet Programı" ile ilgili bazı rakamlara göz attığımızda bu programların genel olarak başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Son yıllarda aynı zamanda, Guba-Haçmaz, Şeki-Zagatala, Dağlık Şirvan, Lenkeran, Aran, Gence-Gazah və Yukarı Karabağ ekonomik bölgelerindeki il ve ilçelerin sosyo-ekonomik gelişmesinin hızlandırılmasına dair ek olarak 17 Cumhurbaşkanı emri de imzalandı. Bölgesel kalkınmada son derece önemli olan tarım sektörünün gelişmesine için seçilen agropark modelinin de başarılı dünya ülkelerinin tecrübelerinden yararlanma, tarım ve sanayi sektörlerinin paralel şekilde gelişmesi açılarından çok mühim olduğu kanısındayız. Bu alanda en önemli sorunlarda biri olan nitelikli eleman sorununun halledilmesi için Türkiye ile (TİKA aracılığı) yapılan anlaşmaların kısa sürede olumlu sonuçlar verecektir.

KAYNAKÇA

azerbaijan.az. (2019, 09 15).

http://azerbaijan.az/portal/Economy/newWorks/newWorks_a.html adresinden alındı

azerbaijan.az. (2019, 09 19). *İQTİSADİ İSLAHATLAR VƏ ONUN NƏTİCƏLƏRİ*.

<http://azerbaijan.az/>:

http://azerbaijan.az/portal/Economy/Reforms/reforms_01_a.html adresinden alındı

Ekonomi. (2016). Bakü: Azərbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Ofisi Cumhurbaşkanlığı kütüphanesi.

Ekonomi, B. (2019, 09 14). *Azərbaycan-Avropa İttifaqı*. brussels.mfa.gov.az:

<http://brussels.mfa.gov.az/content/38> adresinden alındı

İlahe, G. (2015). *Regionların sosial-iqtisadi inkişafının maliyyəproblemləri*. Bakü: Azərbaycan Devlet İktisat Üniversitesi.

NURİYEV, A. (2004). *BÖLGESEL POLİTİKA VE YÖNETİM*. Bakü: Jeostratejik Araştırmalar Merkezi.

Program, (. p. (2019). *AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI REGİONLARININ 2019-2023-CÜ İLLƏRDƏ SOSIAL-İQTİSADİ İNKİŞAFI DÖVLƏT PROQRAMI*. Bakü: Cumhurbaşkanlığı.

TİKA. (2012). *Bir Millet İki Devletiz*. Ankara: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı.

wikipedia. (2019, 09 13). *Azərbaycan ekonomisi*. <https://az.wikipedia.org/>:

<https://cutt.ly/JwGp9s4> adresinden alındı

Zaman, E. (2019, 09 15). *Agropark oluşturulması ne tür büyüme oranları vaat ediyor?*

<http://ikisahil.com/post/news-51822> adresinden alındı

World Journal of Human Sciences, 2021 - 1

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi, 2021 – 1

ISSN: 2717-6665

ISSN: 2717-6665

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/insan>

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi

KIRSAL ALANIN DÖNÜŞÜMÜ: KIRKLARELİ – LÜLEBURGAZ - PINARHISAR ÖRNEĞİ

Dr. Ahmet YAMAN¹⁸

ÖZET

Kırsal alanlar ve bunun bir parçası olan köyler, ekonomi, politika ve sosyolojinin inceleme konusunu oluşturmaktadır. Kırsal alanlar genel olarak iki ana başlık altında ele alınmaktadır. Birinci başlıkta kırsal kalkınma ve geri kalmışlık, kırsal alanda tarımsal faaliyetlerin düzenlenmesi, desteklenmesi ve geliştirilmesi yer almaktadır. İkinci başlık ise, kırsal alanın yaşam kalitesinin yükseltilmesi, kır ve kentin ayrılan yönleri, kırdan kente yönelen göçün analizi gibi konulardan oluşmaktadır. Her iki ana başlık zamana, mekana ve ölçeğe göre çok boyutlu olarak incelenebilmektedir. Bu çalışmada, ilk olarak Türkiye'deki tarım politikası ve araçlarının 1980 sonrası dönemdeki değişimlerine değinilmektedir. Ardından tarım ekonomisi, ölçek ekonomisi kavramı ve mülkiyet ilişkisi bağlamında ele alınmaktadır. Böylece ölçek ekonomisinin kırsal alandaki tarımsal ve hayvansal üretim süreçlerine etkisi incelenmektedir. Bu bağlamda ölçek ekonomisinin getirdiği bir zorunluluk olarak tarım alanlarında ve kullanılan üretim araçlarında, aynı zamanda hayvancılık tesislerinde kullanılan üretim araçlarında meydana gelen değişim ve dönüşümler Kırklareli Bölgesi-Pınarhisar İlçesi özelinde incelenmektedir. Bu amaçla çalışma, tarımda verimlilik artışını destekleyen ölçek ekonomisinin zorlaması ve 2000 sonrası tarım politikalarının değişmesi ile birlikte Kırklareli ili Pınarhisar ilçesindeki kırsal alanlarda yer alan hayvancılık tesislerindeki değişimlere odaklanmaktadır. Bu tesislere bağlı olarak belirtilen bölgede kümelenmelerin olduğu ve buna bağlı olarak kullanılan tarım aletlerindeki niteliksel ve niceliksel değişimlerin gerçekleştiği ileri sürülmektedir. Sonuç olarak, bölgede yaşayan köylü ve çiftçinin sermaye yetersizliği nedeniyle topraklarını kaybettiği, tarımsal faaliyetlerin dışında kaldığı vurgulanmaktadır. Yeni dönemde kırsal alanın dışında hizmet ve sanayi sektöründe sermayesini kazanan kişiler tarafından tarımsal ve hayvancılık üretiminin yapıldığı gözlemlenmektedir. Bu değişime bağlı olarak tarımsal iş gücünde dönüşüm yaşandığı iddia edilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Tarım Politikası, Ölçek Ekonomisi, Kırsal Emegın Dönüşümü, Yeni Çiftlikler

¹⁸ Danışman, Mersin Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği. E-Posta: ahmet.yaman@yahoo.com.tr

Transformation of Rural Area: Case of Kırklareli- Lüleburgaz- Pınarhisar

ABSTRACT

The study of rural areas and villages is composed of investigation of economy, politics, and sociology. Rural areas are considered under two main subjects. Firstly, development and underdevelopment are viewed under the first heading, organizing, supporting, and revealing agricultural activities in the region. On the other hand, the second heading consists of topics such as the separation aspects of the countryside and the city, and the analysis of the rural to the city to be surrounded. Both main titles can be examined multi-dimensionally according to time, place, and scale. The study argues that the changes in agricultural policies and tools for the post-1980 period in Turkey. It is also addressed in the context of the economy, scale economy, and ownership. The impact of this scale economy is on agricultural and animal production processes in its economy is examined. In this context, changes and transformations in agriculture and used production tools as a necessity brought by the economy of scale and the production tools used in livestock facilities are examined in the Kırklareli Region-Pınarhisar District. It is included in the changes in livestock facilities in the Pınarhisar district of Kırklareli province. It is asserted that there are clusters specified in connection with these facilities and that there are qualitative and quantitative changes in the agricultural equipment used accordingly. As a result, it is emphasized that peasants and farmers have lost their lands due to lack of capital and continuing agricultural activities. Agricultural and livestock production is carried out by people who have gained new supervision service and industrial capital. It is claimed that there has been a transformation in the agricultural workforce due to this change.

Key Words: Rural Policy, Scale Economy, Transormation of Rural Labour, New Firms

GİRİŞ

Devletin tarım sektörünün gelişmesini sağlamak için yürüttüğü tüm uygulamalar tarım politikası bağlamında incelenmektedir. Tarım politikası genel olarak iki ana başlık altında ele alınmaktadır. Birinci başlıkta, tarım sektörünü geliştirme, üreticilerin gelirini arttırma, kırsal kesimin yaşam düzeyini iyileştirme, kent ve kır arasındaki gelir dağılımındaki adaletsizlikleri giderme, tüketiciyi fiyat artışına karşı koruma gibi konulardan oluşmaktadır. İkinci başlıkta ise, devletin tarım sektörüne yönelik uyguladığı teşvik, destek, hibe vb. politika araçlarının değerlendirilmesi ile ilgilidir (Dernek, 2006: 182). Bu bağlamda, tarım politikası sosyal, ekonomik, politik pek çok koynuyu içeren, kır ve kent arasındaki ilişkiyi etkileyen politika ve uygulama araçlarından oluşmaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye’de uygulanan tarım politikalarının değişim ve dönüşümüne değinilerek çalışmamızın konusunu oluşturan yeni dönem çiftliklerin gelişimine zemin hazırlayan ekonomik ve politik süreçler incelenmektedir. Türkiye’nin tarım politikası 1923’ten günümüze kadar çeşitli dönemlerde ve kendine özgü koşullara göre farklılık göstermektedir. Çalışmanın amacı tarım politikalarının tarihsel bir incelemesini vermek olmadığından günümüz tarım ekonomisini ve politikasını şekillendiren 1980 sonrası tarım politikalarının tarım kesimi üzerindeki etkisine değinilmektedir.

1980 sonrası süreç Türkiye’nin ekonomi-politikasında köklü değişikliklerin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde, 24 Ocak Kararlarıyla birlikte yeni ekonomi politikasının kararları hayata geçirilmiştir. Bu kararlar, mal ve hizmetlerin fiyatının piyasa koşullarında belirleneceği, yeni arz ve talebin piyasa fiyatlarına göre belirleneceği bir varsayıma dayanmaktadır. Bu nedenle fiyat denetimleri kaldırılmış, ihracatın arttırılmasına yönelik politikalara başvurulmuştur. Bu bağlamda özel sermaye teşvik edilmiş mevcut kapasitenin tam kullanılmasına yönelik politikalar izlenmiştir. Alınan bu kararlar doğrultusunda tarım ürünlerinde fiyatlar kontrol altına alınmış bunun sonucunda ise çiftçilerin gelirleri azalmıştır (Teoman, 2001: 47, Kepenek ve Yentür, 2010: 195-198).

Tarım kesimine bu dönemin en önemli yansıması, tarım ürünlerindeki fiyat artışlarının önüne geçmek adına tarım ürünlerinin alış fiyatlarının düşük belirlenmesidir. 1980 sonrası dönemin bir diğer önemli özelliği ise Kamu İktisadi Teşebbüslerinin özelleştirilmesi olmuştur.

Gülten Kazgan, 1980 sonrası ekonomi politikalarının Türkiye'nin 1930-1980 arasındaki dönemde tarımın gelişmesi ve desteklenmesi için oluşturulan kurumları, örgütleri özelleştirdiği ve planlamacı politikaları tasfiye ettiğini söylemektedir. Yeni dönemde tarımda serbest piyasa ekonomisinin geçerli olacağını ve doğrudan gelir desteği (DGD) politikasına geçileceğini belirtmektedir (Kazgan, 2003: 396).

24 Ocak 1980 kararlarıyla şekillenen 1980 sonrası ekonomi- politikası Türkiye'nin dışa açılma ve serbestleşme dönemidir. İthal ikameci politikaların yerine neo-liberal politikaların hayata geçirildiği, devletin yeniden yapılandığı bir süreçtir. Dönemin iktisadi çerçevesini belirleyen 24 Ocak kararlarının tarım kesimi üzerindeki etkisi devletin etkinliğinin azaltılması adına desteklenen ürün sayısını hızla azaltmış, ürün fiyatlarının belirlenmesini piyasa şartlarında oluşması adına devlet destekleri kaldırılmıştır (Ortaç, 2006: 108).

1980 sonrasında desteklemelerde uygulanan politika ile birlikte tarımsal alım gücü seviyesinin düşük tutulması, tarımsal ürünlerin fiyatlarını da aşağı çekmiş böylece artmakta olan kentsel nüfusun ihtiyaçlarının karşılanması hedeflenmiştir. Aynı zamanda da kentlere doğru göçün etkisiyle kentlerde gelişen sanayi sektörü için ucuz iş gücü istihdamı da yaratılmıştır. Bunun yanı sıra sanayi için girdi ürünlerinin fiyatlarının düşük tutulması maliyetleri düşürmekte ve ihracatın dolaylı yoldan arttırılması hedeflenmiştir. Bu bağlamda desteklenen ürün sayısı 1970'lerde 24 ürüne kadar destek sağlanırken 1980'lerin sonuna doğru 10 ürüne kadar düşmüştür (Ulukan, 2009: 110).

1990'lar ise Türkiye'nin ekonomik ve politik yapısında istikrarsızlığın ve dalgalanmaların yaşandığı dönemdir. Bu istikrarsızlık hem dış etkilerden hem de ülke içinde yaşanan krizlerden kaynaklanmaktadır. Bu dönemde Türkiye ekonomik krizler ile boğuşmak zorunda kalmıştır. 1994 yılında Ekonomik Önlemler ve Uygulamalar Planı, mali piyasalara ve döviz kurlarına istikrar sağlamak, enflasyonu düşürmek, sürdürülebilir kalkınmayı

sağlamak ve yapısal reformları uygulamak olan genel hedefleri belirlemiştir. Bu plan içerisinde tarım sektörüne de belirli ürün veya ürün gruplarına yönelik kaynak aktarılması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda doğrudan destekleme politikaları benimsenmiştir. 1980’li yıllarda 10’a kadar düşük ürün bazlı destekler bu dönemde 20’nin üzerine yeniden çıkarılmıştır. 1990-2001 dönemi içerisinde devlet destekleri pazar fiyatlarının desteklenmesi, dolaylı gelir destekleri, doğrudan gelir destekleri ve genel hizmetler çatısı altında toplanmıştır. Genel olarak bakıldığında devlet üretici fiyatlarının desteklenmesi, kullanılan girdilere sübvansiyonların sağlanması ve kısa vadeli uygun krediler sağlanması gibi araçları kullanarak tarım piyasalarını desteklemeye çalışmıştır. 2000 yılı öncesinde uygulanan fiyat politikaları nedeniyle iç fiyatlar ile dünya fiyatları arasında dengesizlik meydana gelmiştir. Bu dönemde hem dışarıya karşı korumacı önlemler alınmış hem de 1990’lı yılların istikrarsız uygulanan politikaları nedeniyle de tarım politikaları olumsuz etkilenmiştir (Eğri, 2011: 110-115).

2001’de uygulanmaya başlayan Tarım Reformu Uygulama Projesi ise 2000 sonrası tarım politikalarının genel çerçevesi çizilmiştir. Tarım Reformu Projesinin öncelikli amacı, tarımsal reform programını uygulamada hükümete yardımcı olmaktır. Bu reform programı ile teşvik ve sübvansiyonların azaltılması hedeflenmiştir. Bunların yerine tarımsal endüstri teşvikleri verilerek tarımsal verimliliğin artırılması amaçlanmıştır. Tarım Reformu Uygulama Projesi kapsamında tarım politikalarının sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi adına düzenli bir kayıt sistemi istenmiştir. Bu bağlamda 2001 yılında Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) uygulamaya konulmuştur. Bu sistemde, yetiştirilen bütün hayvanlar, işlenen arazi miktarları, hangi ürünlerin yetiştirildiği, ürün üreticilerinin sahip oldukları tarım aletleri ve makinelerine ait bilgiler sisteme kaydedilmektedir (Gaytancıoğlu, 2009: 103).

ÇKS ile Türkiye tarım ve hayvancılığının kayıt altına alınması önemli bir gelişmedir. Bununla birlikte 2000’li yılların başına kadar uygulanan tarım destekleme araçlarının yerine Doğrudan Gelir Desteği (DGD) uygulamasına geçilmesi için alt yapı da oluşturulmuştur. Mevcut destekleme politikalarının kamu maliyesine getirdiği yükler nedeniyle 2000/267 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla DGD uygulamasına geçilmiştir. Bu uygulama gereği, ÇKS sistemine kayıtlı çiftçilerin yıl içerisinde işledikleri arazilerinin 500 dekarına kadar ödeme

yapılmasına imkân sağlanmaktadır. 2000 yılına kadar uygulanan destekleme politikaları önceki dönemlere göre fazla iken 2001 sonrası destekleme 2-3 kaleme inmiştir. Ağırlık Doğrudan Gelir Desteğine verilmiştir. Bu destek, üreticilerin gelir düzeylerini etkilemek amacıyla kamu kaynaklarından transfer yapılması işlemi olarak tanımlanmaktadır (Sorman, 2002: 5).

Doğrudan Gelir Desteği politikasının diğer destekleme politikalarının yerini alması beraberinde birtakım eleştirileri getirmiştir. Çiftçiler arasında gelir dengesizliğini gidermek amacıyla fakir çiftçileri hedef alan DGD'nin Türkiye'de ÇKS kurmak için bir araç olduğu söylenmektedir. Bunun yanında DGD ödemesinin bir yan etkisi de büyük çiftçilere satın alma gücü kazandırmasıdır. Türkiye'de DGD'nin amacının ne olduğu çok net belirlenmediği için olumlu sonuçlar vermemektedir. Tarımdan gelir elde edenler yerine ÇKS belgesi olan tarımsal faaliyeti olmayanlarında yararlandığı bir kaynak olarak görülmektedir (Yılmaz ve diğerleri 2008: 263).

ABD ile AB'nin DGD uyguladığı alanlar (bizdeki çay, tütün, fındık gibi) aşırı üretim dolayısıyla pazarlama ve stok sorunları yaşayan kesimdir. Dolayısıyla ekim alanı sınırlamasına tabi tutulan çiftçilere uygulanmaktadır. Böylelikle gelir kayıplarının önüne geçilmektedir. Türkiye'de ise DGD sisteminin olağan uygulama dışına taşması ciddi mantık ve politika hatası kaynak israfı olarak değerlendirilmektedir. Örneğin ABD'de DGD'nin payı %10, pazar fiyatı desteğinin %50, girdi desteği %10 iken AB'de bu oranlar sırasıyla %30, %55 ve %8'dir (Kazgan, 2003: 404).

Türkiye'de ise 2003 ve sonrasında İMF ile yapılan anlaşmaya göre yardım politikası değiştirilmiştir. Doğrudan Gelir Desteği uygulanmaya başlanmıştır (Dernek, 2006: 207). Bu durum ise ürün ayırımı yapmadan para dağıtılmasına yol açtığı için eleştirilmektedir. Kazgan'a göre 10 dekar toprağı olan yılda 50 dolar, 100 dekar olan 500 dolar alacak demektir. 20 milyon hektar ekili dikili alanın yarısı tapulu varsayılırsa, devlet 500 milyon dolar tutarında bir meblağı, sadece dış merkezleri tatmin için belirli hedefi olmadan dağıtacak demektir. Türkiye tarımının sürdürülebilir bir şekilde gelişmesini engelleyeceği belirtilmektedir (Kazgan, 2003: 404).

Aynı zamanda DGD ödemeleri vergi ödeyen mükelleflere de ek yük getirmektedir. OECD tarafından yapılan pilot çalışmaya göre, piyasa fiyat destekleri, üretime bağlı olarak yapılan ödemeler, girdi destekleri ve ekim alanına göre yapılan doğrudan gelir ödemelerinin etkisi değerlendirilmiştir. Doğrudan gelir ödemelerinin, üretime bağlı olarak yapılan ödemelere (ve diğer destekleme uygulamalarına) kıyasla, üretim ve net ticaret üzerindeki etkisinin daha düşük olacağı görüşüne yer verilmiştir (Babacan, 2015: 21).

2000’li yıllar sonrasında değişen tarım politikası ve araçları tarımsal üretim süreçlerine etki ederken dolaylı yollardan da hayvancılık politikasını etkilemektedir. Buna göre 2000 yılı sonrasında hayvancılık destekleme politikaları da değişimden etkilenmiştir. 2005 yılına kadar olan dönemde hayvancılık örgütlenmesini ve hayvan sağlığı çalışmalarına ağırlık verilmiştir. 1990’larda başlayan özelleştirmeler 2000’lerde üreticilerin kurduğu birlik ve kuruluşlara dönüşmüştür. 2000 yılından itibaren hazırlanan beş yıllık hayvancılık destekleme politikaları, 2008 yılından itibaren yıllık olarak uygulanmaya başlanmıştır. Toplam destek bütçesi içerisindeki payı %7 civarında olan hayvancılık desteklerinin 2010 yılında %20’lerde gerçekleşmiştir. Özellikle son yıllarda hayvancılık yatırımlarını cazip hale getirmek için %100’e ulaşan kredi destek uygulamalarına ağırlık verilmiştir (Eğri, 2011: 130, DPT, 2005: 150).

Hayvancılık politikasının desteklenmesi için kamu teşkilat sisteminde yeni kurumlar örgütlenmiştir. Örneğin, 2007 yılı itibariyle Tarım ve Kırsal Kalkınma Destekleme Kurumu bu kurumların başında gelmektedir (TKDK, Tarım ve Kırsal Kalkınma Destekleme Kurumu, 2015: 1). TKDK, AB ve uluslararası kuruluşlardan gelen kaynaklar eliyle kırsal kalkınma programlarını uygulamakla sorumlu tutulmuştur. Bu kurumun sağladığı destekler; çiftlik faaliyetlerinin geliştirilmesi, yerel ürünler ve mikro işletmelerin geliştirilmesi, kırsal turizmin geliştirilmesi ve kültür balıkçılığının geliştirilmesi gibi ana başlık ve alt-başlıklardan oluşmaktadır. Tüzel ve gerçek kişilerin başvuruda bulunabildiği program çerçevesinde AB ve Türkiye Cumhuriyeti eş finansmanından yaratılan kaynak bölüşülmektedir. Programdan yararlanacak kişilere %50, %60 oranında destekler sunulmaktadır (TKDK, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, 2015:10).

Son yirmi yılda, Türkiye'nin tarım politikası ve araçlarını incelediğimizde yeni bir döneme girildiğini söyleyebiliriz. Özellikle ÇKS ile kayıt altına alınan tarım üreticileri ve ekipmanları, bu sisteme dâhil olmaları şartıyla devletin tarım politikası araçlarından ve desteklerinden yararlanmaktadır. Bununla birlikte DGD ile üretimden bağımsız bir şekilde kamu kaynağının transferi yoluna gidilmiş ve tarım politikası araçları içerisinde DGD ön plana çıkarılmıştır.

Özetle, Türkiye tarım politikasının üretim ve fiyatlarının piyasa mekanizması içerisinde belirlenmesi için geçmiş dönemde uygulanan destekleme politikaları geride bırakılmıştır. Son dönemde ise kredi uygulamaları yöntemiyle üreticilere finansal destek sağlama yoluna gidilmiştir. Bu yöntemin en belirgin olduğu sektör ise hayvancılık sektörü ve çiftliklerin kurulması ve geliştirilmesi sürecidir. Bu bağlamda tarım politikası araçları içerisinde hem TKDK'nın uyguladığı destekler hem de Ziraat Bankasının üreticilere sağladığı kredi imkanları kullanılmaktadır. Ziraat Bankası bu bağlamda "10 baş ve üzerinde büyükbaş hayvan yetiştiriciliği işletmesi kurmak ve/veya kurulu işletme kapasitesini 10 baş ve üzerine çıkarmak isteyen üreticilerine Büyükbaş Süt Hayvancılığı Kredileri" yatırım kredilerini tedarik etmektedir (Ziraat Bankası, 2020; TKDK, Tarım ve Kırsal Kalkınma Destekleme Kurumu, 2015).

Çalışmamızın konusunu oluşturan Kırklareli- Pınarhisar bölgesinde kurulan büyük baş hayvan çiftliklerinin 2006 yılı ve sonrasında bölgede yoğunlaştığı görülmektedir. Bu yoğunlaşmanın politik ve ekonomik alt yapısı 2000 sonrası değişen ve gelişen Türkiye'de uygulanan tarım politikası ve araçlarının sonucu olduğu söylenebilmektedir. Özetle, devletin piyasa mekanizmasının işleyişine göre belirlediği tarım ve hayvancılık politikası bu alanın hukuki, politik ve ekonomik yapısının ve örgütlenmesinin değişimine neden olmaktadır.

1. TARIMDA ÖLÇEK EKONOMİSİ

Ülkemiz tarım ekonomisi, tarım arazilerinin parçalanarak küçülmesi sorunuyla karşı karşıyadır. Tarım arazilerinin parçalanması ise işletme büyüklüklerinin küçülmesine ve dolayısıyla tarımsal verimliliğin azalmasına neden olmaktadır. Bu ise, ölçek ekonomisine

bağlı olarak gelişen, verimi giderek azalan tarımsal faaliyetler yaratmaktadır. Bunun sonucunda, çiftçi ve köylü artan üretim maliyetlerini karşılayamamaktadır. Böylece köylü ve çiftçinin tarımsal ve hayvancılık faaliyetlerini terk etmelerine neden olmaktadır (Doğan ve diğerleri, 2015: 35).

Türkiye’de tarım işletmelerinin çoğunluğu yeterli büyüklükte olmadığı gibi tarım toprakları çok parçalanmış ve verimli bir biçimde işlenmeyecek duruma gelmiştir. Parçalılık ve dağınıklık tarımsal verim üzerinde olumsuz etkilere ve tarımsal üretimde maliyet artışına neden olmaktadır. Türkiye’de bu duruma yol açan en önemli neden, miras ve intikal yoluyla tarım arazilerinin parçalanması görülmektedir. Türkiye’de tarım işletmeleri yeterli genişliğe sahip olmadığından çiftçilerin işledikleri arazilerinin sınırlı ve birbirinden uzak olmaları düzenli işletmelerin kurulamamasına ve mevcut durumda verimli bir üretim artışına engel olmaktadır (Ekici ve Sayılı, 2010: 123). Tarım Reformu Genel Müdürü Gürsel Gürlek’te bu durumu şu şekilde özetlemektedir: “Tarım arazilerinin parçalara ayrılmasının verimliliği düşürdüğünü ve buna bağlı olarak üretim maliyetlerini arttırdığını” ileri sürmektedir (Hayvancılık Akademisi, 2015).

Bu çalışmada yukarıdaki sorunsal ışığında ölçek ekonomisi kavramının tarım ekonomisi içindeki önemine değinilmektedir. Bu anlamda, ölçek ekonomisi kavramını kısaca açıkladıktan sonra ölçek ekonomisinin tarımsal üretim araçlarına ve üretime olan etkisi araştırılmaktadır. Tarımsal işletme, çiftçinin tarımsal faaliyette bulunmak amacıyla üretim araçlarını bir araya getirerek üretimi gerçekleştirdiği bir birimdir. Bu işletmenin başarısı kaynakların etkin ve verimli kullanılmasıyla doğru orantılıdır. Burada ölçeğin önemli olması ise, üretimi oluşturan girdi maliyetleri ile üretim sonucunda oluşan çıktı arasındaki bağı bizlere göstermesindedir. Zeynel Dinler (1996) girdi ve çıktı arasındaki bağı üç farklı şekilde ele almaktadır. Bu bağlar; sabit, azalan ve artan getiri olarak adlandırılmaktadır. Kısacası üretime sokulan araçların üretim sonucunda oluşan çıktılara oranla az, aynı da fazla olmasıyla ilgilidir (Dinler, 1996, s. 147).

Bu tanımın bizim çalışmamız açısından önemi ise kırsal alanda kurulan işletmelerin ya da tarımsal faaliyette bulunan çiftçilerin büyük ölçekli işletmeler (tek parça ve büyük dönümlü arazi kullanımları ya da çok fazla hayvan bakımı) kurabilme ve bu işletmeleri

teknolojik alt yapılar, makine ve teçhizatlar ile destekleyerek birim maliyetlerini düşürme potansiyellerine vurgu yapılmaktadır. Tek ve büyük araziyi, teknoloji ile destekleyerek kullanılmasının üretim faaliyetlerindeki maliyetleri düşüreceği varsayılmaktadır.

Tarım Bakanı Mehdi Eker 2009 yılında Denizli Acıpayam’da kurulan AtaSancak Acıpayam Çiftliği¹⁹ ziyaretinde verdiği bir röportajında, yeni hayvancılık destekleme stratejilerinde ölçek ekonomisini hedeflediklerini, hijyene önem veren, büyük ölçekli işletmeleri destekleyeceklerini söyleyerek tarımda ölçek ekonomisinin altını çizmiştir. Bununla birlikte hayvancılık ve tarım sektörünü geliştirmek, potansiyelini azami seviyeye çıkarmak için başka sektörlerde tecrübe kazanmış müteşebbislerin bu tarım ve hayvancılık sektörüne girmelerini teşvik edeceklerini de belirtmektedir (Dünya Gazetesi, 2015).

Bu bağlamda Tarım Bakanı Mehdi Eker’in aşağıdaki ifadesi tarım ve hayvancılık sektörünün tarım dışı sermaye tarafından şekillendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

"Sanayi ve hizmet sektörlerinde tecrübe kazanmış, sermaye sahibi olan, hem de bilgi ve teknoloji kullanabilen, dünya pazarları hakkında bilgi sahibi olan, kaliteden anlayan müteşebbislerin Türkiye’de tarım ve hayvancılık sektörüne girmesi gerektiğini” vurgulamıştır.

Bu ifadenin somutlaşmış hali, Acıpayam Çiftliğini satın alan Ata Holding şirketler grubunda görülmektedir. 1969 yılında kurulan bu şirket inşaat, finans, lojistik, gayrimenkul, yapı malzemeleri üretimi, Moda, Turizm ve Dış Ticaret gibi çok farklı alanlarda faaliyet yürütürken son dönemde tarım ve hayvancılık sektörüne de girmiştir (Ata Holding, 2015). Bu ifadeler ve Acıpayam Çiftliği tarımda ölçek ekonomisinin önemini ve desteklenme nedenlerinin açıklanması nedeniyle önemlidir. Ancak kırsal alanda yaşayan ve geçimini uzun yıllar boyunca tarım ve hayvancılıktan kazanan köylünün ve çiftçinin yeni tarım politikasındaki konumuna değinilmektedir.

¹⁹ AtaSancak Acıpayam Tarım İşletmesi 2005 yılının Ağustos ayında Ata Holding Sancak Grubu’nun hisseleriyle en son teknolojiyle geliştirilmiş bir tarım, damızlık ve süt hayvancılığı tesisi inşa etmek ve işletmek amacıyla Denizli Acıpayam’da kurulmuştur. Kamu arazisi üzerine kurulan tesis TİGEM’den 30 yıllığına kiralanmıştır. Kuruluş aşamasında Amerika’dan ithal edilen Holstein ırkı hayvanlar 2013 yılı Ocak ayında 7300 olan sürü adedi 2014’ün aynı ayında 8100’e ulaşmıştır (AtaSancakÇiftliği, 2015).

Yukarıdaki söylemler ve devletin kırsal alan politikası, sanayi ve hizmet sektöründe sermaye sahiplerinin tarım ve hayvancılık sektörüyle uğraşmalarını rasyonel, karlı görmektedir. Bu durum ise kırsal alanın dönüşümüne neden olmaktadır.

Kırsal alanda gelişen bu sürecin bir diğer örneğini Kırklareli Bölgesinde inceleme konusu yaptığımız çiftlikler özelinde de görmekteyiz. 2007 yılında 100 milyon doları bulan yatırımlarıyla temeli atılan Yonca Hayvancılık Lüleburgaz tarımsal kümelenme için önemli bir örnektir. Kırklareli bölgesinde aşağıdaki haritası verilen bölgede kurulan Yonca Hayvancılık 10 büyük tarım ve hayvancılık çiftliği ile bölgede ilk ve tek olma özelliğine sahiptir. Bu bağlamda çiftlikten, yem bitkileri üretimi, hayvan satışı, biogaz tesisi gibi ürünler yaratılmakta ve piyasaya sunulmaktadır (Yonca Hayvancılık, 2015).

Yonca Hayvancılık Yönetim Kurulu Başkanı Dursun Akdağ Lüleburgaz'da yayım yapan yerel gazete Görünüm'e verdiği röportajında işletmelerini şu şekilde açıklamaktadır:

“Projelerinin 2013 birinci etabında 124 milyon TL yıllık ciro hedeflediklerini, projenin ikinci etabında 300 milyon TL'lik yatırımla 302 milyon ciro gerçekleştirmeyi amaçladıklarını söylemektedir. Hayvancılık ve tarımı en ileri teknolojiyle birleştirdiklerini söyleyen Akdağ, ikinci etapta 12 bin damızlık süt sığırcı, 11.400 adet yıllık buzağı üretimi, yıllık 145 bin ton mısır silajı kapasitesi, yıllık 38 bin ton yonca kuru otu kapasitesi, yıllık 15.5 ton buğday sapı kapasitesi, yıllık 70 bin ton konsantre yem kullanma kapasitesi, günlük 288 ton süt üretimi, yıllık 200 bin ton karma yem üretim kapasitesi, yıllık 360 bin ton organik gübre üretimi, yıllık 400 ton buzağı maması kullanım kapasitesi, yıllık 5.500 adet damızlık gebe düve üretimi, 24.960 MWh/a ısı enerjisi üretimi ve 400 personel istihdamı ile dev bir üretimi doğru ilerlediklerini belirtmektedir” (Karakuş, 2015).

Bu açıklama incelendiğinde, kırsal alanda ölçek ekonomisinin zorunluluğu karşımıza çıkmakta ve kır dışı ekonomik faaliyetler neticesinde sermayenin tarım ve hayvancılık üretimine transfer edildiği görülmektedir. Bu durumun ise kırsal alanda değişime yol açmaktadır. Bu değişimin en önemlisi kırsal alanda mülkiyet değişiklikleri görülmektedir. Bu değişimlere bağlı olarak tarımsal üretim tesislerinde örgütsel ve organizasyonel yapıları değişmektedir. Aynı zamanda tarım ve hayvancılıkta kullanılan tarımsal aletlerin niteliğinde ve niceliğinde de değişimler olmaktadır.

Çalışma kapsamında, bu değişim ve dönüşümün nedeni ise, 2000 sonrası uygulanan tarım ve hayvancılık politikaları ve araçlarının sonucu olduğu ileri sürülmektedir. Bu durum neoliberal yeni ekonomi politikasının getirdiği ideolojik arka plana sahip olmakla birlikte, 2000 sonrası tarımın ve politikalarının küresel düzeyde ele alınmasından da kaynaklanmaktadır. Mevcut durum itibarıyla, kırsal alanda tarım ve hayvancılık üretiminin küçük ve orta ölçekli çiftçilik yapan köylü kesiminden holding ve şirketlerin iştirakleriyle kurulan büyük ölçekli, ileri teknolojiye sahip büyük ölçekli üretim yapan çiftliklere doğru evrildiği ve evrileceği öngörülmektedir.

2. ÖLÇEK EKONOMİSİNİN MÜLKİYET ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Kırklareli-Lüleburgaz-Pınarhisar bölgesinde aşağıdaki haritada gösterilen yerler 2011 yılına kadar tarım alanı olarak hububat ekimi için kullanılmaktaydı. Ancak 2011 yılı sonrasında bölgeye gelerek belirli bölgelerde arazi satın alan *kır dışı sermaye*²⁰ tarafından entegre büyük baş hayvan çiftliklerine dönüştürülmüştür. Bu çiftlikler içerisinde 100'den fazla hayvanın yemlenmesi, sağılması ve üretilen ürünlerin soğuk hava depolarında muhafaza edilmekte ve ileri düzeyde teknolojik alt-yapılar sahip olmaları da nedeniyle aynı bölgede faaliyet gösteren küçük çiftçilerin üretim biçiminden ve sahip olduğu üretim araçlarından niteliksel ve niceliksel anlamda farklılık göstermektedir.

²⁰ Kır Dışı Sermaye Kavramını, sermaye birikim sürecinin kırsal üretim sonucunda biriktirmeyen, metropoliten alanlarda sanayi ve/veya hizmet sektörü içerisinde sermayesini kazanan kişilerin elde ettikleri sermayeden farklı olduğu vurgulanmaktadır.

Resim 1: Lüleburgaz- Kırklareli Yolu Üzerinde Kurulan Çiftlikler (Kaynak: GoogleEarth)

Son on yıl içerisinde Kırklareli bölgesinin değişik yerlerinde süt üretimine yönelik büyük baş hayvan çiftlikleri kurulmuştur. Örneğin yukarıda belirtilen çiftliklerin yaklaşık 20 km uzağında batı yakasındaki bölgede; dört adet kır dışı sermaye yoluyla benzer çiftlikler 2006 yılı ve sonrasında olmak üzere yavaş yavaş inşa edilmiştir. Bu tespit iki açıdan incelenmektedir. Birincisi, ölçek ekonomisinin gereği olarak çiftlikleşme, üretim maliyetlerini minimuma indirirken, kullanılan teknolojik alt-yapıda da verimliliği arttırmaktadır²¹. İkinci olarak ise belirli bir bölgede kurulan çiftlikler kısa bir süre içerisinde yeni çiftliklerinde o bölgede kümelenmesine neden olmaktadır.

Tarımsal Kümelenme Modeli olarak ifade edilen bu süreç, sadece çiftliklerin bir arada toplanması değil aynı zamanda tarım ve hayvancılığı entegre ederek tüm ihtisas

²¹ İlgili çiftliklerin hepsinde yem karma makineleri, süt sağım tesisleri, soğuk hava depoları kullanılmaktadır. (Bu tespitler bölgede yaşayan muhtarlar ve çiftçilik yapan tanıdık köylüler ile telefon görüşmesi ile öğrenilmiştir.

alanlarını tek çatı altında toplaması ve geniş bir ekonomik ölçek yaratması olarak değerlendirilmektedir (Tarım Gözlem, 2015).

Dolayısıyla Yonca Hayvancılık Çiftliği örneğinden hareketle büyük baş hayvan çiftliklerinin sayısı artarken, tarım arazilerinde mülkiyet değişimlerini ve buna paralel olarak yeni mekânsal yapılanmalar ortaya çıkmaktadır. Bu duruma ek olarak, tarım ve hayvancılık piyasası çiftliklerde üretilen hayvan ve süt üretimi gibi çıktılar ile de etkilemektedir. Aynı zamanda kurulan çiftliklerde üretilen ürün, entegre tesislerde muhafaza edilerek, büyük şirketlerin yerinden almalarına imkan sağlamaktadır. (Örneğin Tikveşli, DanoneSa gibi kuruluşlar) Bu durum ise, birim başına süt üretimini arttırırken aynı zamanda sütün litre fiyatının üst seviyeden satın alınmasına ve kalitesinin korunmasını da sağlamaktadır.

Bu değişim ve dönüşümün iki şekilde tarım ve hayvancılık üretimi yapan köylüyü ve çiftçiyi etkilemektedir. Birincisi, üretilen ürünlerden elde edilen verimin (hayvan başına elde edilen süt miktarı) bu tesislere sahip olmayan çiftçilerin elde ettiği verimden daha fazla olmasıdır. İkincisi ise, bölgedeki çiftçilerin elde ettikleri ürünlerinin daha düşük fiyattan satılmasına, teknolojik anlamda yeniliklere ayak uyduramamaları nedeniyle rekabet edememelerine neden olmaktadır. Böylece gelir kaybı yaşanmaktadır. Çiftçilik yapan köyün eski muhtarı Taşkın İnal ile budurumu şu şekilde özetlemektedir.

“Köyümüzde aileden çiftçi olan gençlerinin artık kendi işlerini yapmak yerine kurulan bu çiftliklerde sigortalı olarak çalışmayı tercih ettiklerini söylemektedir.” (Taşkın İnal, Kişisel Görüşme, Haziran 2015).

Bu durum aynı zamanda bölgedeki iş gücünün niteliğinin değişmesine kendi işinde çalışırken köyde tarım işçisi olarak çalışmalarına zemin hazırlamaktadır. Köyde geçimini çiftçilikle sağlayan 57 yaşındaki Zeynel Karaduman kendi durumunu şu şekilde anlatmaktadır:

“ Kendimi bildim bileli çiftçilikle uğraşmaktayım iki kızım var evli ve iki oğlum var birisi İstanbul’da fabrikada çalışıyor diğeri liseye gidiyor. İki de çiftçilik yapmak istemiyor. Bende kendi arazilerimi işleyip geçinmiyorum emekliyim ve geçinmiyorum o yüzden köyde kurulan çiftlikte 1.200 lira maaşla 1 yıldır çalışıyorum hem hayvanlara

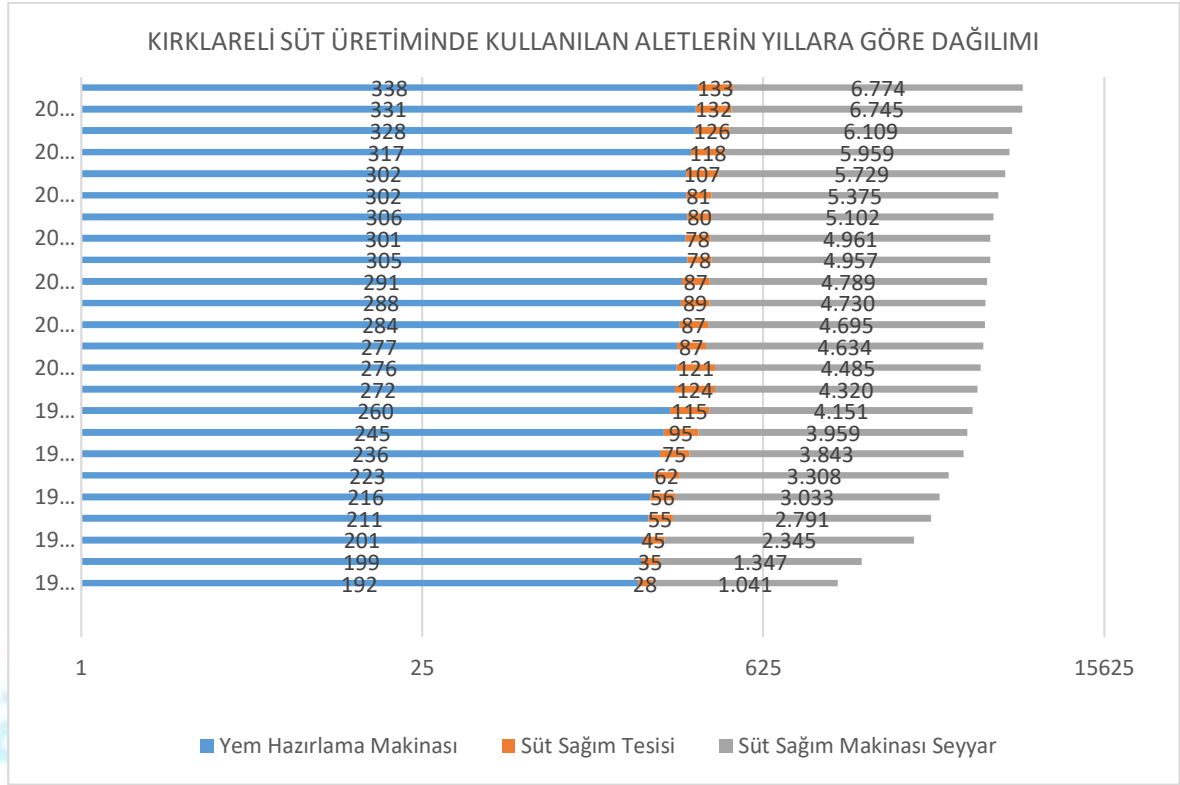

bakıyorum hem de çiftlik sahibinin tarım arazilerinin kendi arazilerimle birlikte işliyorum.”(Zeynel Karaduman, Kişisel Görüşme, 2015).

Bölgede yaşanan bu değişim ve dönüşüm süreci Bakan Eker’in dediği gibi kırsal alanda uzun yıllar faaliyet gösteren köylü ve çiftçilerin yerine kır dışı sermaye sahiplerinin yeni aktörler olarak kırsal alanda tarımsal üretim içerisinde yer almalarına zemin hazırlamaktadır. Kurulan bu çiftlikler yeni iş kollarının ortaya çıkmasına zemin hazırladığı gibi esas geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olan köylü ve çiftçinin de emeğinde dönüşüme neden olmaktadır.

3. TARIMSAL ÜRETİM ARAÇLARINDAKİ DEĞİŞİM

Tarımsal üretim yapabilmek için çiftçilerin kullanmak zorunda oldukları aletler söz konusudur. Tarımda verimli ve etkin faaliyet yürütülebilmesi için kullanılan araçlarında teknolojik yönden ileri düzeyde olması istenen bir durumdur. Çünkü teknolojik donanıma sahip zirai tarım aletleri sayesinde birim zamanda en az maliyetle ve çok iş yapabilme mümkün olmaktadır. Dolayısıyla tarımda kullanılan makineler verimli, etkin ve karlı bir tarımsal faaliyet için olmazsa olmazdır. Buna göre Kırklareli bölgesinde tarımsal üretim araçlarındaki değişimler Türkiye İstatistik Kurumu’nun verileri temel alınarak çiftlikleşme süreciyle birlikte düşünülerek ele alınmaktadır.

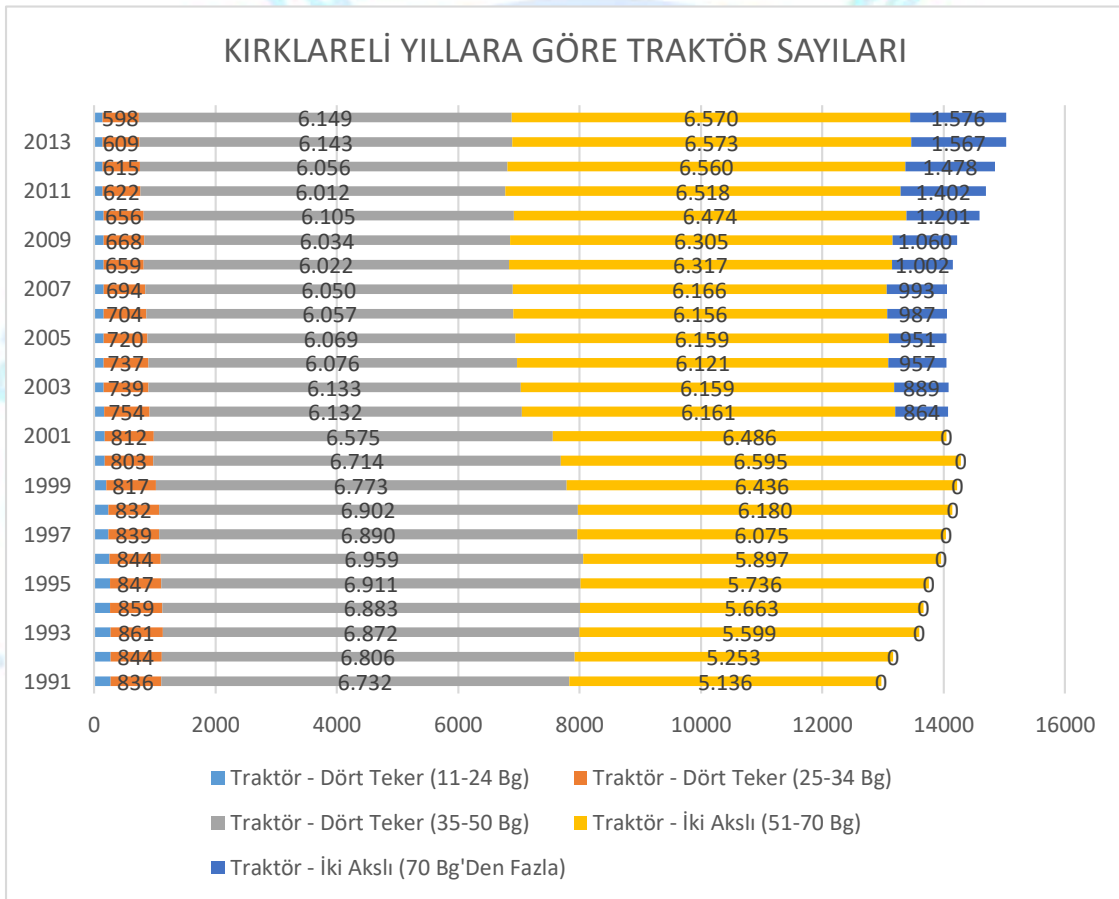

Tablo 1: Süt Üretimi İçin Zorunlu Aletler

Bu tabloyu ölçek ekonomisi ve kurulan çiftlikler içerisinde incelediğimizde anlam kazanmaktadır. Yem hazırlama makineleri il bazında 23 yıl içerisinde 146 adet artmıştır. 2005 ve sonrası artış oranları hızlanmaktadır. Bu veriler, tarımda ölçek ekonomisinin hayvancılık alanında etkili olduğu göstermektedir. Çünkü yem makinesi; bir hayvanın kaç kalorilik yem alacağını ve hepsinin eşit miktarda beslenmesini sağlaması açısından önemlidir. Bu çalışma için inceleme konusu olan çiftliklerin tamamında yem hazırlama makinesinin olması entegre ve büyük tesislerle birlikte kullanılan tarımsal aletlerinde tarımsal üretim içerisinde yerini aldığını göstermektedir.

Bu değişimin en önemli göstergesi ise sadece büyük entegre üretim çiftliklerinde kurulabilen süt sağım tesislerinin sayısıdır. 2009 yılında itibaren artan bir şekilde kurulan süt sağım tesisleri bölgede faal olan büyük entegre üretim tesislerinin sayısını da dolaylı yoldan göstermektedir. Buna göre bu tesisler büyük sermaye ve teknolojik yatırım gerektirmektedir.

Bu nedenle kırsal alanda yaşayan kişilerce bu tesislerin kurulabilmesi imkânsızdır. Bu durumu küçük köylünün sınırlı sayıda olan hayvan için kullandığı seyyar sağım makinesindeki artışta görülebilmektedir. Diğer iki veriye göre, seyyar sağım makinesinin artış hızı bölgede hayvancılık faaliyeti yürüten kişilerin halen küçük üretim ölçeğinde faaliyet yürüttüklerini bize göstermesi açısından önemlidir. Özellikle süt sağım tesislerinin varlığı kır dışı sermayenin başarıyla çiftlikleşme içerisine adapte olduğunu göstermektedir.

Tablo 2: Kırklareli Traktör Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı

Yukarıdaki tablo tarımsal üretimde kullanılan traktörün yıllara göre dağılımını ve özelliklerini göstermektedir. Bu tablonun çalışmamız açısından önemli olan noktası, 70 Bg'den fazla olan traktör sayılarının 2002 yılı itibariyle tarımın içerisine dahil olması ve artarak devam etmesidir. Çünkü tarımsal üretiminde kullanılan tarlanın büyük traktörlerle işlenmesi verimi ve kaliteyi de etkilemektedir. Bunun yanında traktörün değişimi,

üretim sürecinde kısa sürede birden fazla işi yapabilmeyi sağlaması nedeniyle de zaman verimliliğini de arttırmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çalışma kapsamında, tarım politikası ve araçlarının 1980 sonrası dönemde 2000'lere olan değişim ve dönüşümleri incelemiştir. Bu bağlamda, 2000 sonrası oluşturulan tarım politikalarının ve ölçek ekonomisinin tarımsal üretimde verimliliği artırma iddiasının üç sonucu olduğu vurgulanmıştır. Birinci sonucu, kırsal alandaki mülkiyet ilişkileri değişmektedir. Bunun sonucunda değişen mülkiyet ilişkisine bağlı olarak tarım arazisinin yeni sahibi (kır dışı sermaye) eliyle çiftlikler kurulmakta ve bölgede yeni işleve sahip yapılar çevrede dönüşüm yaşanmaktadır. İkinci olarak, tarımda artan girdi maliyetlerinin yükünün azaltılması amacıyla ölçek ekonomisine uygun tarımsal faaliyetin gerçekleşmesi için tarımsal üretim araçlarında teknolojik yenilenmenin yaşandığını görülmektedir. Üçüncü olarak, bölgede tarımla uğraşan kişilerin öz sermayeleriyle tarım ve hayvancılık işletmelerini büyütememeleri nedeniyle artan girdi maliyetlerindeki artışa bağlı olarak tarımsal üretim zincirinden ayrılarak yeni kurulan büyük ölçekli çiftliklerde işçi olarak çalışmaya başladıkları gözlemlenmektedir.

Bu açıdan çalışmamız; 2000 sonrası gelişen tarım politikası araçlarının neoliberal sağ ekonomi politikasının ve küresel piyasaların tarım üzerindeki etkisiyle kırsal alanda mülkiyeti, üretimin yapısını ve işlevini değiştirmektedir. Aynı zamanda tarımsal ve hayvancılık üretimden geçimini sağlayan köylü ve çiftçinin de emeğini dönüştürmektedir. Kır dışı sermaye sahiplerinin kırsal alanda büyük ölçekli yatırımlar yapması kırsal alanın kendine özgü dinamiklerini radikal bir şekilde değiştirmektedir.

Bu değişim ilk başta mülksüz bırak(tır)ma ardından kapitalist üretim dinamikleri içerisinde kendisine yer bulan ölçek ekonomisinin gereği olan artan girdi maliyetlerini karşılamayan yerel çiftçi ve köylülerin tarımsal üretim araçlarını da yeni şartlara uydurabilmelerini imkânsız kılmaktadır. Bunun sonucunda ise, değişen koşullara ayak uyduramayan köylüler, üretim araçları mülkiyetlerini yavaşça kaybetmekte ve bölgede

World Journal of Human Sciences, 2021 - 1

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi, 2021 – 1

ISSN: 2717-6665

kurulan çiftliklerde emeklerini satarak hayatlarını devam ettiren tarım işçisi statüsü kazanmaktadır.

2006 sonrasında artarak devam eden bölgedeki çiftlikleşme süreçleri, kırsal alana dair yeni çalışma alanlarını doğurmaktadır. Özellikle bölgede yaşayan köylülerin kapitalist tarım ekonomisi içerisinde mülksüzleşmesine ve sınıfsal statülerinde dönüşümlere neden olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ata Holding. (2015, 07 01). *Ata Holding*. Ata Holding Web Sitesi:
<http://www.ataholding.com.tr/> adresinden alınmıştır
- AtaSancakÇiftliği. (2015, 28 06). *AtaSancak Acıpayam Tarım İşletmesi*. Atasancak Websitesi: <http://www.atasancak.com.tr/hakkimizda.html> adresinden alınmıştır
- Babacan , A. (2015, 30 06). *Kalkınma Bakanlığı*. www. kalkınma. gov.tr:
<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Yaynlar/Attachments/375/gelirode.pdf> adresinden alınmıştır
- Dernek, Z. (2006). *Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Basımevi.
- Dinler, Z. (1996). *Tarım Ekonomisi*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Doğan, M. (2005). Türkiye Ziraatında Makineleşme: Traktör ve Biçerdöverin Etkileri. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi*, 66-75.
- Doğan, Z., Arslan, S., & Berkman, A. (2015). Türkiye'de Tarım Sektörünün İktisadi Gelişimi ve Sorunları: Tarihsel Bir Bakış. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29-41.
- DPT. (2015, 30 06). *Kalkınma Bakanlığı Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)*. Kalkınma Bakanlığı:
<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/1/plan9.pdf> adresinden alınmıştır
- Eğri, T. (2011). 2000 yılı sonrası Türk Tarım Politikalarının Değişimi ve Bir Alan Çalışması: Kırkareli İli Örneği. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ekici, K., & Sayılı, M. (2010). Tarım Arazilerinin Parçalanmasını Önlemeye Yönelik Mevzuat Üzerine Bir İnceleme. *GOÜ, Ziraat Fakültesi Dergisi*, 121-129.
- Ekonomi Politika Dünya*. (2015, 05 26). Dünya:
<http://www.dunya.com/ekonomi/hayvancilik-destekleme-stratejisinde-hedef-olcek-ekonomisi-47113h.htm> adresinden alınmıştır
- Gaytancıoğlu, O. (2009). *Türkiye'de ve Dünyada Tarımsal Destekleme Politikası*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.

Hayvancılık Akademisi. (2015, 25 12). *Hayvancılık Akademisi*. Hayvancılık Akademisi Web Sitesi: <http://hayvancilikakademisi.com/ekonomi/tarim-arazilerinin-parcalanmasi-malियeti-artiriyor/> adresinden alınmıştır

Kepenek, Y. ve Yentürk, N. (2010). Türkiye ekonomisi (23. bs.). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Karakuş, M. (2015, 07 01). *Görünüm Gazetesi*. Görünüm Gazetesi Web Sitesi: <http://www.gorunumgazetesi.com.tr/haber/20010/trakyada-tarim-ve-hayvancilik-devrimi.html> adresinden alınmıştır

Kazgan, G. (2003). *Tarım ve Gelişme*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ortaç, R. (2006). *Türkiye'de Uygulanan Tarımsal Fiyatlama Politikaları*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Sorman, N. (2002). Doğrudan Gelir Desteği ve Türkiye Uygulaması. *Çiftçi ve Köy Dünyası*, 5-15.

TarımGözlem. (2015, 07 01). *Tarım ve Gözlem Bitkisel Üretim ve Hayvancılık Dergisi*. TarımGözlem Web Sitesi: <http://www.tarimgozlem.com/index.php/yonca-hayvancilik-turkiyenin-duve-ihtiyacini-karsilayacak/> adresinden alınmıştır

Teoman, Ö. (2001). Türkiye Tarımında Kapitalist Dönüşüm Tartışmalarına Bir Katkı. *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 41-61.

TKDK. (2015, 06 27). *Tarım ve Kırsal Kalkınma Destekleme Kurumu*. TKDK: <https://www.tkd.gov.tr/files/KurulusKanunu.pdf> adresinden alınmıştır

TKDK. (2015, 26 06). *Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu*. TKDK Web Sitesi: <https://www.tkd.gov.tr/BasvuruFiles/BasvuruPaketiHazirlamaDokumanlari/BasvuruCagriRehberi/Version3.4/302-2.pdf> adresinden alınmıştır

TÜİK. (2014). *Kırlareli İli 2014 Nüfusu*. Kırlareli: TÜİK.

Ulukan, U. (2009). *Türkiye Tarımında Yapısal Dönüşüm ve Sözleşmeli Çiftçilik: Bursa Örneği*. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı .

Yılmaz, H., Demircan, V., & Dernek, Z. (2008). Türkiye Tarımında Doğrudan Gelir Desteği Uygulamaları. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 248-265.

Yonca Hayvancılık. (2015, 07 01). *Yonca Hayvancılık Lüleburgaz*. Yonca Hayvancılık Web Sitesi: <http://www.yoncahayvancilik.com.tr/> adresinden alınmıştır

World Journal of Human Sciences, 2021 - 1

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi, 2021 – 1

ISSN: 2717-6665

ISSN: 2717-6665

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/insan>

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi

ARSUZ TURİZM POTANSİYELİNİN İNCELENMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Dr. Öğr. Üyesi Cemil SÜSLÜ²²

Dr. Öğr. Üyesi Gamze ERYILMAZ²³

Elif DEMİR²⁴

ÖZET

Hatay ilinin bir ilçesi olan Arsuz turizm açısından değerlendirildiğinde çeşitli kaynaklara sahiptir. Gerek sahip olduğu turizm kaynakları gerekse iklim açısından turizme elverişli bir ilçedir. Bu doğrultuda çalışma Arsuz ilçesinin mevcut turizm potansiyelini incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmada doküman incelemesiyle ikincil verilerden yararlanılmıştır. Ayrıca ilçenin ileri gelenleriyle yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler 13.11.2019-20.11.2019 tarihleri arasında yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Elde edilen verilere içerik analizi ve SWOT analizi uygulanmıştır. Çalışma sonucunda Arsuz ilçesinin çeşitli turistik destinasyonlarına sahip olduğu ancak tanıtım ve pazarlamasının eksik olduğu saptanmıştır. Tanıtım ve reklam faaliyetlerinin artırılması, ulaşım iyileştirilmesi, konaklama tesislerinin artırılması sunulan öneriler arasında yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: Arsuz, SWOT Analizi, İçerik Analizi

²² İskenderun Teknik Üniversitesi, Turizm Fakültesi, cemil.suslu@iste.edu.tr

²³ İskenderun Teknik Üniversitesi, Turizm Fakültesi, gamze.eryilmaz@iste.edu.tr

²⁴ İskenderun Teknik Üniversitesi, Turizm Fakültesi, edemir.sbe17@iste.edu.tr

A Research On Examining the Interested Tourism Potential

ABSTRACT

Arsuz, which is a district of Hatay province, has various resources in terms of tourism. It is a district that is suitable for tourism both in terms of tourism resources and climate. Accordingly, the study aimed to examine the current tourism potential of Arsuz district. In the study, secondary data were used with document analysis. In addition, semi-structured interviews were held with the notables of the district. The interviews were held face to face between 13.11.2019-20.11.2019. Content analysis and SWOT analysis were applied to the obtained data. As a result of the study, it was determined that Arsuz district has various touristic destinations but its promotion and marketing is incomplete. Increasing the promotional and advertising activities, improving transportation and increasing the accommodation facilities were among the suggestions.

Keyword: Arsuz, SWOT Analysis, Contact Analysis

GİRİŞ

Turizm sektörü bölgeler arası gelir adaletinin sağlanmasında, işsizliğin giderilmesinde ve ülkelerin kalkınmasında son derece önemli bir sektör halini almıştır. Buna bağlı olarak da bölgelerarası kalkınmışlık düzeyini dengelemek, destinasyonları aktif kullanmak, turist sayısını ve turizm gelirini artırmak amacıyla birçok turizm faaliyetinin yapılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Uğuz, 2011: 333). Bu açıdan bakıldığında kırsal bölgelerin sosyal ve ekonomik olarak yenilenmesi açısından turizm faaliyetleri önemli hale getirmektedir (Krenier ve Wall, 2007: 53). Çünkü bölgesel ziyaretler, gidilen bölgeye ekonomik ve sosyal faydalar sağlamaktadır (İçellioğlu, 2014: 42). Ancak ilgili faaliyetleri sağlayabilmek için turizm sektöründe yaşanan gelişmeleri takip etmek, ülkenin veya bölgenin turizm potansiyelini değerlendirmek ve var olan potansiyeli geliştirmek gereklidir. Bu gerekliliğin söz konusu olduğu durumda ise bölgeleri, potansiyellerinin olup olmadığı konusunda değerlendirmek önemlidir. Potansiyeli değerlendirmek için farklı alternatifleri (istatistiki veriler, anket çalışmaları gibi) ile birlikte, fırsatları ya da tehditleri; güçlü ya da zayıf yönleri üzerinden bölgelerin incelenmesi ve turizm potansiyelini araştırmak gerekir (Ün, Tutar, Tutar, Erkan, 2012). Turizm potansiyeli bakımından değerlendirilebilecek ve dikkat çekilebilecek bölgelerden birinin Hatay ilinin Arsuz ilçesi olduğu düşünülmektedir.

Arsuz, Hatay ilinin doğusunda yer alan 538 km alana sahip bir ilçedir. Arsuz ilçesi, Amanosların kuzeyinde Arsuz çayı boyunca yer alan ovanın üzerinde kurulmuştur (Arsuz Kaymakamlığı, 2019). İskenderun ilçesinin kuzeyinde, Belen ilçesinin kuzeydoğusunda ve Samandağ ilçesinin güneydoğusunda yer almaktadır. Hatay iline 90 km, İskenderun ilçesine 40 km uzaklıkta yer almaktadır. Amanos dağları kuzeyden güneye uzanırken, Arsuz'u Antakya ve Samandağ'dan ayırmaktadır (Arsuz Kaymakamlığı, 2019). Arsuz bölgesi, İskenderun ilçesinin güney sahil şeridi üzerinde yer almakla birlikte Hatay ili için önemli bir turistik beldedir (Arsuz Belediyesi, 2019). Bulunan kalıntılar ve yazılı kaynaklardan ulaşılan bilgilere göre, Arsuz'un en parlak zamanını Romalılar döneminde yaşadığı bilinmektedir. Aynı zamanda Kilikya bölgesinin önemli liman şehirlerinden biridir. Arsuz, bir yarım ada üzerinde Akdeniz'in koylarından birinde kurulmuştur. Denizi ve sahili ile bölge için önemli konumdadır. Dolayısıyla günümüzde daha çok deniz turizmi için tercih edilmektedir. Arsuz,

tarihi ve kültürel zenginlikleri, eğlence merkezleri, doğal güzellikleri, yaylaları, konaklama ve yeme içme tesislerinin bulunduğu birçok turistik olanağı da bünyesinde barındırmaktadır (Arsuz Belediyesi, 2019). Deniz Feneri, Plajlar, Kamp Alanı, Arsuz Nehri, Arsuz Köprüsü, Arsuz Yazılı Taşlar, Panayır Alanı, Rhosus Antik Kenti Arsuz'un önemli turizm değerleridir. Bunlarla birlikte *Sütunlu Liman ve Lahitler, Meryem Ana Havuzu, Hüyük Şelalesi (Deli Şelal, Sıcak Su), Arabın Gölü, Mario Hanna Kilisesi, Arsuz Kalesi, Yanar Taşlar, Kutsal Havari Kilisesi* Arsuz ilçesinin önemli turistik değerleri olarak sıralanabilir (Arsuz Kaymakamlığı, 2019).

Bölgesel turizm potansiyelini inceleyen çalışmalar incelendiğinde Hatay ilinin Arsuz ilçesini değerlendiren ve inceleyen herhangi bir çalışmanın olmadığı gözlenmiştir. Aynı zamanda iç turizm bakımından Hatay ili sınırları içerisinde oldukça ön planda olan bu bölgenin, mevcut ve gelecekteki turizm potansiyelini araştırmak önemli olabilir. Bu sayede bölgenin güçlü ve zayıf yönlerinin tespit edilerek, fırsatların değerlendirilip, tehditlerinde önüne geçildiği durumda, ilçe, hem ulusal hem de uluslararası bir turizm destinasyonu olmanın kapılarını aralayabilir. Literatürdeki eksiklik ve ilgili çıkarımlardan hareketle bu çalışmanın amacı, Hatay ili Arsuz ilçesinin mevcut turizminin durumunu değerlendirmek, turizm sektörünün ilçede nasıl geliştirileceğiyle ilgili çözüm önerileri sunmak ve mevcut faaliyetlerini ön plana çıkarmaktır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle, doküman incelemesi yapılmıştır. Sonraki aşamada ise ilçenin önde gelenleri ile (örneğin; turizmle ilgili fikir beyan edeceği düşünülen kamu kurum yöneticileri, sivil toplum kuruluşları temsilcileri, otel, restoran ve acente sahip veya yöneticileri) yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Doküman incelemesi ve katılımcı görüşlerinden hareketle çalışmada ilk aşamada, SWOT analizi yapılarak, ilçenin turizm açısından potansiyeli, fırsatları, tehditleri, güçlü ve zayıf yönleri değerlendirilmiştir. Sonraki aşamada ise katılımcı ifadelerine içerik analizi yapılmış ve ilgili bulgular sonucu ilçenin turizm potansiyeli ile ilgili önemli noktalara dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Turizm, insanların kişisel iş veya meslekleriyle alakalı amaçlarla genel olarak yaşadıkları yer dışındaki ülke ya da alanlara seyahatlerinden kaynaklanan sosyal, ekonomik ve kültürel olaylar bütünüdür (Çakıcı, 2019: 3). Turizm, özellikle son yıllarda, dünya genelinde kitlesel bir yapı haline gelmiş, sosyal ve ekonomik hayatta oluşan değişimler sonucunda da

insanlar açısından vazgeçilmez bir aktiviteye dönüşmüştür (Yılmaz, 2019: 1). Dünyada gün geçtikçe daha fazla insan turizm faaliyetlerine katılmaktadır. Günümüzde dünya genelinde ortalama turist sayısı 1,184 milyara çıkmıştır (UNWTO, 2019). Ülkemizin turizm istatistikleri incelendiğinde 2001 yılında Türkiye'yi 13.450.127 turist ziyaret etmiş ve 10.450.728 milyar dolar gelir elde edilmiştir. 2018 yılında ise 45.628.673 turist Türkiye'yi ziyaret etmiş ve 29.512.926 milyar dolar gelir elde edildiği tespit edilmiştir (TUİK, 2019). Türkiye'nin turizm gelirlerinin ihracat içindeki payı 2017 yılında %16,7 iken 2018 yılında bu rakamın %17,5'e yükseldiği görülmüştür. Bu noktada yıllar geçtikçe Türk turizmine olan ilginin ve sektörden elde edilen gelirin arttığını söyleyebilir.

Ziyaretçi sayının ve turizm gelirin bu kadar arttığı bir dönemde bölgesel turizmin yani turizm destinasyonlarının bundaki yeri oldukça önemlidir. Turizm destinasyonu, sahip olduğu çeşitli kaynaklarla turistleri kendine çekerek onlara geçici olarak ev sahipliği yapan ve birbirinden farklı olarak çok fazla doğrudan ya da dolaylı olarak hizmetin sunulduğu bölge olarak tanımlanmaktadır (Çakıcı, 2019: 4). Bu destinasyonlarda var olan çekicilikler o destinasyondaki turizm sektörünün kuvvetli olmasını sağlamaktadır. Destinasyon çekim gücünü oluşturan ve turistlerin hafızalarında destinasyon imajının oluşmasına yardımcı olarak destinasyon tercihlerini etkileyen öğeler, eğlence ve spor imkanları, kültürel çekicilik, gezilecek alanlar, sağlık alanları, mutfak kültürü konaklama, ulaşım ve alışveriş imkanları olarak sayılabilmektedir (Şengül ve Türkay, 2016: 64). Bazı bölgelerdeki turizm pazarlama süreçlerinde destinasyon, rekabet süreci olarak kullanılmaktadır (Sezgin ve Ahmet, 2019: 4). Turizm sektöründe giderek artan bu yarışta ön plana çıkmak için, destinasyonun olanaklarının daha detaylı ve sistemli olarak anlaşılması gerekmektedir ve bir destinasyon da mevcut turizm kaynakları o bölgeye üstünlük sağlamaktadır (Akkuş, 2018: 558). Bu sebeple bölgelerin turizm kaynaklarının potansiyelinin incelenmesinin bölgedeki turizm gelişimini olumlu etkileyeceği düşünülmektedir. Literatür incelendiğinde destinasyonları bölgesel açıdan inceleyen birçok çalışmadan söz edilebilir. Bu çalışmalardan bazıları, takip eden kısımda detaylandırılmıştır.

LİTERATÜR TARAMASI

Çelik ve Sakal (2017) çalışmalarında, Türkiye’de önemli bir turizm destinasyonu olan Antalya destinasyonuna yönelik uygulamaları, akıllı turizm kapsamında incelemiştir. Bu kapsamda doküman inceleme ve gözlem yöntemlerinin içeren durum çalışması (örnek olay) yöntemini kullanmışlardır. Çalışma sonucunda ise Antalya destinasyonunun akıllı turizm destinasyonu olma yolundaki uygulamalarının yeni başladığını ve daha yolun çok başında olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Dalkıran (2017), çalışmasında Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ illerini kapsayan Trakya bölgesinin sağlık turizmine yönelik, durum tespiti yapmıştır. Bu sayede Trakya bölgesinin gerek bölgesel gerekse bölgeyi oluşturan illerin destinasyon pazarlamasında kullanılabilecek alternatif alanlarını tespit etmeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda üç ilin Sağlık İl Müdürü ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Mevcut durumu analiz etmek için il müdürlüklerinden yabancı hastalar ile ilgili kayıtlar alınmış ve yorumlamaya uygun hale getirilmiştir. Bununla birlikte sağlık turizmine yönelik görüşmelerden elde edilen bilgiler ve ikincil veriler ışığında SWOT analizi yapılmıştır. Çalışma sonucunda bölgenin sağlık turizminin tüm türlerine yönelik önemli potansiyel oluşturduğu, Avrupa ve Balkanlar’a yönelik belli branşlarda uzmanlaşabileceği tespit edilmiştir. Edirne ve Kırklareli illerinde devlet, Tekirdağ da ise özel hastanelerde sağlık turizm faaliyetlerinin yoğunlaştığını saptamıştır.

Gündüz (2018), çalışmasında Adana’nın ilçesi olan Akdeniz’e kıyısı olan Yumurtalık ve Karataş ilçelerini turistik destinasyonunun turizm algılarını karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Bu doğrultuda bu iki farklı ilçede yaşayıp aynı öğrenim ve ekonomik düzeye sahip ya da aynı yaş grubundaki bireylerin turizme yönelik algılarının, buldukları ilçenin sosyal ve kültürel yapısıyla ilişkili olup olmadığını incelemek için anket tekniğini ile araştırma verileri toplanmıştır. Örneklem yöntemi olarak kolayda örneklem tercih edilmiştir. Çalışmada örneklem hesaplamaya gidilip her ilçe için 275’er kişilik örneklem belirlenmiştir. Yumurtalık ilçesinde 284 ve Karataş ilçesinde 286 kişi çalışma kapsamına dâhil edilmiştir. Elde edilen verilere faktör analizi uygulanmıştır. Ölçeğin katılımcılar tarafından “Sosyo-kültürel gelişim etkisi”, “ekonomik gelişim etkisi”, “sosyal tahrifat etkisi”, “kültürel tahrifat etkisi” ve “çevresel tahrifat etkisi” şeklinde beş farklı boyutta

algılandığı tespit edilmiştir. Çalışmada anormallik varsayımı sağlanmadığı için karşılaştırmalı analizlerde parametrik olmayan testlerden yararlanılmıştır. Çalışma da Karataş halkının yumurtalık halkına oranla turizmin gelişmesine yönelik algısının daha yüksek seviyede olmasıyla beraber her iki ilçedeki yerel halkın da ilçelerinde turizmin gelişmesinin destekleyeceği ve bu gelişimi kendilerini olumlu etkileyeceğine inandıklarını sonuçları tespit edilmiştir.

Akkuş (2018), çalışmasında Erzurum ilindeki turizm işletme yöneticilerinin kış turizminin destinasyon pazarlamasıyla ilgili görüşlerini araştırmıştır. Ayrıca çalışmada seyahat acenteleri, oteller ve iyi kalite restoranlar olarak üçe ayrılmış işletme yöneticilerinin benzerlik gösterdiği ve ayrıştığı noktalar tespit edilmek istenmiştir. Veriler görüşme tekniği kullanılarak elde edilmiştir. Araştırma sonucunda tüm paydaşların sorulara genellikle olumsuz yanıt verdikleri tespit edilmiştir. Bununla birlikte otel yöneticilerinin, acente ve restoran yöneticilerine göre sorulara daha olumlu yanıt verdikleri saptanmıştır.

Vatan ve Zengin (2019) Bilecik ilinin bir turizm destinasyonu olarak daha etkili nasıl pazarlanabileceğini araştırmışlardır. Araştırma kapsamında paydaşlar ile yarı yapılandırılmış mülakat gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler betimsel analize tabi tutulmuştur. Çalışma sonucunda yerel paydaşların Bilecik iline dair pazarlama çalışmalarını yeterli bulmadıklarını ve Bilecik İl'inin bir turizm destinasyonu olarak etkin pazarlanması için destinasyon konumlandırılması, destinasyon imajı ve destinasyon markalaması gibi konularda daha kapsamlı çalışmaların yapılması gerektiğini tespit etmişlerdir.

Boz (2019), araştırmasında turizm destinasyonunun sürdürülebilir rekabet avantajı sağlamanın şartlarını ve bu konuda doğal ve tarihi çevrenin önemini araştırmayı amaçlamıştır. Araştırmada arşiv / doküman taraması ve gözlem ile veriler toplanmıştır. Çalışma da Çanakkale'de gerçekleşmiştir. Araştırmada Çanakkale'de yoğun madencilik faaliyetleri ve termik santralleri, ilin doğal dokusuna ve tarihi mirasına zarar verdiğini saptamıştır. Uzun vade de ortaya çıkacak hava, su, toprak kirliliği ve toprak kaybı gibi sorunların, gerek halk sağlığı ve yaşam kalitesini gerekse sürdürülebilir turizm kalkınmasını olumsuz etkileyeceğini tespit etmiştir.

Literatüre bakıldığında gerek bölgesel turizm potansiyelini gerekse turizm çeşitlerinin potansiyelini bölge bazında inceleyen çalışmalar da mevcuttur. Bu çalışmalardan günümüze daha yakın olması sebebiyle güncel olanları aşağıda incelenmiştir.

Zengin ve Eker (2016), çalışmalarında Sakarya ilinin termal turizm potansiyelini değerlendirmişlerdir. Bu amaca yönelik Sakarya iline bağlı Akyazı ve Taraklı destinasyonlarında yerel yönetimler ve işletmeler ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ulaşılan veriler, betimsel analize tabi tutulmuştur. Çalışma sonucunda Kuzuluk ve çevresi başta olmak üzere Sakarya ilinin termal turizm konusunda iç turizm açısından gelişiminin yüksek olduğu fakat dış turizm açısından istenen düzeyde olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Dağdeviren, Özdemir ve Göker (2017), çalışmalarında Ilgaz ilçesinin turizm potansiyelini ele almış ve ilçenin turizm potansiyelini SWOT analizi ile incelemişlerdir. Çalışmada ilçenin turizm potansiyeli “doğa ve spor”, “sağlık ve “kültür ve inanç” kapsamında değerlendirilmiştir. SWOT analizi sonucunda ilçenin başlıca güçlü yönleri bozulmamış doğa, zengin flora-fauna ve endemik bitki varlığı olup, alt yapı yetersizliği, pazar bilincinin yetersizliği ve finansman sorunları ise başlıca zayıf yönleri olarak saptanmıştır. Türkiye ve dünyada alternatif turizm türlerine yönelik artan ilgi, kırsal turizm faaliyetlerine destek verilmesi, ilçe turizm potansiyeli için başlıca fırsatları oluştururken; Devrez çayındaki kirlilik, kışın ilçe merkezinde yaşanan hava kirliliği, bitki türlerinin tehlike altında olması ilçe turizminin başlıca tehditlerini oluşturmaktadır.

Wozniak, Kulczyk ve Derek (2018), çalışmalarında turizm peyzaj potansiyelini değerlendirmeye yönelik bir yaklaşım önermeyi amaçlamışlardır. Bu amaçla Büyük Masurian Göllerinde bir anket uygulanmış ve vaka çalışması yapılmıştır. Araştırmada peyzaj düzenlemenin turizm potansiyeli geliştirdiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Çuhadar (2019), çalışmasında Bilecik ili Osmaneli ilçesinin kırsal turizm potansiyelini incelemiştir. İlgili incelemeyi yapabilmek için SWOT analizi ve görüşmeler (yerel yönetimlerle) yapmıştır. Literatür taraması ve görüşmelerden elde edilen veriler neticesinde SWOT analizi gerçekleştirmiştir. İlçenin kırsal turizm potansiyeli dikkate alındığında yılın dört mevsiminde de turizmden faydalanabilecek olması en güçlü yönünü yansıtırken; kırsal turizm açısından girişimcilik faaliyetlerinin yetersiz olmasını zayıf yönü olarak saptamıştır.

İlçenin Bursa ve Eskişehir illerine yakın olması turizm potansiyeli yönünden fırsatı unsurunu yansıtırken; kırsal turizm de ilçe için önemli olan Sakarya Nehri'nin kirletilmesi ve sularının çekilmesini doğal yaşam yönünden bir tehdit olarak tespit etmiştir.

Aytüre (2019), çalışmasında Tuz gölü ve çevresinin tarım turizmi açısından gelişimine katkı sunmayı ve cazibesinin artırılmasını amaçlamıştır. Çalışmada tarama ve derleme yöntemini tercih etmiştir. Çalışma sonucunda bölgede önemli bir kırsal turizm potansiyeli olduğunu ancak halkın bilinçlendirilmesi gerektiği, entegre tarım turizm rotaları oluşturulmalı ve mevcut desteklerden yararlanılmalı gibi öneriler geliştirmiştir.

Can (2019), çalışmada Kırıkhan ilçesinin turizm potansiyelini mevcut değerlerini ve eksikliklerini turistik değerler ve turizm açısından incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmada derleme tekniği tercih edilmiştir. Çalışmada ilçenin, doğal, tarihi, kültürel önemli bir potansiyele sahipken, turistik değere verilen önem, tanıtım, konaklama tesisi eksikliği gibi sebeplerden dolayı turizmin gelişmediğini tespit etmiştir.

Erdoğan (2020) çalışmada arkeoturizm olgusunu bir arkeolog, bir turizmci, bir iletişim bilimci açısından değerlendirmeyi ve paydaş arkeolog etkilerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışmada doküman tarama ve görüşme tekniği tercih edilmiştir. Çalışma sonucunda arkeolojik çalışmaların mutlaka çok disiplinli bir ekip çalışmasının parçası olması gerekliliğini ortaya koymuştur. Türkiye için doğru bir arkeoturizm planlamasına ihtiyaç olduğunu saptamıştır.

Yapılmış olan literatür taraması sonucunda, Hatay ili Arsuz ilçesinin turizm potansiyelini inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanmamış olması araştırmacıları bu çalışmayı yapmaya motive etmiştir.

YÖNTEM

Çalışma Arsuz'un turizm potansiyelini değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu amaç doğrultusunda öncelikle dokümanlar (dergi, kitap, makale, web sayfası, katalog) incelenmiştir (Hatay İl Kültür Portalı, 2019; Arsuz Kaymakamlığı, 2019; Doğaka, 2018; Arsuz Kültür ve Turizm Dergisi, 2019; Arsuz Turizm ve Kültür Dergisi, 2017; Arsuz Turizm

Dergi, 2016). Dokümanlar 6 Kasım- 15 Aralık tarihleri arasında taranmıştır. Daha sonra ArsuZ'un ileri gelenleri, kamu kurum yöneticileri, sivil toplum kuruluşları temsilcileri, otel, restoran ve acente sahipleri veya yöneticileri (8 katılımcı) ile 13.11.2019-20.11.2019 tarihleri arasında yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler 30-40 dakika sürmüştür. Araştırma da tesadüfi olmayan örneklem yöntemlerinden kasti örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmaya katılan 8 kişiye dört araştırma sorusu yöneltilmiştir. Araştırma soruları, Çoban (2015)'in çalışmasından yararlanılarak aşağıda yer verildiği üzere çalışmaya göre uyarlanmıştır.

1. İlçenizdeki turizm değerleri hakkında bilgi verir misiniz?
2. İlçenizdeki turizm sorunları hakkında bilgi verir misiniz?
3. İlçenizdeki turizm gelişimi için çözüm önerileriniz nelerdir?
4. İlçenizde yapılabileceğini düşündüğünüz turizm türleri nelerdir?

Bu süreçte ilk olarak, doküman incelemesi ve görüşmeler sonucunda elde edilen bilgiler çerçevesinde SWOT analizi yapılmıştır. İkinci aşamada ise katılımcı görüşlerine içerik analizi yapılmıştır.

ARSUZ'UN TURİZM POTANSİYELİ AÇISINDAN SWOT ANALİZİ

Swot analizi, genel olarak, bir sürecin veya durumun güçlü ve zayıf yönlerini belirlemekte ve dış çevreden kaynaklanan fırsat ve tehditleri belirlemek için kullanılabilen bir yöntemdir (Gökçe, 2006: 11). SWOT'un İngilizce açılımı S(Strengths), W(Weaknesses), O(Opportunities), T(Threats) olup, Türkçe karşılığı FÜTZ, F(Fırsatlar), Ü(Üstünlükler), T(Tehtirler) ve Z(Zayıflıklar) şeklindedir (Kamilçelebi, 2012: 46; Uğur, vd., 2012:49). ArsuZ' un turizm potansiyelinin incelenmesi amacıyla yapılmış olan SWOT analizi aşağıda Tablo 1'de sunulmuştur.

“Threats, Opportunities, Weaknesses, Strengths”

Tablo 1. Arsuz Turizm Potansiyelinin SWOT Analizi ile Değerlendirilmesi

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
<ul style="list-style-type: none"> • Dört mevsim turizm yapılabilen iklime sahip olması • Alternatif turizm destinasyonlarının varlığının bulunması • Zengin yöresel mutfağa sahip olması • Coğrafi konumu • Endemik bitki varlığının fazlalığı • Köklü tarihsel geçmişi • Tarım bölgesi olması • Mario Hanna, Yanartaş, Konacık Sütunlu Liman, Arabın Gölü, Meryem Ana Havuzu, Plajlar, Hüyük Şelalesi, Arsuz Kalesi, Deniz Feneri, Festival turizmi, kamp- karavan turizmi, yamaç paraşütü, macera turizmi, av turizmi, yayla turizmi, doğa ve su sporları alanları, doğa yürüyüşü vbg. Tarihi, kültürel ve turistik alanların varlığı • İnsanlarının sıcakkanlı ve hoşgörülü olması • Kültürel etkileşimin fazla olması • Denizlerde kirlilik ve boğulma tehlikesinin az olması • Doğal hayatı koruma alanının varlığı	<ul style="list-style-type: none"> • Reklam ve tanıtım eksikliği • Tesis yetersizliği • Yerel halkın bilinç eksikliği • İşletmecilerin hizmet ve servis ile ilgili bilgi eksikliği • Yolların bozuk olması • Plajların gelişim göstermemesi • Ulaşım zorluğu • Şehir temizliğinin yetersiz olması • Kalifiye eleman yetersizliği • Hastane eksikliği • Konaklama ücretlerinin pahalı olması • Restoran ve yiyecek içecek işletmelerinin eksikliği • 5 yıldızlı otel eksikliği • Bakanlık belgeli tesis eksikliği • Hatay'ın coğrafi konumu • Yeni oluşum gösteren bir ilçe olması • Mevcut turizm destinasyonlarına olan ulaşım zorluğu • Yatırım eksikliği • Alt yapı eksikliği • Otopark eksikliği • Kanalizasyon sistemi eksikliği • Ortadoğu komşuluğu ve savaş • Belediye tesis sayısının az olması • Plaj ücretlerinin pahalı olması
Fırsatlar	Tehditler

<ul style="list-style-type: none"> • Samandağ-Arsuz Yolu projesi • Havaalanı-Arsuz Yolu projesi • Argo Turizm Projesi • Turizm Kongresi Projesi • Arsuz-İskenderun, Mersin, Kıbrıs deniz otobüsü seferleri projesi • Tarihi yerlerin restorasyonu ile ilgili proje ve • Yerel festivaller gibi büyük etkinliklere ev sahipliği yapması	<ul style="list-style-type: none"> • Sanayileşme, • Suriye halkının turistlerde yarattığı gerginlik, • Sınır ilinde bulunması, • Seyahat acentesi ilgisizliği, • Fiyatların pahalı olması • İnsanların Arsuz'u tanıtım çalışmalarının yapılmaması nedeniyle tanınmaması
---	--

Tablo 1’de sunulan SWOT analizi sonucunda, köklü bir geçmişe sahip olan ve birçok turizm türüne imkân sağlayan Arsuz’un turizm yönünden potansiyelinin gelişmediği söylenebilir. İlçenin sahip olduğu güçlü yönlerinin yakın illere, ilçelere ve Türkiye’ye tanıtılmasına yönelik herhangi bir faaliyetin olmadığı gözlemlenmiştir. Bunlara ek olarak, turizm talebinin artırılması bakımından da ilçede turizm arzına yönelik alt yapı çalışmalarının da eksik veya yetersiz olduğu görülmüştür. Bu eksikliklerin giderilmesi için yerel yönetimlere ve sektör temsilcilerine iş düşmektedir. Çünkü ilçenin güçlü yönlerinin ve fırsatların her platformda dile getirilip gerekli adımların atılması önemlidir.

İÇERİK ANALİZİ

İçerik analizi, metin içinde tanımlanan belli karakterlerden sistematik ve tarafsız sonuçlar çıkarmak amacıyla kullanılan bir araştırma tekniğidir (Koçak ve Arun, 2006: 22). İçerik analizi süreci dört aşamada gerçekleştirilmektedir. Bunlar sırayla; verilerin kodlanması, temaların bulunması, verilerin kodlara ve temalara göre düzenlenmesi ve bulguların yorumlanması şeklindedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 243-251). Çalışmada her bir aşama sırayla gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle, 8 katılımcıya yöneltilen sorulara alınan cevaplar bilgisayar ortamında düzenlenmiş ve içerik analizine tabi tutulmuştur.

Araştırmaya katılmayı kabul eden 8 kişiden 2’si kadın, 6’sı erkektir. 4’ü özel sektörde (Ö) 4’ü kamu sektöründe (K) çalışan katılımcılardan 2’si otel yöneticisi, 1’i restoran işletmecisi, 1’i sivil toplum kuruluşu temsilcisi 4’ü ise kamu kuruluşu temsilcisidir. İçerik analizine ilişkin bulgular ise takip eden kısımda aşama aşama tablolastırılarak sunulmuştur.

Tablo 2: Katılımcıların Arsuz İlçesinde Turizm Faaliyetleri Yapılabilecek Potansiyel Destinasyonlar İle İlgili Görüşleri

Katılımcı Numarası	Cinsiyet	Çalışılan sektör	Deniz feneri	Kamping alanı	Arsuz kalesi	Arabin Gölü	Yazlı Taşlar	Yanar Taşlar	Sütunlu Liman ve Lahitler	Höyük Sıcak su	Meryem Ana Havuzu	Arsuz Nehri	Kutsal Havari Kilisesi	Mario Hanna Kilisesi	Plajlar	Rhosus Antik Kenti	Σ
K1	E	K		X				X	X		X		X	X	X	X	8
K2	E	Ö		X		X	X	X			X		X	X	X		8
K3	E	K	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	13
K4	E	Ö		X	X						X			X	X		5
K5	E	Ö	X						X					X	X	X	5
K6	E	K	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	14
K7	K	Ö		X					X	X					X		4
K8	K	K	X		X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	12
Σ			4	5	4	4	3	5	6	4	6	3	5	7	8	5	69
%			5,7 9	7,2 4	5,7 9	5,7 9	4,3 4	7,2 4	8,6 9	5,7 9	8,6 9	4,3 4	7,2 4	10,14	11, 6	7,2 4	100

Tablo 2’de katılımcıların Arsuz ilçesinde turizm faaliyetleri yapılabilecek potansiyel destinasyonlar ile ilgili görüşleri yer almaktadır. Tablo 2’ye göre katılımcılar, Arsuz ilçesinde turizm faaliyetleri yapılabilecek en önemli destinasyonun “plajlar (% 11,6)” olduğunu düşünmektedir. Turizm faaliyetleri yapılabileceği düşünülen diğer destinasyonlara ilişkin katılım oranları yüksekten düşüğe doğru şöyledir; “Mario Hanna Kilisesi (%10,14)”, “Sütunlu Liman ve Lahitler, Meryem Ana Havuzu (%8,69)”, “Kamping Alanı, Yanartaşlar, Kutsal Havari Kilisesi ve Rhosus Antik Kenti (% 7,24)”, Deniz Feneri,

Arsuz Kalesi, Arabın Gölü ve Höyük Sıcak Su (% 5, 79)” şeklinde sıralanmıştır. “Yazılı Taşlar ve Arsuz Nehri” ise % 4,34 ile en düşük frekansa sahip destinasyondur.

Tablo 3: Katılımcıların Arsuz Turizminin Gelişmemesi İle İlgili Görüşleri

Katılımcı Numarası	Cinsiyet	Çalışılan sektör	Sezon kısa	Ulaşım problemi	Eğitimsiz işletmeciler	Alt yapı eksikliği	Alternatif turizm tesis eksikliği	Etkinlik sayısı az	Hastane eksikliği	Turizm bilinç eksikliği	Kalifiye eleman eksikliği	Vergilendirme sistemi	Konaklama İşletmesi Eksikliği	Seyahat acentesi eksikliği	Tanıtım Eksikliği	Otel lerin pahalı Olması	Yiyecek-içecek İşletmesi Eksikliği	Hatay'ın Konumu	Otopark Eksikliği	Bakanlık Belgesi tesis Eksikliği	Y	
K1	E	K	X	X		X		X					X			X	X	X				8
K2	E	Ö	X	X	X	X			X	X	X	X	X	X	X	X	X	X				14
K3	E	K	X	X		X									X			X	X			6
K4	E	Ö	X	X					X	X	X		X	X	X	X	X					10
K5	E	Ö	X						X		X		X		X							5
K6	E	K	X					X					X		X		X					5
K7	K	Ö	X				X								X		X	X	X			6
K8	K	K	X				X	X					X	X	X	X	X			X		9
Σ			8	4	1	3	2	3	3	2	3	1	6	3	7	4	6	4	2	1		63
%			12,69	6,34	1,58	4,76	3,17	4,76	4,76	3,17	4,76	1,58	9,52	4,76	11,11	6,34	9,52	6,34	3,17	1,58		100

Tablo 3’ te ise katılımcıların mevcut turizm potansiyelinin gelişmeme sebeplerine ilişkin görüşlerine yer verilmiştir. Buna göre, “sezonun kısa olması (%12,69)”, “tanıtım eksikliği (%11,11)” ve “yiyecek-içecek işletmesi ve konaklama işletmesi eksikliği (%9,52)” Arsuz ilçesinde turizmin gelişmemesinde en belirgin sebepler olduğu belirlenmiştir. Turizmin gelişmemesindeki diğer sebeplerin katılım oranları ise yüksekten düşüğe doğru şöyledir; “ulaşım problemi, otellerin pahalı olması ve Hatay’ın konumu (%6,34)”, “alt yapı eksikliği, etkinlik sayısının azlığı, hastane eksikliği, kalifiye eleman eksikliği ve seyahat acentesi eksikliği (%4, 76)” ve son olarak da “ alternatif turizm tesis eksikliği, turizm bilinç eksikliği ve otopark eksikliği (%3,17)” şeklinde sıralanmıştır. En düşük frekansı ise “eğitimsiz

işletmeciler, vergilendirme sistemi ve bakanlık belgeli tesis sayısının eksikliği (%1,58)” sebebi almıştır.

Tablo 4’ te katılımcıların Arsuz’ un turizm potansiyelini geliştirmeye yönelik çözüm önerilerine yer verilmiştir. Tabloya göre katılımcılar “Alternatif turizm tesisleri yapılmalı (12,82)”, konusuna dikkat çekmişlerdir. “Etkinliklerin artırılması ve ilçe tanıtımının ve reklamının yapılması gerektiği (10,25)” ile ilgili öneriler de sıklıkla tekrar edilmiştir. Arsuz’ da turizm potansiyelini geliştirmeye yönelik çözüm önerileri katılım oranlarına göre yüksekten düşüğe doğru şöyledir; “Devlet desteği artmalı ve Bakanlık belgeli yiyecek-içecek işletmeleri artırılmalı (%7,69)”, “Ulaşım ağı sorunu çözülmeli, Hizmet sektörüne yönelik eğitim ve bilgilendirme toplantıları yapılmalı, tarım ve turizm entegre edilmeli, hastane yapılmalı, yatırımcılar teşvik edilmeli, bakanlık belgeli oteller artırılmalı ve meslek yüksekokulu açılmalı (%5,12)” ve “Festivaller artırılmalı, turizm dört mevsime yayılmalı, günübirlik turlar artırılmalı, sahil dört mevsim temizlenmeli, kültür merkezi açılmalı ve Arsuz cazibe merkezi haline getirilmeli (%5,12)” şeklinde sıralanmıştır.

Tablo 4: Katılımcıların Arszuz Turizminin Gelişmesi İle İlgili Çözüm Önerileri

ISSN: 2717-6665

Katılımcı Numarası	Cinsiyet	Çalışılan sektör	Ulaşım ağı sorunu çözümlenmeli	Etkinlikler artırılmalı	Alternatif turizm tesisleri	İlçe tanıtım ve reklamı	Hizmet sektörüne yönelik	Tarım ve turizm entegre edilmelidir.	Hastane yapılmalı	Devlet desteği artırılmalı	Yatırımcılar teşvik edilmeli	Bakanlık belgeli oteller	Bakanlık belgeli yiyecek	Festivaller artırılmalı	Turizm dört mevsime	Günlük turlar artırılmalı	Sahil dört mevsim	Kültür merkezi açılmalı	Arsuz cazibe merkezine	Meslek Yüksekokulu	Σ	
K1	E	K	X	X	X		X				X				X							7
K2	E	Ö					X		X	X										X		5
K3	E	K		X	X														X	X		4
K4	E	Ö			X	X		X	X				X				X					7
K5	E	Ö				X						X	X									3
K6	E	K								X												1
K7	K	Ö		X	X	X					X								X			5
K8	K	K	X	X	X			X			X	X	X		X							7
Σ			2	4	5	4	2	2	2	3	2	2	3	1	1	1	1	1	1	2		39
%			5,12	10,25	12,82	10,25	5,12	5,12	5,12	7,69	5,12	5,12	7,69	2,56	2,56	2,56	2,56	2,56	2,56	5,12		100

Tablo 5: Katılımcılara Göre Arszuz İlçesinde Yapılabilecek Turizm Türleri

Katılımcı Numarası	Cinsiyet	Çalışılan sektör	Festival Turizmi	Kamp Turizmi	Deniz Turizmi	İnanç Turizmi	Kültür Turizmi	Macera Turizmi (Yamaç Paraşütü)	Doğa Turizmi	Spor Turizmi (Doğa ve	Tarım Turizmi	Av Turizmi	Botanik Turizmi	Σ
K1	E	K	X		X	X	X	X	X	X	X	X		9
K2	E	Ö	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X	10
K3	E	K	X		X	X	X	X	X	X				7
K4	E	Ö	X	X	X	X								4
K5	E	Ö			X				X					2
K6	E	K	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X	10
K7	K	Ö	X		X		X							3
K8	K	K	X		X	X	X	X		X	X			7
Σ			7	3	8	6	6	5	5	5	4	1	2	52
%			13,4	5,7	15,3	11,5	11,5	9,61	9,6	9,6	7,6	1,9	3,8	100
			6	6	8	3	3		1	1	9	2	4	

Tablo 5’ te katılımcıların Arsuz ilçesinde yapılabilecek turizm türleri ile ilgili önerileri yer almıştır. Katılımcılar, % 15,38 ile deniz turizmine dikkat çekmişlerdir. “Festival turizmi (% 13,46)”, “inanç turizmi ve kültür turizmi (% 11,53)”, “Macera Turizmi (Yamaç Paraşütü), Doğa Turizmi (Trikking) ve Spor Turizmi (Doğa ve Su Sporları) (%9,61)” ile sıklıkla tekrar edilmiş olan önerilerdendir. Katılım oranlarına göre yüksekten düşüğe diğer öneriler şöyledir; “Tarım turizmi (%7,69)”, “kamp turizmi (%5,76) ve Botanik turizm (endemik bitki) (%3,84)”. % 1,92 ile av turizmi ise en düşük frekansa sahip öneri olarak gerçekleşmiştir.

SONUÇLAR

Araştırmada öncelikle doküman incelemesi ve literatür taraması yapılmıştır. Buradan hareketle araştırma süreci belirlenmiştir. Çalışmada doküman incelemesi, literatür taraması ve gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelerden hareketle SWOT analizi gerçekleştirilmiştir. İkinci aşamada ise yarı yapılandırılmış görüşmeler neticesinde elde edilen verilere içerik analizi uygulanmıştır ve bulgular yorumlanmıştır.

Araştırmada Arsuz’un turizm potansiyeli ile fikir vereceği düşünülen 8 kişi ile görüşülmüştür. Katılımcıların 8’i de turizm destinasyonu olarak plajları vurgulamıştır. Katılımcıların hepsinin plajları vurgulamasında Arsuz kıyısının sakin, huzurlu, temiz ve boğulma tehlikesinin olmamasının etkili olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte katılımcıların Mario Hanna kilisesi, Sütunlu liman ve Lahitler ve Meryem Ana Havuzunu da Arsuz’un en önemli turizm destinasyonlarından olduğunu belirtmişlerdir. Rhosus Antik Kenti, Yanar taşlar, Yazılı taşlar, Höyük Sıcak Suyu, Kamping Alanı, Arabın Gölü, Kutsal Havari Kilisesi, Arsuz Nehri ve Deniz Feneri de Arsuz’un diğer destinasyonları olarak belirtilmiştir.

Arsuz’da turizmin gelişmemesinde sezonun kısa olması en öncelikli sebep olarak ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte tanıtım eksikliği, yiyecek-içecek işletmesi eksikliği, konaklama tesisi eksikliği sebepleri de çoğunlukla belirtilmiştir. Ulaşım problemi, pahalı oteller,

Hatay'ın konumu, etkinlik eksikliği, hastane eksikliği, kalifiye eleman eksikliği, seyahat acentesi eksikliği, alternatif turizm tesisi eksikliği, turizm bilinç eksikliği, otopark sorunu, eğitimsiz işletmeciler, vergilendirme sorunu ve bakanlık belgeli tesis eksikliği de turizmin gelişmemesi noktasında öne çıkmaktadır. Arsuz ilçesinin henüz 5 yıllık ilçe olması daha öncesinde başka bir ilçeye bağlı olması Arsuz'un tanınmasını, gelişimini sekteye uğratmıştır. Bununla birlikte Hatay'ın coğrafi konumu ve konumundan kaynaklanan sorunlar Arsuz'un turizm gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir. Beş yıldızlı otel ve yiyecek-içecek işletmesi eksikliği mevcut işletmelerin fiyatlarının pahalı olmasını etkilediği için Arsuz ilçesinin tercih edilmemesine neden olmaktadır. Ayrıca Arsuz ilçesinin sakin huzurlu yapısının bozulmasını istemeyen turistlerin buranın saklı kalmasını istemesi turizmin gelişimini olumsuz etkilemektedir. Bununla birlikte turistlerin Arsuz ilçesinin Bodrum, Antalya gibi kalabalık tatil kentlerine dönüşmesini istememelerinin de turizmin gelişimini olumsuz etkilediği düşünülmektedir.

Arsuz ilçesinde turizmi geliştirmek için çözüm önerileri ileri sürülmüştür. Alternatif turizm tesisleri yapılmalı, ilçe tanıtımı ve reklamı yapılmalı, etkinlikler artırılmalı gibi öneriler katılımcılar tarafından belirtilmiştir. İlçenin Alternatif turizm potansiyeline sahip olmasına rağmen tesis eksikliği, bilinçsiz işletmeciler ve yöre halkı, yatırım eksikliği, ulaşım problemi gibi sorunların bölgenin turizm gelişimini olumsuz etkilediği düşünülmektedir. Bu doğrultuda turizmin olumlu yönde gelişimi için günü birlik turlar ve festival gibi etkinliklerin artırılması, yatırımcıların teşvik edilmesi ve ulaşım probleminin çözülmesinin bölge turizmüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırma sonucunda Arsuz'da yapılabilecek turizm türlerinden deniz turizmi ön plana çıkmıştır. Bununla birlikte kültür turizmi, inanç turizmi ve festival turizmi de öne çıkmıştır. Ayrıca katılımcılar bölgede macera turizmi, doğa turizmi, spor turizmi, kamp turizmi ve botanik turizmde yapılabileceğini belirtmişlerdir. Düzenlenen etkinliklerin bu turizm türlerine yönelik olduğunu ve son dönemlerde alternatif turizm türlerinin bölgede gelişim gösterdiğini belirtmişlerdir.

Arsuz ilçesi Mavi bayrak alabilecek temizlikte bir denize sahiptir. Ayrıca ilçede sadece deniz turizmi değil alternatif turizm türlerinin de yapılabileceği alanlar mevcuttur. İlçenin geçim

kaynağını tarım ve turizm sektörü oluşturmaktadır. Buradan yola çıkarak ilçede agro turizmi destinasyonu oluşturulabilir. İlçede düzenlenen festivaller ilçede var olan turizm potansiyelini son dönemlerde ortaya çıkarmıştır. Doğa ve su sporları festivali, milyon fest, colur life fest, Arsuz Gençlik festivali gibi etkinlikler ilçenin tanıtılmasında önemli bir aracı olmuştur. İlçenin tanıtımını artırmak ve turizm pazarı oluşturmak amacıyla festival gibi etkinlikler artırılmalıdır. İlçede Amonos (nur) dağlarında yer alan yüksek yer; doğa yürüyüşü (trakking), Yamaç paraşütü, av turizmi yapmak için ideal bir yerdir. Bununla birlikte ilçede kamp yapabilecek tesislerde yer almaktadır (Kültür Portalı ve Hatay İl Kültür Turizm Müdürlüğü,2019).

Yapılan SWOT analizi neticesinde Arsuz'un çok fazla turizm değerine sahip olduğu ancak bu değerlerin turizm sektöründe değerlendirilemediği belirlenmiştir. İlçenin yeni gelişen bir ilçe olması, tanıtımının olmaması, tesis eksikliği, bilinçsiz işletme sahipleri ve elemanların olması, gibi faktörlerin Arsuz'un turizm potansiyelini olumsuz etkilediği tespit edilmiştir. Bununla birlikte dış etkenlerden kaynaklı Hatay'ın konumu, Suriyelilerin yarattığı gerginlik, yatırım eksikliği gibi tehditlerde turizmi olumsuz etkilemektedir. Ancak gerekli çalışmaların yapılması, mevcut kaynaklara gerekli ilginin gösterilmesi, ilçenin tanıtımının yapılması, planlanan projelerin gerçekleştirilmesi sonucunda Arsuz ilçesinde turizm sektörünün gelişeceği ve Arsuz'un turizm sektöründe hak ettiği yerde olacağı düşünülmektedir.

Çalışma sonucunda Arsuz ilçesinin tarihi, doğal ve kültürel turizm değerlerine sahip olduğu görülmektedir. Bununla birlikte bölgede kamp alanları, festival etkinlikleri, endemik bitki çeşitliliği, güvenilir bir denize sahip olması gibi unsurlar turizm sektörü için avantaj sahibi olduğunu göstermektedir. Sezonun kısa olması, Hatay'ın konumu, bölgenin tanınmaması ilçenin turizm olayını olumsuz etkileyen ana unsurlardır. Bölge de sadece 4 ay turizm faaliyetlerinin olması bölge ekonomisi açısından dezavantaj oluşturmaktadır. Ayrıca bölgenin yeni oluşan bir ilçe olması da turizm olayını olumsuz etkilemiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda şu öneriler geliştirilmiştir;

- Bölgenin görsel tanıtımı ve reklamı yapılmalı,
- Bölgenin güncel turizm haritası oluşturulmalı,
- Bölge ile alakalı akademik yayın artırılmalı,

- Bölgenin güvenli olduğu insanlara anlatılmalı,
- Bölgeye 5 yıldızlı otel açılmalı,
- Bölgedeki etkinlikler artırılmalı,
- Bölge çıkmaz sokak konumundan çıkarılmalı,
- Bölgede seyahat acentesi açılmalı ve bölgeyi çekim merkezine dönüştürmeyi hedeflemeli,
- Bölgedeki kamu kuruluşları ve STK'lar birlikte turizm planı geliştirmeli,
- Sektördeki işletmecilere ve çalışanlara bilgilendirme yapılmalı,
- Turizm kongresi ve/veya çalıştayı düzenlenmeli,
- Turizm sezonu uzatılmalı,
- Yatırımcılar teşvik edilmeli,
- Destinasyon odaklı eğitim verilmeli.

Araştırmanın sadece Arsuz ilçesini kapsamaması araştırma için bir sınırlılık oluşturmaktadır. Yapılacak diğer çalışmalarda turizm potansiyeli açısından farklı bölgelerin incelenmesi veya söz konusu bölgenin farklı yöntemlerle daha detaylı incelenmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Akbulut Ö, G. (2019). Divriği İlçesi'nin Turizm Potansiyeli ve Sorunları. *Journal of Graduate School of Social Sciences*, 23(1).

Akkuş, G. (2018). Kış Turizmi Destinasyonu Pazarlama Yönetimi: Erzurum Örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 32 2018 Sayı: 3. 557-575.

Arsuz Belediyesi <http://www.arsuz.bel.tr/sehir/arsuz/20/> Erişim Tarihi [11.10.2019]

Arsuz Dergi Şubat 2016. www.arsuzturizm.org.tr

Arsuz Haber <http://www.arsuzhaber.com/tarihi-mar-yohanna-kilisesi-ibadete-aciliyor/1768/> Tarihi [12.11.2019]

Arsuz Kaymakamlığı <http://arsuz.gov.tr/arsuz-kalesi> Erişim Tarihi [12.11.2019]

Arsuz Kaymakamlığı <http://arsuz.gov.tr/kutsal-havari-kilisesi> Erişim Tarihi [05.12.2019]

Arsuz Kaymakamlığı <http://arsuz.gov.tr/maryo-hanna-kilisesi> Tarihi [12.11.2019]

Arsuz Kaymakamlığı <http://arsuz.org/tarihce/> Tarihi [12.11.2019]

Arsuz Kaymakamlığı <http://www.arsuz.bel.tr/haber/arsuz-bu-festivale-kilitlendi/1397/> Erişim Tarihi [27.10.2019]

Arsuz Kaymakamlığı <http://www.arsuz.gov.tr/cografik-yapi> Erişim Tarihi [11.10.2019]

Arsuz Kaymakamlığı <http://www.arsuz.gov.tr/meryemana-havuzu> Erişim Tarihi [10.11.2019]

Arsuz Kaymakamlığı <http://www.arsuz.gov.tr/yanan-tas> Tarihi [12.11.2019]

Arsuz Turizm ve Kültür Dergisi Ekim 2017. www.atkder.com

Arsuz Turizm ve Kültür Dergisi Eylül 2019. www.atkder.com

Aytüre, S. (2019). Rural Tourism Potential At Tuz Gölü (Salt Lake) and Surroundings. *Proceedings & Abstracts Book*, 125.

Boz, M. (2019). Turizm Destinasyonunun Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Sağlayabilmesinde Doğal ve Tarihi Çevrenin Önemi: Çanakkale Örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 146-158.

Can, R. R. (2019). Kırıkhan İlçesi'nin Turizm Potansiyeli. *The Journal of Social Science*, 3(6), 583-599.

Collins-Kreiner, N., ve Wall, G. (2007). Evaluating Tourism Potential: A SWOT Analysis of the Western Negev, Israel. *Turizam: Medunarodni Znanstveno-Strucni Casopis*, 55(1), 51-63.

Çakıcı, C. (2019). *Kavramlar ve Örneklerle Genel Turizm*. Detay yayıncılık, Ankara.

Çelik Uğuz, S. (2011). Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Burhaniye'nin Alternatif Turizm Potansiyeli. *Marmara Coğrafya Dergisi* 24, 332-353

Çelik, P., ve Topsakal, Y. (2017). Akıllı Turizm Destinasyonları: Antalya Destinasyonunun Akıllı Turizm Uygulamalarının İncelenmesi. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 14(3), 149-166.

Çelik, S. (2018). Şırnak İlinin Gastronomi Turizmi Potansiyeli. *Uluslararası Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 41-51.

Çoban, Z. (2015). Kocaeli İlinin Turizm Potansiyeli ve Karşılaşılan Sorunlar. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı. Kocaeli.

Çuhadar, Y. SWOT Analizi ile Osmaneli İlçesi'nin Kırsal Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(4), 1-10.

Dağdeviren, A., Özdemir, H., ve Göker, G. (2017). Ilgaz İlçesinin Turizm Potansiyeli. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(4), 504-533.

Dalkıran, G. B. (2017). Bir Sağlık Turizmi Destinasyonu Olarak Trakya Bölgesi. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 6(4), 162-178.

Dünya Turizm Örgütü <http://www2.unwto.org/> Erişim Tarihi [18.11.2019]

Erdoğan, H. A. (2020). Arkeolojik Kültür Varlıkları Turizmi (Arkeoturizm) Planlamasında Arkeolog Etkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (43), 343-351.

Gökçe, F. (2006). Yerel Destinasyonlarda Turizm Potansiyelinin Belirlenmesinde Swot (Fütz) Analizi Tekniği: Giresun Örneği. *Yüksek Lisans Tezi. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.*

Gündüz, S. (2018). Gelişme Potansiyeli Olan İki Turistik Destinasyonun Turizm Algılarının Karşılaştırmalı Analizi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 2186-2216.

Hatay Kültür Portalı <https://hatay.ktb.gov.tr/TR-201528/kamp-karavan-turizmi.html>
Erişim Tarihi [10.11.2019]

Hatay Kültür Portalı <https://hatay.ktb.gov.tr/TR-201528/kamp-karavan-turizmi.html>
Erişim Tarihi [27.10.2019]

Hatay Kültür Portalı <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/hatay/gezilecek yer/arsuz>
Erişim Tarihi [27.10.2019]

İçellioglu, C. Ş. (2014) Kent Turizmi ve Marka Kentler: Turizm Potansiyeli Açısından İstanbul'un Swot Analizi. *Sosyal Bilimler Dergisi* (1), 37-55.

Kamilçelebi, H. (2012). Türkiye'de Sigorta Sektörünün SWOT Analizi ve Bir Araştırma. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 4(1), 45-54.

Koçak, A., ve Arun, Ö. (2006). İçerik Analizi Çalışmalarında Örneklem Sorunu. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 4(3), 21-28.

Kurnaz, H. A. (2020). Bolu Turizm Potansiyelinin Turist Rehberleri Açısından Değerlendirilmesi (Evaluation). *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8(1), 523-537.

Özkan, E., Curkan, S., ve Salar, D. (2019). Adıyaman Bölgesi ve Nemrut Dağı Milli Parkı Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Avrasya Eğitim ve Literatür Dergisi*, 19-29.

Sezgin, M., ve Ahmed, Y. S. (2019). Turizm Sektöründe Destinasyon Yönetimi ve Pazarlama. *Çatalhöyük Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (4).

Sengül, S., ve Türkay, O. (2016). Yöresel Mutfak Unsurlarının Turizm Destinasyonu Seçimindeki Rolü (Mudurnu Örneği). *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 12(29), 63-87.

Tanık Gazetesi <https://tanikgazetesi.net/arsuzdaki-meryem-ana-havuzu-seydi-hayran-birakiyor/> Erişim Tarihi [10.11.2019]

Turizm Stratejisi ve Eylem Planı Doğaka (2018-2023). www.dogaka.gov.tr Erişim Tarihi [18.11.2019]

Türkiye İstatistik Kurumu <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> Erişim Tarihi [18.11.2019]

Uğur, L. O., Yıldırım, H. H. Y., Dinç, K., ve Kızıltepe, M. (2012). Ulusal Kalkınma Planları Işığında, SWOT Analizi Yöntemi Kullanarak Taşınmaz Değerleme ve Geliştirme Sektörünün Risk Analizi. *İleri Teknoloji Bilimleri Dergisi*, 1(1), 47-56.

Ün, E., Tutar, F., Tutar, E., ve Erkan, Ç. (2012, October). Ekonomik Kalkınmada Kırsal Turizmin Rolü: Türkiye Örneği. In *International Conference On Eurasian Economies* 345-350.

Vatan, A., ve Zengin, B. (2019). Destinasyon Pazarlaması Kapsamında Bilecik İli Turizminin Değerlendirilmesine Yönelik Paydaş Analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 22(1), 272-288.

Yılmaz, Y. (2019). Mardin İlinin Film Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi. Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Endüstrisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Batman.

Yurddaş, M. (2019). Birecik ve Halfeti'nin (Şanlıurfa) Turizm Potansiyeli *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(6), 282-302.

World Journal of Human Sciences, 2021 - 1

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi, 2021 – 1

ISSN: 2717-6665

Zengin, B., ve Eker, N. (2016). Sakarya İli Termal Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi. *Kastamonu University Journal of Economics & Administrative Sciences Faculty*, 13.

Wozniak, E., Kulczyk, S., ve Derek, M. (2018). From İntrinsic to Service Potential: an Approach to Assess Tourism Landscape Potential. *Landscape and Urban Planning*, 170, 209-220.

World Journal of Human Sciences, 2021 - 1

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi, 2021 – 1

ISSN: 2717-6665

KATILIMCI BİR KENT YÖNETİMİ DENEMESİ: MESDEM PROJESİ

Ahmet YAMAN²⁵

ÖZET:

Yerel yönetimler, mahalli müşterek ihtiyaçların karşılanmasında, kentsel hizmetlerin vatandaşlara ulaştırılmasında önemli bir role sahiptir. Bu rolün etkin bir şekilde kullanılması bir kentin yönetimine katılımının artırılması ile mümkün olmaktadır. Kentte yaşayan bütün bireylere kendileri ve kentleri ile ilgili alınan kararlara katılabilme olanağının sağlanması çoğulcu ve katılımcı demokrasinin en temel özelliğidir.

Demokrasi, katılım ve yerel yönetimler ilişkisini inceleyen kentsel politika teorileri, kararları kimlerin aldığı, kent mekanını kimlerin biçimlendirdiği, kentleri kimlerin ve kim için yönettiği gibi sorular çerçevesinde ele almaktadır. Kent yönetimine katılım ise belirli aralıklarla yapılan seçimler yoluyla olduğu gibi, kentin sivil toplum kuruluşları, meslek kuruluşları veya bireylerden oluşan farklı çıkar gruplarının siyasal süreci etkilemeleri yoluyla gerçekleşebilmektedir. Bu çalışmada Mersin Büyükşehir Belediyesi ile Mersin Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği tarafından hayata geçirilen Mersin Esnaf ve Sanatkarlar Danışmanlık ve Eğitim Merkezi (MESDEM) Projesi kentsel politika bağlamında incelenecektir. MESDEM, projesinin nasıl ortaya çıktığı, hangi teorik arka plana dayanarak oluşturulduğu ve kent yönetiminin katılımcı bir anlayışla sürdürülebilmesindeki rolüne değinilecektir.

Anahtar Sözcükler:

Yerel Yönetimler, Kentsel Politika, Kentsel Katılım, MESDEM.

²⁵ Dr., Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ph.D., Sosyoloji Doktora Öğrencisi, Mersin Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-2359-8653, Ar-Ge ve Proje Yöneticisi/Danışmanı, Mersin Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği, ahmet.yaman@yahoo.com.tr,

A Participatory City Management Trial: MESDEM Project

ABSTRACT

Local governments play an essential role in meeting local common needs and delivering urban services to citizens. The effective use of this role is possible by increasing the participation of a city in the administration. Providing the opportunity for all individuals living in the city to participate in their decisions and their cities is the most fundamental feature of pluralist and participatory democracy.

Urban policy theories examining the relationship between democracy, participation, and local governments deal with questions such as who makes the decisions, who shapes the city space, and who runs the cities and for whom. Participation in the city administration, on the other hand, can be realized through elections held at regular intervals, as well as through the influence of different interest groups consisting of non-governmental organizations, professional organizations, or individuals in the political process. In this study, the Mersin Tradesmen and Craftsmen Consultancy and Training Center (MESDEM) Project, implemented by Mersin Metropolitan Municipality and Mersin Union of Chambers of Tradesmen and Craftsmen, will be examined in the context of participation of urban policy. Why the MESDEM project emerged, which theoretical background it has, and its role in sustaining the city administration with a participatory approach will be discussed.

Key Words:

Local Government, Urban Policy, Urban Participatory, MESDEM

GİRİŞ²⁶

Yerel siyaset, Türk siyasi tarihinde yerel ölçekte kent ve kent halkına ait sorunları ve konuları ilgilendiren, yerel kaynakların ve imkânların kullanımına odaklanan belediye seçimlerini, belediyelerdeki iktidar mücadelesini konu almaktadır. Bu anlamda yereldeki aktörlerin karar alma süreçlerindeki etkileri, alınan kararların kamusal anlamda yarattığı etkilere değinilmektedir. Bu yüzden yerel siyaset ile demokrasi ilişkisi meşruiyet ve katılımcılık gibi kavramları gündeme getirmektedir.

Kenti ilgilendiren sorunların kaynağı ve çözüm yolları genellikle yerel seçimlere endekslı yerel iktidarı elde edebilecek aktörler üzerinden incelenmektedir. Kısacası, kenti kimin yöneteceğine odaklanılmaktadır. Kentin alt yapı, ulaşım, çevre, konut sorunları ile kente sunulacak kamusal hizmetler sosyal, ekonomik, politik ve kültürel anlamda kentte yaşayanların bütününe ilgilendirmektedir. Bu anlamda sorunların ele alınması ve çözüm üretilmesi noktasında yerel siyasete katılım önem kazanmaktadır.

Özellikle kentin stratejik planlarının oluşturulmasında paydaşlar olarak belirlenen katılımcılar arasında hemşeri dernekleri, merkezi idari organları, sendikalar, meslek odaları, spor kulüpleri, basın kuruluşları vd. yer almaktadır. Katılımın çeşitliliği şehir yönetiminde sivil toplumun rolünü ve etkinliğini arttırmaktadır. Bu katılım kentin mekânsal planlamasında, kentsel hizmetlerin sağlanmasında, kentin ticaretinin ve ekonomisinin gelişiminde önemli bir rol üstlenmektedir (Bayülken ve Kütükoğlu, 2012: 80). Katılım sorunu bir diğer yandan kentsel politika kavramının anlamına ve içeriğine bağlı olarak ele alınmaktadır. Yerel siyaset ve kentsel siyaset kavramları çoğu zaman literatürde birbirlerinin yerine kullanılan iki kavramdır. Yerel siyaset, yerel yönetim örgütlerinin dışındaki diğer kurumları, örgütleri ve otoriteleri kapsayan geniş bir açıdan ele alınmaktadır. Buna göre yerel siyaset, milletvekillerini, merkezi yönetimce atanmış idarecilerini, baskı gruplarını, meslek kuruluşlarını, sendikaları, dernekleri vb. aktörleri kapsayan çok aktörlü bir kavram olarak ön plana çıkmaktadır (Çukurçayır, 2008: 23).

²⁶ Bu makale, 22-24 Ekim 2020 tarihleri 4. Uluslararası Akdeniz Sempozyumunda Sözlü Sunum olarak kabul edilen bildiriden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Keleş ise, kentsel siyaset kavramını dar ve geniş anlamda olmak üzere iki şekilde kullanmaktadır. Ona göre yerel siyaset, dar anlamıyla yerel alandaki karar alma süreçlerinin, yerel yönetim ile merkez arasındaki mali- idari ilişkinin ve yerel seçimlerin incelendiği konuları kapsamaktadır (Keleş, 2006: 107). Bayraktar (2009) ise, Türk sosyal bilimler yazını ve siyaseti çerçevesinde yerel siyaset denilince akla ilk gelenin, odağında belediye yönetiminin bulunduğu kentsel siyasetin ön plana çıktığını söylemektedir. Özellikle, 1980 sonrasında imar yetkilerini kazanarak, merkezi hükümetin güdümünde sadece belli kent hizmetlerini yapan, özerkliği tartışmalı kurumsal doğasından sıyrılarak, kaynak ve yetkilerle donatılan belediyeler ile büyükşehir belediyelerini çağrıştırmaktadır. Bu anlamda kentsel siyaset, yerel iktidarı kullanan belediyeler ile diğer aktörlerin siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel ilişkilerine kafa yoranların temel ilgi odağını oluşturmaktadır (Bayraktar, 2009: 83).

Geniş anlamda ise yerel yönetimlerin tarihi ve gelişme süreci, AB ilişkileri, özerklik, yerel demokrasi, çevre ve enerji sorunları, gecekondulaşma, kentsel dönüşüm, sivil toplum kuruluşları vb. konular yerel siyasetin ilgi alanını oluşturmaktadır. Bu bakımdan kentsel siyaset, kentsel alanları ve kentleşme sürecini etkileyen süreçleri anlatmaktadır (Keleş, 2006: 107).

Kurtoğlu'da kentsel siyaset terimi ile kentsel alanlardaki belediyelerin yönetimine ilişkin siyasi faaliyetlerin anlaşıldığını belirtmektedir (Kurtoğlu, 2004: 23). Kentsel siyasetin amacı da kentsel altyapının etkin bir şekilde düzenlenmesi, kentsel alanların planlanması ve yeniden oluşturulması, kentte yaşayan insanların eğitim ve öğretime kolay ulaşabilmelerini amaçlamaktadır. Aynı zamanda kolektif tüketimin düzenlenmesi yoluyla emeğin yeniden üretilmesinin sağlanması, çevre ile üretim, tüketim ilişkisinin dengesinin korunması gibi kentsel yaşamın neredeyse bütün alanlarını kapsamaktadır. Dolayısıyla kentsel siyaset, kentte yaşayan bütün grupları doğrudan etkileyen kararların alınıp uygulanmasını ifade etmektedir (Erder ve İncioğlu, 2013: 26-30).

Yukarıda belirtilen amaçlar mahalli müşterek ihtiyaçları karşılamak üzere kurulan ve karar organları kente yaşayan seçmenlerce belirlenen idari ve mali özerkliğe sahip belediyeler eliyle yürütülmektedir (5393 Belediye Kanunu, 2005). Yerel ve mahalli hizmet vermekle yükümlü olan belediyeler, meclis kararıyla, turizm, sağlık, sanayi ve ticaret

yatırımlarının ve eğitim kurumlarının su, termal su, kanalizasyon, doğal gaz, yol ve aydınlatma gibi alt yapı çalışmalarını yapabilir veya yaptırabilir (Keleş, 2006: 230). Belediye; düzenli kentleşmeyi sağlamak, beldenin konut, sanayi ve ticaret alanı ihtiyacını karşılamak amacıyla belediye ve mücavir alan sınırları içinde, özel kanunlarına göre korunması gerekli yerler ile tarım arazileri hariç imarlı ve alt yapı arsalar üretmek; konut, toplu konut yapmak, satmak, kiralamak ve bu amaçlarla arazi satın almak, kamulaştırma yapmak, bu arsaları trampa etmek, bu konuda ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşları ve bankalarla iş birliği yapmak ve gerektiğinde onlarla ortak projeler gerçekleştirmek yetkisine sahiptir (5393 Belediye Kanunu, 2005).

Belediyeler bu işlevlerini yerine getirirken özel sektör ve kar amacı gütmeyen organizasyonlarla veya diğer kamu kuruluşlarıyla işbirliğine başvurmatkadır. Bu amaçla stratejik ve kent planlarını hazırlarken merkezi idare organları, meslek odaları, sendikalar, sivil toplum kuruluşlar ve özel sektör temsilcilerinden oluşan paydaşlarla etkileşim içerisinde (Esen, 2008, s. 90). Karar alma süreçlerine katılımı arttıran bu faaliyetler son 20 yıldır yönetim adıyla yerel yönetimlere ilişkin çalışmalarda değerlendirilmektedir. Böylece yönetim süreci, katılımın artırılmasına, performansa ve etkinliğe dayalı yönetime, yerelde çok aktörlü yönetim süreçlerinin kurulmasına zemin hazırlamıştır (Kjaer, 2009: 139).

Yönetişim kavramı 1990'lı yıllardan sonra kamu yönetimi literatürüne girmiş ve Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütler tarafından da tartışılmıştır. Yönetişim kavramının tek bir tanımının olmaması nedeniyle bir çok disiplin tarafından farklı açılardan ele alınmıştır (Sobacı, 2007: 227). Bu çalışmada yönetim kavramı yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, sivil toplum kuruluşlarının etkinliklerinin artırılması, yerel girişimcilerin ve halkın yönetime katılımının sağlanması olarak değerlendirilmektedir.

Bu çalışmada, MESDEM projesi de Mersin ili özelinde yönetişimin artırılmasını sağlayacak bir yapı olarak öngörülmektedir. MESDEM projesinin teorik arka planını ise, kentsel politika teorileri içerisinde ele alınan, kentsel büyümeyi hedefleyen, büyümeden faydalanacak olan yerel aktörleri inceleyen kentsel büyüme aygıtı yaklaşım oluşturmaktadır.

Bir sonraki başlıkta ise MESDEM projesinin gerekçesi ve içeriği hakkında bilgi verildikten sonra kentsel büyüme aygıtı yaklaşımı ile olan ilişkisine değinilmektedir.

1. MERSİN ESNAF VE SANATKARLAR DANIŞMANLIK VE EĞİTİM MERKEZİ PROJESİ (MESDEM)²⁷

MESDEM projesi, Mersin Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği Başkanı Talat DİNÇER tarafından 2019 yılı yerel seçimlerinde gündeme getirilmiştir. Esnaf ve sanatkarlar meslek kuruluşuna bağlı esnaf ve sanatkarların belediyeleri ilgilendiren konulardaki sorunların ve taleplerin iletilebileceği esnaf masası olarak dile getirilmiştir. Dinçer (2019), esnaf ve sanatkarların işyeri ruhsatları, vergi ve harçlar, işyeri açılış izinleri, sanayi alanları, yol ve kaldırım düzenlemeleri gibi pek çok konuda belediyeden talapte bulduklarını ancak belediyede bu konuların tek elde yönetileceği bir yapının olmadığını belirtmiştir. Mersin ilinde 69 meslek odası ve yaklaşık 60 bine yakın esnaf-sanatkarın sektöre, mesleğe ve buldukları mahallelere göre sorunlarının değiştiğini büyükşehir belediyesi ile olan ilişkilerinin tek bir elden, koordineli ve etkin bir şekilde çözülebilmesi amacıyla 2019 yılında yerel yönetim seçimlerinde büyükşehir belediye başkanlığına aday olan bütün adaylara kurumsal olarak talep ettiklerini belirtmiştir (Mersin Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği, 2019).

Yerel seçimlerde gündeme gelen ve o dönemde esnaf masası adıyla büyükşehir belediye başkan adaylarına sunulan bu proje, 2019 yerel seçimlerini kazanan Mersin Büyükşehir Belediye Başkanı Vahap Seçer tarafından takip edilerek, 2020 yılının ağustos ayında hayata geçirilmiştir. Seçer (2020), seçim öncesinde esnaf-sanatkar teşkilatından gelen talepler doğrultusunda Mersin Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği ile işbirliğinde esnaf masasının kurulduğunu belirtmiştir. Seçer (2020), esnaf masası ile kente yaşayan esnaf-sanatkarlara yönelik proje ve hizmetlerin üretileceğini vurgulamıştır (Mersin Büyükşehir Belediyesi, 2020)

²⁷ Mersin Büyükşehir Belediye ve Mersin Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği işbirliğinde imzalanan “Mersin Esnaf ve Sanatkarlar Danışmanlık Eğitim Merkezi ve Esnaf Masası İşbirliği Geliştirme Protokolü” olarak her iki kurum tarafından imzalanarak yürürlüğe girmiştir (Mersin Büyükşehir Belediyesi, 2020).

Dinçer (2020) Türkiye'nin diğer illerinde kurulan esnaf masalarından farklı bir uygulamayı hayata geçirdiklerini belirtmiştir. Mersin Büyükşehir Belediyesi ve Mersin Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği'nin işbirliğinde yürütülecek bu projede MESDEM, üç organdan oluşan bir yapı olarak kurulmuştur.

Bu yapı;

1. Esnaf Masası Birimi
2. Mersin Esnaf ve Sanatkarlar Danışmanlık ve Eğitim Merkezi
3. Esnaf ve Sanatkarlar Merkezi Üst Kurulu

oluşmaktadır (Mersin Büyükşehir Belediyesi ve Mersin Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği, 2020). Bu birimlerin görevleri, iş ve işlemlerini nasıl yürütecekleri, kime, nasıl bağlı olacaklarına ilişkin bilgiler ayrı bir alt başlık altında incelenmektedir.

1. 1. Esnaf Masası Birimi

Mersin Büyükşehir Belediyesi tarafından kurulacak olan bu birim, belediyenin belirlediği bir alanda, belediyenin görevlendirdiği uzman kişiler tarafından esnaf ve sanatkarların büyükşehir belediyesinin yeki alanlarına giren konularda hizmet vermektedir. Bu konular ise, ulaştırma ve koordinasyona, itfaiye raporlarına, kaldırım ve yol düzenlemesine, çevre ve temizlik işlerine, vergi ve harçlara, izinlere vd. hizmet alanlarına yönelik ana başlıklarda oluşmaktadır (Mersin Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği, 2020). Esnaf masası birimi büyükşehir belediyesi tarafından esnaf-sanatkarlara verilen hizmetlerin etkin ve hızlı bir şekilde sonuçlandırılabilmesi amacıyla kurulmatkadır. İlgili birim, büyükşehir belediyesi genel sekreterine doğrudan bağlı olarak faaliyetlerini yürütmesi hedeflenmektedir. İlgili birimde çalışabilecek olan uzman kişilerin belirli zaman aralıklarında, hizmet içi eğitim ve bilgi paylaşımında bulunulması amacıyla Mersin Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği'nin uzman personeliye birlikte çalışabilmesine zemin hazırlanmıştır. Aynı zamanda, Esnaf Masası Biriminde her iki kurumunda temsilcilerinin birlikte çalışmasını izin verilmiştir (Mersin Büyükşehir Belediyesi ve Mersin Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği, 2020).

1. 2. Mersin Esnaf ve Sanatkarlar Danışmanlık ve Eğitim Merkezi

Mersin Esnaf ve Sanatkarlar Danışmanlık ve Eğitim Merkezi'nin (MESDEM) ise belediye bünyesinde esnaf ve sanatkarlara doğrudan bir hizmet birimi olarak kurulmasından ziyade “Esnaf ve Sanatkarlar Merkezi Üst Kurulu” ile ilgili raporlama, yazışma, sekreterlik gibi iş ve işlemleri yürüten, esnaf ve sanatkarların sosyal, ekonomik ve kültürel gelişimine yönelik eğitim ve danışmanlık faaliyetlerinin hayata geçirilmesinde etkin bir rol oynayacağı belirtilmiştir. Bununla birlikte Mersin Büyükşehir Belediyesi Genel Sekreterlik Makamına bağlı olarak çalışan bu birimin Üst Kurulun aldığı kararları ya da belediyenin yetki alanı dışına çıkan konular ile ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşlarıyla ilgili yazışma ve bilgilendirme sürecini Büyükşehir Belediyesi Genel Sekreterlik Makamı eliyle yürüteceğine yer verilmiştir (Mersin Büyükşehir Belediyesi ve Mersin Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği, 2020: 6). Bir sonraki alt başlıkta ise üst kurulun tanımı ve görevleri ile ilgili bilgi verilmektedir.

1. 3. Esnaf ve Sanatkârlar Merkezi Üst Kurulu

Üst Kurul, Mersin ilinde faaliyet yürüten esnaf ve sanatkarlar ile ilgili konularda en yüksek danışma organı olarak değerlendirilmiştir. Bu danışma organı, Mersin Büyükşehir Belediye Başkanı, Akdeniz Belediye Başkanı, Toroslar Belediye Başkanı, Yenişehir Belediye Başkanı, Mezitli Belediye Başkanı, Mersin Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği Başkanı ile 5362 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar Meslek Kuruluş Kanununa göre faaliyet gösteren karma/ihtisas meslek odalarının başkanlarından oluşan sektör temsilcilerini ifade etmektedir. Kurul'un başkanlığını Büyükşehir Belediyesinin, Başkan Vekilliğini ise Mersin Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliğinin yürüteceği, merkez ilçe belediye başkanlıklarının daimi üye olduğu ve üye olarak da sektör temsilcilerinden oluşan bir yapı kurulmuştur (Mersin Büyükşehir Belediyesi ve Mersin Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği, 2020: 3).

Üst Kurul'un görevleri ise,

1. Esnaf-sanatkarların sorunları ve talepleri doğrultusunda 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ile 5393 sayılı Belediye Kanunu kapsamına giren konularda eşgüdümü sağlayarak çözüm önerileri sunmak,

2. İl genelinde faaliyet gösteren esnaf ve sanatkarlar ile yanlarında çalışanların sosyal ve ekonomik gelişimine yönelik eğitim, sosyal ve kültürel faaliyetlerin hayata geçirilmesini sağlamak,
3. Esnaf ve sanatkarlara karşı yürütülen haksız rekabete konu olan ve kayıt dışı olarak faaliyet yürüten kişilere karşı ortak çözümler geliştirmek,
4. İlin ekonomisinin ve sanayisinin gelişimi için sanayi sitesi yer sorununun çözülmesi ve planlamasının yapılması için çalışmaları yürütmek,
5. Esnaf ve sanatkarların e-ticaret, bilgi teknolojilerinin kullanımını vb. konularda gelişimi için özel politika ve uygulamaların hayata geçirilmesini sağlamak,
6. Esnaf ve sanatkarların ve yanlarında çalışanlarının fizibilite, teknik destek ve danışmanlık hizmetlerinin verilebilmesi konusunda gerekli çalışmaların yapılmasına destek vermek,
7. Esnaf ve sanatkarların gelişimi için yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası kurum, kuruluşlar ile işbirliklerinin geliştirilmesini sağlamak, ortak projeler yürütmek teknik ve finansal kaynakların yaratılması konusunda gerekli çalışmaları hayata geçirmek

olarak sıralanmıştır (Mersin Büyükşehir Belediyesi ve Mersin Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği, 2020: 3-4).

Mersin Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği ve Mersin Büyükşehir Belediyesi tarafından kurulan bu üçlü yapı esnaf-sanatkarlar kesimine yönelik belediye hizmetlerinin etkin ve hızlı bir şekilde sunulması amacıyla hizmet etmesi için kurulmuştur. Birlik Başkanı Dinçer, Akdeniz, Yenişehir, Mezitli ve Toroslar ilçelerinin ilk başta tercih edilmelerinin nedenini ise il genelinde faaliye yürüten esnafın yarısından fazlasının bu dört ilçede yer almaları ve yapının etkin bir şekilde çalışması için pilot olarak uygulanmasını görmek istemeleri nedeniyle kurgulandığını belirtmiştir. Aynı zamanda bu yapının fikri esin kaynağı Birlik uzmanlarımızca Fransa'da Paris'te uygulaması olan “*GieParisCommerce*”²⁸ uygulamasından esinlenerek geliştirildiğini söylemiştir (Dinçer, 2020).

Bir sonraki bölümde ise belediye ve birlik arasında yürütülen MESDEM projesinin teorik arka planı kentsel büyüme yaklaşımı çerçevesinde ele alınmaktadır.

²⁸ Paris Şehri tarafından girişimcilerin ve özellikle yerel tüccar ve zanaatkarların kurulumunu basitleştirmek ve kolaylaştırmak için kurulan yerel aktörlerin dahil olduğu organizasyondur. (*GieParisCommerce*, 2020)

2. KENTSEL BÜYÜME YAKLAŞIMI VE MESDEM PROJESİ

Kentsel Büyüme Yaklaşımı, 1980'lerden bu yana ABD merkezli kentsel politika analizleri çerçevesinde kullanılmaktadır. Bu yaklaşım, kentsel büyümeyi hedefleyen siyasilerin, arazi sahiplerinin, yatırımcıların ve çıkar gruplarının kentlerin yönetimlerine ve kararlarına ilişkin süreçlere odaklanmaktadır. Kavram, Logan ve Molotch (1987) tarafından kentsel büyüme aygıtı kavramı ile birlikte kullanılmıştır. Bu kavram ile kent mekanı ve mekan üzerindeki politikaların kent mekanını belirleme süreçlerine odaklanılmıştır (Logan ve Molotch, 1987: 2-3). Kent mekanı üzerine politikaları yürüten yerel yöneticiler bireylerin yatırım yapabilecekleri ya da yaşayabilecekleri yerlerin belirlenmesinde kararlar almaktadır. Bu kararlar da şehrin kullanım ve değişim değerini etkilemektedir. Kentsel büyüme aygıtı kavramı kent mekanını kullanım ve değişim değerine, mekanın dönüşüm sürecindeki politikaları analiz etmektedir (Logan ve Molotch, 1987: 5).

Çalışma açısından MESDEM projesi ise, kent yöneticilerinin kent mekanının kullanım ve değişim değerini belirleyebilecek kararların alınabileceği bir yapı olması açısından önemlidir. MESDEM'in kent mekanının değişim değerine olan etkisi ile kentin ticaretinin ve sanayisinin gelişimine olan katkısı şu anda bilinmemekle birlikte MESDEM'in kentsel büyüme aygıtı yaklaşımında ifade edilen büyüme koalisyonunun oluşumuna katkı verip vermeyeceği tartışılmaktadır.

Logan ve Molotch (1987), kenti ve kent mekanını analiz etmek için kentsel büyüme makinesi kavramına gönderme yaparak mekanın kullanım ve değişim değeri üzerindeki karar alma süreçlerinin kentsel büyüme koalisyonları eliyle gerçekleştirildiğini belirtmektedir. Bu tespitiyle kentsel siyaseti şekillendiren aktörleri ve aktörler arasındaki ilişkileri etkileyen yapısal faktörleri de dikkate alarak kentsel siyasetin sınırlarını genişletmiştir (Logan ve Molotch, 1987)

Bu çalışma açısından MESDEM projesi de Mersin ilinde kentsel büyüme koalisyonunun esnaf-sanatkarlar kesimi ile birlikte hayata geçirilmesinin bir denemesi olarak kabul edilmektedir. Kentsel büyüme yaklaşımı da kentsel büyümenin belirli organize gruplarca hayata geçirildiği, halkın desteğinin görmezden gelindiği, mekan üzerine politikaları önceleyen sınıflarca hareket edildiği savları nedeniyle eleştirilmektedir

(Gottdiener ve Hutchison, 2011; Logan ve Molotch, 1987; Savaşkan ve Çam, 2019: 154; Uzbek ve Dinçer, 2009: 260).

Bu eleştiri, MESDEM projesi için de geçerliliğini korumaktadır. MESDEM projesi kapsamında oluşturulan yapılarda yerel siyasi ve ekonomik elitlere yer verilmiş bu elitlerin güçlerini kullanarak esnaf-sanatkar teşkilatının kent özelinde karşılaşılabileceği sorunlara çözüm getirebilecek bir yapı oluşturulmuştur (Arslan, 2006; Arslan ve Gümüştekin, 2005). Ancak kentin diğer sakinlerinin ve çalışan gruplarının ya da diğer meslek gruplarının sürece dahil edilmesi MESDEM'in katılımcı ve çoğulcu bir kent yönetimi deneyimine katkı vereceği tahmin edilmektedir.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışmada, Mersin Büyükşehir Belediyesi ve Mersin Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği arasında imzalanan “Mersin Esnaf ve Sanatkarlar Danışmanlık Eğitim Merkezi ve Esnaf Masası İşbirliği Geliştirme Protokolü” katılımcı bir kent yönetimi denemesi projesi olarak incelenmiştir.

öncelikli sorunlarının belirlenmesi, kentin gündemine taşınması ve çözüm bulunması hedeflenmiştir. Böylelikle kente yönelik politikaların hayata geçirilmesinde kentsel koalisyonun inşa edilmesi rolünü üstlenmektedir.

Özetle, kentsel büyüme koalisyonunun yerel siyasi ve ekonomik elitlerce oluşturulmasına imkan tanıyan bir yapı olarak da adlandırılabilir olan MESDEM projesi ile kentin yönetim mekanizmasının geliştirilmesine de katkı sağlaması beklenmektedir. Ancak kentte yaşayan vatandaşların, çalışanların ve diğer meslek kuruluşlarının sürece dahil edilmemesi koalisyonun ve yönetim mekanizmasının tam anlamıyla kurulmasını engellemektedir. Bu açıdan da kent yönetimine katılımın düzeyini olumsuz etkileyebileceği de projeye yönelik bir eleştiri olarak durmaktadır. Bu çalışmada incelenen MESDEM projesi, Türkiye’de esnaf-sanatkarlar kesimine yönelik yerel ölçekte kurulan, kentin karar alma süreçlerine katılımı arttıran, kentsel koalisyonun kurulmasına zemin hazırlayan kendine özgü bir kentsel yönetim mekanizması olarak değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

5393 Belediye Kanunu. 5393 Belediye Kanunu (2005).

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5393.pdf> adresinden erişildi.

Arslan, D. A. (2006). The Turkish Power Elite. *International Journal of Human Sciences*, 3(1), 1–19.

Arslan, D. A. ve Gümüştekin, G. (2005). The Turkish Power Elite. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 141–152.

Bayraktar, U. S. (2009). İl Genel Meclisleri ve Kırsal Doğru Genişleyen yerel Siyaset: Mersin’den ilk izlenimler. *Planlama Dergisi*, 83–91.

Bayülken, Y. ve Kütükoğlu, C. (2012). *Organize Sanayi Bölgeleri Sanayi Siteleri Teknoparklar*. Ankara.

Çukurçayır, A. M. (2008). Yerel Demokrasi ve Siyaset. *Yerel Siyaset* içinde (ss. 15–37). İstanbul: Okutan Yayıncılık.

Erder, S. ve İncioğlu, N. (2013). *Türkiye’de Yerel Politikanın Yükselişi İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Gottdiener, M. ve Hutchison, R. (2011). *The New Urban Sociology* (4. bs.). Philadelphia: Westview Press.

Keleş, R. (2006). *Yerinden Yönetim ve Siyaset*. İstanbul: Cem Yayınevi.

Kjaer, M. A. (2009). Governance and The Urban Bureacracy. J. S. Davies ve İ. L. (Ed.), *Theories of Urban Politics* içinde (ss. 137–153). London: SAGE Publications.

Kurtoğlu, A. (2004). *Hemşerilik ve Şehirde Siyaset: Keçiören Örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Logan, J. R. ve Molotch, H. L. (1987). *Urban Fortunes The Political Economy of Place*. California: University of California Press.

Mersin Büyükşehir Belediyesi. (2020). Haberler. 25 Ağustos 2020 tarihinde

<https://www.mersin.bel.tr/haber/baskan-secer-esnafa-verdigi-sozu-tuttu-mesdem-icin-imzalar-atildi> adresinden erişildi.

Mersin Büyükşehir Belediyesi ve Mersin Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği. (2020).

Mersin Esnaf ve Sanatkarlar Danışmanlık Eğitim Merkezi ve Esnaf Masası İş Birliği Geliştirme Protokolü. Mersin.

Mersin Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği. (2019). Mersin ESOB Başkanlar Kurulu Toplantısı. 10 Mart 2020 tarihinde <http://www.mersinesob.org.tr/v2/mersin-esob-baskanlar-kurulu-yapildi-3/> adresinden erişildi.

Mersin Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği. (2020). Haberler. 2020. 12 Ağustos 2020 tarihinde <http://www.mersinesob.org.tr/v2/mersin-esnafi-chp-buyuksehir-adayi-vahap-secerle-bulustu/> adresinden erişildi.

Savaşkan, O. ve Çam, Ç. A. (2019). Kentsel Siyaset Literatürünün Türkiye Yazımındaki Serüveni: Politik Ekonomi ve Kurumsalcı Yaklaşımların Eleştirel Bir Değerlendirmesi. *Memleket Siyaset Yönetim*, 14(32), 147–182.

Sobacı, M. Z. (2007). Yönetişim Kavramı ve Türkiye’de Uygulanabilirliği Üzerine Değerlendirmeler. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5(1), 195–208.

Uzbek, M. H. ve Dinçer, İ. (2009). Kentsel Rejim Kuramının, Türkiye’deki Kentleşme Dinamiklerinin Açıklanmasında Uygulanabilirliği Üzerine Kuramsal Bir Tartışma. *Megaron*, 3(3), 257–272.

World Journal of Human Sciences, 2021 - 1

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi, 2021 – 1

ISSN: 2717-6665

MAKALE YAZIM KURALLARI

Yazım Dili ve Sayfa Yapısı:

- Yazım dili Türkçe, İngilizce, Rusça ve Türk Dünyası kullanılan bütün dillerdir. Yazı karakteri olarak Times New Roman seçilmeli, sayfa yapısında tüm kenar boşlukları 2,5 cm olacak şekilde ayarlanmalıdır.
- MS Word dokümanı olarak ve 1,5 satır aralığında hazırlanmalıdır.

Metin Yapısı:

Başlıklar metin içinde **Makale Başlığı, Yazar Adı, Özetler, Anahtar Kelimeler, Giriş, konu başlıkları ve alt başlıkları, Sonuç, Kaynakça** şeklinde sıralanmalıdır.

- Makale başlığı (14 Punto/Koyu) sayfa ortalanarak yazılacaktır.
- Yazar adı, yazara ait kişisel bilgilere yer verilmeksizin makalenin başlığı altına sağa yaslı olarak yazılacaktır.
- Yazara ait kişisel bilgiler, yazarın unvanı, bağlı bulunduğu kurum, elektronik posta adresi, ilk sayfada sayfa altı dipnotu (*) olarak verilecektir (Birden fazla yazar varsa birinci yazar için bir, diğerleri için artan miktarda yıldız kullanınız).
- Metin, Times New Roman ve 12 punto; dipnotlar ise aynı fontla fakat 10 punto ile yazılmalıdır (Açıklamalar dışında dipnot kullanılmamalıdır. Metin atıfları, metnin içinde ve APA yazım sistemine uygun olarak, aşağıda belirtildiği gibi yazılmalıdır).
- Makaleler, Giriş, Alt Başlıklar ve Sonuç bölümlerinden oluşmalıdır.
- **Makalelerde sayfa sınırlaması bulunmamakla birlikte, sayfa sayısının makul ölçülerde olması beklenir.**

Kaynakça Yazım Kuralları:

Makale tam metinleri APA sistemine uygun olarak hazırlanmalıdır. Kullanılacak APA sistemi sürümü en genel hatlarıyla:

- * Yazarların soyadlarının alfabetik sıralaması esas alınır.
- * Önce yazarın soyadı yazılır ve virgül konur. Yazarların soy isimleri Baş harf büyük harflerle kalın puntolarla yazılır.
- * Yazarın isminin baş harfi (büyük harfle) yazılıp, nokta konur.
- * Parantez içinde eserin yayınlandığı tarih yazılır, parantez kapatılır ve nokta konur.
- * Eserin tam ismi yazılır ve nokta konur.
- * Eser kitap ise eserin ismi italikle yazılır. Çalışma makale ise derginin adı italikle yazılır.
- * Eserin yayınlandığı şehir yazılıp iki nokta üst üste konur.
- * Yayınevinin adı yazılır.

Bu açıklamaların ışığında farklı türden akademik eserleri içeren APA (5) sürümüne uygun olarak hazırlanmış ayrıntılı bir örnek kaynakça:

Örnek Kaynakça

1. **Arslan, D. A.** (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem ve teknikleri*. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
2. **Arslan, D. A.** ve **Arslan, G.** (2017-a). *Kültür, sanat, edebiyat, sosyolojisi*. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
3. **Arslan, D. A.** (2017-b). Samsun ve Orta Karadeniz bölgesinde göçün sosyolojik tahlili. VII. Uluslararası Canik Sempozyumu: “Geçmişten Günümüze Şehir Göç”, 16-18 Şubat, Samsun, Türkiye, 2017.
4. **Arslan, D.A.** (2012-a). Yerel seçim sonuçları temelinde Mersin’in siyasi yapısı. *International Journal of Human Sciences*, 9-2, 916-968.

5. **Arslan, D. A.** (2012-b). Geçmişten geleceğe Kağızman'ın siyasi yapısı: Yerel seçim sonuçları temelinde Kağızman'ın siyasi yapısının sosyolojik analizi. *Sosyoloji* içinde (587-606). Geçmişten Geleceğe Her Yönüyle Kağızman Sempozyumu Kars.
6. **Arslan, D.A.** (2012-c). Mersin Milletvekilleri'nin sosyolojik profilleri. *International Journal of Human Sciences*, 9-2, 587-622.
7. **Arslan, D. A.** (2011-a). *Who rules Turkey: Turkish power elite*. Berlin: LAP LAMBERT Academic Publishing.
8. **Arslan, D. A.** (2011-b). *Uygulamalı köy sosyolojisi: Kırsal yapı ve kalkınma dinamikleri ile 17 öncesi ve sonrası Ankara Kavaközü*. Mersin: Mersin Üniversitesi Yayınları.
9. **Arslan, D. A.** (2005). Educational bases of Turkish democracy: Educational backgrounds of Turkish elites. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi (Journal of Sociological Research)*, 8-1, 5–30.
10. **Arslan, D. A.** (2004-c). Türk medya elitleri: bir durum tespiti. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi (Journal of Sociological Research)*, 4-2, 135–164.
11. **Bozkurt, Ö.** (1972). *Ayrımsal sosyoloji ve toplumsal yapı*. Ankara: Sevinç Matbaası.
12. **Buğra, A.** (1995). *Türkiye'de devlet ve işadamları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
13. **Bulmer, M.** (1994). *Sociological research methods*. London: Macmillan.
14. **Cüceloğlu, D.** (200). *İnsan ve davranışı*. Ankara: Remzi Kitabevi.
15. **Nirun, N.** (1991). *Sosyal dinamik bünye analizi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
16. **Ozankaya, Ö.** (1971). *Köyde toplumsal yapı ve siyasal kültür*. Ankara: Sevinç Matbaası.

ARTICLE WRITING RULES

Writing Language and Page Layout:

- The language of writing is Turkish, English, Russian and all the languages used in the Turkish World. Times New Roman should be chosen as the font, and all margins in the page structure should be set to 2.5 cm.
- It should be prepared as an MS Word document and with 1.5 line spacing.

Text Structure:

Title, Abstract, Key Words, Introduction, Subject Headings and Subheadings, Result, References.

- The title of the paper (14 pt. / dark) will be written on the center of the page.
- The name of the author shall be written right under the heading of the article without any personal information of the author.
- Personal information belonging to the author, the title of the author, the institution to which it is affiliated, the e-mail address, and the footnote (*) on the first page (if there are multiple authors, use one for the first author and a star for the others).
- Text, Times New Roman and 12 pt.; Footnotes should be typed with the same font but with 10 points (Footnotes should not be used except for the descriptions.) Text citations should be written in the text and in accordance with the APA writing system, as follows.
- Your notification must consist of Entries, Subheadings and Conclusion sections.
- There are no page limitations.

Sample References:

1. **Arslan, D. A.** (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem ve teknikleri*. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
2. **Arslan, D. A.** ve Arslan, G. (2017-a). *Kültür, sanat, edebiyat, sosyolojisi*. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
3. **Arslan, D. A.** (2017-b). Samsun ve Orta Karadeniz bölgesinde göçün sosyolojik tahlili. VII. Uluslararası Canik Sempozyumu: “Geçmişten Günümüze Şehir Göç”, 16-18 Şubat, Samsun, Türkiye, 2017.
4. **Arslan, D.A.** (2012-a). Yerel seçim sonuçları temelinde Mersin’in siyasi yapısı. *International Journal of Human Sciences*, 9-2, 916-968.
5. **Arslan, D. A.** (2012-b). Geçmişten geleceğe Kağızman’ın siyasi yapısı: Yerel seçim sonuçları temelinde Kağızman’ın siyasi yapısının sosyolojik analizi. *Sosyoloji içinde* (587-606). Geçmişten Geleceğe Her Yönüyle Kağızman Sempozyumu Kars.
6. **Arslan, D.A.** (2012-c). Mersin Milletvekilleri’nin sosyolojik profilleri. *International Journal of Human Sciences*, 9-2, 587-622.
7. **Arslan, D. A.** (2011-a). *Who rules Turkey: Turkish power elite*. Berlin: LAP LAMBERT Academic Publishing.
8. **Arslan, D. A.** (2011-b). *Uygulamalı köy sosyolojisi: Kırsal yapı ve kalkınma dinamikleri ile 17 öncesi ve sonrası Ankara Kavaközü*. Mersin: Mersin Üniversitesi Yayınları.
9. **Arslan, D. A.** (2005). Educational bases of Turkish democracy: Educational backgrounds of Turkish elites. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi (Journal of Sociological Research)*, 8-1, 5–30.

10. **Arslan, D. A.** (2004-c). Türk medya elitleri: bir durum tespiti. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi (Journal of Sociological Research)*, 4-2, 135–164.
11. **Bozkurt, Ö.** (1972). *Ayrımsal sosyoloji ve toplumsal yapı*. Ankara: Sevinç Matbaası.
12. **Buğra, A.** (1995). *Türkiye’de devlet ve işadamları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
13. **Bulmer, M.** (1994). *Sociological research methods*. London: Macmillan.
14. **Cüceloğlu, D.** (200). *İnsan ve davranışı*. Ankara: Remzi Kitabevi.
15. **Nirun, N.** (1991). *Sosyal dinamik bünye analizi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
16. **Ozankaya, Ö.** (1971). *Köyde toplumsal yapı ve siyasal kültür*. Ankara: Sevinç Matbaası.

World Journal of Human Sciences, 2021 - 1

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi, 2021 – 1

ISSN: 2717-6665

NOTLAR

.....
.....
.....

